

MUZ. IST.-ETNOGR. AL TRANSILV.
Nr. 3278

MUZ. ETNOGR. AL TRANSILV.
Nr. 2856.

GRIGORE IONESCU

ARHITECTURA POPULARĂ ROMÎNEASCĂ

E D I T U R A T E H N I C Ă

1957

*« Te-am ridicat pe-o coastă cu izvoare
Și-mprejmindu-ți liniștea cu aștri,
Te las albind prin pomi din depărtare,
Cuib fermecat, ca de cocori albaștri.»*

TUDOR ARGHEZI
Inscripție pe o casă de țară

FRAGMENT — AZI DISPĂRUT ŞI ACESTA — DIN ȚASA LUI ION TOMA DIN SATUL FLOREȘTI
ÎN REGIUNEA PLOEȘTI

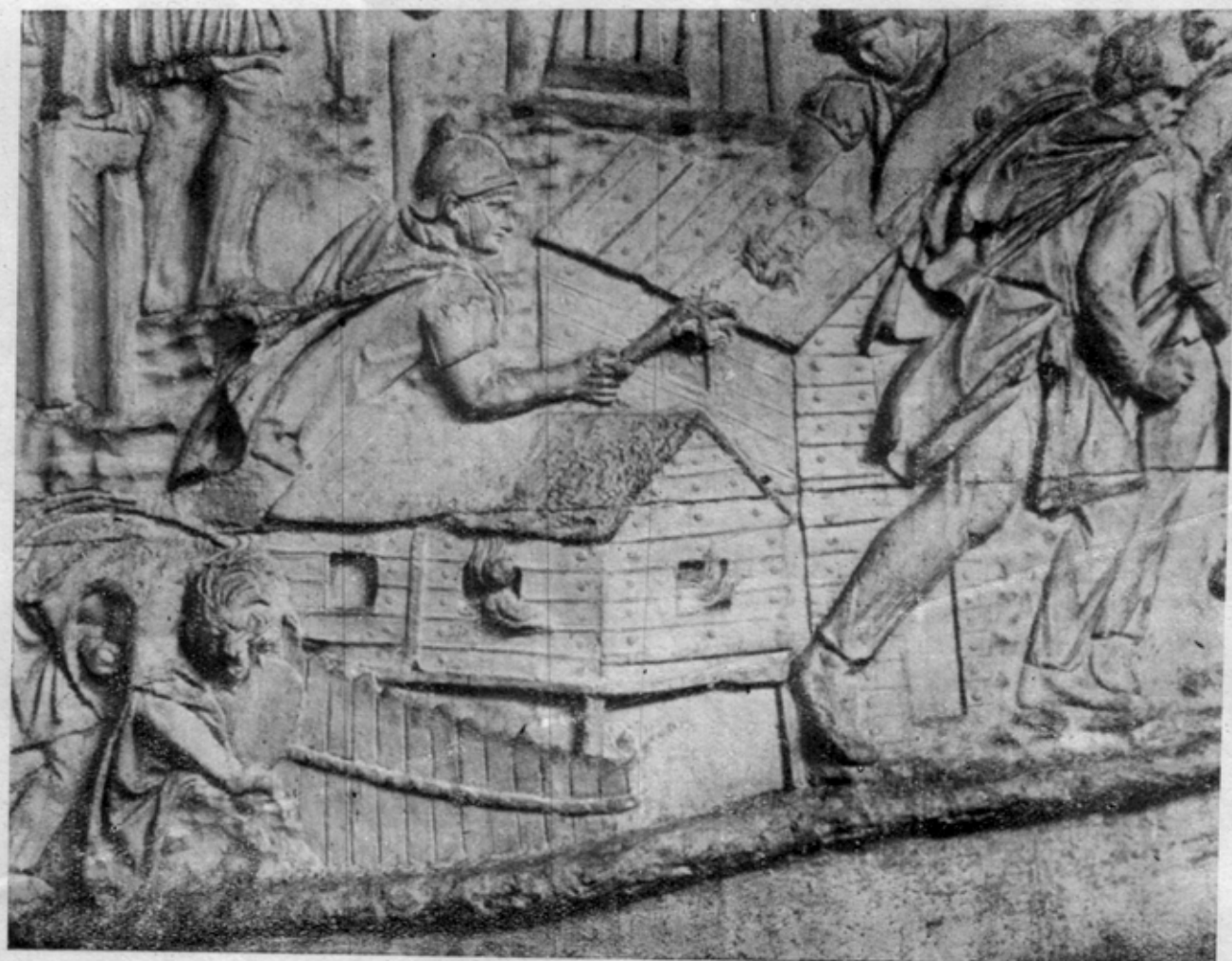
INTRODUCERE

Operele arhitecturii populare — de la casă și biserică pînă la cele mai mărunte construcții trebuincioase gospodăriei și vieții țărănești — la fel ca și mobilierul și toate obiectele de artă legate de locuință și de port, au fost făurite din materiale fragile și pieritoare: lemn, pămînt, cărămidă, stuf, pînză etc., avînd astfel, prin forța lucrurilor, o durată relativ scurtă. Foarte puține biserici de lemn și încă și mai puține case de locuit din cele care ni s-au păstrat au o vechime mai mare de 200 de ani.

S-ar putea deci pune întrebarea dacă, dată fiind durata atît de limitată a construcțiilor și a obiectelor, putem vorbi de o continuitate, de o artă populară națională, care și-a păstrat de-a lungul veacurilor trăsăturile ei caracteristice, tradiționale.

Durate din materiale fragile și pieritoare, capabile deci să servească la adăpostirea și uzul numai al cîtorva generații, operele artei populare se refac. Gîndite și executate de un număr nesfîrșit de generații, refacerile acestea repetate au fost de fapt, în bună parte, restaurări: casa și biserica nouă nu se pot închipui străine de modelele care le-au precedat. Înrudirea dintre bogatul și variatul repertoriu de forme constructive și de elemente decorative, precum și asemănarea adesea izbitoare dintre operele de artă mai vechi, care ni s-au păstrat din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea și cele mai noi, din veacul al XIX-lea, de aceleași categorii și tipuri, ne mărturisesc nu numai această permanentă legătură cu trecutul, dar și o păstrare a caracterelor autohtone. Născută odată cu poporul pe care-l caracterizează, arta populară românească are totuși la bază elemente ale căror origini pot fi urmărite pe temeiul materialului arheologic cunoscut, pînă în vremea Dacilor și mai departe chiar, pînă în epoca pietrei lustruite. În această privință, referindu-ne deocamdată numai la domeniul arhitecturii, un exemplu elocvent ne este furnizat de casa dacă — așa cum este ea înfățișată în cîteva basoreliefuri pe columna lui Traian de la Roma (fig. 1). Casa aceasta amintește în primul rînd (pe cît ne putem da seama din deducțiile arheologilor) tipul locuinței neolitice, din care au fost descoperite resturi importante mai cu seamă în săpăturile făcute recent pe Holmul de la Hăbășești în regiunea Iași¹. În al doilea rînd, în ce privește forma, materialele și procedeele de con-

¹ Cf. *Hăbășești, Monografie arheologică*, Edit. Academiei R.P.R., București, 1954.

1. Casă dacă, reprezentată în basorelief pe Columna lui Traian de la Roma

strucție, ea este foarte asemănătoare cu unele colibe care s-au perpetuat în regiunile muntoase ale țării pînă în ziua de azi.

Dar, așa cum n-a putut rămîne fără să aibă legături cu trecutul, arta populară, ca și arta meșterilor instruiți de altfel, nu s-a născut și nu și-a înnoit și îmbogățit repertoriul ei de forme și decorații în mod independent față de tot ce s-a făcut în acest domeniu în ținuturile și, mai departe, chiar în țările vecine.

Faptele culturale ale poporului, concretizate în atîtea mărturii — construcții de tot felul, profane sau religioase, obiecte casnice, țesături, port etc. — ne arată că există o unitate de concepții, o înrudire vădită între tot ce s-a realizat în trecut pe întregul teritoriu al țării. Unitatea aceasta de caracter și de stil în ansamblu, constituie trăsătura fundamentală, particularitatea națională a artei noastre populare. Dar alături de această particularitate, care este a artei întregului teritoriu românesc, fiecare mare regiune a țării, Transilvania, Oltenia, Muntenia, Moldova, își are arta ei și, mai departe, în interiorul acestor regiuni mari, fiecare împărțire geografică naturală, limitată de munți, de dealuri sau de ape, fiecare vale, își are particularitățile ei specifice.

În cadrul studiului de față, care are drept scop să contribuie la lămurirea unor probleme legate de frumusețea și de aspectele variate ale arhitecturii populare românești, am ținut seama de toate aceste date. Înfățișînd prin relevee, desene și fotografii, cîteva din cele mai originale și mai reprezentative tipuri de sate și clădiri culese din toată țara, am evitat o grupare riguroasă a materialului pe regiuni — metodă de altfel nerecomandabilă pentru o lucrare de sinteză și de mică întindere ca aceasta. Am căutat însă, printr-o expunere făcută pe cît ne-a fost posibil scurtă și cuprinzătoare, să punem în evidență, pe lîngă trăsăturile caracteristice fiecărui tip în parte, și particularitățile lui regionale, subliniind totodată, unde a fost cazul, atît legăturile, cît și schimburile de influențe și de experiențe intervenite în decursul timpurilor între regiuni, genuri de clădiri și meșteri.

Pentru o înțelegere cît mai deplină a expresiilor plastice, a suprafețelor și volumelor construite și a diferitelor elemente constructive și decorative, releveele și desenele ortogonale privind părți sau întreguri asemănătoare sînt prezentate la aceeași scară și în același fel de grafică. În sfîrșit, documentarea grafică este completată cu un număr de fotografii alese cu scopul de a pune în evidență prin ele înșile atît volumele și formele armonioase ale monumentelor, cît și modul lor de adaptare la teren și de încadrare în peisajul înconjurător.

AȘEZĂRILE SĂTEȘTI

Din vremurile îndepărtate ale istoriei și pînă către jumătatea veacului al XIX-lea, cînd încep să se înmulțească în mod simțitor centrele urbane, românii, ca și strămoșii lor, îndeletnicindu-se îndeosebi cu păstoritul și agricultura, au dus o viață precumpănitor țărănească. Forma principală de așezare pentru viețuirea laolaltă a romînilor a fost deci, din cele mai vechi timpuri pînă azi, satul ¹.

Expresie fidelă a condițiilor vieții materiale a locuitorilor lui, satul românesc arată dintru început una din cele două ocupații principale ale țăranului: creșterea vitelor și agricultura ². În linii mari, putem deci distinge două categorii de sate: unele cu caracter dominant pastoral, altele agricole.

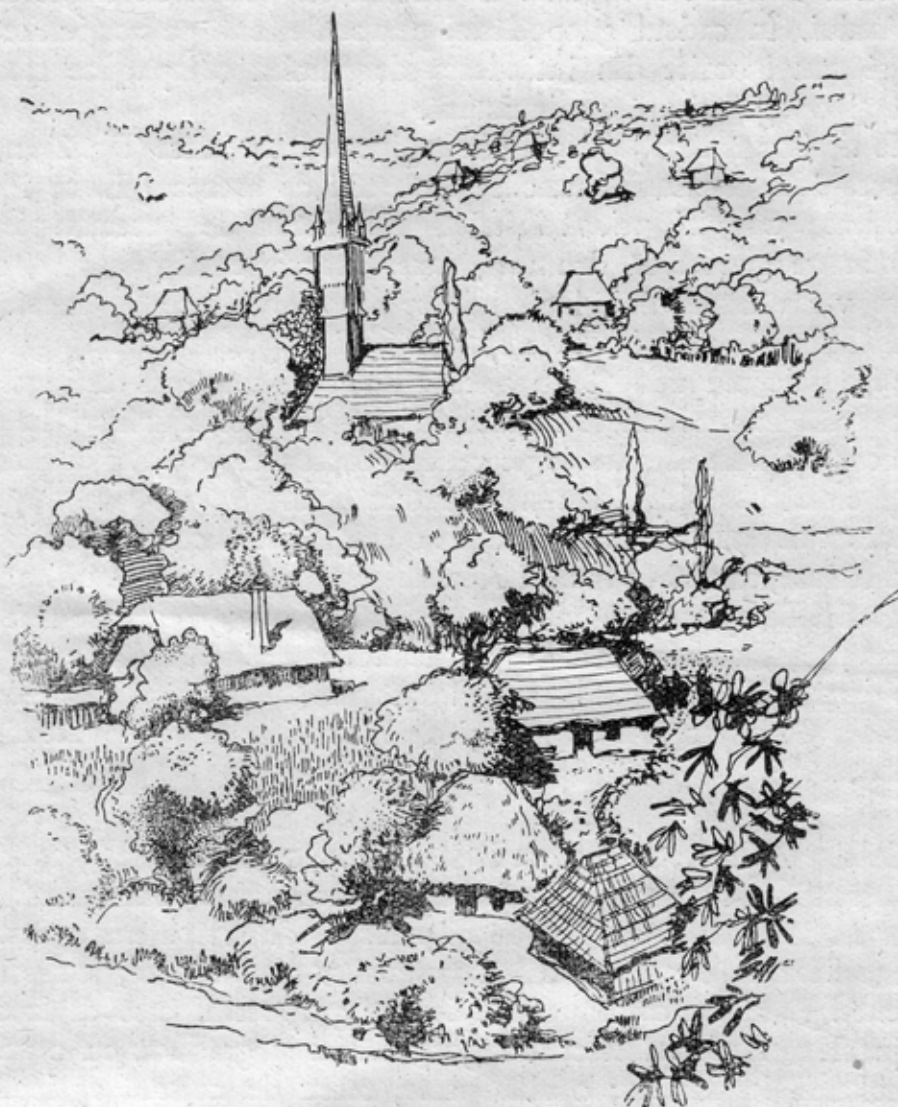
Fizionomia așezărilor sătești a fost determinată în primul rînd de factorul economic. Pe lângă aceasta însă, factorul geografic a jucat și el un rol destul de important în precizarea caracterului fiecărui sat. Anume forme de teren — munții, dealurile, platformele, poienile, văile strîmte sau largi, riurile etc. — precum și clima, au impus nu numai o anumită orînduire în ce privește forma așezărilor, dar chiar și anumite ocupații ale locuitorilor. Astfel, în regiunile de munte s-a dezvoltat satul cu case răslețe și cu caracter pronunțat, dacă nu chiar exclusiv, pastoral; în regiunile deluroase și de-a lungul văilor largi s-a înjghebat satul cu case înșiruite, cu caracter pe jumătate pastoral, pe jumătate agricol, iar în regiunile de cîmpie, precum și în unele poieni înguste sau în funduri strîmte de văi s-a dezvoltat satul cu case și gospodării adunate, cu caracter aproape exclusiv agricol.

În sfîrșit, o anumită îngrămădire a gospodăriilor și a caselor a fost determinată și de creșterea și de gradul de desime a populației.

Sub impulsul acestor trei factori principali: economic, geografic și demografic, teritoriul țării noastre a fost împînzit în decursul veacurilor cu trei tipuri esențiale de așezări rurale: satul împrăștiat, satul răsfirat și satul adunat. Alături de aceste tipuri,

¹ Statistica din 1930 arăta în România 14 163 de sate față de 175 centre urbane, locuitorii satelor reprezentînd 81 % din totalul populației țării.

² Aceste două ocupații străvechi sînt ilustrate și de unele documente arheologice, cum este de pildă monumentul funerar al unui cetățean, fost primar al orașului Capidava pe vremea împăratului Hadrian, monument pe una din fețele căruia este înfățișat un păstor cu plete și sarică lungă pînă-n pămînt, iar pe cealaltă față un țăran arîndu-și ogorul cu un plug tras de doi boi.

2. Satul de tip împrăștiat Șurdești-Făurești, în regiunea
Baia-Mare

pe care vom încerca mai departe să le caracterizăm, mai putem adăuga unele variante, ținând de una sau de alta din cele două din urmă categorii: satul de vale, satul de drum și satul geometric.

★

Satul de tip împrăștiat, caracteristic regiunilor muntoase, are gospodăriile izolate, semănate la depărtări mari unele de altele, fiecare familie cu gospodăria ei, avînd în proprietate o întindere apreciabilă de pămînt în jur. Satul nu are ulițe. Drumuri întîmplătoare și poteci particulare leagă casele între ele și pe acestea

cu calea publică cea mai apropiată. Locuitorii se ocupă cu creșterea vitelor și cultivarea finului. În cadrul gospodăriei personale însă, pe porțiunile mai puțin accidentate și mai însozite din întinderea de pământ ce aparține fiecăruia, țărănul practică și o agricultură rudimentară.

Satul de tip împrăștiat Șurdești, din regiunea Baia Mare (fig. 2), ne înfățișează unul din exemplele cele mai frumoase de astfel de așezare. El se întinde pe o colină cu ușoare undiri, prinsă în triunghiul făcut de șoseaua pietruită Baia-Spie—Cavnic cu alte două drumuri, care, desprinse din aceasta, se unesc și coboară spre valea Lăpușului, legând între ele câteva sate de aceeași structură.

Gospodăriile sînt răslețite în mijlocul unei vegetații îmbelșugate. Acoperișurile înalte de paie sau de șită ale caselor răsar ici-colea din tufișurile înverzite, integrîndu-se pînă la confundare în pitorescul peisaj înconjurător. În mijloc, profilîndu-și cu semeție silueta cenușie pe verdele mereu proaspăt al colinei, doar biserica se înalță dominant, înfigîndu-și turnul în nori.

Tipul acesta de așezare rurală, care are o origine străveche, se mai găsește la noi pe suprafețe întinse, numai în munții Apuseni, între văile Crișului Repede și Mureșului și în părțile dinspre miazănoapte-răsărit ale Transilvaniei. În restul țării, sate de tipul acesta se întîlnesc rar, în câteva insule restrînse: în bazinul de sus al Bicăzului, în bazinul superior al Trotușului, pe o fișie îngustă, dar lungă, de teren în bordura septentrională a Carpaților, de o parte și de alta a Oltului și în partea de miazăzi-răsărit a Banatului ¹.

★

Satul de tip răsfirat este caracteristic ținuturilor deluroase și constituie forma cea mai răspîndită și cea mai obișnuită de așezare rurală romînească. Planul unui astfel de sat ne înfățișează o rețea de uliți lungi, de traseu neregulat. Casele sînt așezate mai totdeauna la drum, formînd grupuri ca niște cătune, pe alocuri depărtate unele de altele. Pămîntul care aparține fiecărei gospodării este divizat: o parte se găsește în jurul casei, formînd curtea gospodăriei și grădina, cu o mică porțiune rezervată culturii legumelor; o altă parte, teren de cultură agricolă și fîneață, se află în afara satului.

Exemplul înfățișat în figura 3, satul Răpciuni, pune în evidență în mod elocvent calitățile particulare ale unei astfel de așezări. Pitorescul peisajului înconjurător, cu care opera omului se armonizează și se întregește, își păstrează destul de bine specificul lui natural. Grupurile compacte de clădiri, ca niște cubușoare albe, încoronate de învelitori cenușii, înalte și străjuite de arbori cu coroane bogate, dau un caracter deosebit așezării. Natura, sub forma ei sălbatecă, nu mai domină însă aci decît ca mediu înconjurător, care învăluie satul.

Satul răsfirat are o variantă care s-ar putea numi, fiindcă are casele dispuse în lungul văii unui rîu, sau pe o zănoagă, sat de vale. Ulița sa principală, adesea unică,

¹ Cf. Vintilă Mihăilescu, *Une Carte de l'habitat rural en Roumanie*, Bucarest, 1935, extras din Buletinul S.R.R. de Geografie, LIII, 1934.

3. Satul de tip răsfiat Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

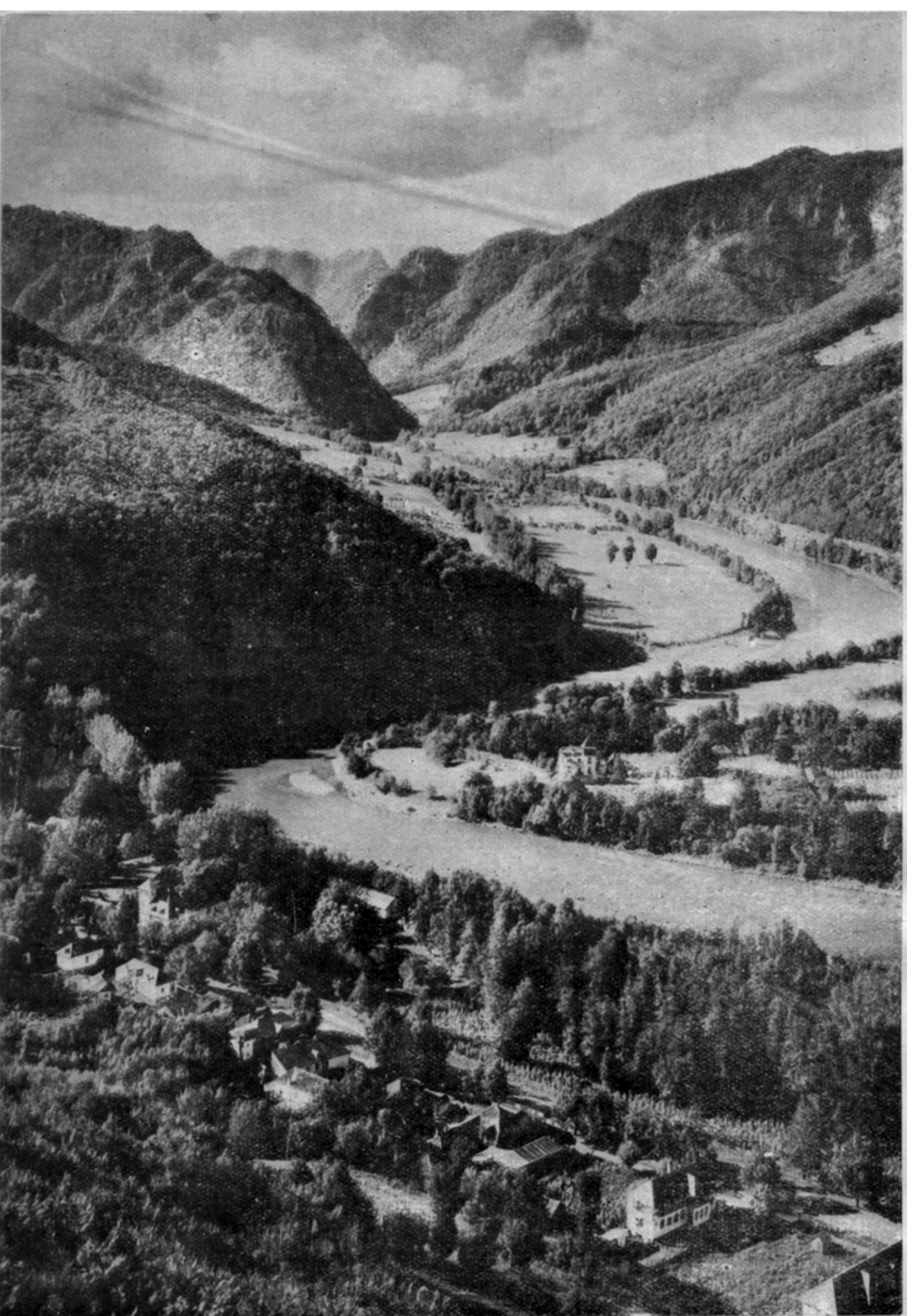
și gospodăriile răsfiate de-a lungul ei urmăresc de aproape traseul văii sau cursul capricios al râului, ale cărui maluri, plantate, sînt adesea legate din loc în loc cu podețe și punți.

Iată unul — Căciulata, înfățișat în figura 4 — cu case ceva mai pretențioase, ridicate în vremea din urmă, situat în lungul încîntătoare și sălbaticei văi a Oltului, între Călimănești și mănăstirea Cozia.

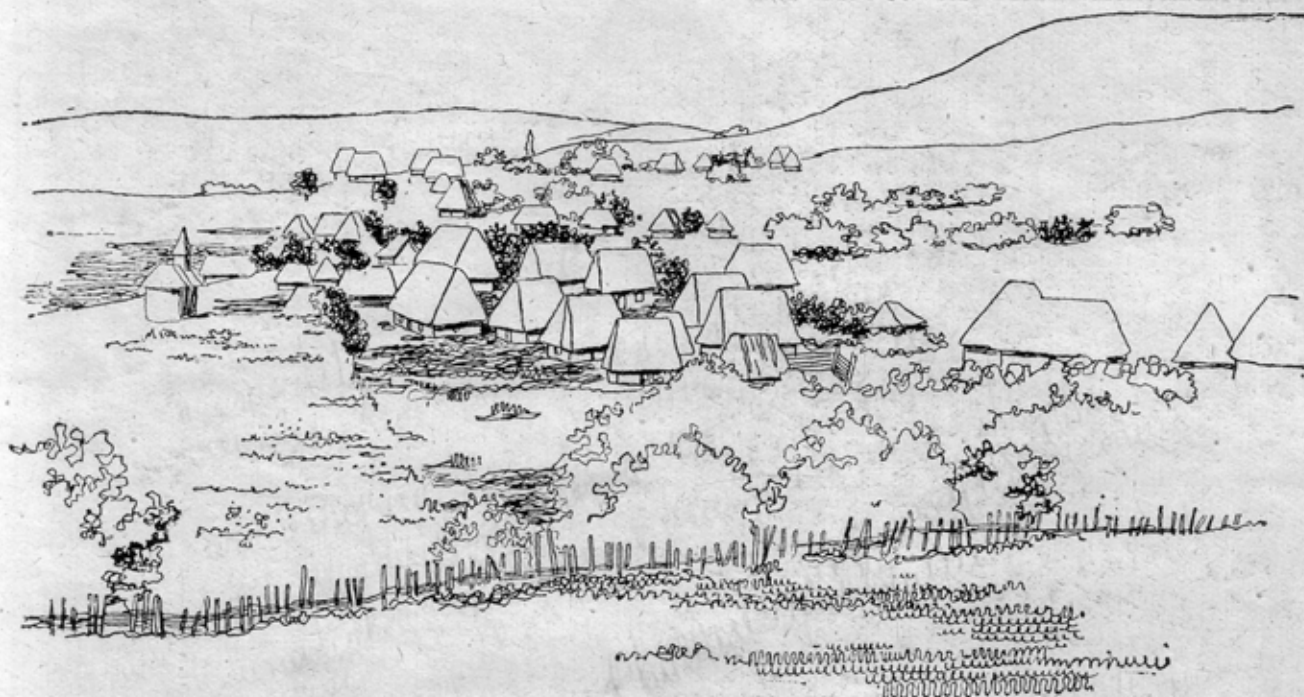
★

Satul adunat, formă evoluată în comparație cu satul de tip răsfiat, este o așezare în general de caracter agricol, caracteristică ținuturilor de cîmpie, dar care se găsește tot atît de bine și în regiunile deluroase sau chiar muntoase ale țării. Satul acesta ne înfățișează o aglomerație compactă și bine delimitată de gospodării, cu casele dispuse de-a lungul unei rețele de uliți cu trasee adesea foarte neregulate. Exemplu, în figura 5, satul Meria, în regiunea Hunedoara.

Forma aceasta de așezare, destul de veche în țara noastră, are la bază două concepții arhitectonice cu totul diferite: una de origine romînească, alta caracteristică minorităților naționale de viță germanică. Mai întîi, pentru romîni, forma aceasta

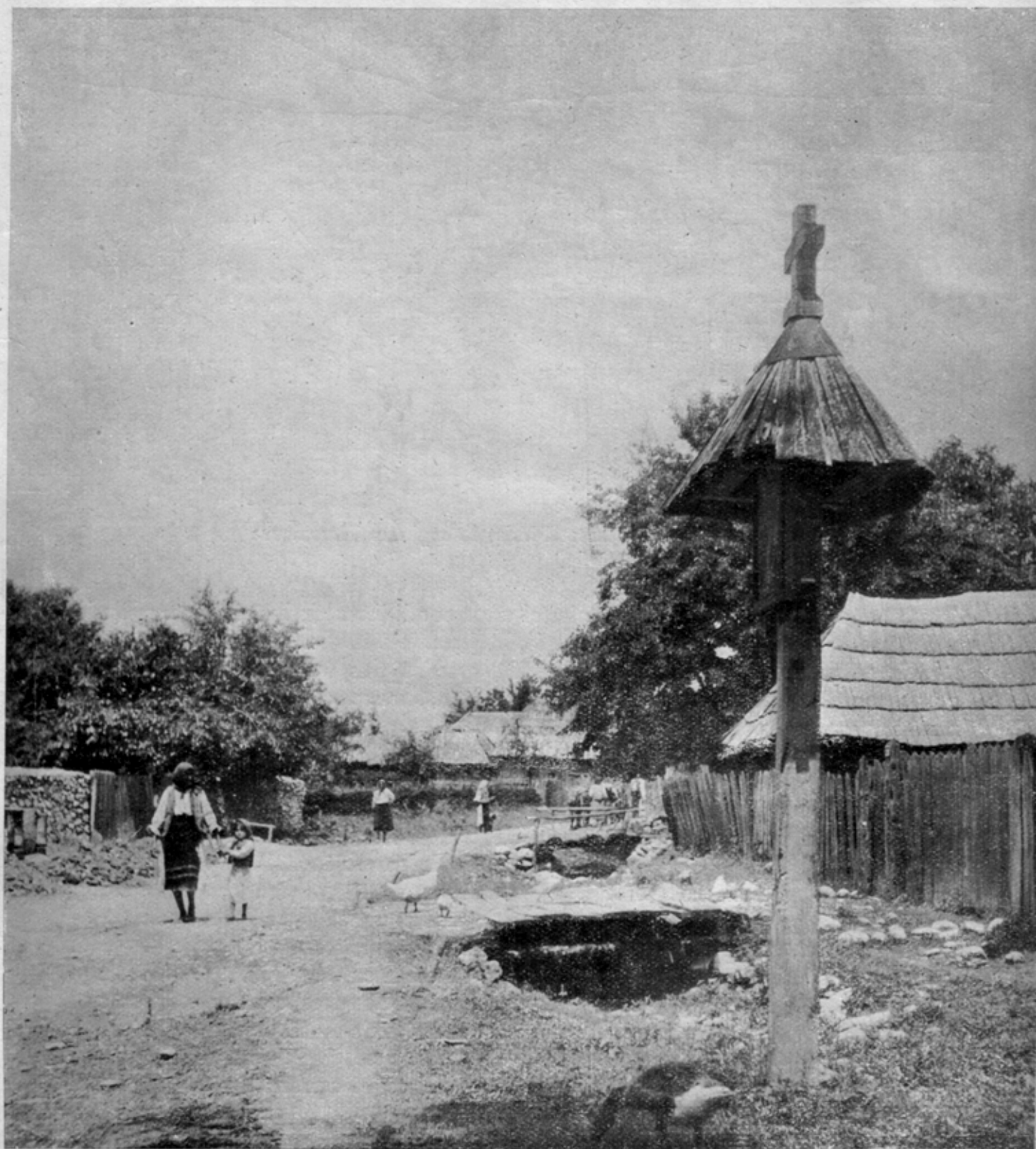
4. Sat răsfiat pe defileul Oltului, între Călimănești și mănăstirea Cozia

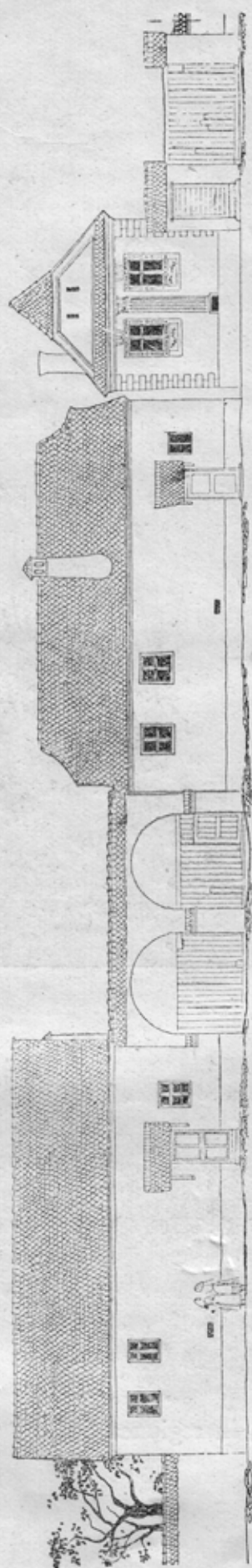
5. Satul de tip adunat Meria, în regiunea Hunedoara

de aşezare a fost mai totdeauna rezultatul unor condiții restrictive: întinderea limitată a terenului afectat aşezării. În cîmpie, limitarea s-a datorat opreliștei impusă de proprietarii moșiilor (mănăstiri sau boieri), care au tins totdeauna să-și păstreze cît mai mult pămînt pentru cultură. În regiunile deluroase sau muntoase — cum este cazul în părțile dinspre sud-est ale Transilvaniei, unde se găsesc multe sate de acest fel ¹ — aglomerarea gospodăriilor și a caselor în cadrul acestora, a fost o consecință a nevoii de adaptare la terenul disponibil, propice aşezării: poieni înguste între dealuri sau funduri aproape circulare de văi, în care satele au fost clădite ca niște cuiburi. Dar cu toate aceste condiții restrictive, satul românesc adunat — cum este de pildă cel înfățișat în figura 6 — prezintă multe din particularitățile tipului răsărit, tradițional: dispoziția neregulată a gospodăriilor, uliți sinuoase, curți și grădini destul de spațioase în jurul caselor și arbori; ne înfățișează adică toate acele trăsături particulare, care pun în evidență simțul deosebit și aplecarea firească a țaranului român pentru înfrumusețarea vieții, chiar cînd aceasta era îngrădită de nevoi aprige sau învăluită în mizerie. De aci decurge și caracterul specific, prețios, al satului românesc, de orice categorie ar fi el, anume: aşezarea lui în mijlocul naturii, adaptarea la teren și legătura lui organică cu peisajul înconjurător. De aci decurge de asemenea și acea neorînduială atrăgătoare a aşezării, în care simți « prezența unei imaginații

¹ Cf. Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie et du Banat*, Bucarest, 1937, pag. 12—14 și Vintilă Mihăilescu, *op. cit.*, p. 4.

6. Uliță din satul de tip adunat Lelești, în regiunea Craiova

0 1 2 3 4 5 M

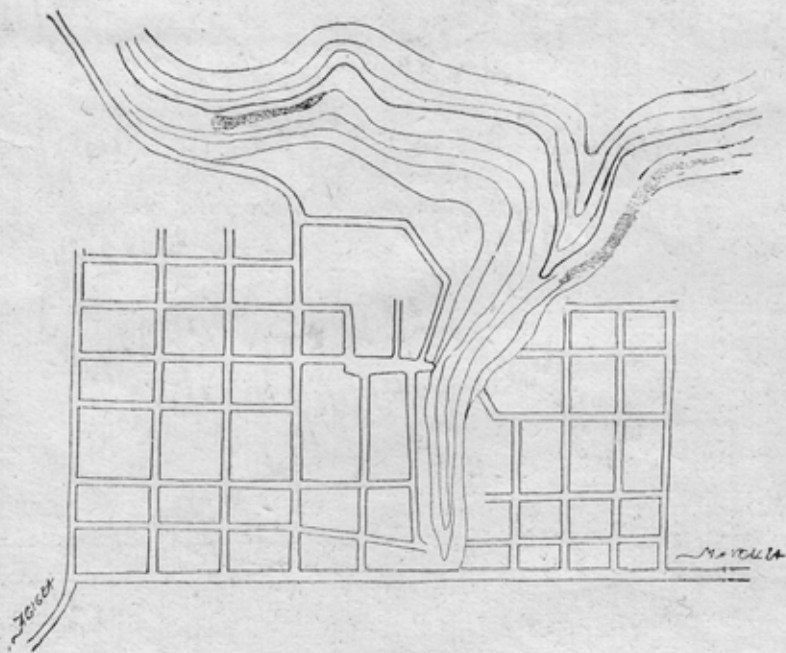
7. Fragment de uliță din satul de tip adunat Hărman, în regiunea Stalin

8. Satul de tip adunat Rîșnov, în regiunea Stalin

umane, care prelungește natura pînă dincolo de ea, pînă în zone de miracol și de poveste»¹.

Cu totul alta este înfățișarea satului adunat, creație a coloniștilor sași din Transilvania. În acest tip de așezare, adînc chibzuită, gospodăriile au un aspect mult mai ordonat. Terenul este folosit cu parcimonie, curțile sînt mici și pavate, iar casele așezate toate în linie—așa cum se vede în figura 7, în care arătăm o porțiune de uliță

9. Schema stradală a satului de tip geometric Limanul-Mangalia, în regiunea Constanța

din satul Hărman, în regiunea Stalin — sînt legate între ele cu porți înalte de zid, formînd un front unic, masiv, către uliță. Natura, cu peisajele ei încîntătoare, se regăsește aci numai dincolo de satul compact, perfect conturat, care pare adus de aiurea și așezat pe meleagurile romînești.

Un exemplu grăitor de astfel de așezare, pitorească desigur, în felul ei, dar care urmărește, înainte de toate, împlinirea unor necesități economice și practice, este satul Rîșnov, înfățișat în figura 8.

Un caracter asemănător, deosebit de concepția autohtonă, au și unele sate compacte de drum — creații, la origine, tot ale coloniștilor sași² — cît și toate așe-

¹ Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, București, 1944, p. 254.

² Cf. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 23.

zările croite și dezvoltate pe baza unui plan prestabilit, geometric, cum sînt satele mai noi, întemeiate mai ales în veacul al XIX-lea în vederea colonizărilor, în partea de apus a Transilvaniei, în cîmpia Dunării și în Dobrogea.

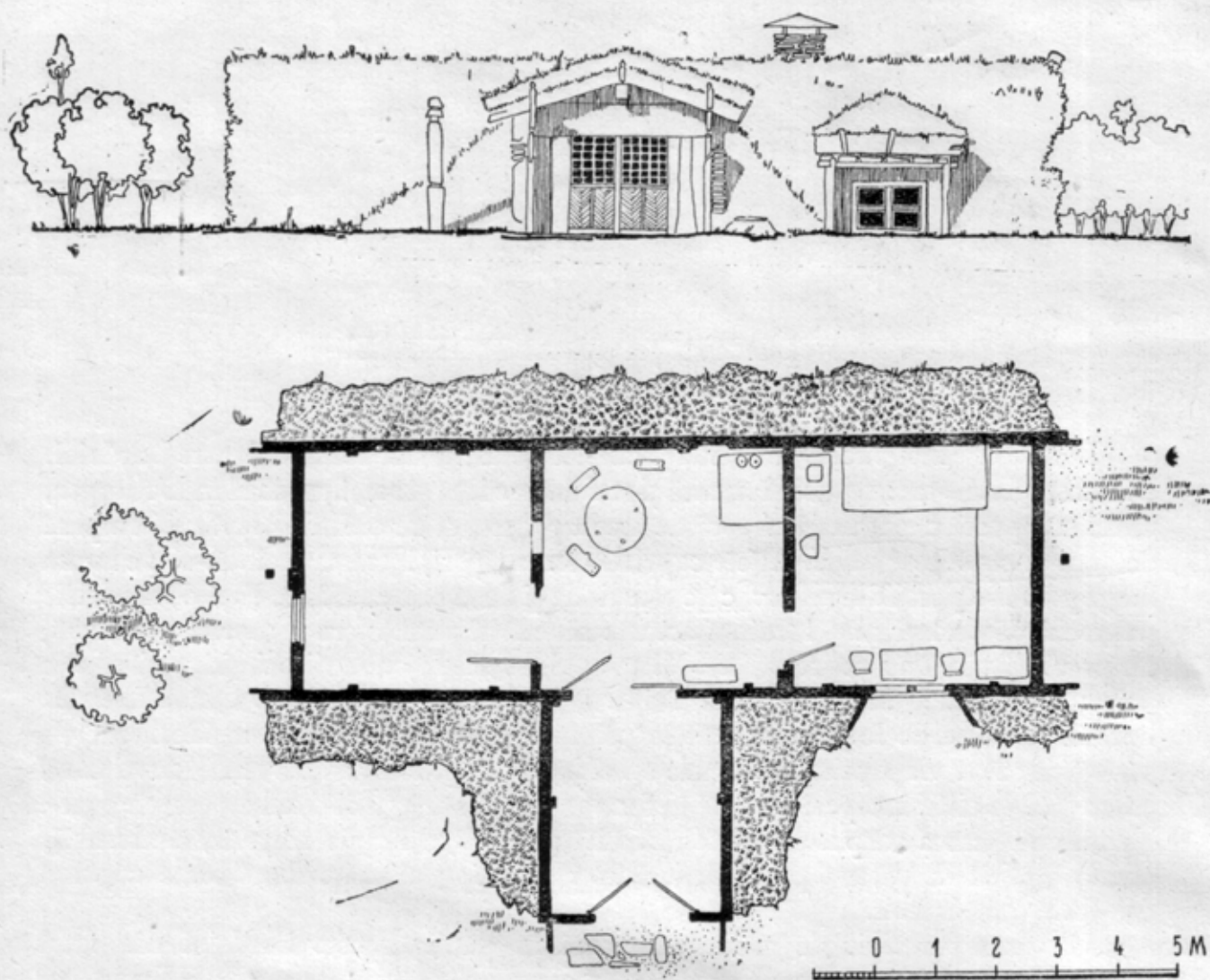
Superioare așezărilor crescute în mod natural, în ce privește claritatea planului, prin ușurința circulației și ordinea lor interioară, satele de tip geometric sînt croite fie după un traseu circular (exemplu satul Charlottenburg, în regiunea Timișoara), fie după forma unui dreptunghi, așa cum se vede în figura 9, în care este înfățișat, schematic, planul satului Limanul-Mangalia, în regiunea Constanța.

LOCUIŢA ŞI ANEXELE EI

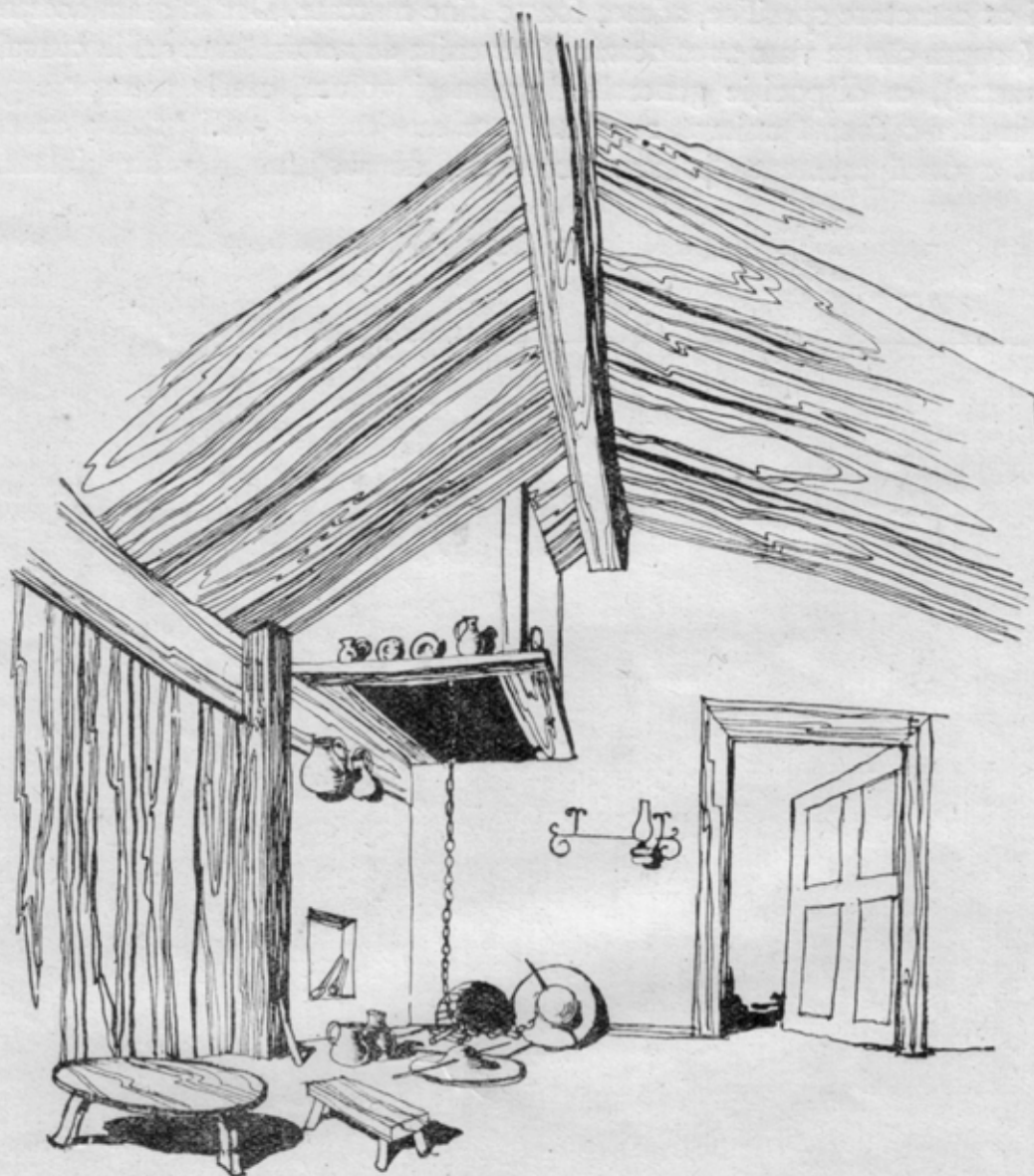
Forma cea mai veche de locuinţă clădită pe teritoriul României este bordeiul. Din exemplarele care se mai păstrează şi se folosesc încă şi azi, în special în Dobrogea, unele comportă o singură încăpere de locuit precedată de o tindă prevăzută cu plită de gătit şi cuptor de pâine. Altele cuprind trei încăperi, intrarea făcându-se pe latura lungă prin încăperea din mijloc, care este tindă şi bucătărie totodată. Faţă de modelele străvechi de acelaşi gen, locuinţa aceasta săpată în pământ, rudimentară şi mizeră, nu prezintă nici un progres vădit. Viaţa se duce aci în condiţii primitive şi adesea neigienice. Există însă în cîmpia Dunării, în partea de miazăzi a Olteniei, unele bordeie, numite de localnici «case în pământ», care nu denotă numai decît sărăcie sau un mod de viaţă primitiv. Unele au chiar un plan foarte dezvoltat, cuprinzînd patru pînă la cinci încăperi dispuse în forma unui T sau a unei cruci cu braţele egale. Braţul cu intrarea adăposteşte *tinda*, numită şi *gîrlici*; cel opus acesteia, cînd există, este o cămară de păstrat provizii, numită *chiţiboaică*; celelalte două braţe cuprind camerele de dormit.

Un exemplu tipic de astfel de «casă în pământ» este bordeiul din satul Castranova (fig. 10), adus de acolo şi montat în Muzeul satului din Bucureşti. Construcţia, băgată în pământ pînă la învelitoare, cuprinde patru încăperi dispuse în plan după forma unui T. Pereţii despărţitori sînt construcţii din paiantă şi tencuială; cei mărginaşi, de pământ, sînt căptuşiţi cu blăni groase de lemn aşezate vertical, una lîngă alta. Alte blăni asemănătoare, sprijinite la mijloc pe o coamă puternică, formează cele două ape ale acoperişului care, în exterior, este protejat de un strat gros de pământ bătut. Sînt de remarcă dimensiunile largi, primitoare, ale încăperilor, mai cu seamă ale camerei centrale, care are într-un colţ o frumoasă vatră cu corlan (fig. 11). În exterior, nota particulară a arhitecturii întregului edificiu este dată de motivul intrării, tratat ca un fronton, cu colţurile acuzate de ieşitura aproape agresivă a grinzilor de lemn, tăiate sub forma unor capete de cai stilizate, ornamente de veche semnificaţie magică.

Forma evoluată de locuinţă, cea folosită în mod aproape exclusiv de ţăranul român, este însă casa construită la suprafaţa solului.

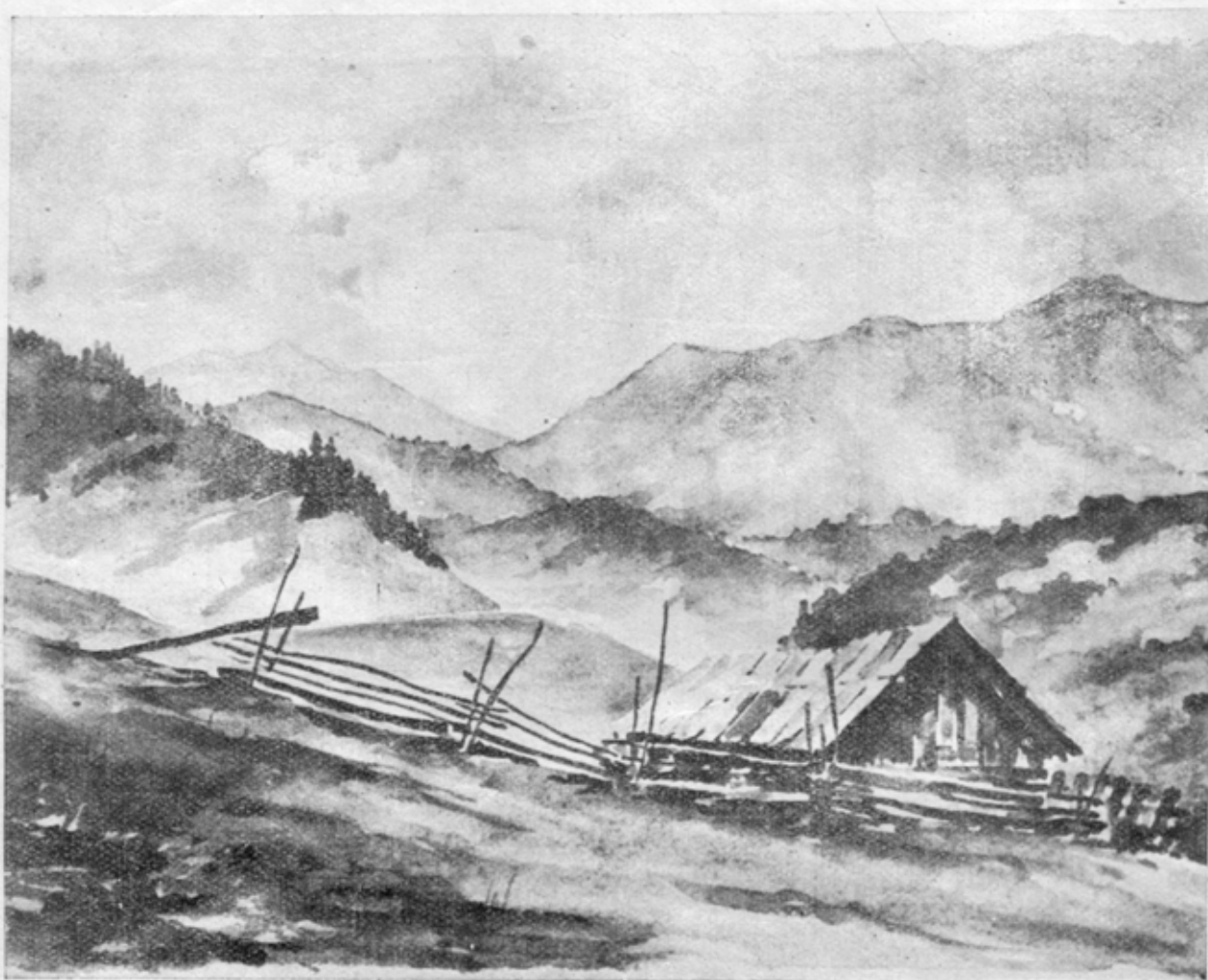

10. Bordeiul din satul Castranova, în regiunea Craiova — azi în Muzeul Satului din București. Fațada principală și planul

11. Camera de zi cu vatră și corlan a bordeiului din satul Castranova, în regiunea Craiova — azi în Muzeul Satului din București

Adaptată la teren, la condițiile mediului geografic (climă, materiale de construcții) și la modul de viață al țăranului, locuința populară prezintă în hotarul fiecărei împărțiri geografice naturale, mărginită de dealuri, văi și ape, numeroase înfățișări și tipuri cu caractere specifice, adesea foarte bine marcate. Dar în afara acestor diferențieri (asupra cărora vom avea ocazia să revenim de nenumărate ori în cursul expunerii noastre), ca dispoziție generală de plan și volum, casele tuturor regiunilor se înscriu într-o formă unitară, regulată, care este aceea a unei prizme drepte, sau cel mult a două asemenea prizme juxtapuse, de secțiune dreptunghiulară.

12. Stină pe muntele Șiglăul Mare, regiunea Hunedoara

În regiunea muntoasă, forma cea mai elementară de locuință este aceea a colibei ciobanilor, construită în cadrul gospodăriei pastorale numită stîină, care cuprinde de asemenea un țarc pentru oi, o *strungă*¹, un *celar*², un *comarnic*³.

Din punct de vedere constructiv, coliba aceasta este tot ce poate fi mai simplu: patru pereți construiți din birne sau din împletitură de nuiele pe un schelet de pari și, deasupra, un acoperiș, de obicei în două ape, care apare din față cu un fronton, făcut dintr-o rețea de căpriori cu lați și stuf sau șindrilă. Încăperile — două sau trei, dar adesea și una singură — nu au tavan, nici vatră, nici cuptor. Cînd nu se face afară, focul se face pe o vatră improvizată în mijlocul uneia din încăperi. Laptele, fiertura și mămăliga se fierb într-o căldare care se agață cu un lanț sau cu un cîrlig de lemn de o grindă a colibei. Uneltele casnice sînt simple și puține.

Tip rudimentar de locuință, concepută și realizată numai ca adăpost temporar menit să îplinească în perioada de timp cît turma este oprită într-o anumite regiune nevoile cerute de viață și de economia pastorală, coliba ciobănească nu prezintă nici un interes deosebit arhitectonic. Am înfățișat-o însă în cadrul acestui studiu pentru valoarea ei documentară: în primul rînd, ca mod și materiale de construcție; în al doilea rînd, ca formă străveche de locuință caracteristică păstorilor migratori, transhumanți⁴. Prin aceasta nu trebuie însă să se înțeleagă că tipul de locuință-colibă, ca și păstorii care-l folosesc, ar fi mai vechi în țara noastră decît țăranul stabil și casa acestuia. Cum, în timpurile istorice, există o înrudire între păstor și țăranul agricultor sau crescător de vite⁵, tot așa există și o asemănare, în linii generale, între locuințele lor. Dar casa țărănească, în compoziția căreia intră un număr mare de elemente străine colibei ciobănești, are un caracter cu totul deosebit. Adaptată la nevoile vieții stabile, oricît de redusă la necesarul adăpostirii, ea depășește aproape totdeauna limitele stricte ale utilului și reflectă un puternic sentiment artistic popular, din imboldul căruia țăranul a căutat s-o facă frumoasă prin formă, prin culoare, prin decorație.

Tipul cel mai vechi de locuință populară construită la suprafața solului ne este înfățișat de casa cu o singură încăpere, caracteristică de regulă satelor pastorale de tip împrăștiat, în care toate clădirile gospodăriei — locuința, șura, camera de provizii, bucătăria etc. — sînt izolate.

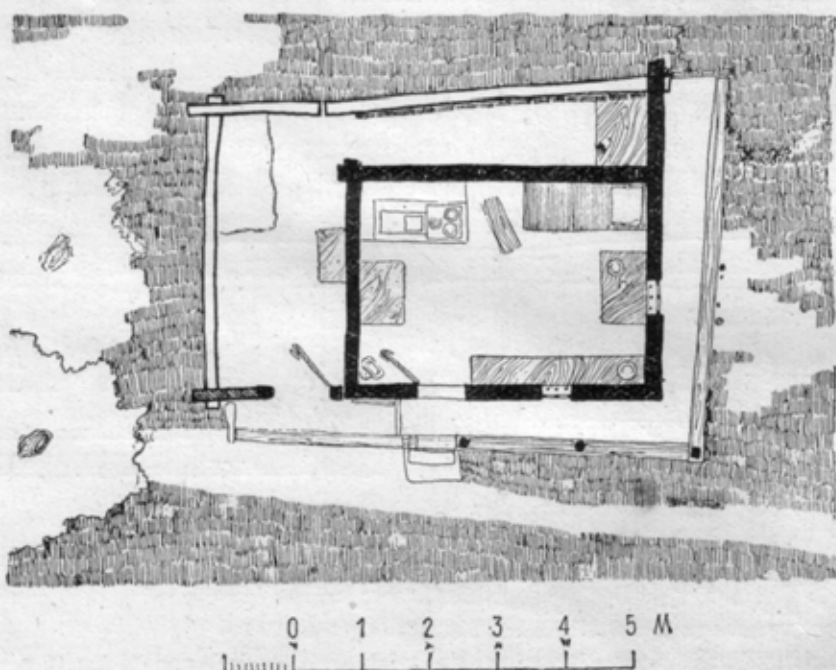
¹ Îngrăditură în formă de semielipsă, în care sînt băgate, treptat, pe o porțiță, oile la muls.

² Adăpost pentru păstrarea laptelui, a brînzeturilor și a vaselor.

³ Leasă de nuiele sprijinită pe patru pari; pe ea se svîntă cașii. Același nume îl poartă și acoperămintul de scinduri sau de stuf susținut de patru pari și alipit laturii drepte a strungii. Servește drept adăpost contra soarelui sau a ploii pentru păstorii care mulg oile.

⁴ Forme asemănătoare de colibe se întîlnesc nu numai pe teritoriul țării noastre, ci și în alte părți, cum sînt de pildă regiunile munților Pind, în peninsula Balcanică, unde au existat și există și azi păstori vlahi transhumanți.

⁵ « Primul se desprinde în anumite momente din mediul celui de al doilea, pentru a se urca spre înălțimile munților sau spre a coborî în cîmpia largă ». N. Iorga, *L'arte populaire in Romania*, Roma, 1930, p. 37.

13. Casa Grumăzescu din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Fațada principală și planul

Casa Grumăzescu din satul Răpciuni-Ceahlău, regiunea Bacău (fig. 13), construită din lemn și lipitură de lut, cu învelitoare de șindrilă, întruchipează forma tipică a locuinței arhaice cu o singură încăpere. Deși lipsită de decorație, ea se impune totuși atenției noastre prin dispoziția ingenioasă a prispei, prin linia înaltă a acoperișului și, în totul, prin echilibrul și armonia proporțiilor.

În ordine evolutivă cronologică, casei cu o singură încăpere îi urmează casa cu două camere, acestea fiind însă independente, cu intrări separate și servind, una drept locuință și alta exclusiv păstrării proviziilor. — Exemplu în figura 14, casă din satul Buzdular, în regiunea Hunedoara. — Camera de locuit a acestui tip de casă este totodată bucătărie, sală de mâncare și dormitor. Pentru pregătirea mâncării, ca și pentru încălzit, focul se face pe o vatră deschisă numită *căloiu* sau *căloniu*, care constă dintr-un fel de podium scund, amenajat în colțul format de peretele din fund și peretele dintre cele două camere (fig. 15) și care are deasupra, agățat de tavan, un larg coș piramidal, construit din împletitură de nuiele și lut, prin care fumul este condus și răspândit în pod, de unde iese apoi pe încetul, prin interstițiile materialului folosit ca învelitoare.

Casa cu două încăperi independente și *căloniu* se mai păstrează azi, sub forma ei arhaică, numai în Transilvania. Exemplarele cele mai interesante se găsesc în regiunea Hunedoara (în țara Hațegului și în țara Moților), ținuturi în care, în general, tradițiile străvechi ale artei populare românești s-au păstrat mai bine ca oriunde.

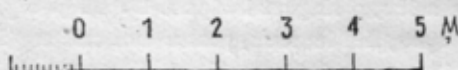
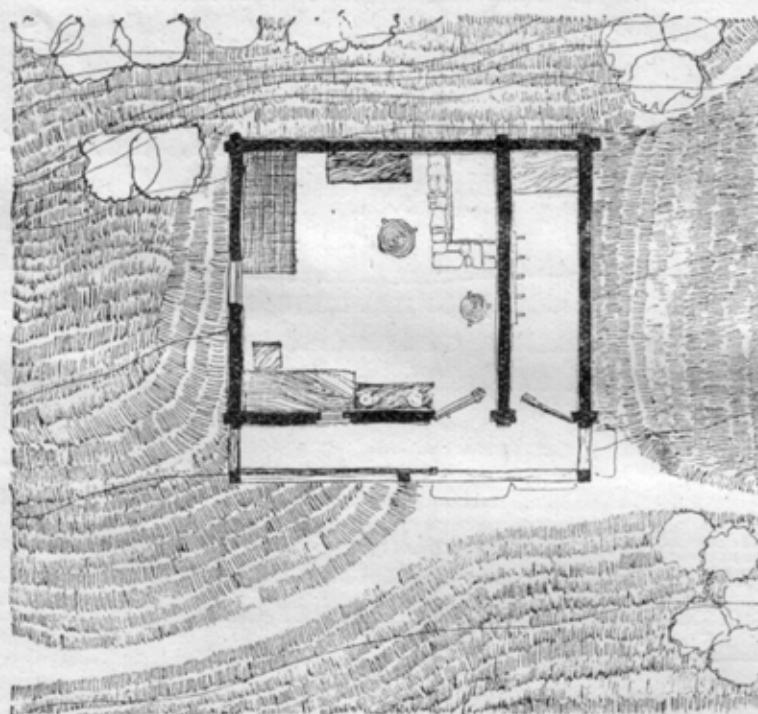
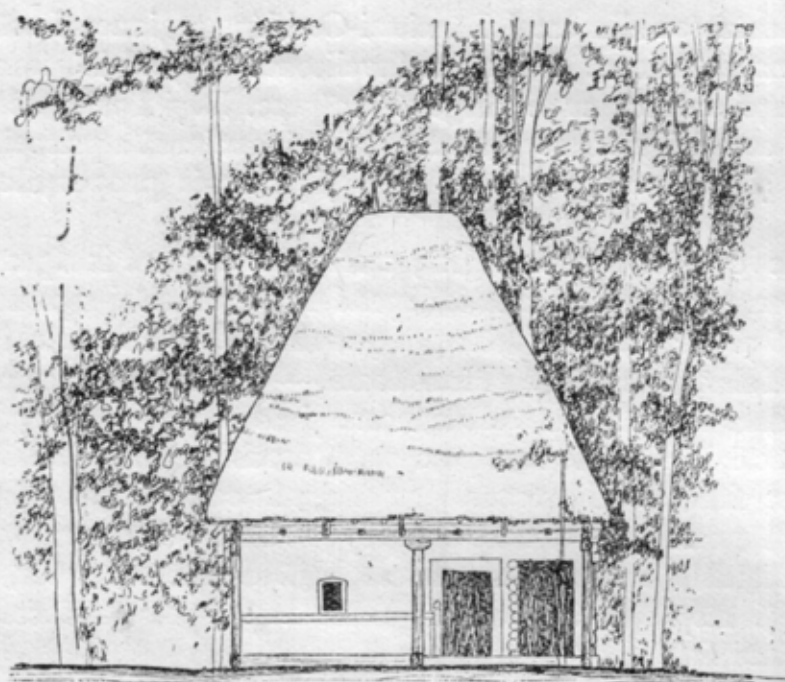
Forma cea mai evoluată și cea mai răspândită de locuință folosită de țăranul român este azi casa cu tindă. Tipul acesta comportă două variante, după cum planul cuprinde două sau trei încăperi. Una din încăperi, cea mai mică în varianta cu două camere, sau cea centrală în varianta cu trei, prin care se intră în casă, se numește *cindă* sau *tindă*. Încăperea a doua, cea mai mare, se numește *casă mare*¹. În Transilvania — pe alocuri și în Muntenia, casa mare se mai numește și *soba mare*². Cea de a treia încăpere, când există și este folosită ca locuință, se numește *casă mică*, *soba mică* sau *sobița*.

Afară de rare excepții, casele țărănești de toate tipurile au în față, de multe ori și pe lături, o galerie deschisă, căreia în Moldova și Muntenia i se spune *prisă*, în Oltenia *sală*, în sudul Transilvaniei *fruntariu* și *țirnaț*, iar în Maramureș *șatră*.

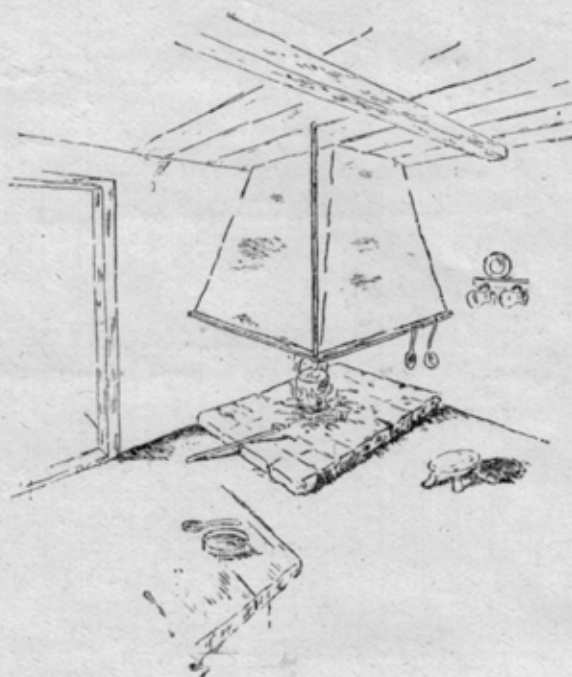
Adesea, prispa aceasta constă dintr-un simplu soclu lat ca o bancă, făcut din lut bătut între capetele petrecute ale grinzilor care formează temelia casei.

¹ Noțiunea de « casă » se confundă la început cu noțiunea de « cameră », fiindcă locuința cea mai veche, cea de tip primitiv, cuprindea, cum s-a arătat, o singură încăpere. De aci și expresia populară « o casă cu două căși », în Transilvania sau « o pereche de case », în Muntenia, pentru casa care are două încăperi de locuit.

² Numele de *soba* poate fi împrumutat, cu accepțiunea de cameră, din limba maghiară — *szoba* — sau din limba sârbă — *soba* — unde cuvântul are acest sens. Este posibil însă ca în urma suprimării vechii vetre, când camera de locuit a început a fi încălzită cu o sobă, numele acesta să fi fost dat, prin extensiune, însăși încăperii pe care o încălzea.

14. Casă de tip arhaic din satul Buzdular, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

15. Căloiul unei case de tip arhaic din satul Vălioara-Hunedoara

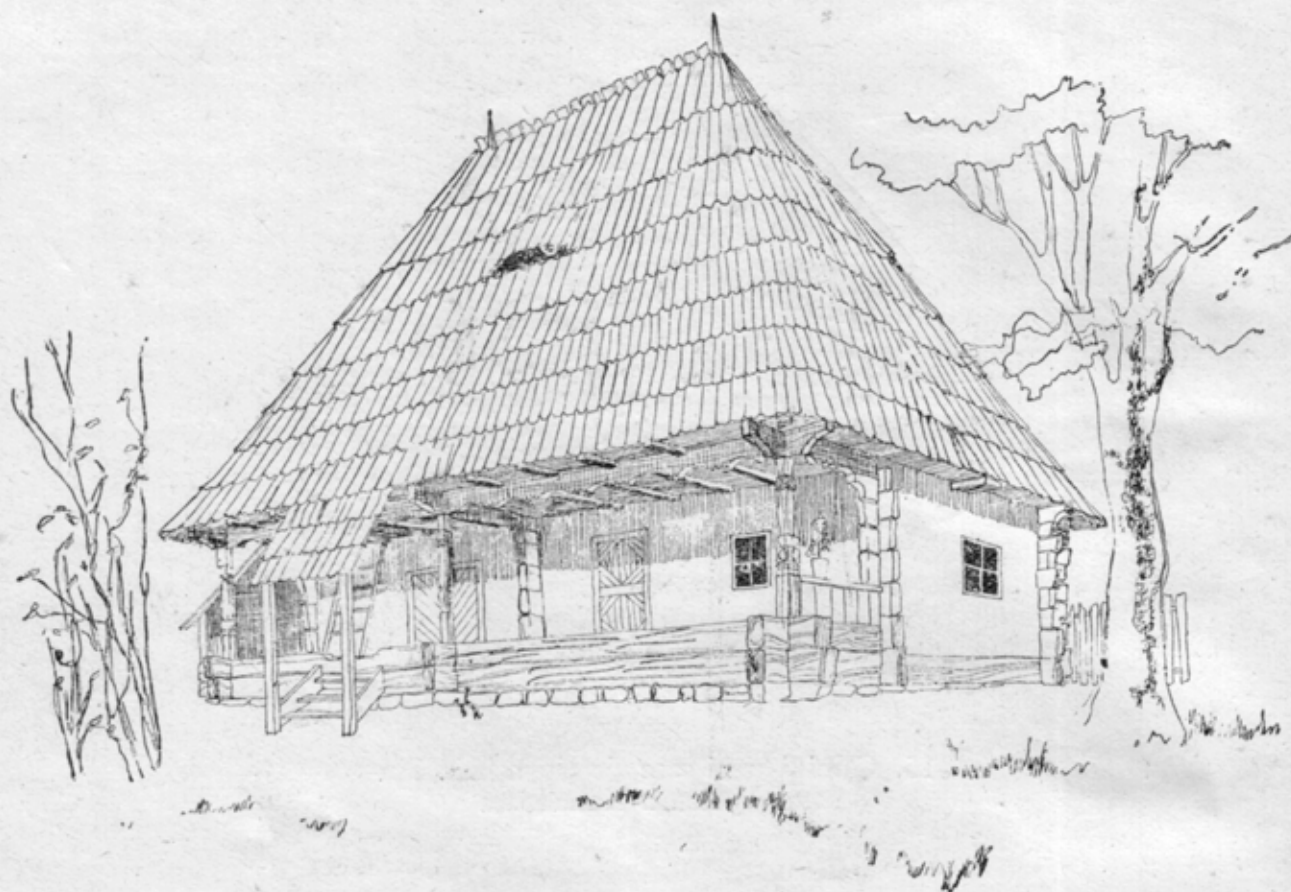
Intrarea în casă se face de pe prispă prin tindă. Vatra din camera de locuit a tipului arhaic a fost transferată în tindă. Prin aceasta, tinda a căpătat, pe lângă funcția de încăpere de intrare, și pe aceea de bucătărie, lăsînd camerei în care își petrece viața familia numai funcția de locuință, ceea ce a însemnat un real progres și în sensul îmbunătățirii condițiilor de igienă.

În varianta cu două încăperi, vatra, ridicată de regulă la 40—50 cm deasupra nivelului pardoselii, este lipită de peretele dinspre camera de locuit. O sobă oarbă, ca un cuptor, este situată în camera mare, în dreptul vetrei. Focul în această sobă, atunci cînd camera trebuie încălzită, se face prin tindă.

În Banat, în Muntenia și mai cu seamă în părțile deluroase ale Olteniei, unde varianta cu două camere este dominantă, vatra are deasupra un coș larg de fum numit corlan, care trece prin tavan și pod înălțîndu-se deasupra acoperișului.

Casa «Bădanei» din Cornești, în regiunea Craiova, înfățișată ca exemplu în figurile 16—17, reprezintă, ca plan, un tip intermediar între locuința arhaică cu două încăperi independente și casa cu tindă și o cameră de locuit¹. Astfel, deși

¹ Că este vorba de un tip intermediar ne-o dovedește și numele de *celar*, cu care este desemnată încăperea a doua, folosită azi ca locuință. Numele de *celar*, păstrat, ne arată funcția străveche: casa avea, într-o etapă anterioară a evoluției, pe lângă camera mare de locuit, cu vatră, și o cămară independentă pentru păstrat proviziile, o «cella», așa cum se vede în tipul arhaic, înfățișat în figura 14, caracteristic regiunii Hunedoara. Cf. și cercetările pe teren, consemnate într-un caiet multiplicat de C.S.A.C., ale etnografilor Paul Stahl și Paul Petrescu.

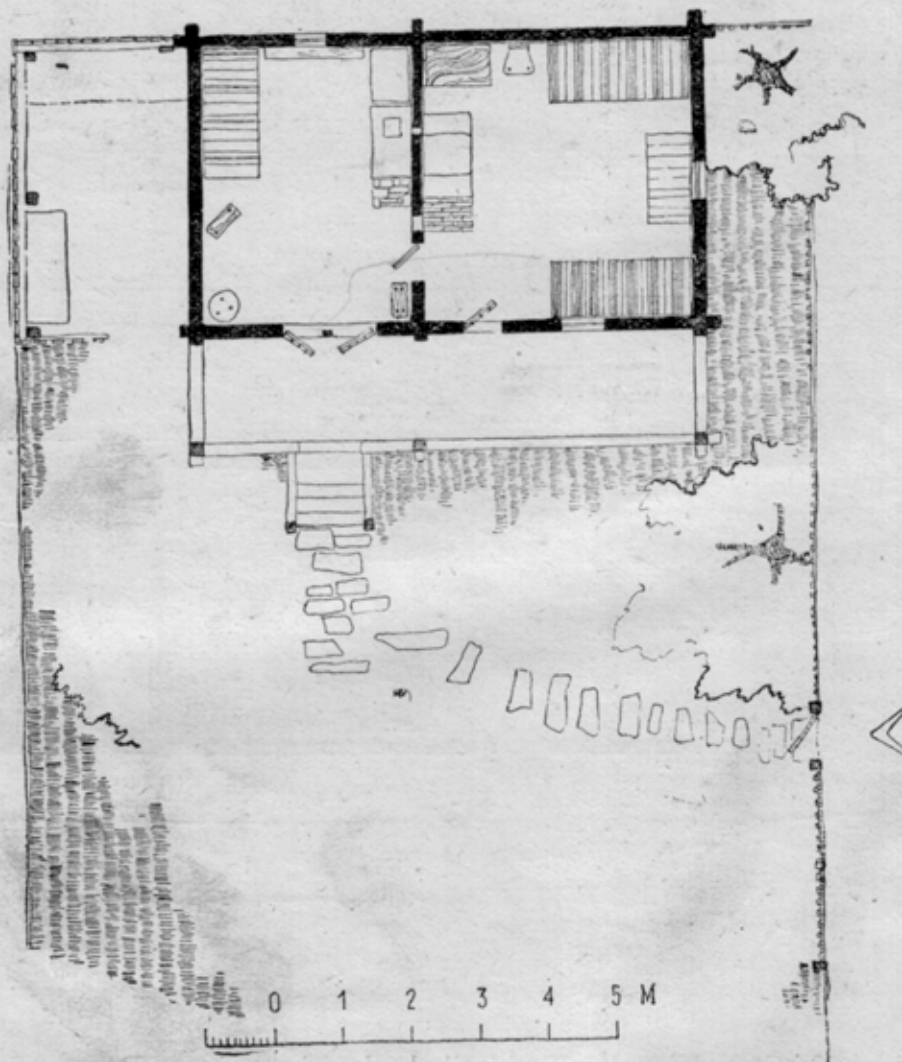
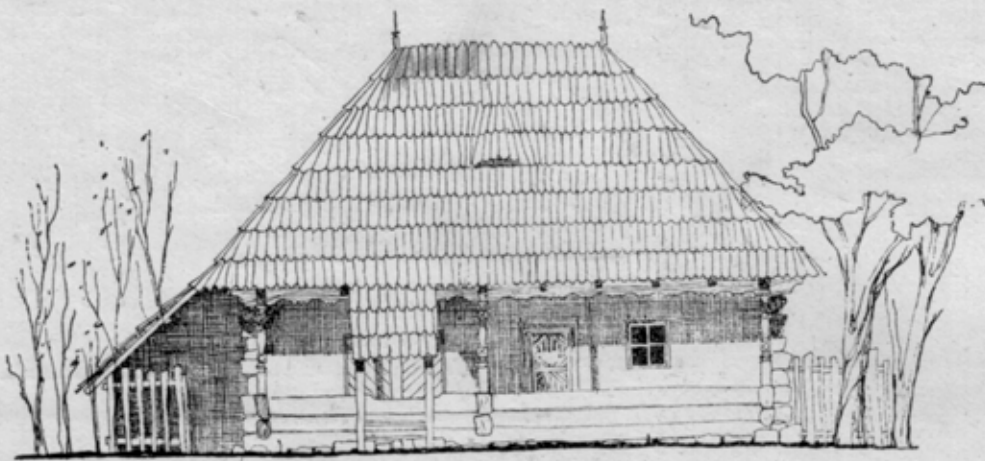

16. Casa « Bădanci » din satul Cornești, în regiunea Craiova

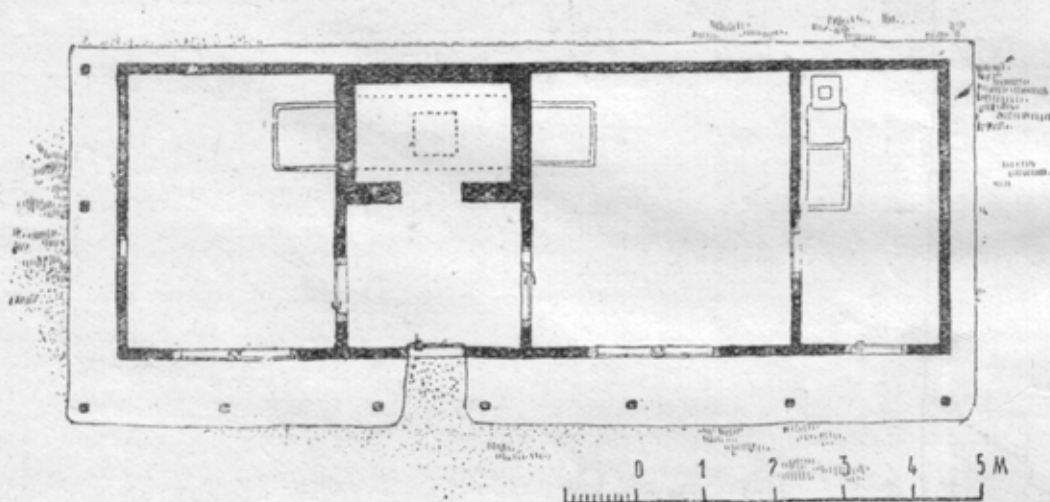
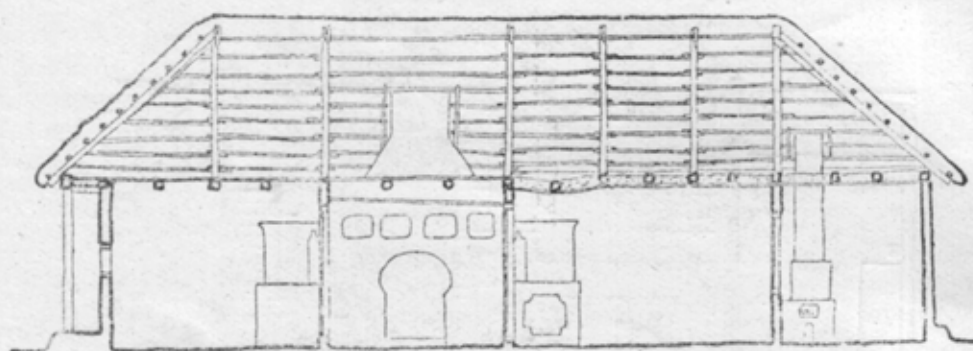
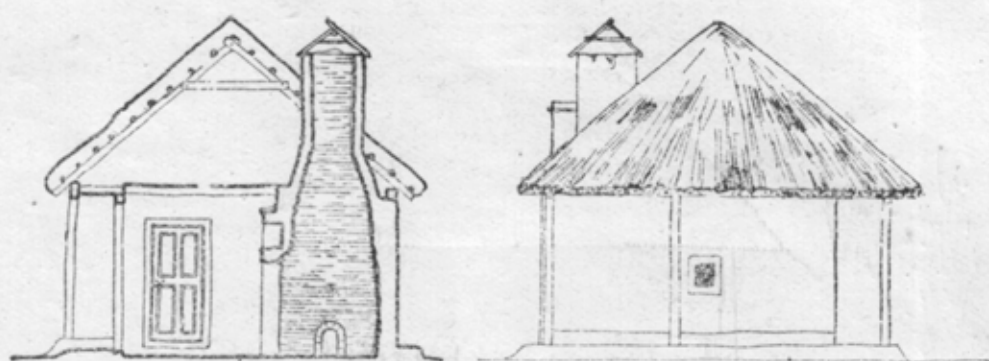
comunică între ele prin interior, cele două încăperi ale casei au totuși accese separate din prispă. Tînda este foarte spațioasă. Pusă în comunicație directă cu prispa printr-o ușă largă, cu două aripi și « limbă » demontabilă, la mijloc, ea îndeplinește în parte și funcție de cămară, dar are și vatră cu corlan. Fațada, foarte bine proporționată, prezintă, grație prispei cu grinzi aparente de lemn și stîlpi frumos fașonați, o înfățișare pitorească și atrăgătoare.

În regiunile de cîmpie ale Țării Românești domină casa joasă, cu tindă și două încăperi. În această variantă, jumătatea din fund a tindei este ocupată în întregime de vatră, al cărei coș de fum, construit la bază ca o boltă, se sprijină pe cei doi pereți laterali și pe peretele din fund. În față, deasupra gurii, marcînd începutul coșului, o poliță de lemn numită *corlată* servește ca loc de păstrare a vaselor și a celorlalte obiecte necesare pregătirii mîncării. (fig. 18 și 19).

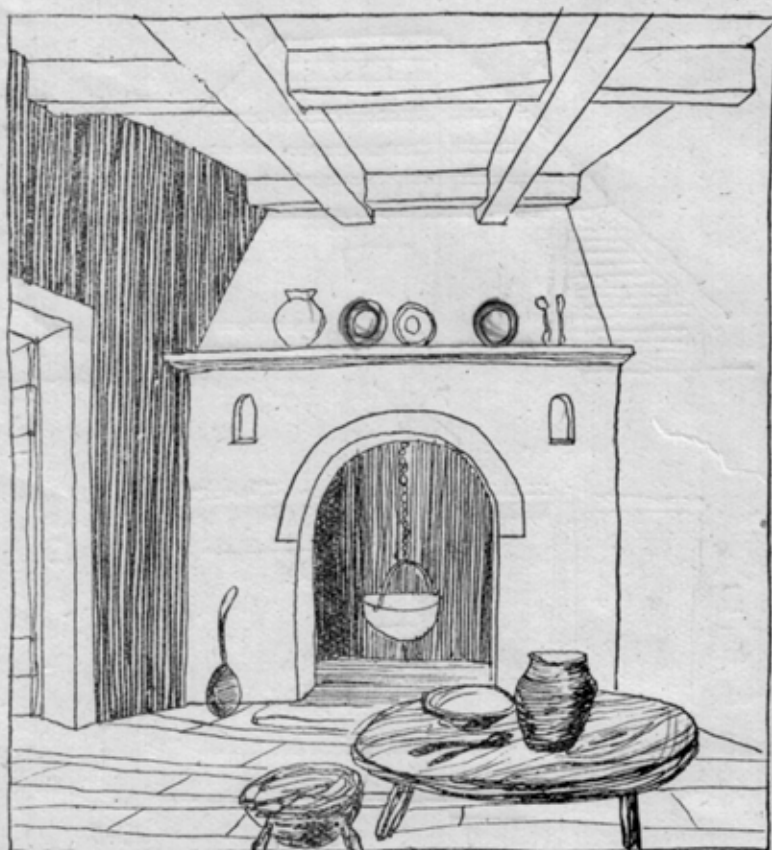
În Moldova, tipul vechi al casei joase cu tindă, care este dominant, se diferențiază prin aceea că vatra, însoțită mai totdeauna de *cuptor* se găsește în camera de

17. Casa «Bădanci» din satul Cornești, în regiunea Craiova.
Fațada principală și planul

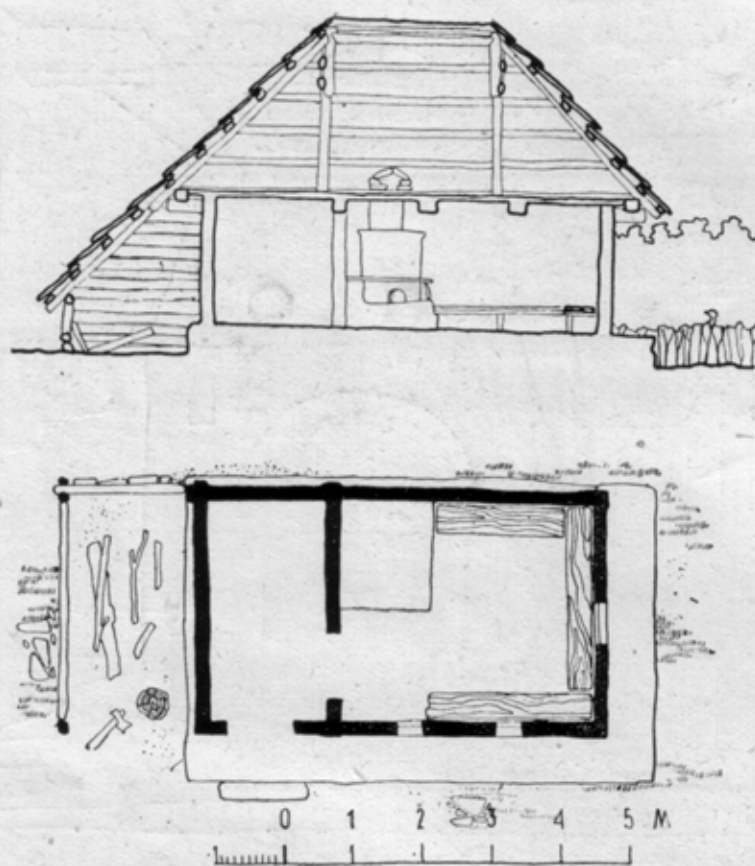
18. Casa Albu din Fierbinții de Jos, în regiunea București

19. Tinda cu vatră, corlan și corlată a unei case din satul Drăgănescu, în regiunea București

locuit, nu în tindă. Casa Paraschivei Cocos din satul Vinători (fig. 20) și casa din satul Humulești (fig. 21) a părinților povestitorului Ion Creangă (aceasta, între timp, ușor modificată) sînt de acest tip.

În Dobrogea, unde meșterii populari au contopit în creațiile lor arhitectonice formule adesea foarte diferite — rezultat al influențelor modului de viață al felurilor naționalități conlocuitoare: romîni, turci, tătari, lipoveni etc. — casa cu tindă și două camere formează totuși nucleul mai tuturor variantelor pe care le întîlnim în regiune. Prispa joasă, mărginită de stîlpi de lemn, de cele mai multe ori fără parapet, se întinde de regulă, ca și în modelele de acest gen din cîmpia Munteniei, în tot lungul fațadei principale. (Planșa II). Se întîlnește însă în mod curent o variantă în care acest element de podoabă și adăpostire a casei se reduce la un fel de «loggia» așezată numai în fața tindei, al cărei perete exterior este, în acest caz, împins înlăuntru. Prispa aceasta intrîndă este pusă în evidență fie de o grindă-cosoroabă de lemn cu creștături, fie de o largă arcadă de zidărie, fie — așa cum se vede în grațiosul

20. Casa Paraschiva Cocos din satul Vinători, în regiunea Bacău. Secțiune transversală și plan

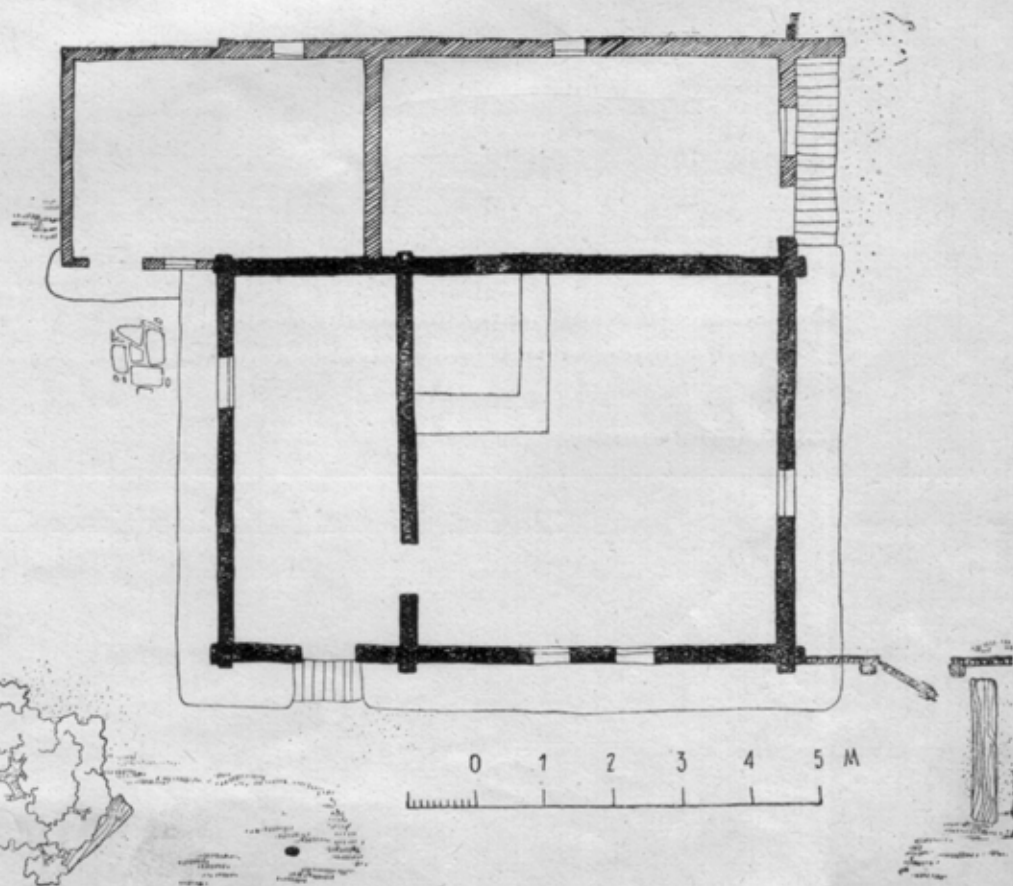
exemplu înfățișat în figura 22: o casă din Istria — de o grindă-cosoroabă și de doi stâlpi de lemn.

Ca regulă generală, prispa intrindă așezată în fața tindei însoțește tipul specific dobrogean de casă dublă, care, câteodată — cum este cazul locuinței de acest gen aflătoare pe strada Vinători din orașul Mangalia, înfățișată în figura 23 — este construită din blocuri mici de piatră. De remarcat în acest din urmă exemplu dimensionarea largă a tindelor și poziția judicioasă a căminelor care îngăduie, la nevoie, încălzirea, prin utilizarea unui singur fum, a celor trei încăperi din care se compune fiecare locuință. Simetria riguroasă a fațadei este aci în concordanță perfectă atât cu structura planului, cât și cu funcția clădirii care, divizată în părți egale, destinate vieții independente a două familii, formează totuși o unitate arhitectonică.

În Transilvania, ocupînd un domeniu foarte vast, care se întinde din Banat pînă în Carpații orientali, tipul casei cu tindă, cu două sau trei încăperi, care este aproape

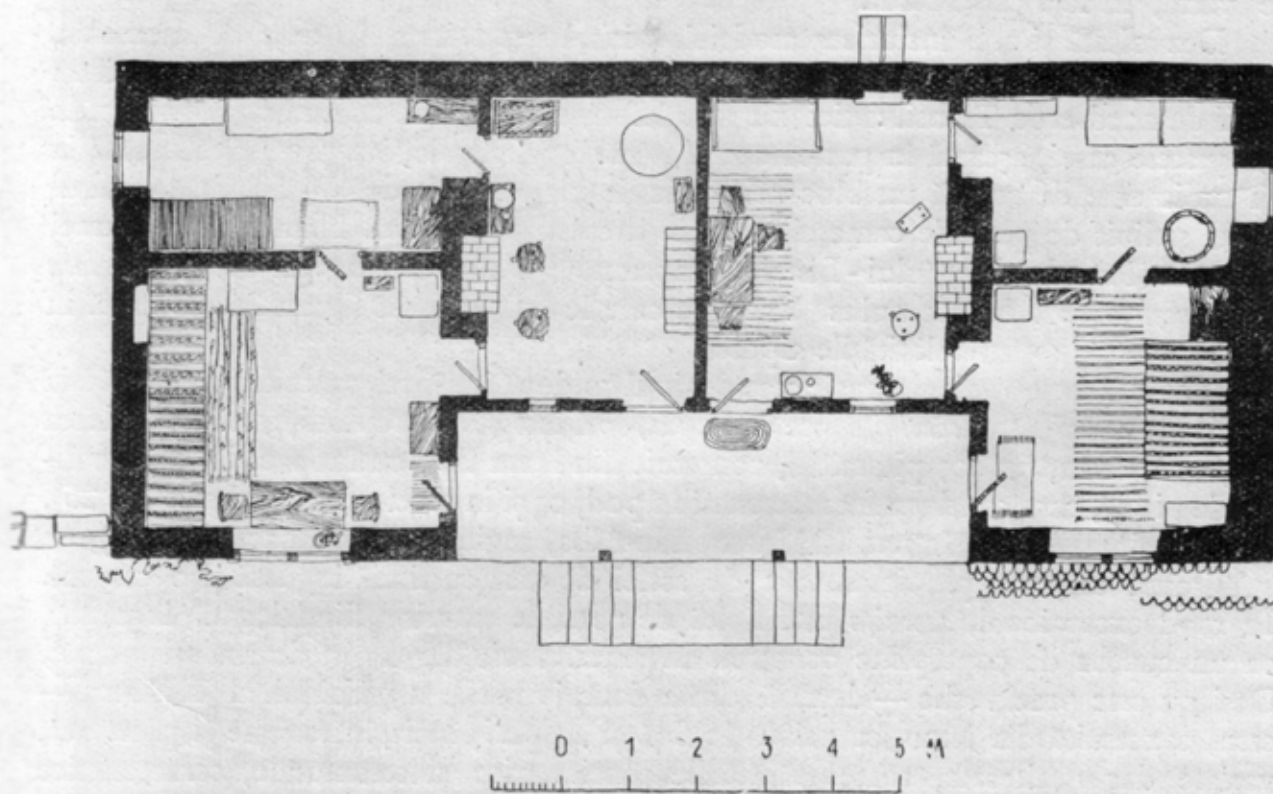
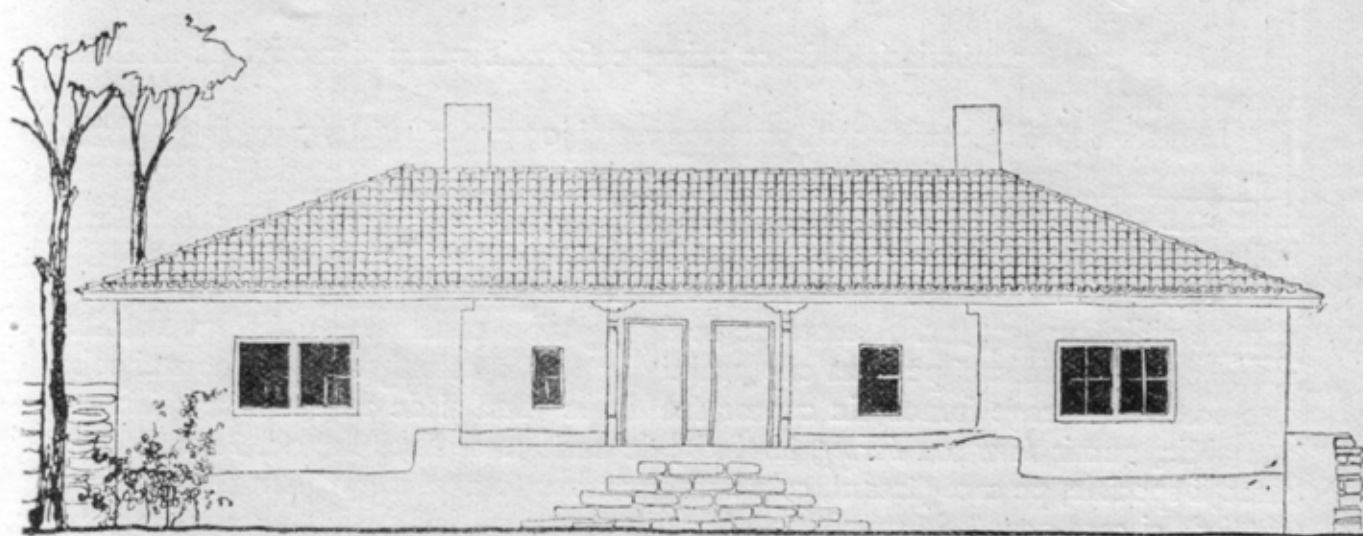

21. Casa părintească a povestitorului Ion Creangă, din satul Humulești, în regiunea Bacău

22. Casă din satul Istria, în regiunea Constanța

23. Casă pe strada Vinători, în orașul Mangalia. Fațada principală și planul

exclusiv, prezintă particularități în ce privește formele vetrei și modul de încălzire a camerelor.

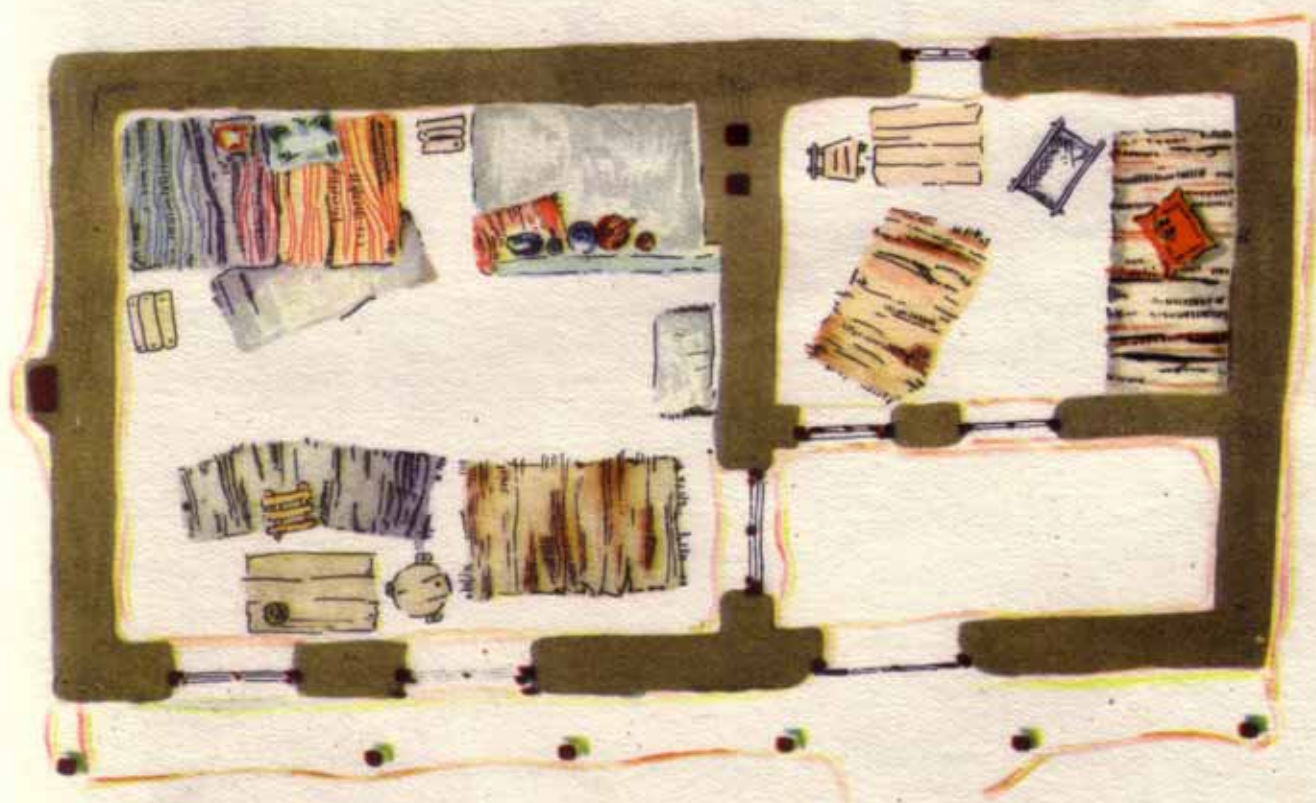
În primul rând, trebuie notată mutarea vetrei joase, a căloniului casei de tip arhaic, din camera de locuit în tindă și înlocuirea acestuia nu cu o sobă oarbă (așa cum s-a făcut în mod obișnuit în Banat), nici cu o sobă obișnuită, al cărei coș este trecut sub bolta căminului din tindă (așa cum este cazul frecvent în Muntenia), ci cu un organism ceva mai complicat, compus dintr-un soclu înalt de 40—50 cm, ca o vatră, peste care se ridică un cuptor. Acesta are în fața gurii o construcție mică, prismatică, un fel de sobă, ridicată pe buza cuptorului și pe două colonite. Scopul acestei sobe este acela de a trage fumul din cuptor sau de pe vatră și de a-l conduce printr-un coș oblic, numit *horn* sau *horneț*, în tindă, de unde trece liber în pod. Acestei construcții speciale, pe care țăranul, cu un singur nume, o numește *cuptor* (în Moldova *cuptior*) și care ocupă de regulă un sfert din suprafața încăperii, — vatra din jurul cuptorului formează un fel de pat cald pe care iarna se doarme — i s-a adăugat în vremea din urmă o sobă cu plită de bucătărie. În vechime bucatele se pregăteau pe vatră, în fața cuptorului.

Dezvoltată și sub înriurirea modelelor izbei ucrainiene, în care de asemenea cuptorul în camera de locuit este nelipsit, tinda acestui tip de casă caracteristic părții de nord-est a Transilvaniei nu are plafon, are o ușă de comunicație cu ograda din spatele casei, așezată în partea opusă intrării principale, iar vatra este redusă la un rudiment: de regulă un bloc prismatic de piatră, înalt de 40—50 cm, în colțul tindei și lipit de peretele camerei mari, în dreptul cuptorului. Planul și secția unei case din Prundul Bîrgăului - Bistrița, împrumutate din cartea «*Le village roumain de Transylvanie*» a lui Romulus Vuia, pe care le înfățișăm în figura 24, ne arată în amănunte toate particularitățile tipului.

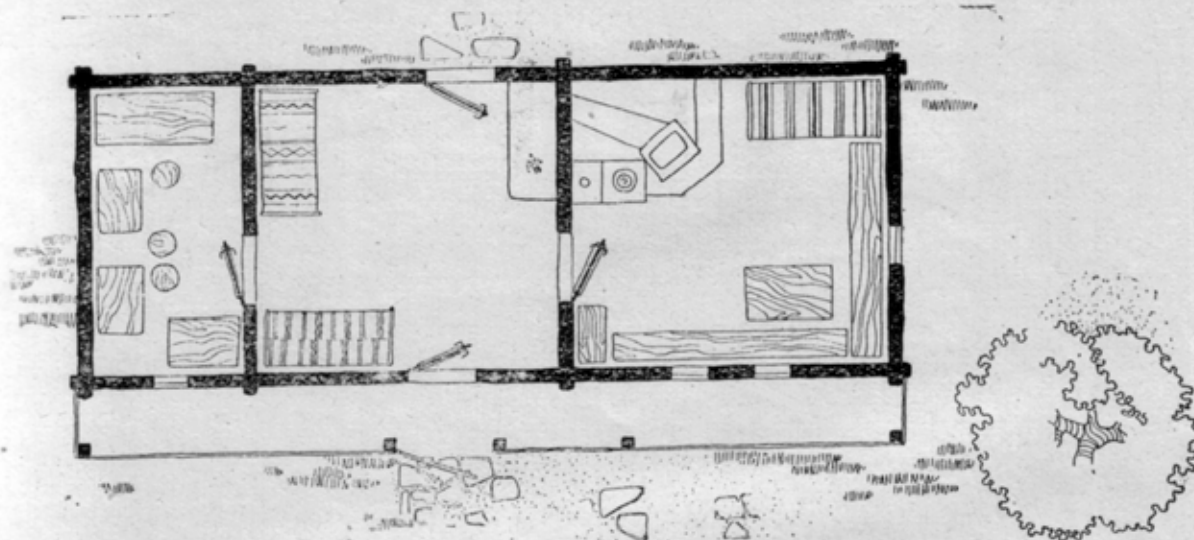
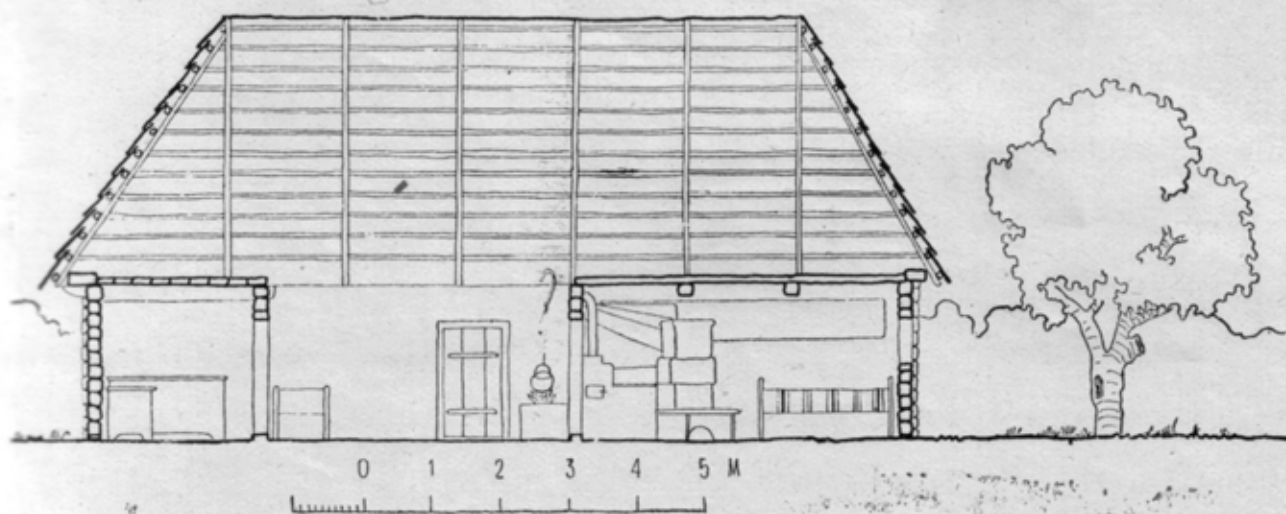
Tot în Transilvania, în unele case de tipul cu două încăperi, vatra din tindă, căreia i se spune *camniță* sau *căminiță*, are deasupra, sprijinit pe două colonite, dar mai adesea agățat de tavan, un coș piramidal, construit din lemn lipit cu lut sau din plăci subțiri de piatră, care conduce fumul numai în pod, ca și în casele de tip arhaic (fig. 25).

Locuința Adrian Indrei din Intregalde-Alba, regiunea Hunedoara (fig. 26), ne înfățișează un exemplu interesant de astfel de casă cu tindă îngustă și o cameră. În mod excepțional, *camnița* este lipită de peretele exterior, fiind legată, ingenios, cu un cuptor de copt pîine construit în afara casei, dar lipit de același perete. Deși nu este prea veche — datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea — casa, construită din lemn, cu prispă în față și acoperiș înalt, întrunește și păstrează, variate dar nealterate, toate trăsăturile planimetrice și structurale, caracteristice tipului tradițional.

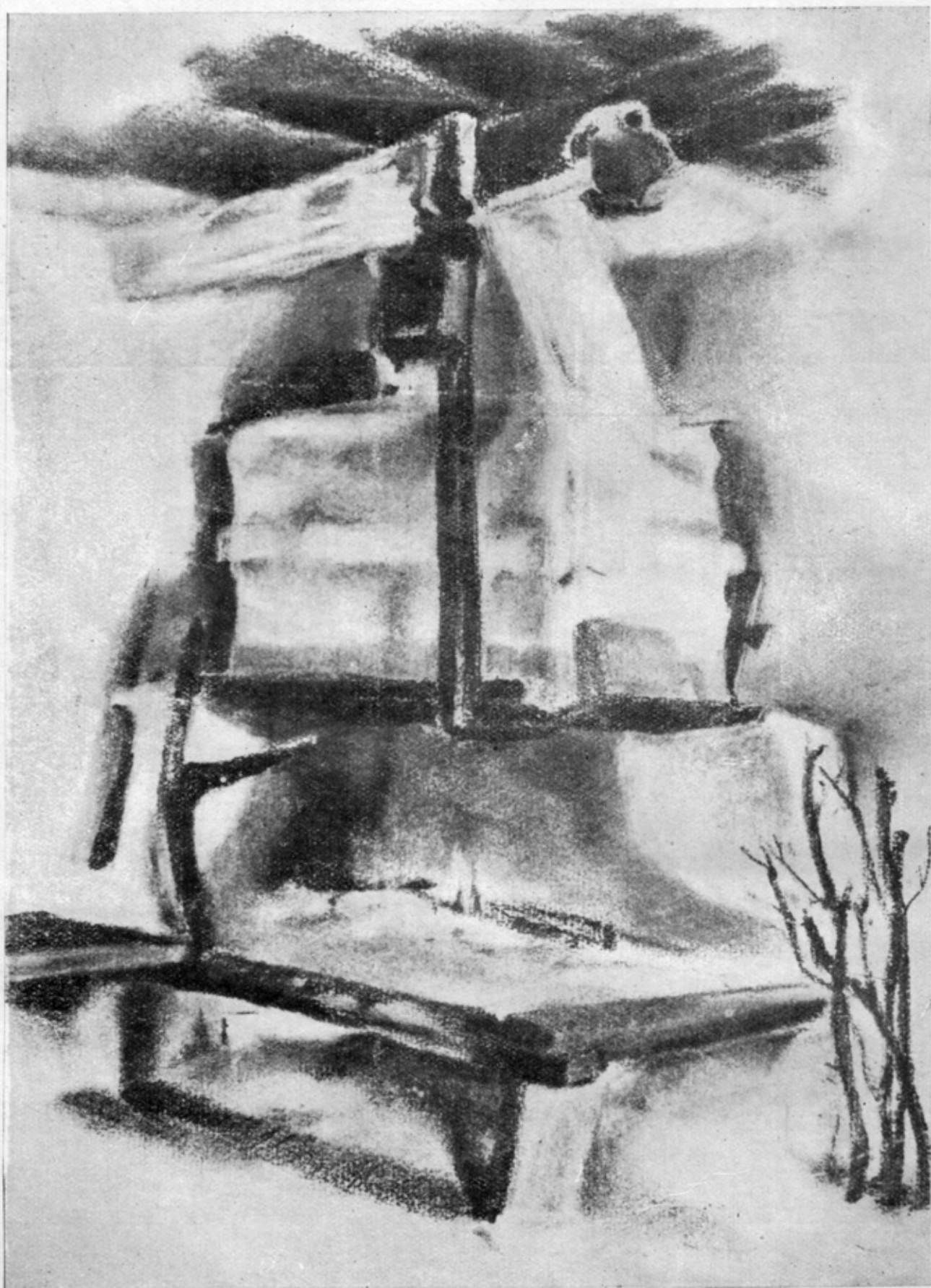
În casele mai evoluate, mai noi, de același tip, vatra din tindă, numită *pomvol*, poartă pe ea, construit din cărămidă și lut, un cuptor de formă sferoidală, servind exclusiv la coptul pîinii. Bucatele se pregătesc pe aceeași vatră, în fața gurii cuptorului sau pe lături. Încăperea nu are plafon, dar deasupra, pe porțiunea din dreptul vetrei și a cuptorului, la înălțimea tavanului camerelor vecine, se găsește totdeauna,

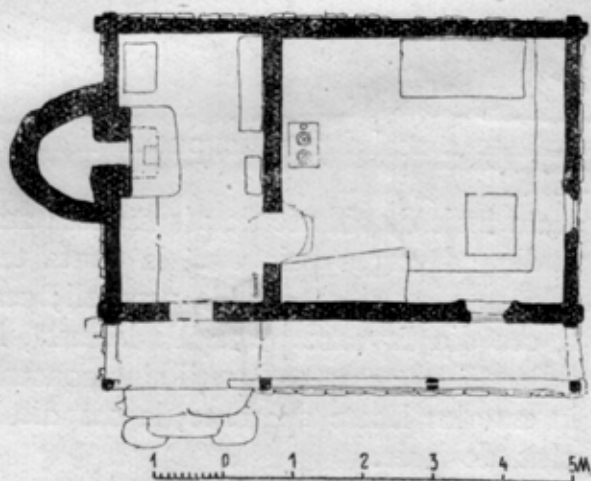
FAȚADA PRINCIPALĂ ȘI PLANUL CASEI ÎON STAIU DIN SATUL IELGANI — TULCEA

24. Casă din satul Prundu-Bîrgăului — Bistrița, în regiunea Cluj. Secțiune și plan

25. Căminița casei Iosif Clamba din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara

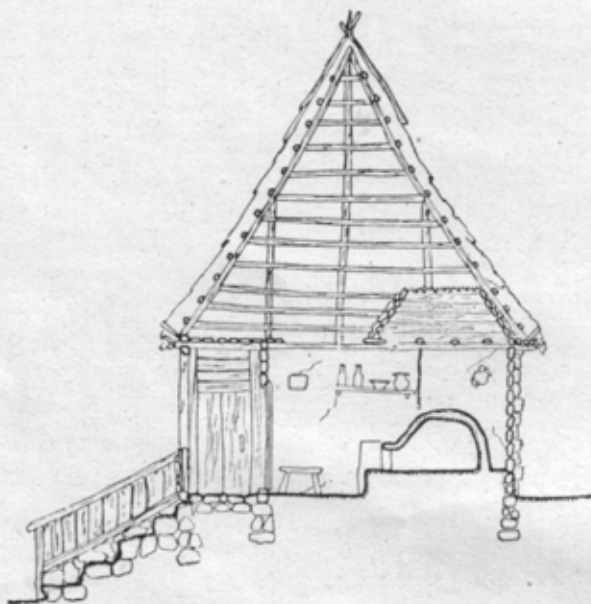

26. Casa Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

construită din împletitură de nuiele sau din scînduri și lipitură de lut, o cupolă sferoidală sau piramidală numită *băbură* (fig. 27), menită să primească și să îndrepte fumul către pod, dar mai ales să oprească și să stingă scînteile, care ar putea da foc acoperișului.

În camera de locuit, o sobă (cîteodată oarbă), construită din cărămidă sau din plăci de teracotă, este așezată pe o vatră îngustă, lipită de peretele dinspre tindă. Adesea în fața sobei, pe vatra prelungită, o plită sprijinită pe doi pereți scunzi, verticali, servește în timpul iernii la pregătirea mîncării. Fumul este condus prin partea de sus a sobei sub băbura din tindă.

Două case de acest tip, una din Bulz-Aleșd, regiunea Oradea (fig. 28), datînd din prima jumătate a veacului al XIX-lea, alta din Izvoare-Aiud, regiunea Cluj

27. Secțiune prin tindă cu pomnol, cuptor și băbură a unei case din satul Bulz-Aleșd, în regiunea Oradea

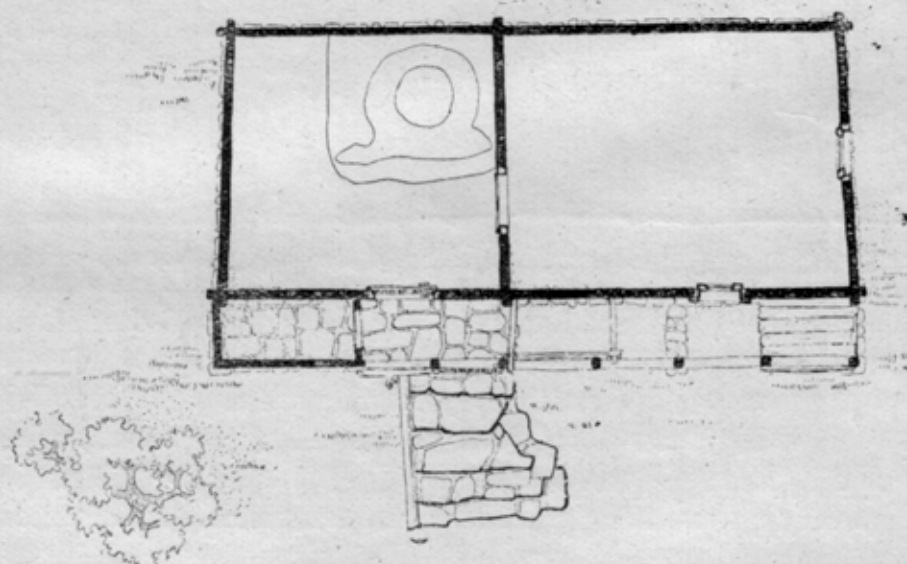
(fig. 29), dina doua jumătate a aceluiași veac, pot fi citate ca exemplare din cele mai interesante ale genului.

Construită pe un soclu înalt de zidărie de piatră, casa amintită din Bulz-Aleșd are sub tindă, rezultată din adaptarea pricepută la panta terenului, o pivniță cu intrare din curte. Ambele case au și cămări de provizii; cea din Bulz în capătul dinspre tindă al prispei, cea din Izvoare pe fațada laterală, într-o polată lipită de tindă și în comunicație directă cu aceasta. Pereții sînt construiți din lemn. La casa din Bulz birnele sînt în exterior lăsate aparente; la cea din Izvoare sînt tencuite. Acoperișurile, înalte, sînt de paie.

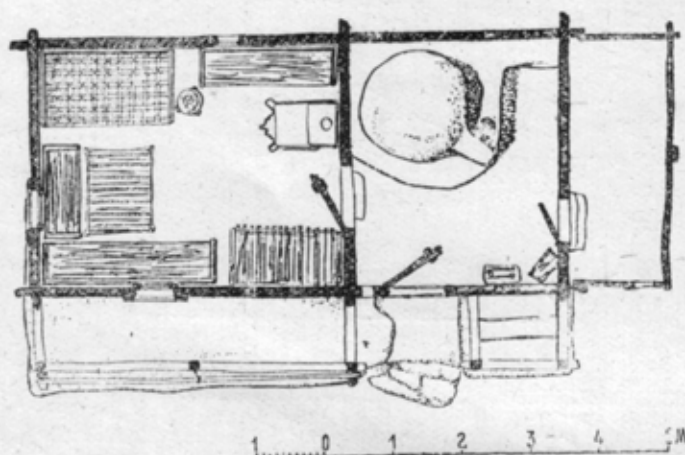
Casa maramureșeană cu tindă și unasau două încăperi de locuit se diferențiază de variantele tipului asemănător din restul țării, în primul rînd, prin aceea că tindă

1 0 1 2 3 4 5 M

28. Casa Simion Goarnă din satul Bulz-Aleșd, în regiunea Oradea.
Fațada principală și planul

29. Casa Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

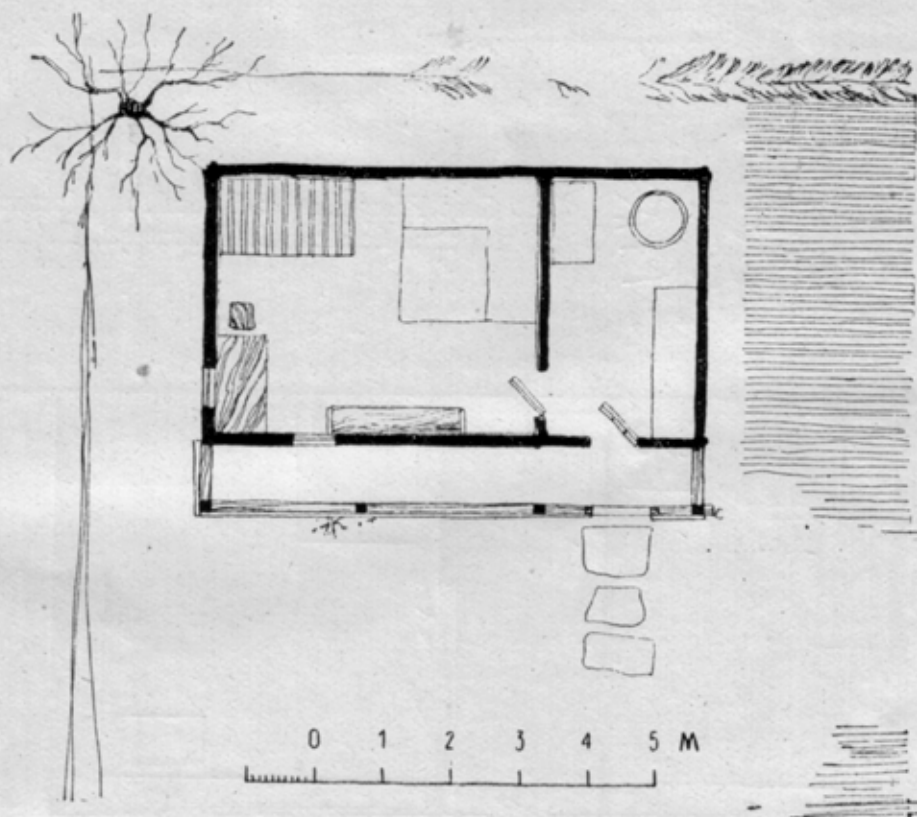
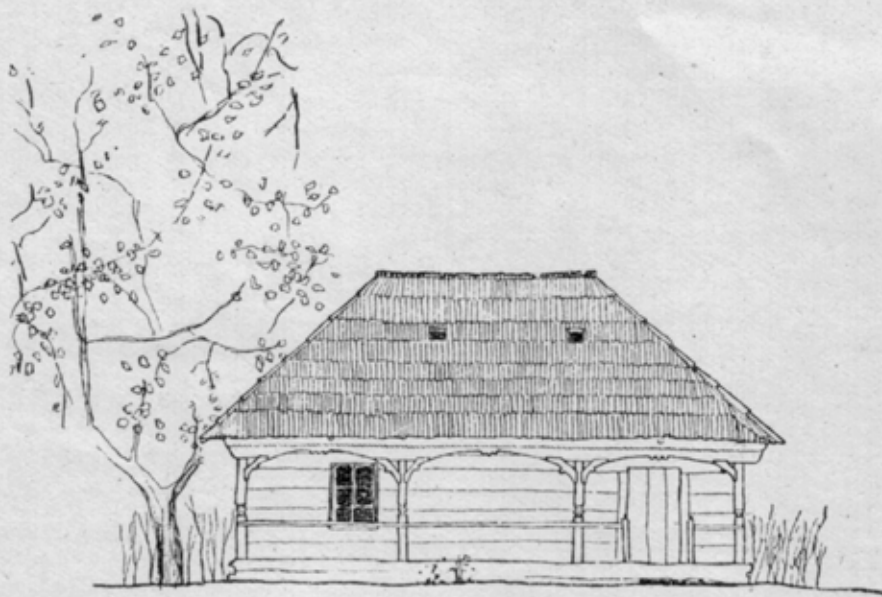
ci este totdeauna neîncălzită; nu are vatră și de cele mai multe ori nici plafon; în al doilea rând, prin forma specială, îngustă și joasă, a prispei (numită de localnici *șatră*), mărginită totdeauna de stilpi de lemn și balustrade cu străvăzături și care, prinsă sub acoperișul de șindrilă cu pante repezi și streșini proeminente, înconjură casa adesea pe trei laturi.

Exemplul prezentat în figura 30, casa cristnicului Fătu din Cuhea, ne arată un model grațios de locuință modestă cu două camere, avînd șatră numai spre fațada principală. Casa Peleş din Satul Ieud (fig. 31), adusă și montată azi în Muzeul Satului din București, ne înfățișează în schimb formele aproape monumentale ale tipului maramureșean dezvoltat, cu tindă, două camere, cămară și cu șatră în jurul a trei fațade.

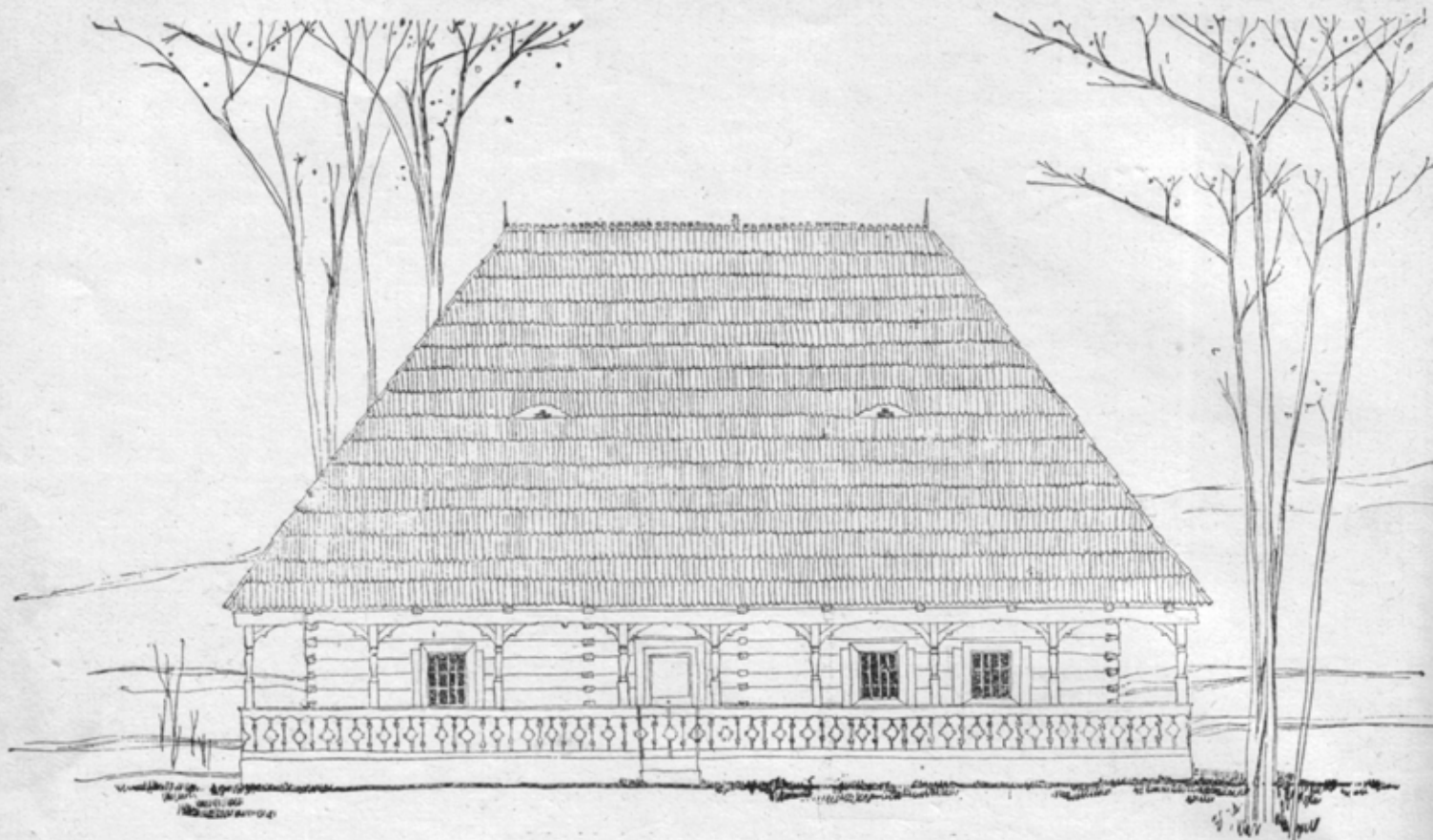
Dar alături de tipurile străvechi de locuință caracteristic românească, meșterii populari din această regiune au contopit adesea în creațiile lor proprii, forme și

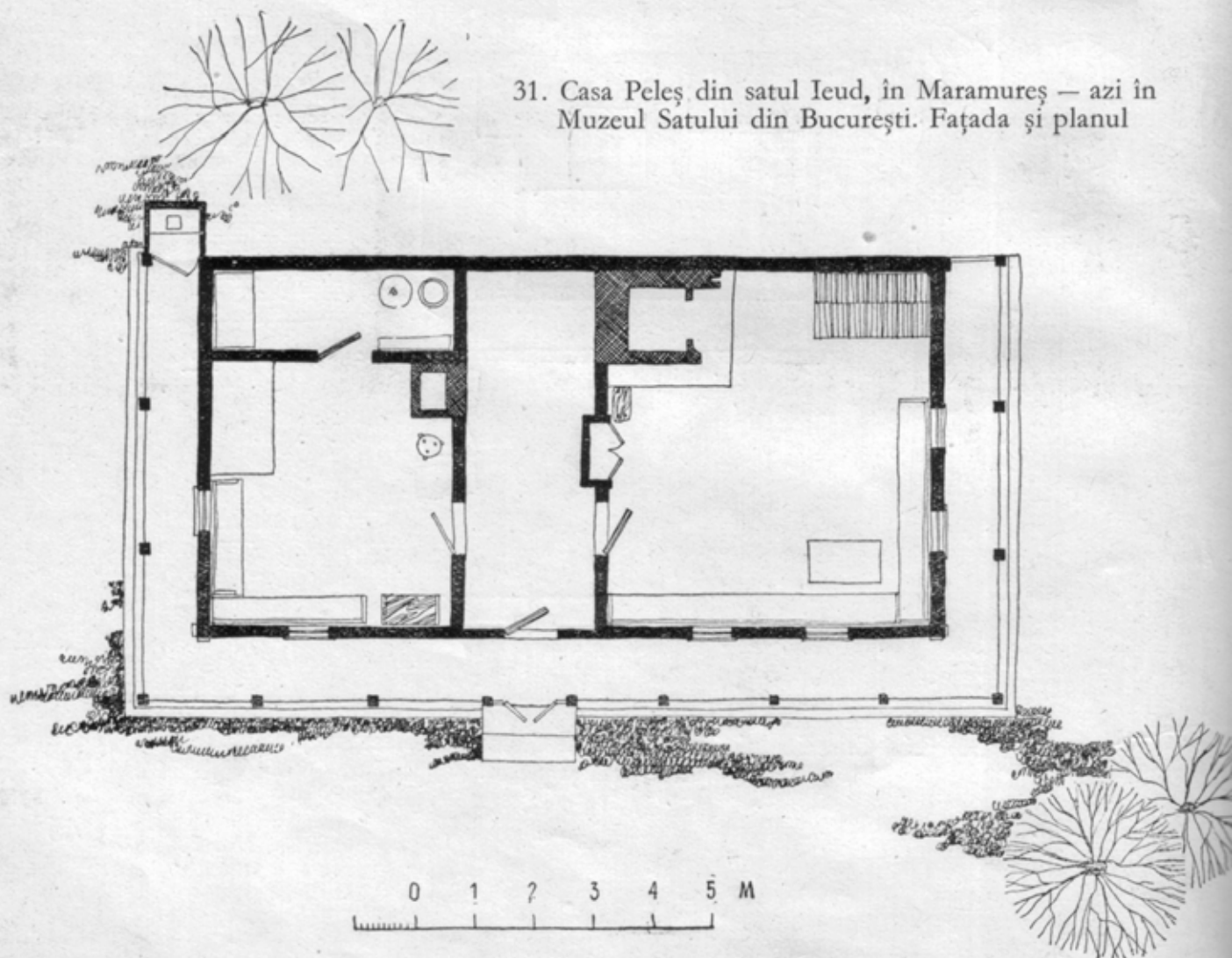
FAȚADA PRINCIPALĂ A CASEI HUNIADE TREJA DIN SATUL ZEICANI — HUNEDOARA

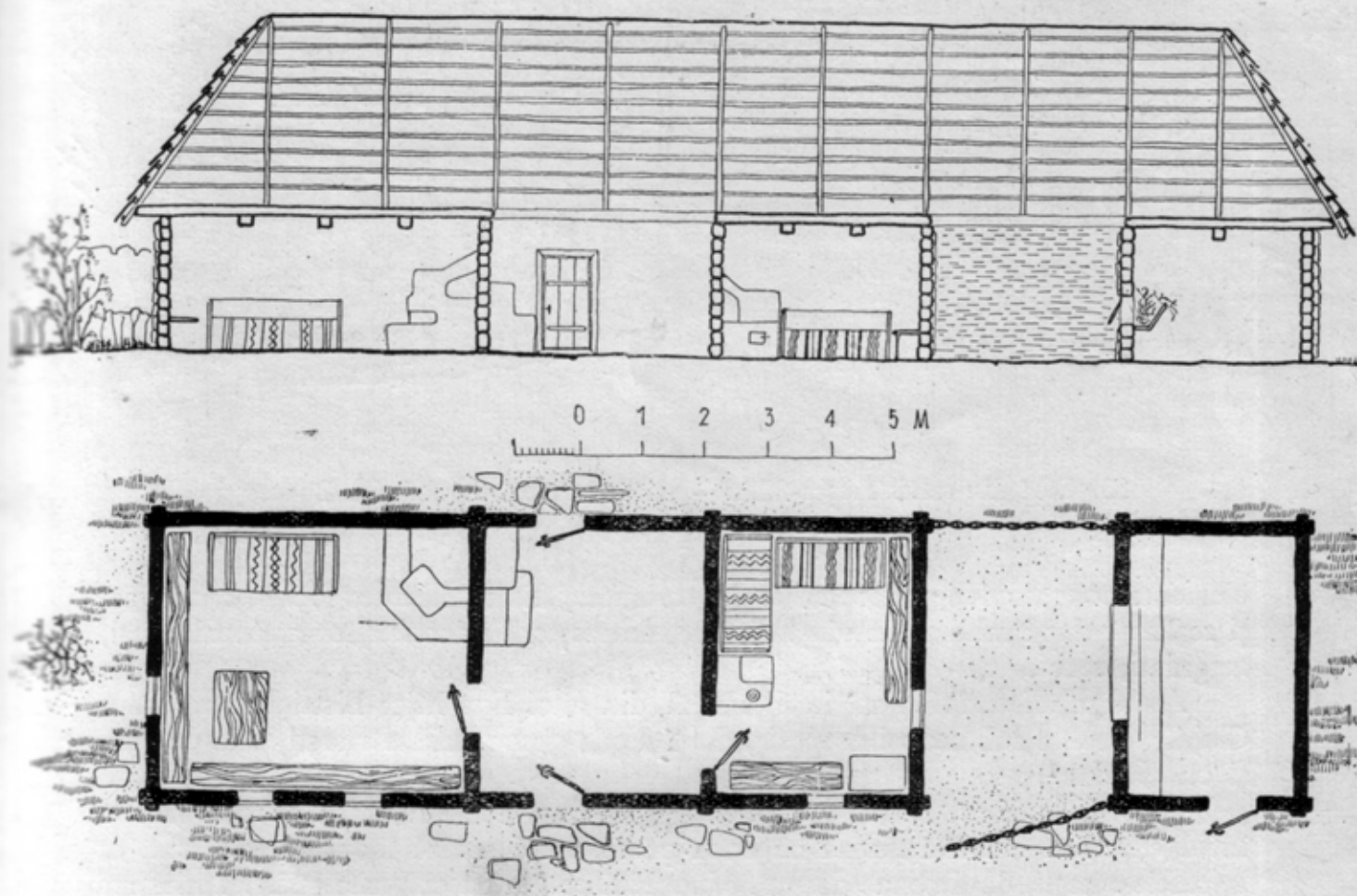

30. Casa Cristnicului Fătu din satul Cuhea în Maramureș. Fațada principală și planul

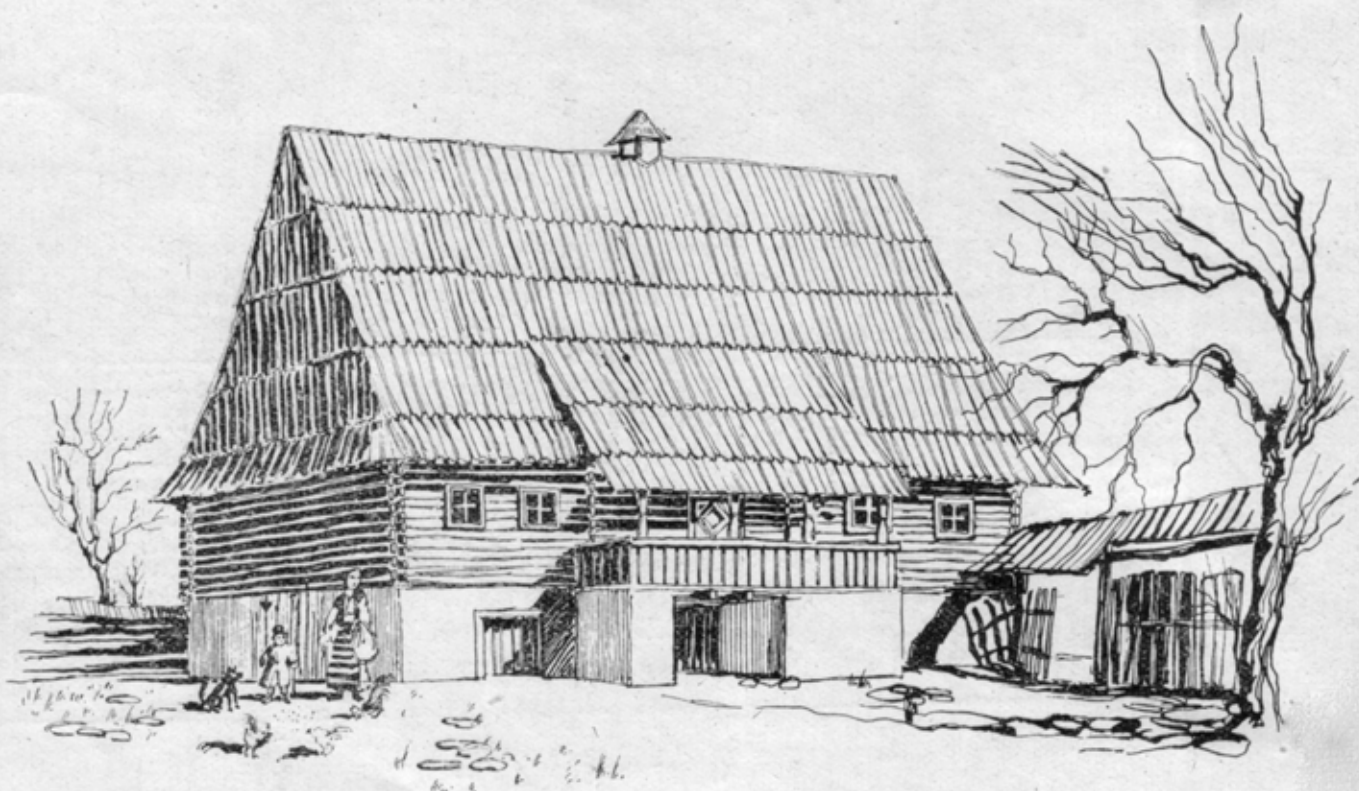

31. Casa Peleş din satul Ieud, în Maramureş — azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Faţada şi planul

32. Casă din satul Ilva Mică-Bistrița, în Regiunea Cluj. Secțiune și plan

33. Casă din satul Tilișca-Sibiu — azi în Muzeul Satului din București

elemente constructive și decorative împrumutate din arhitectura locală, concepută și realizată după moduri de viață diferite, de meșterii minorităților naționale: sași, maghiari, secui.

Astfel, clădirea înfățișată în figura 32, din satul Ilva Mică-Bistrița în regiunea Cluj, întrunește sub același acoperiș, după moda gospodăriilor săsești, casa cu șura și cu grajdul ¹.

Alteori, în locul tradiționalului acoperiș românesc «în patru ape», apare o învelitoare foarte înaltă numai cu două pante, locul apelor înguste fiind luat, ca în casele săsești, de timpane drepte, triunghiulare sau cu colțurile teșite. Înriurirea arhitecturii săsești se vedește în unele sate și în modul de așezare și de tratare al frontului caselor către uliță: aliniate și legate între ele cu porți înalte, pline.

Un exemplu tipic de astfel de arhitectură ne este înfățișat de casa din satul Tilișca-Sibiu — aflătoare acum în Muzeul Satului din București (fig. 33) — deosebită de modelele tradiționale românești și prin aceea că în locul prispei are pe fațada principală doar un simplu balcon, un «privariu», care pune în evidență, adăpostind totodată, intrarea și scara.

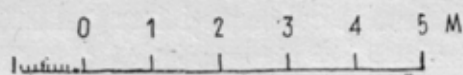
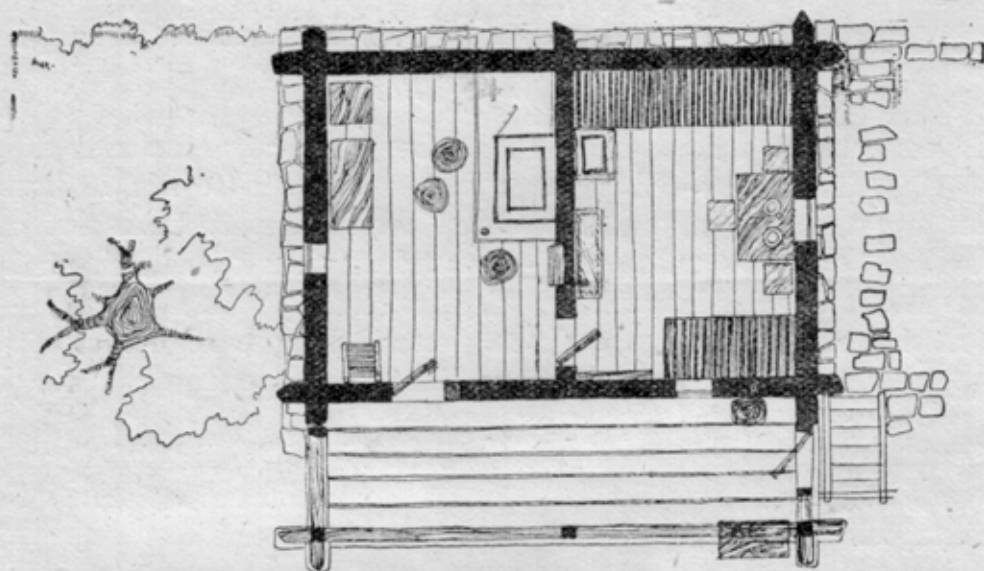
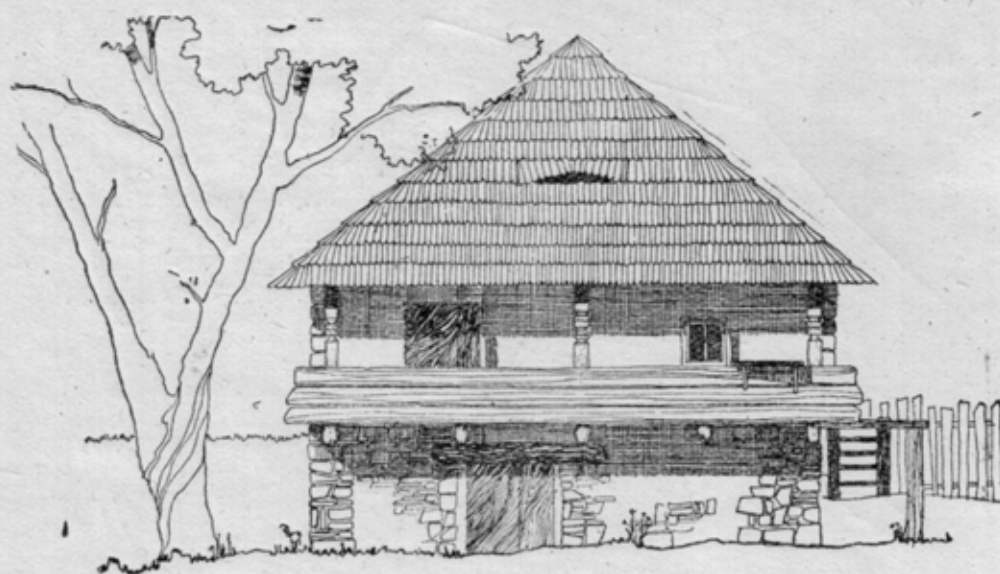
¹ Cf. Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie*, p. 62.

Ca și în centrul Transilvaniei, în regiunile deluroase de pe versantul meridional al Carpaților, casa țărănească are un caracter pronunțat autohton și o înfățișare elegantă și deosebit de pitorească. Ea pune în evidență, pe de o parte simțul practic, realist și concepțiile artistice ale țăranului, impregnate de un profund optimism, iar pe de altă parte reflectă condițiile mediului natural înconjurător. Mai ample și mai bogat ornamentate în regiunile unde natura oferă din belșug condiții prielnice dezvoltării așezărilor omenești și vieții — adăpost, izvoare de apă, terenuri bune pentru agricultură, materiale de construcții, accese lesnicioase la drumurile publice importante etc., cum este cazul de pildă al pământurilor din bordura meridională a Carpaților Olteniei — tipurile caracteristice și numeroasele lor variante sînt mai sărăcăcioase, dar nu mai lipsite de interes arhitectonic prin aceasta, în satele unde, din lipsa unor atari condiții, locuitorii mai neajutorați s-au specializat, pentru a-și putea agonisi mijloacele de trai, în felurite meșteșuguri, cum se întîmplă (sau se întîmpla cel puțin în trecutul nu prea îndepărtat), la fel ca în unele așezări din Munții Apuseni, în părțile înalte ale regiunii Pitești.

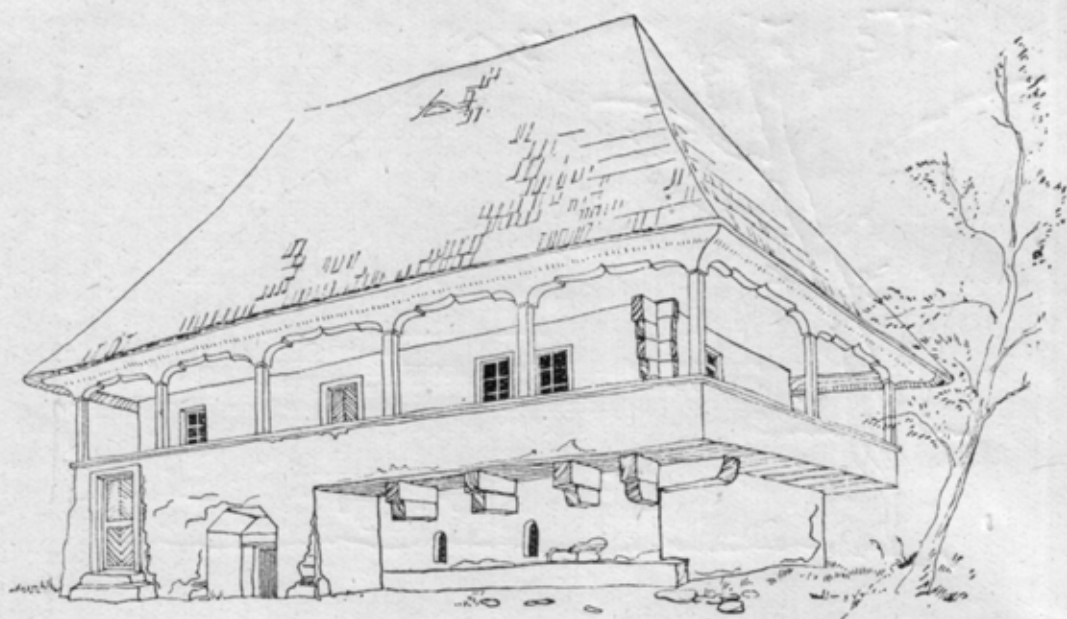
Adaptată cu multă pricepere și gust atît formei terenului, cît și peisajului, casa acestor regiuni deluroase, cuprinzînd de regulă numai două încăperi, are în fața fie o prispă dreaptă, fie un foișor, fie, adesea, și una și altul.

Casa Ciolofan din satul Brădiceni, regiunea Craiova (fig. 34), ne înfățișează unul din tipurile vechi de locuință caracteristice văii Jiului. Construită în întregime din lemn și înălțată cu 1,00 m deasupra nivelului solului, casa cuprinde trei încăperi: două mari, independente, de locuit și una îngustă, destinată exclusiv păstrării proviziilor și obiectelor casnice. Pe toată fațada se întinde, primitoare, o prispă mărginită de un pâlîmar de birne, acum tencuit, și de stîlpi de stejar împodobiți cu cresațuri. O scară largă, construită din trunchiuri de gorun cioplite, conduce din curte pe prispă în fața celor două intrări ale camerelor de locuit. Portițele de lemn, care închideau prispa în dreptul scării, au dispărut; urmele balamalelor și ale încuietorilor lor sînt însă vizibile pe stîlpi. Compoziția fațadei principale, simplă, rezultată din forma tipică a planului, reflectă preocuparea pentru obținerea simetriei caracteristice tuturor caselor a căror latură lungă este precedată de o prispă. Nu este vorba însă de o simetrie rigidă, cu care de altfel aplecarea firească a țăranului către pitoresc nici nu s-ar împăca, ci de respectarea numai în linii mari a principiului. Astfel, elementul «intrare», pus în evidență de scara largă și de stîlpii care o încadrează (altădată și de portițele ajurate, acum pierdute), imprimă fațadei, prin poziția lui față de axa principală a volumului construit, un ușor accent disimetric care este totodată și pitoresc.

Prin efectul adaptării la un teren accidentat, casele de tipul celei înfățișate mai sus au un soclu mult mai înalt, cîteodată construit din zidărie de piatră, sub care sînt amenajate încăperi servind ca depozite de unelte și provizii. În această variantă, prispa din fața casei este cîteodată construită în consolă. Casa Ioanei Șincai din Cătunul Popii (Planșa IV și fig. 35), ne arată înfățișarea deosebită, plăcută, pe care o capătă clădirea grație acestei formule, pe care o găsim aplicată

35. Casa Ioanei Șincai din Cătunul Popii, în regiunea Pitești.
Fațada și planul

36. Casă din satul Rucăr în regiunea Stalin

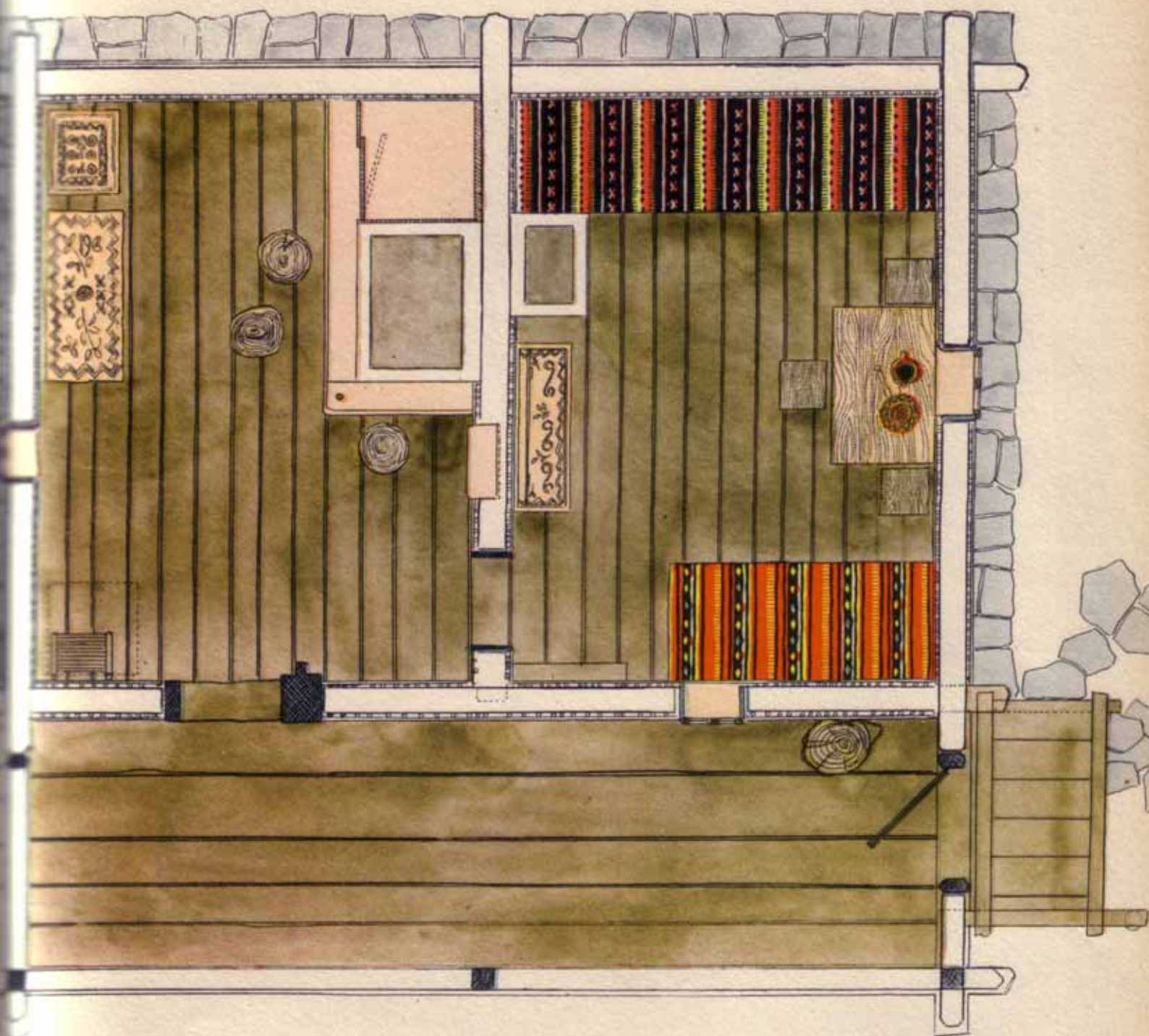
cu mult succes și pe o scară mai întinsă, la casele ceva mai noi din ținuturile deluroase ale Munteniei. — Exemplu, o casă din Rucăr (fig. 36).

Și mai caracteristice ținuturilor oltenesti din jurul văii Jiului sînt casele care au parter și etaj, cu cîte două camere — cîteodată chiar cu una singură, cum este Casa Leoargă din Țicleni, în regiunea Craiova, înfățișată în figura 37 — și prispă în față. Deși locuibile, camerele de la parter, care de regulă sînt ridicate cu cîteva trepte deasupra terenului, servesc mai mult ca depozite de unelte și provizii, locuința propriu-zisă găsindu-se la etaj.

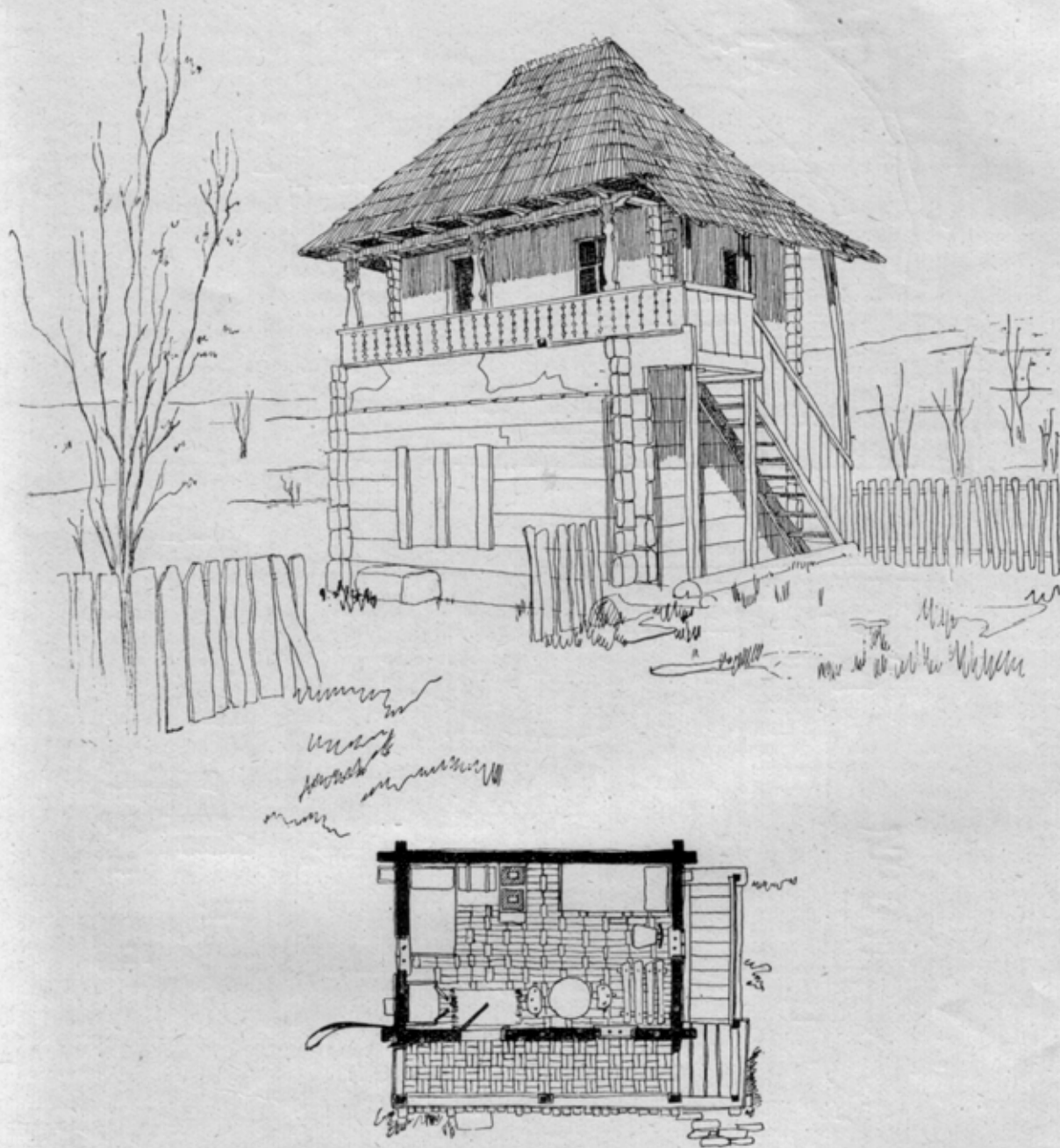
Variantele tipului sînt foarte numeroase. Înfățișăm în imaginile care urmează, prin relevee, desene și fotografii, cîteva din cele mai interesante și mai instructive.

Formele cele mai variate și mai răspîndite ale tipului sînt redată îndeobște de clădiri construite în întregime din lemn. Casa Cumpănașu din satul Bărbătești-Tîrgu-Jiu (fig. 38—39), datînd din anul 1832, este un exemplu din cele mai izbutite ale genului, în care măiestria construcției se îmbină cu un deosebit simț al proporției și cu o foarte ponderată și caracteristică ornamentație a lemnului. Fațada principală este luminoasă și atrăgătoare. Scara de acces la prispa etajului, alipită laturii înguste a casei și adăpostită contra ploilor de streășina prelungită ca o aripă întinsă a acoperișului, sporește și mai mult pitorescul clădirii, atît de potrivit cu mediul înconjurător.

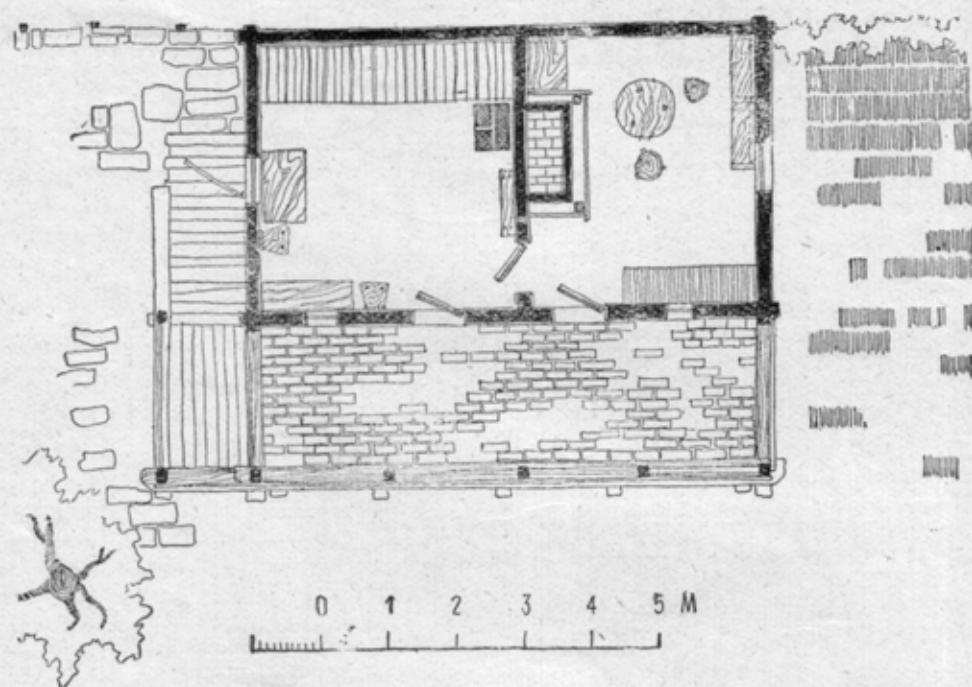
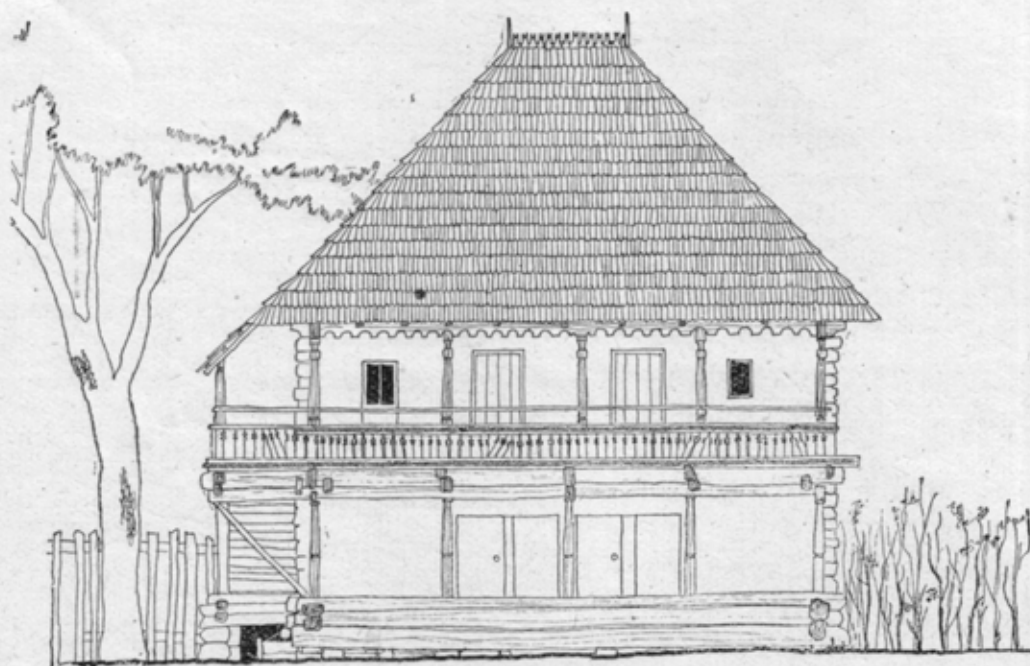
Casa Beuran din Curtișoara (fig. 40—41), adusă și montată în Muzeul Satului din București, ne înfățișează o altă variantă a tipului de locuință olterască cu parter și etaj. Casa aceasta, care datează din primul sfert al veacului al XIX-lea, pune în evidență nu numai arta deosebită cu care meșterul popular se pricepea să lucreze

PLANUL CASEI IOANA ŞINCAI DIN CĂTUNUL POPII ÎN REGIUNEA PITEŞTI

37. Casa Leoargă din Țicleni, în regiunea Craiova. Perspectivă și plan

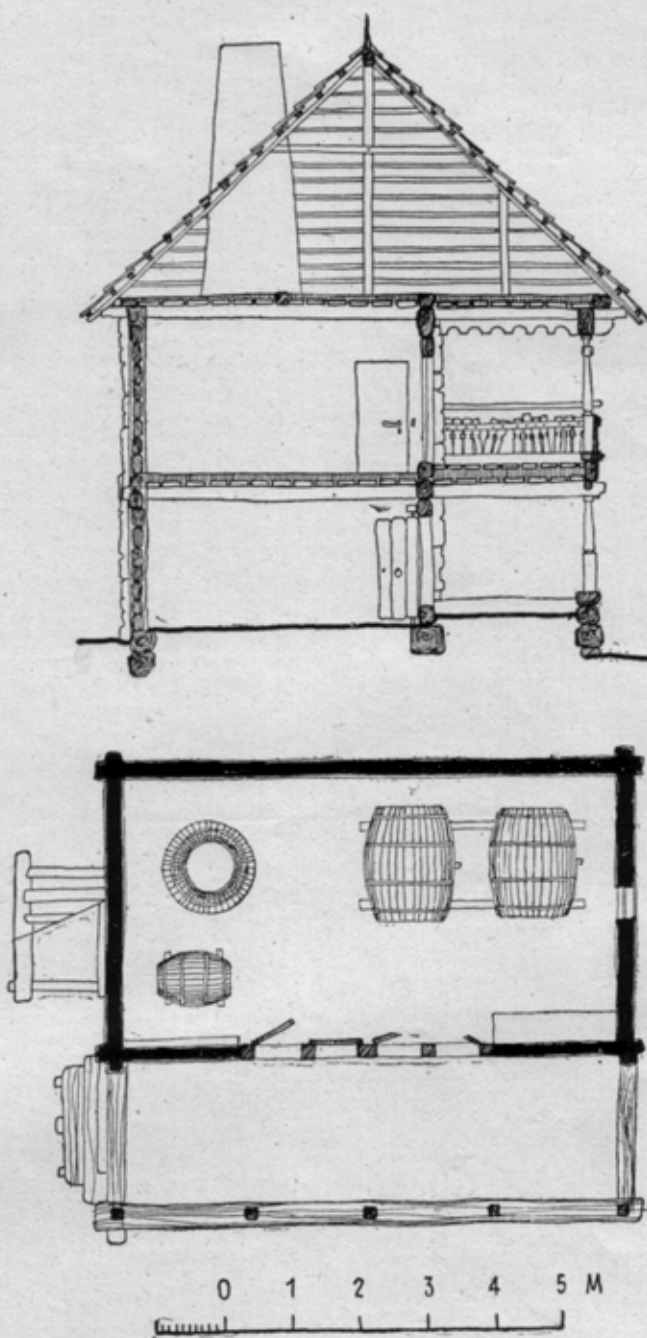

38. Casa Ion Cumpănașu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul etajului

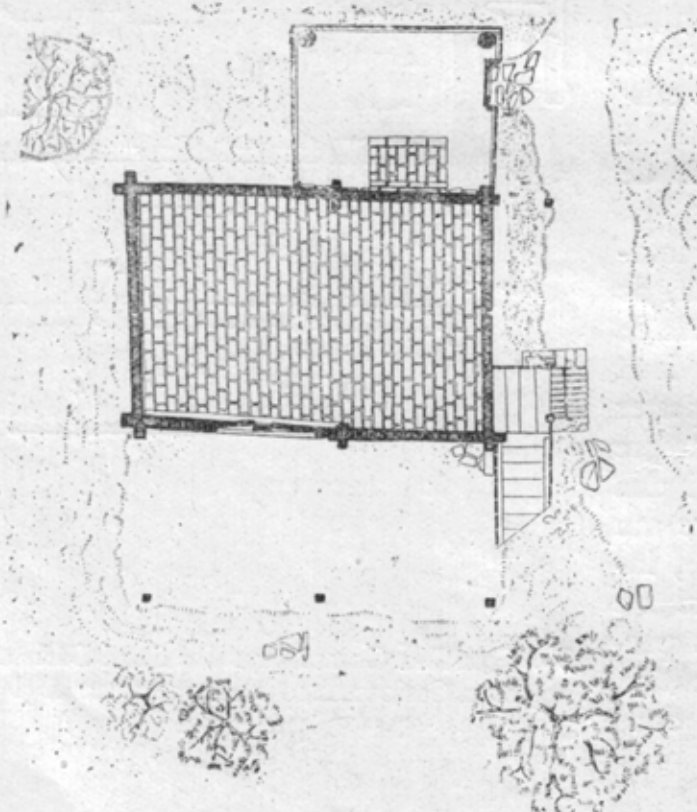
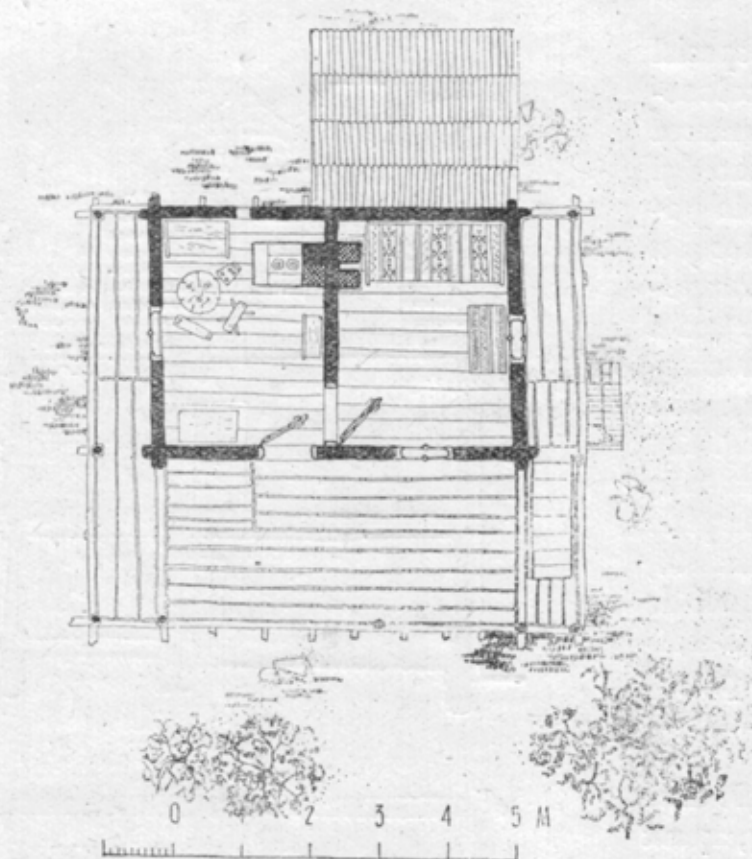
lemnul (remarcabile sînt în special formele variate și decorația colonețelor prispei de la etaj), dar și marea lui măiestrie atît în compunerea și dimensionarea planului, cît și în potrivirea și armonizarea formelor și a proporțiilor diferitelor părți componente ale clădirii. Aci scara de acces la etaj este prinsă cu dibăcie în compoziția generală a prispelor, care învâluie casa pe trei fațade (fig. 42).

În alte variante, ceva mai noi, ale aceluiași tip — cum sînt exemplele înfățișate în figura 43 și figura 44, case, cea dintîi din satul Turcenii de Sus, cea de a doua din satul Brădiceni, în regiunea Craiova — pereții etajului sînt tencuiți, iar scara de acces la etaj se găsește pe fațada principală, alipită prispei și dînd într-un palier, ca un balconaș, așezat în prelungirea acesteia. Scară și palier, mărginite de parapete pline, spre deosebire de prispa etajului al cărei parapet este ajurat, formează un element distinct, adăpostit de streșina proeminentă a casei, prelungită și sprijinită pe o ramă specială de lemn.

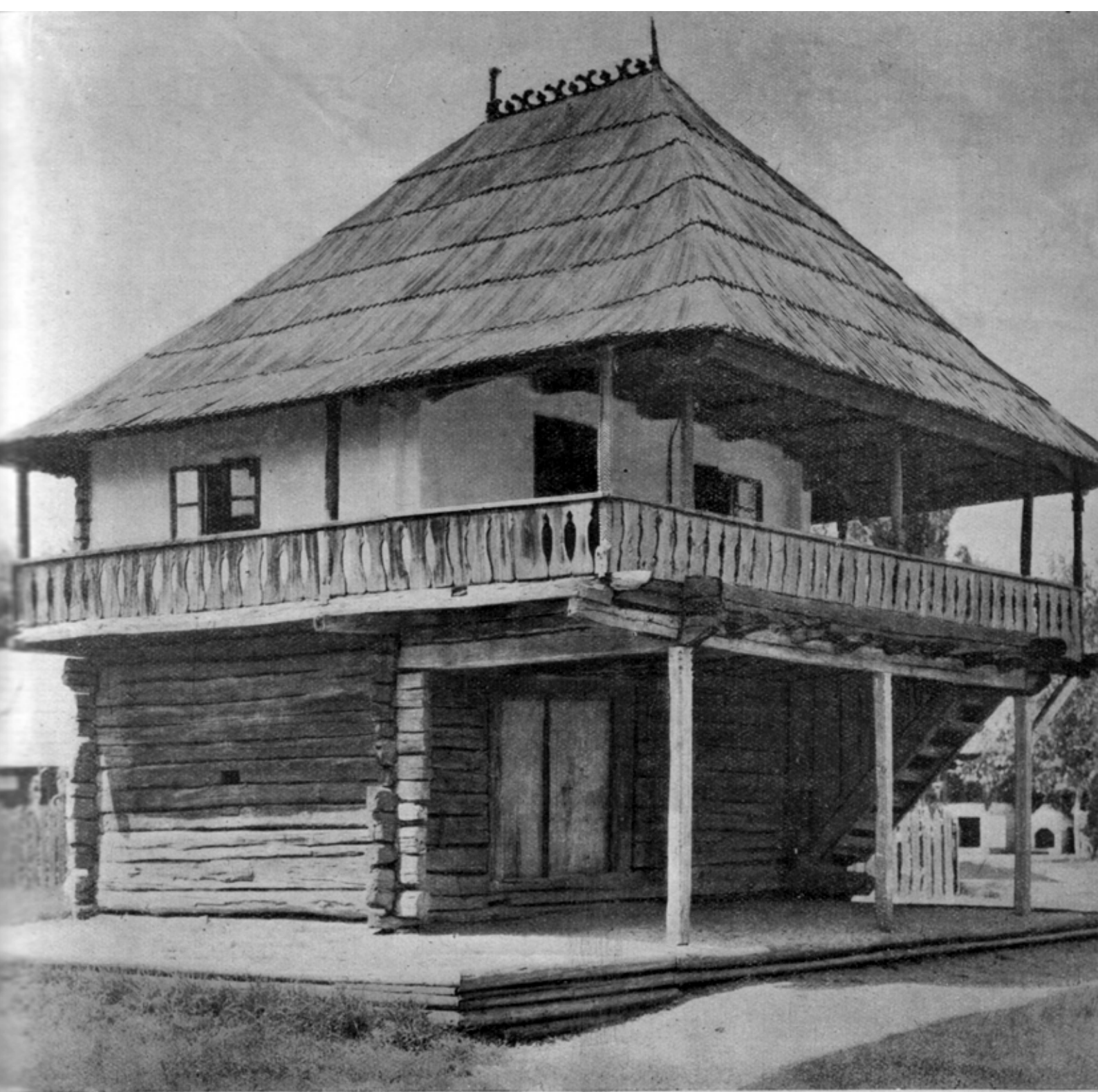
În sfîrșit, o formă foarte interesantă, dar totodată și ciudată, de locuință oltenească (acum pe cale de dispariție), este aceea în care două perechi de case, de regulă cu parter și etaj — una mică, cu două camere sau o bucatărie cu cămară, și una mare, cu tindă și două camere sau chiar cu trei camere spațioase, independente — sînt legate între ele cu un fel de punte așezată în prelungire și avînd formele identice, cu acelea ale prispelor celor două

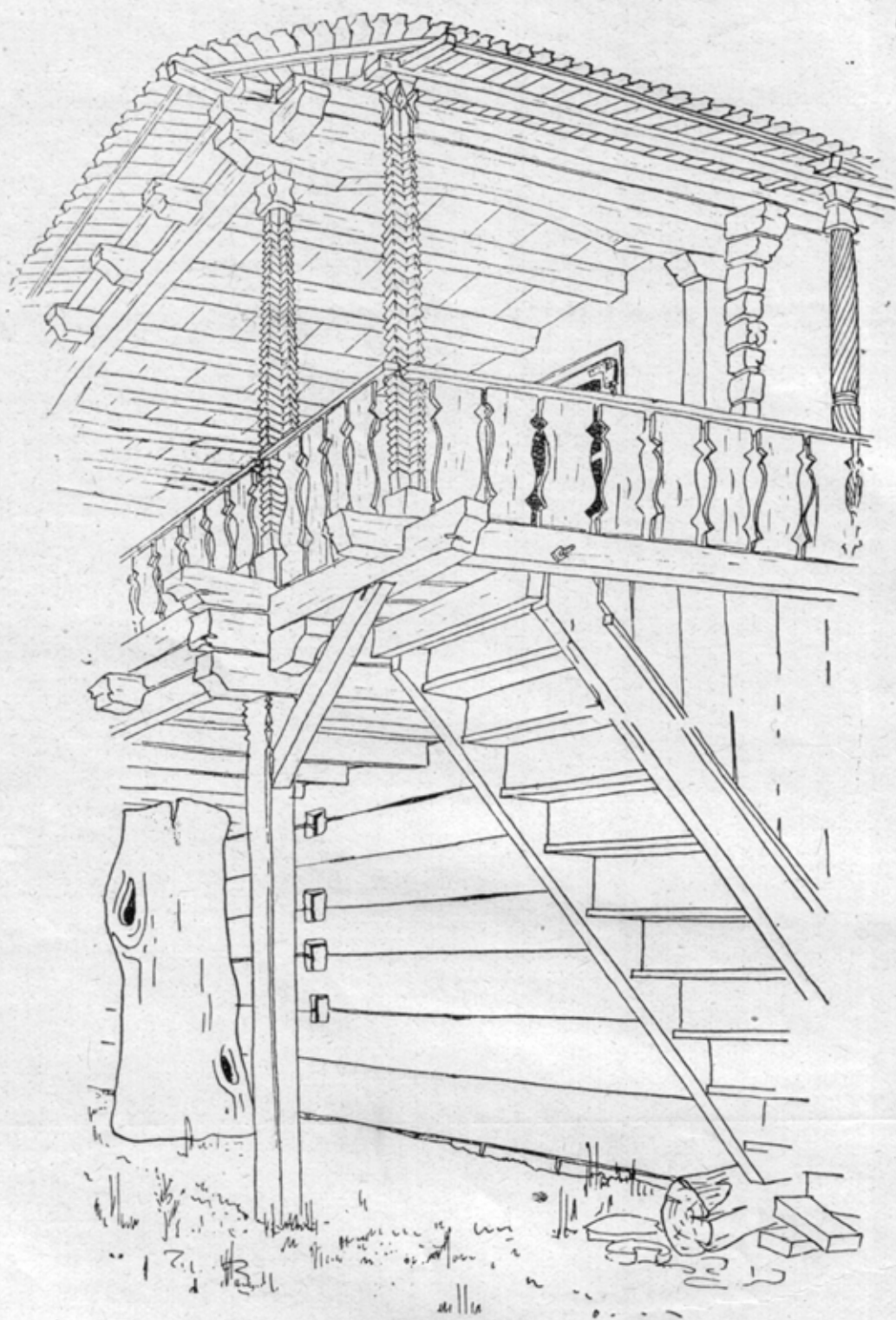
39. Casa Ion Cumpănașu din Satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Secțiune transversală și planul parterului

40. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara— azi în Muzeul Satului din București. Planurile celor două caturi

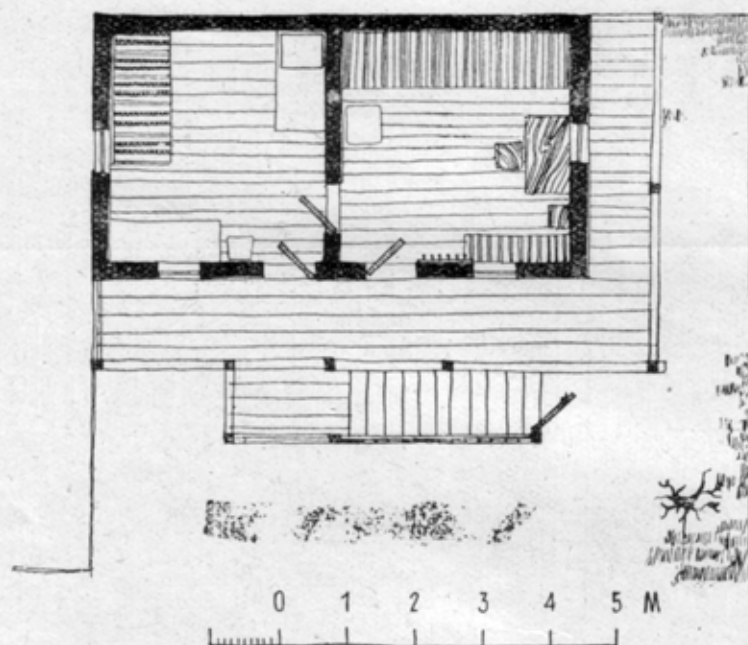
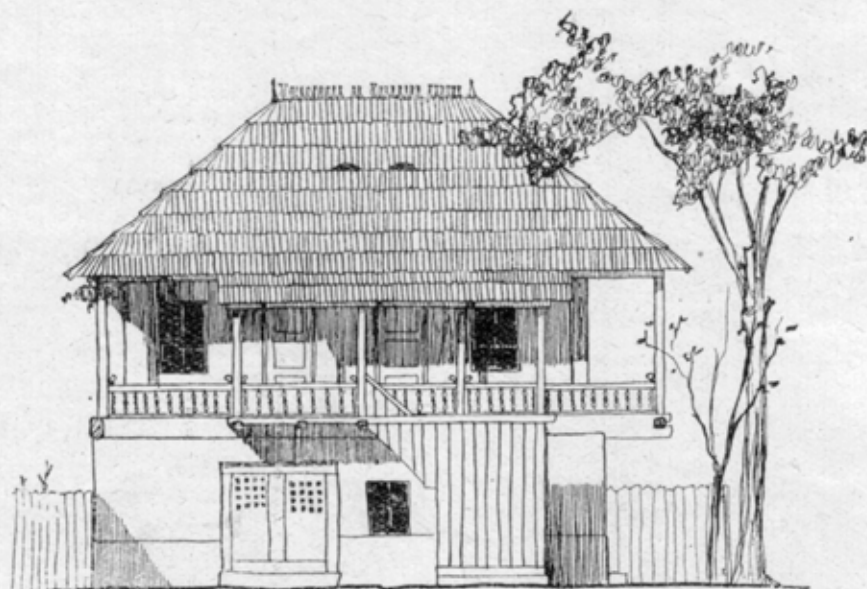
41. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara — azi în Muzeul Satului din București

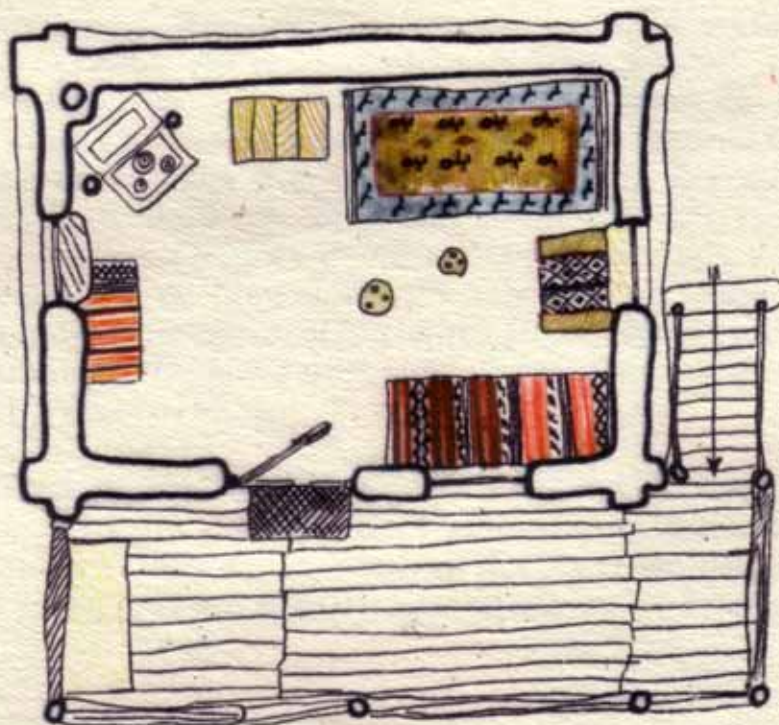
42. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara—azi în Muzeul Satului
din București. Colțul cu scara la etaj .

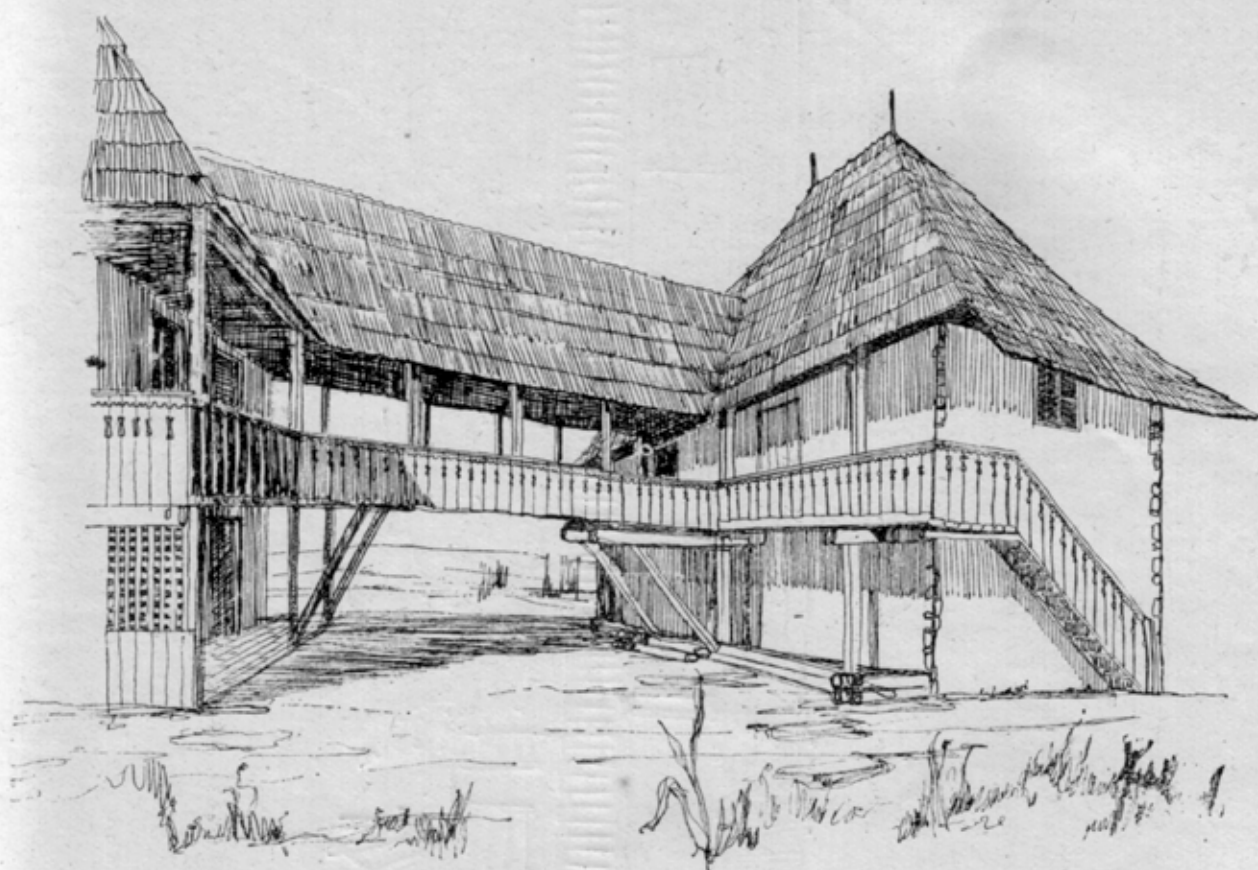
43. Casă din satul Turcenii de Sus, în regiunea Craiova

44. Casa Ion Popescu din satul Brădiceni, în regiunea Craiova. Fațada și planul

CAMERA MARE A CASEI FRINGHIERULUI ION POPESCU ŞI PLANUL CASEI MARIA COSMA
DIN SATUL SLĂTIOARA ÎN REGIUNEA PITEŞTI

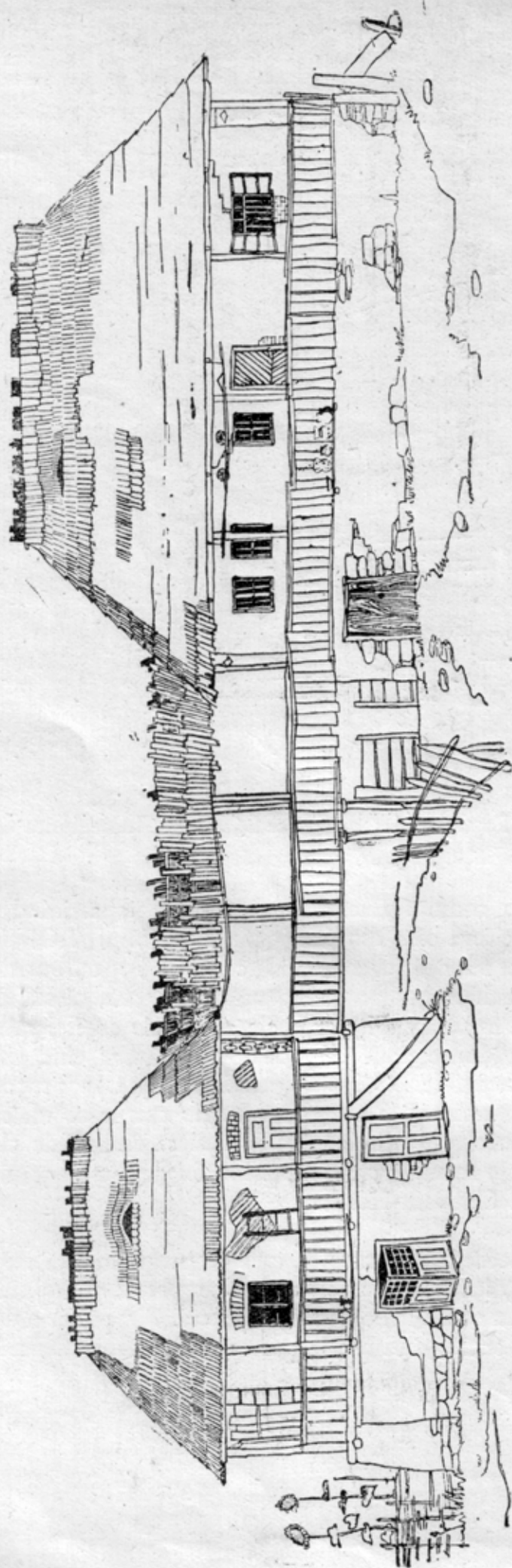

45. Casa lui Popa Sburlea din satul Bărbătești, în regiunea Craiova

case cu care face corp comun. Exemplare interesante aparținând acestui gen de locuințe se găsesc în câteva sate din preajma văilor Jiului și Oltului.

Unele case de acest fel, cum este de pildă cea a lui Popa Sburlea din Bărbătești Gorjului (fig. 45), își justifică puntea de legătură prin aceea că stabilește o circulație lesnicioasă, adăpostită, între locuință și unele anexe ale acesteia. Aceeași explicație poate avea și legătura dintre două case de locuit, atunci când una este ocupată de părinți și alta de copiii lor. Originea punții stă însă în ocupația principală a proprietarului: confecționarea de frîghii, meserie care cere un spațiu adăpostit, foarte lung, pentru înădirea, întinderea și împletirea firelor de cînepă. Exemplul înfățișat în figura 46 este locuința chiar a unui astfel de meseriaș: casa frîghierului Ion Popescu din satul Slătioara-Horez.

În regiunile deluroase ale Munteniei, casa cu prispă în față are, ca și modelele oltenești de acest gen, înfățișarea unei clădiri cu parter și etaj, locuința propriu-zisă fiind ridicată pe un soclu înalt de zid, construit din piatră sau din amestec de piatră și cărămidă. În soclu, casa are la parter, dar adesea cu pardoseala coborîtă

0 1 2 3 4 5 M

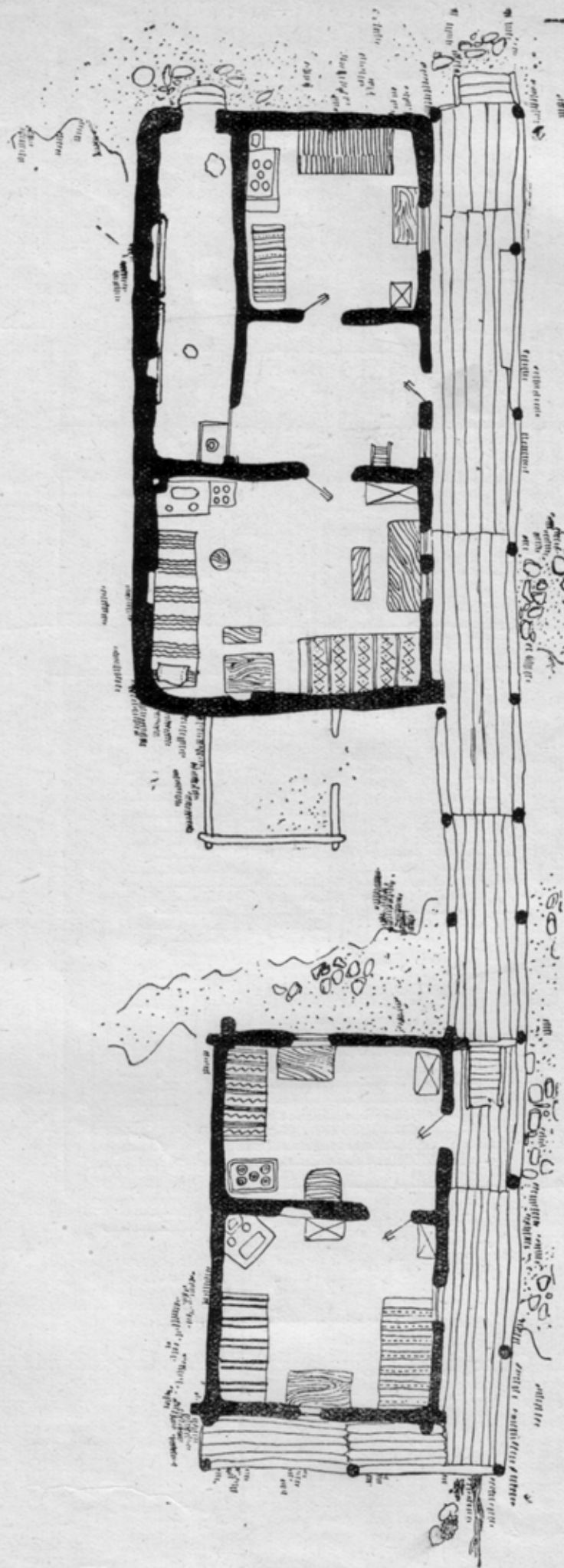
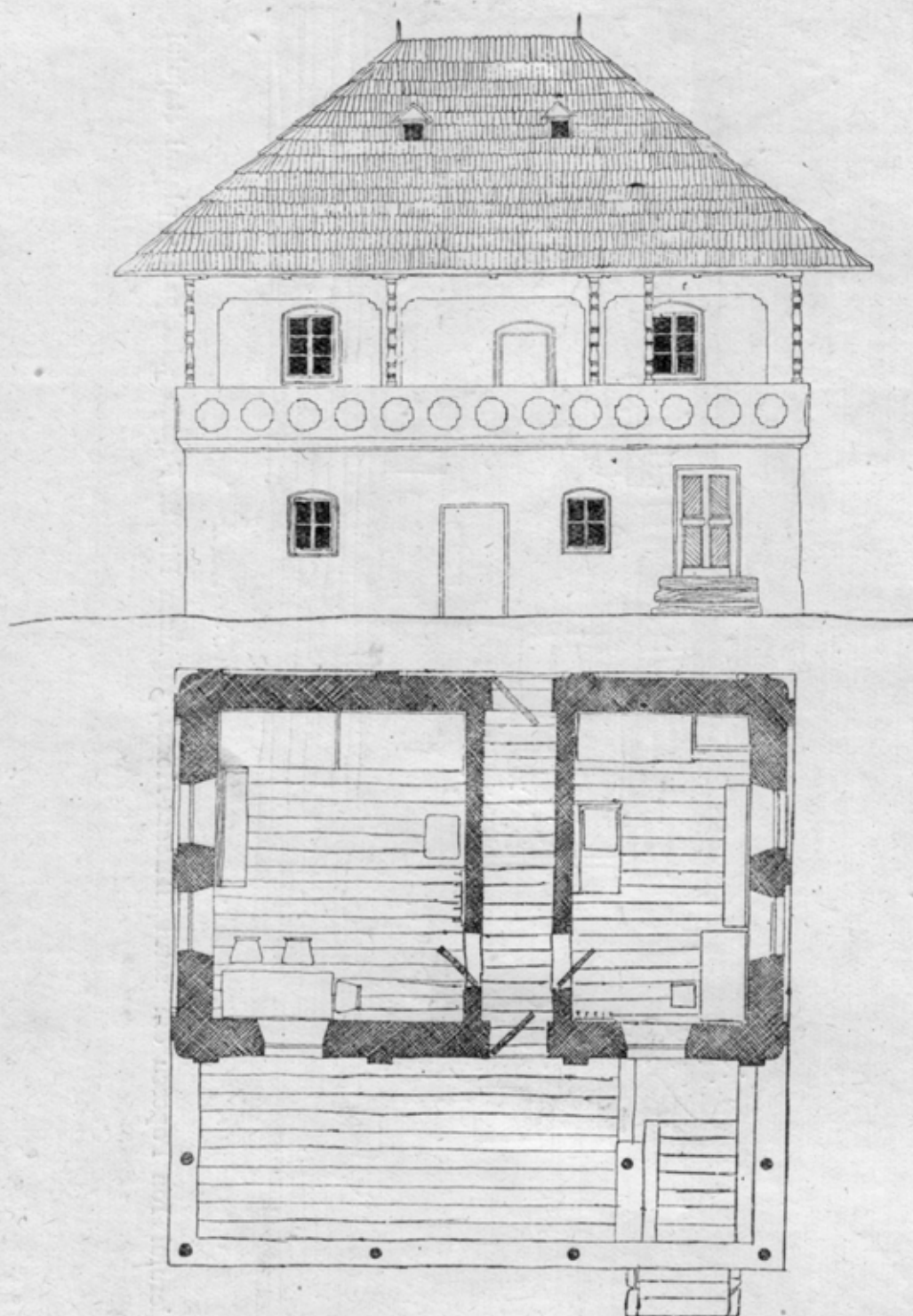
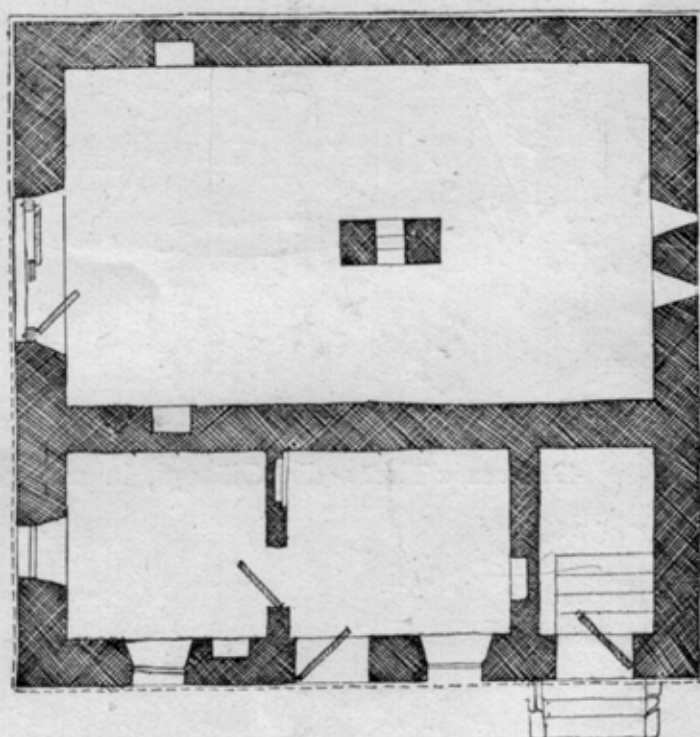
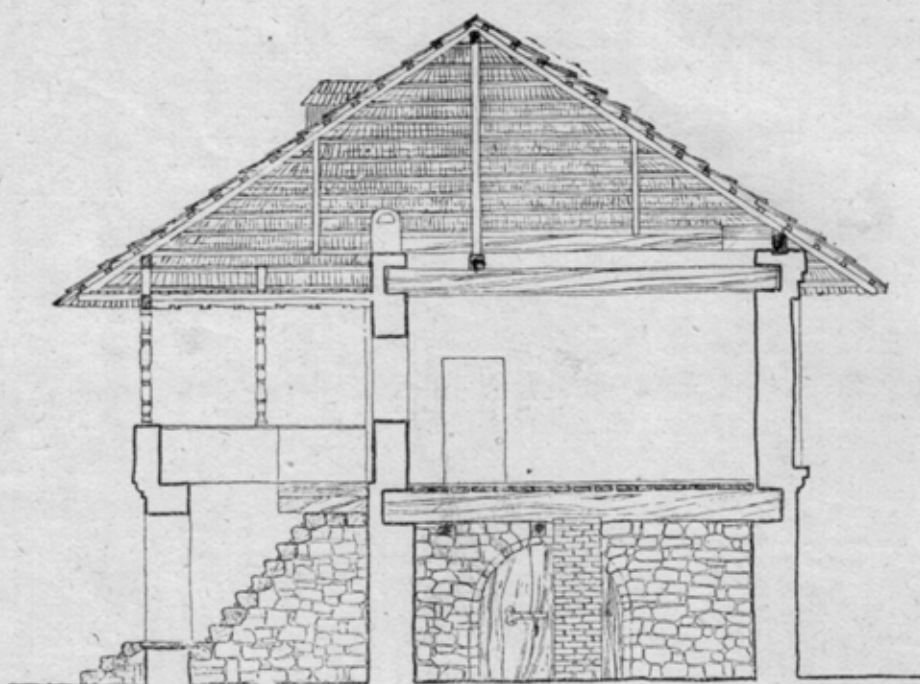

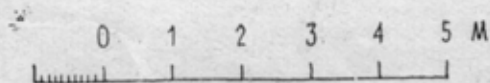
Fig. 46. Casa fringhierului Ion Popescu din satul Slătioara-Horez, regiunea Pitești. Fațada principală și planul etajului

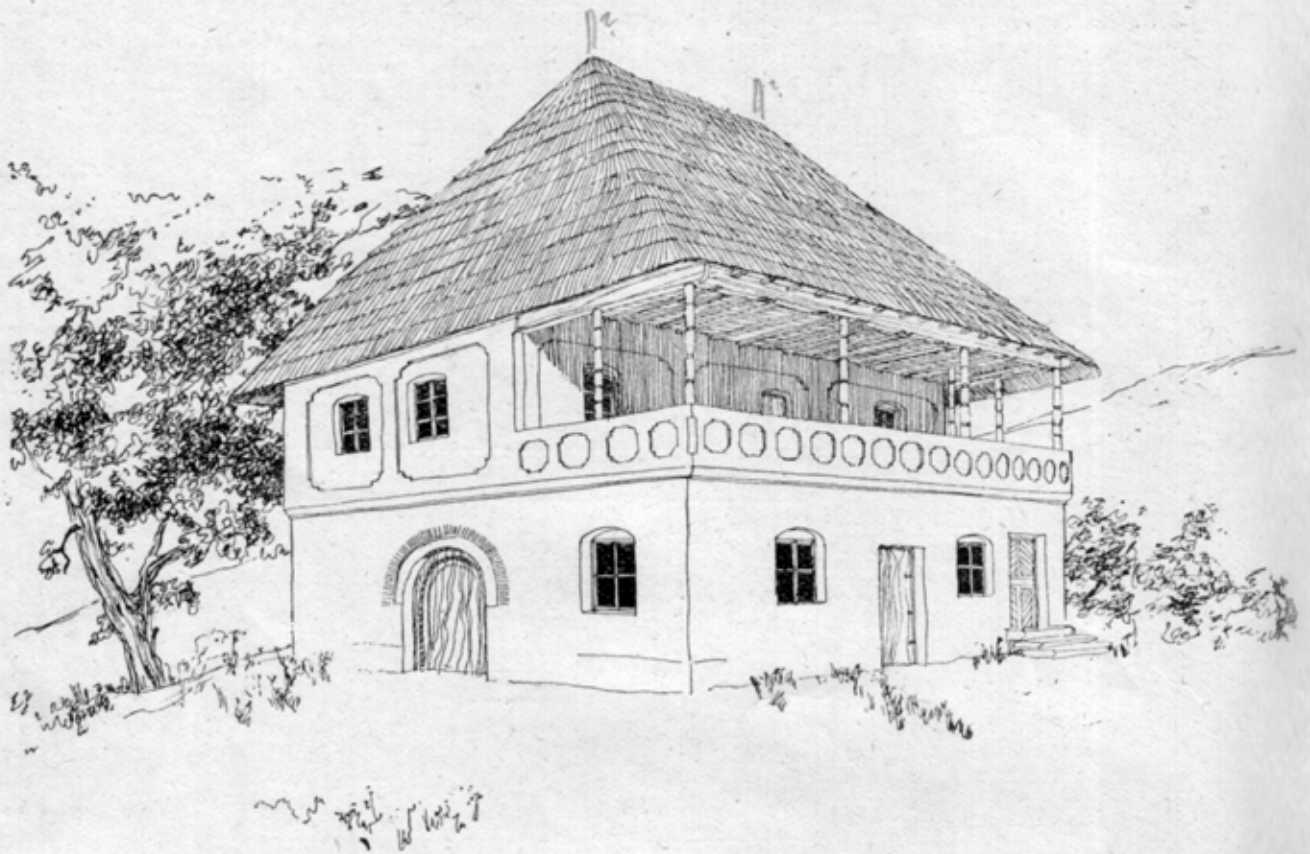

47. Casa «Tircă» din Olănești, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul

48. Casa «Tîrcă» din Olănești,
în regiunea Pitești. Secțiune
transversală și planul parte-
rului

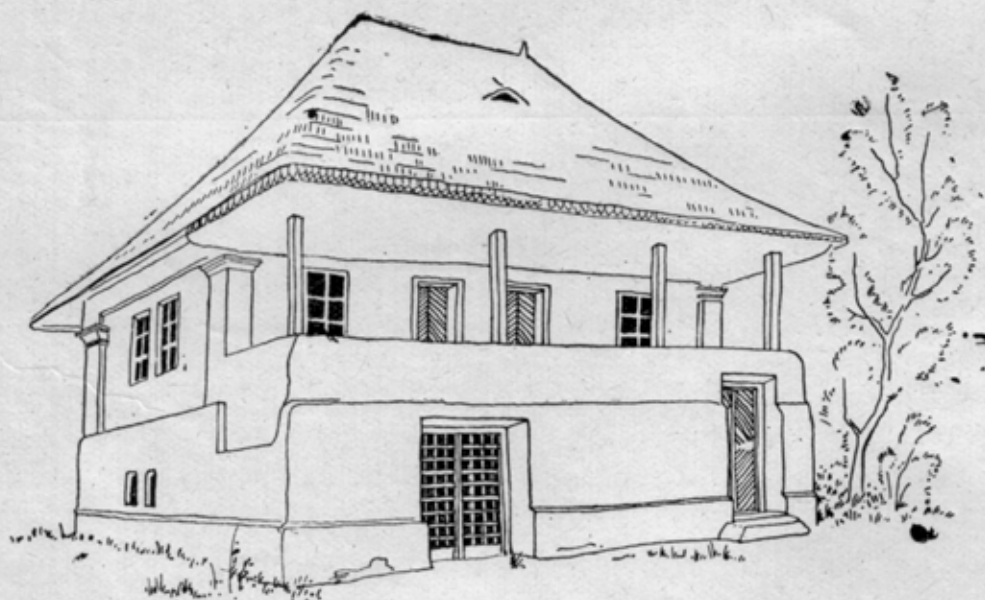
49. Casa « Tîrcă » din Olănești, în regiunea Pitești

CASĂ DIN SATUL STĂNEȘTI ÎN REGIUNEA PIȚEȘTI

sub nivelul solului, încăperi spațioase: pivnițe și depozite. Pereții locuinței de la etaj sînt construiți de obicei din «paiante» (schelet de lemn și umplutură de zidărie ușoară) sau cîteodată și din cărămidă. Planul obișnuit este cel al casei cu două încăperi, ambele locuibile, cu intrări separate din prispă, dar se întîlnesc și exemple cu trei camere, cea din mijloc, mai îngustă, fiind o tindă. Stîlpii de lemn ai prispei, fasonați de mînă sau dați la strung, sînt legați între ei cu grinzi sau cu arcade de paintă și se sprijină de cele mai multe ori pe o balustradă groasă, construită din zidărie plină în continuarea peretelui fațadei. Formula aceasta, foarte simplă, creează un efect plăcut de contrast între parterul robust și formele delicates, adesea aeriene, ale fațadei etajului. În această variantă, scara de acces la nivelul locuinței este de regulă, ca în casele boierești întărite, ascunsă vederii. Ea se găsește sub prispă, accesul din curte făcîndu-se printr-o ușă tăiată în soclu, fie pe fațada principală — așa cum se vede în grațiosul exemplu înfățișat în figurile 47-49, casa Tîrcă din Olănești — fie pe lături.

În unele sate din fostul județ al Muscelului, plinul zidurilor în casele de acest tip este dominant. Stîlpii prispei, de regulă nelucrați, sprijiniți pe balustrada masivă de zid, se înfig direct în streășina înfundată și coborîtă astfel ca să ascundă, sub tencuiala care o acoperă, și grinzele tavanului și chiar cosoroaba de legătură dintre stîlpi. Suprafețele mari, albe, ale zidurilor pe care se detașează net golurile puține ale soclului, stîlpii prispei, ușile și ferestrele etajului, precum și simplitatea formelor, imprimă acestor case — din care dăm, ca exemplu, în figura 50, o locuință din satul Cosești, pe Valea Doamnei — un caracter specific «muscelean».

50. Casă din satul Cosești, pe Valea Doamnei, în regiunea Pitești

51. Casă din satul Jiblea, pe malul Oltului, în regiunea Pitești

Dar forma cea mai interesantă și originală de locuință, caracteristică regiunilor deluroase ale țării, este casa cu foișor.

În exemplele oltenești de acest fel — de pildă casa din Jiblea prezentată în figura 51, sau casa Pușoiu din Hurez, înfățișată în figura 52 — foișorul, care se găsește de regulă în capătul din dreapta al fațadei (stînga pentru cel ce privește din față), lăsat singur (cum este la Jiblea, fig. 51), sau legat și cu o prispă (cum este la Hurez, fig. 52), este tratat larg, ieșind pe fațadă cu o lățime aproape egală cu lățimea casei însăși.

Element de podoabă a fațadei, născut din nevoia de a adăposti gîrliciul care dă acces la pivniță, foișorul este în același timp o piesă extrem de folositoare casei. În el își găsește loc un pat pentru dormit vara, o laviță, urzoiul (războiul) de țesut. El mărește și completează astfel spațiul de locuit, stabilind totodată o legătură permanentă, firească, între casă și curte, între om și natură. (Planșa I).

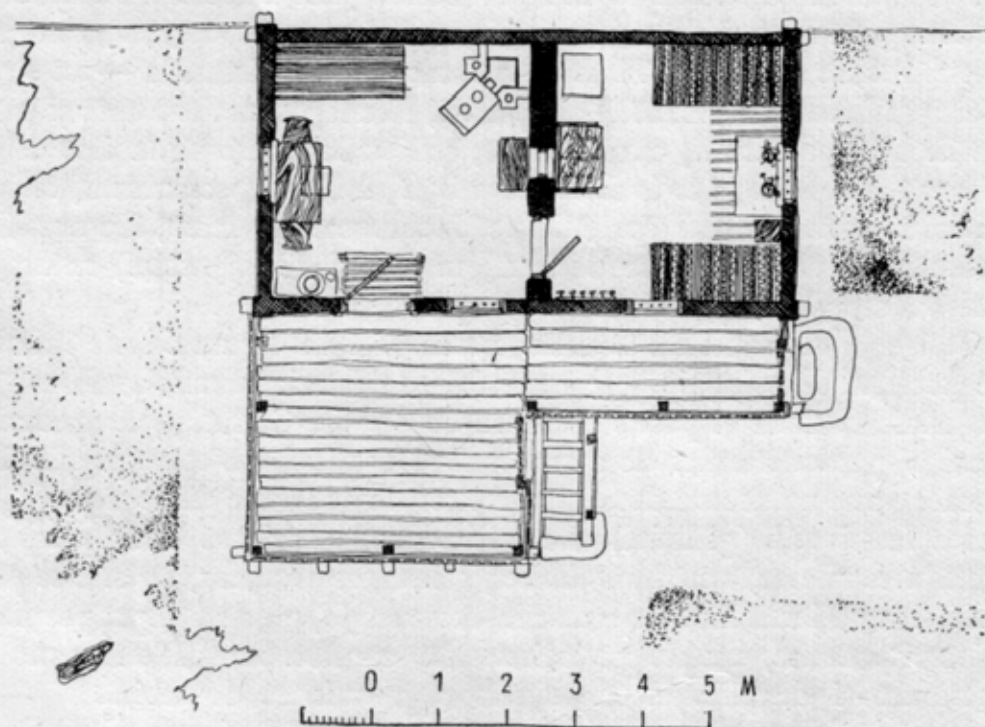
În Muntenia, Moldova și Dobrogea, tipul casei cu foișor este prezent mai peste tot. Locuința este însă mai dezvoltată decît în Oltenia; planul cuprinde trei sau chiar mai multe încăperi. În schimb foișorul are dimensiuni mult mai reduse.

Iată cîteva exemple:

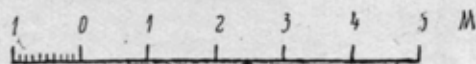
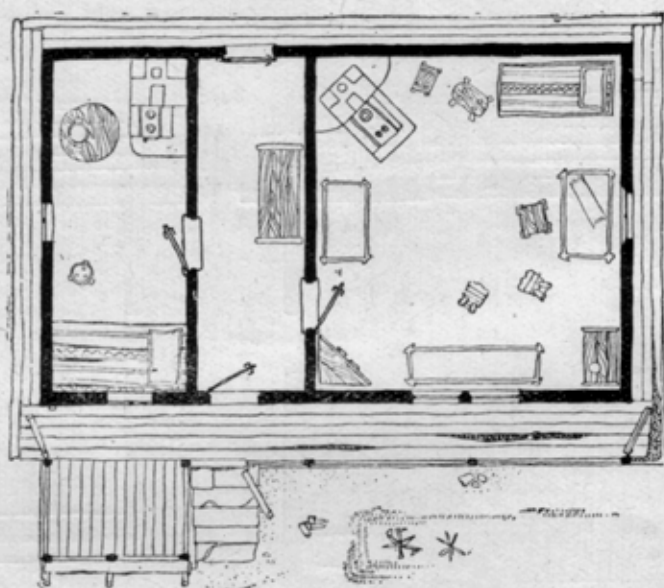
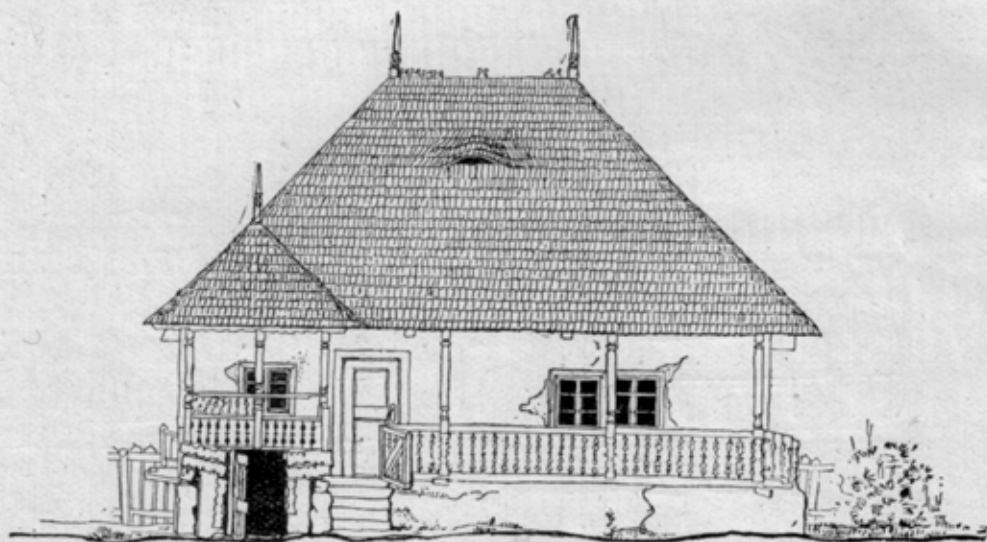
Mai întîi, în figura 53, casa muntenească din Trăisteni-Cricov, în regiunea Ploiești (adusă și reconstruită acum în Muzeul Satului din București). Ridicată pe un soclu înalt de zid, casa cuprinde trei încăperi: o tindă centrală, îngustă, și două camere de locuit: soba mare și sobița. Tinda — caz rar pentru Muntenia — nu are vatră; o ușă, tăiată în peretele opus intrării din prispă, face legătura între casă și partea din spate a curții. În locul tindei, camera mică, sobița, îndeplinește în timpul iernii și funcția de bucătărie. În față, ieșit din linia prispei, foișorul proeminent, ridicat deasupra gîrliciului pivniței, este sprijinit pe 5 colonete de lemn, frumos fasonate. Alte trei asemenea colonete, legate la bază, ca și cele ale foișorului, cu un pîlmar de scînduri cu străvăzători, mărginesc prispa.

Casa Mătase din Răpciuni-Ceahlău, prezentată în figura 54, ne înfățișează o locuință dezvoltată de acest tip, caracteristică Moldovei. Planul, de formă aproape pătrată, cuprinde o tindă și patru încăperi de locuit. Ca înfățișare generală, casa aceasta prezintă particularitatea de a avea prispă continuă pe toate părțile. Foișorul lăturalnic, care pune un accent deosebit de pitoresc pe fațada dinspre curte, adăpostește intrarea la pivniță (gîrliciul) și are pardoseala mai sus decît prispa. Forma foarte aerată a fațadelor, coloritul discret, gălbui, al pereților, pe care se profilează cenușiul pieselor de lemn lăsate aparent în construcție, precum și proporțiile diferitelor părți componente, tratate pe orizontală, conferă acestei case, atît de bine legată de natură și de peisajul înconjurător, o valoare deosebită.

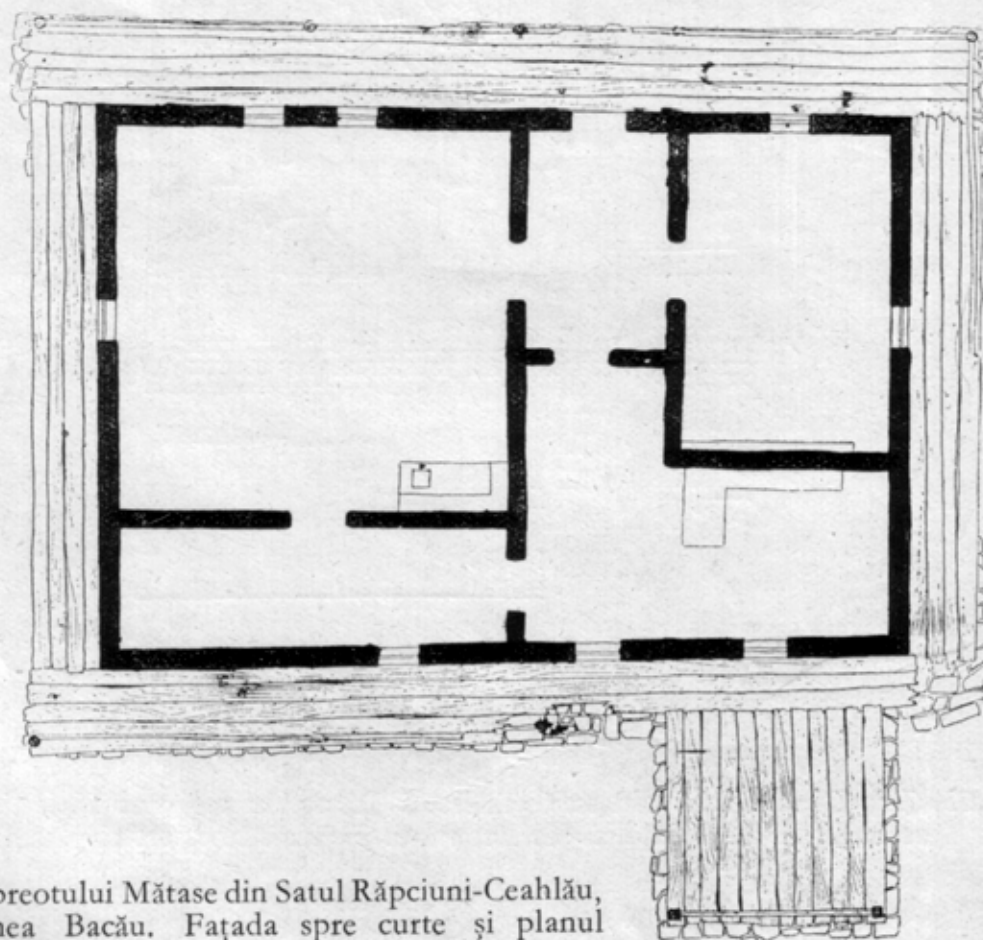
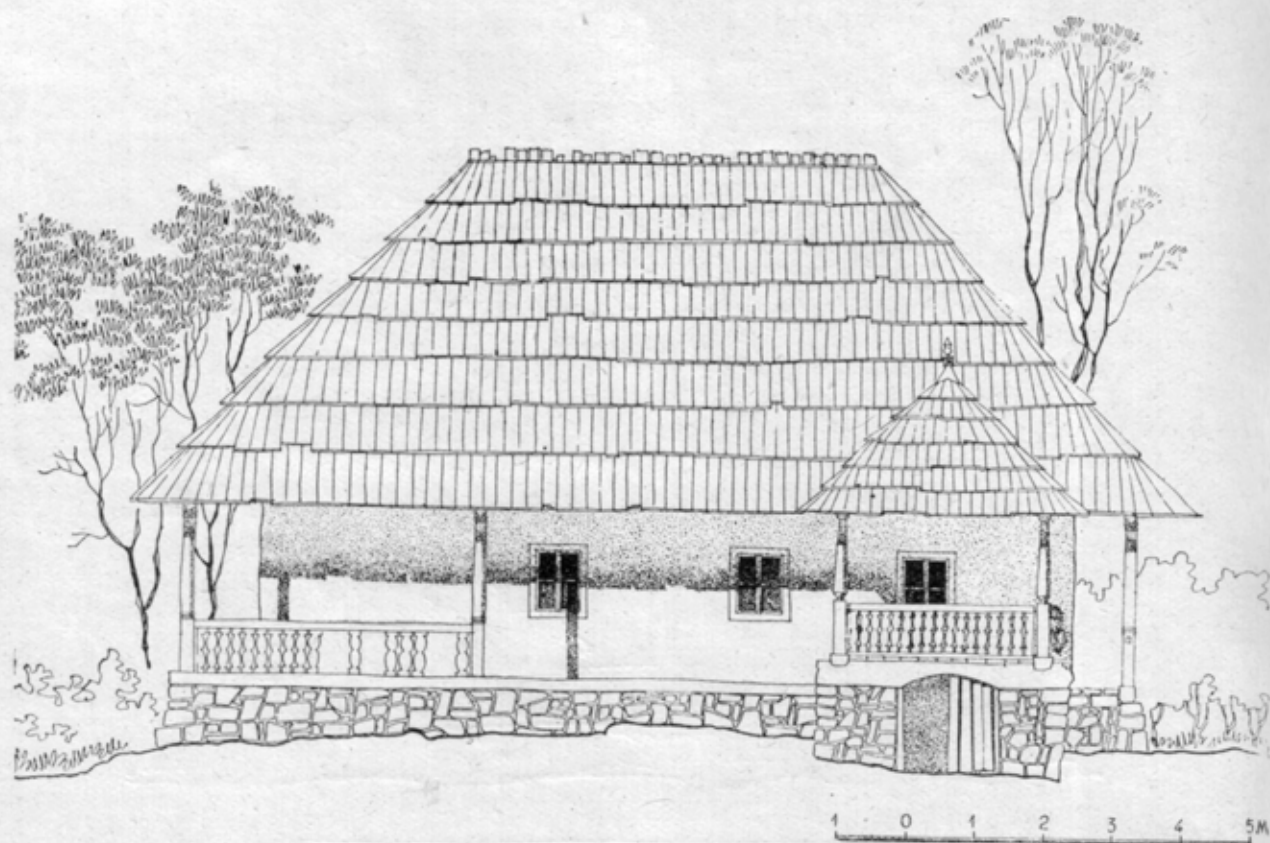
Casa de pe str. Mihai Viteazul din Babadag, înfățișată în figura 55, al cărei foișor spațios este așezat în prelungirea prispei întrînde de tip dobrogean din fața tindei, este ridicată pe un soclu înalt și cuprinde patru încăperi: o sală centrală, largă,

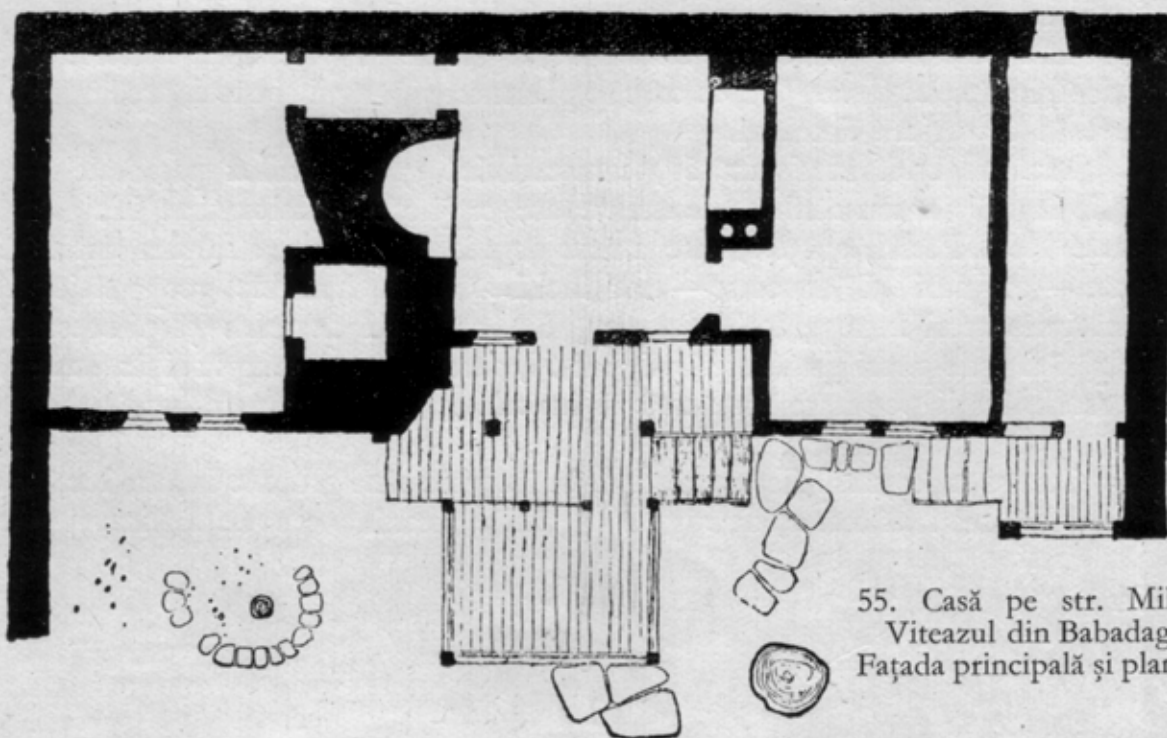
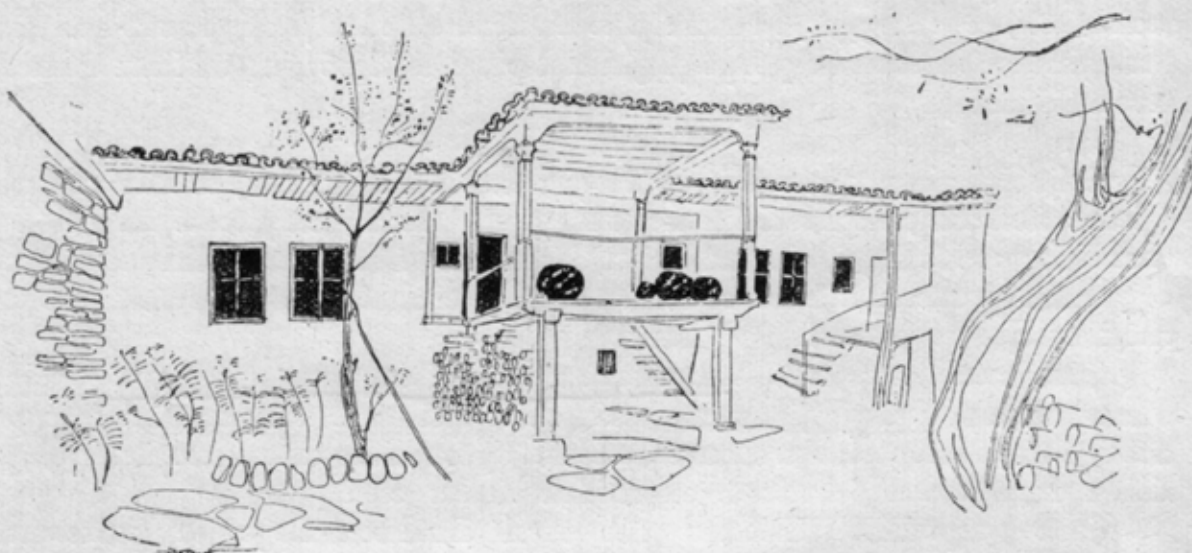
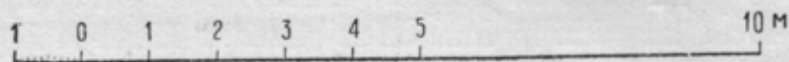
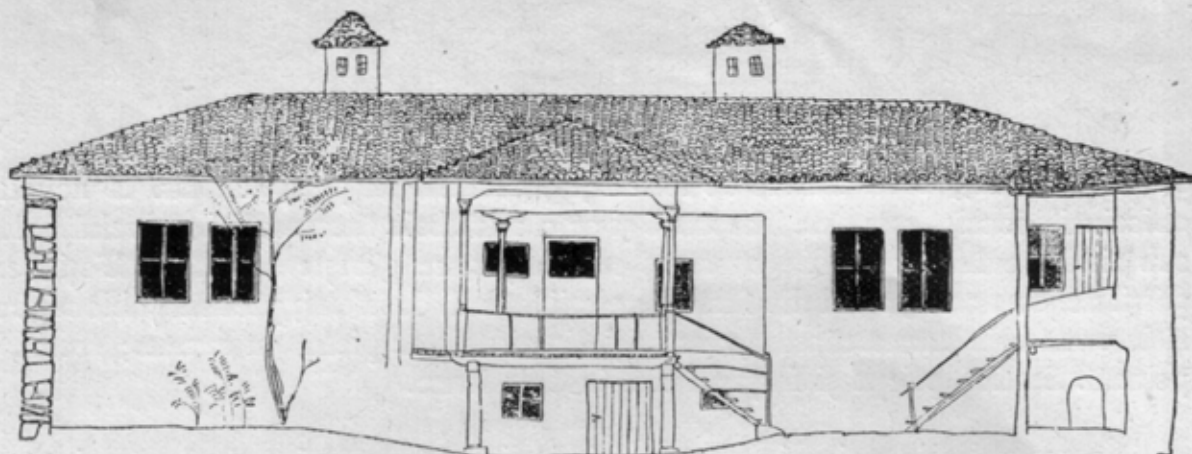
52. Casa C. Pușoiu din satul Hurez, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul

53. Casa Dinu Costea din satul Trăisteni-Cricov, în regiunea Ploiești —
acum în Muzeul Satului din București. Fațada principală și planul

54. Casa preotului Mătase din Satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Fațada spre curte și planul

55. Casă pe str. Mihai
Viteazul din Babadag.
Fațada principală și planul

cu vatră (tindă), două camere de locuit și o cămară. În plus, adaptată la nevoile și obiceiurile locale, casa este înzestrată și cu o mică baie turcească. La nivelul solului, sub tindă, avînd acces din curte pe sub foișor, se găsește bucătăria. Toți pereții părții de jos a casei, zidul din fund și pereții laterali de la etaj, precum și blocul bucătărie-vatră-baie turcească, sînt construiți din zidărie de piatră cu mortar; restul, din paiantă. Scările, prispă și foișorul sînt însă de lemn.

În exemplarele mai noi de case cu tindă și două sau mai multe încăperi, pe care le găsim în aceleași regiuni deluroase ale țării, foișorul își pierde adesea funcția și locul lui vechi în compoziția planului. Plasat în fața tindei, deci în mijlocul fațadei și acoperit cu o învelitoare în două ape cu fronton, el este chemat să adăpostească intrarea și scara. Cînd casa este joasă, foișorul este îngust și are spre fațadă numai doi stîlpi (fig. 56, casa Ilincăi Mircioiu din Izvoarele-Ploiești). Cînd casa are soclul înalt, el se lărgeste, își înmulțește numărul stîlpilor și prinde sub același acoperiș și scara de acces la prispă și gîrliciul pivniței (fig 57, casa Minea Panait din Izvoarele-Ploiești).

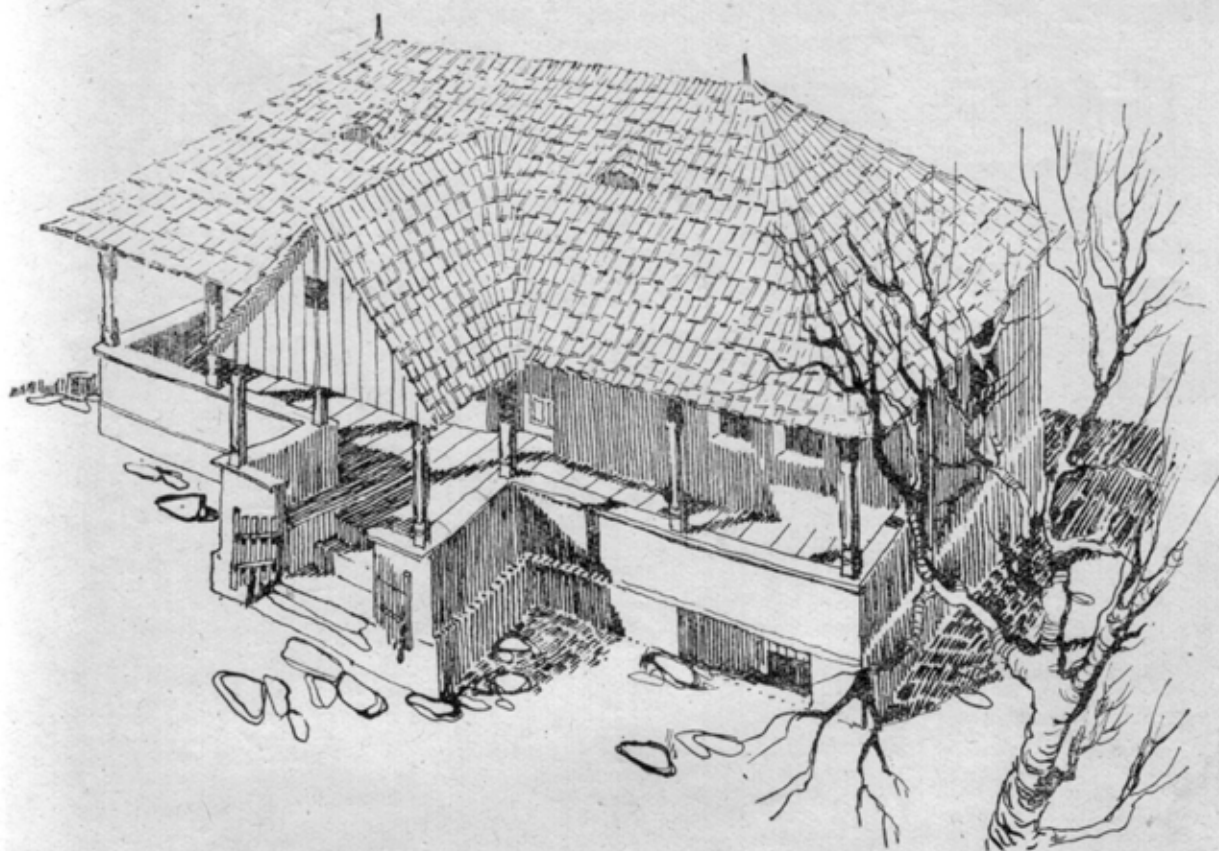
Grija și dorința meșterului popular și a țăranului în general, de a da construcției o formă frumoasă, un plan chibzuit și o înfățișare plăcută, atrăgătoare, nu s-a îndreptat numai asupra locuinței, ci a îmbrățișat deopotrivă și celelalte clădiri anexe, necesare organizării și ducerii în bune condiții a vieții unei familii: șura, bucătăria de vară și chiar cotețul și pătulul.

Șura, care, după casă, este clădirea cea mai importantă a gospodăriei, fiind adesea, ca suprafață și volum construit, chiar mai mare decît casa însăși, cuprinde de regulă trei încăperi: una centrală, rezervată păstrării tuturor ustensilelor gospodăriei și două laterale, destinate adăpostirii vitelor mari.

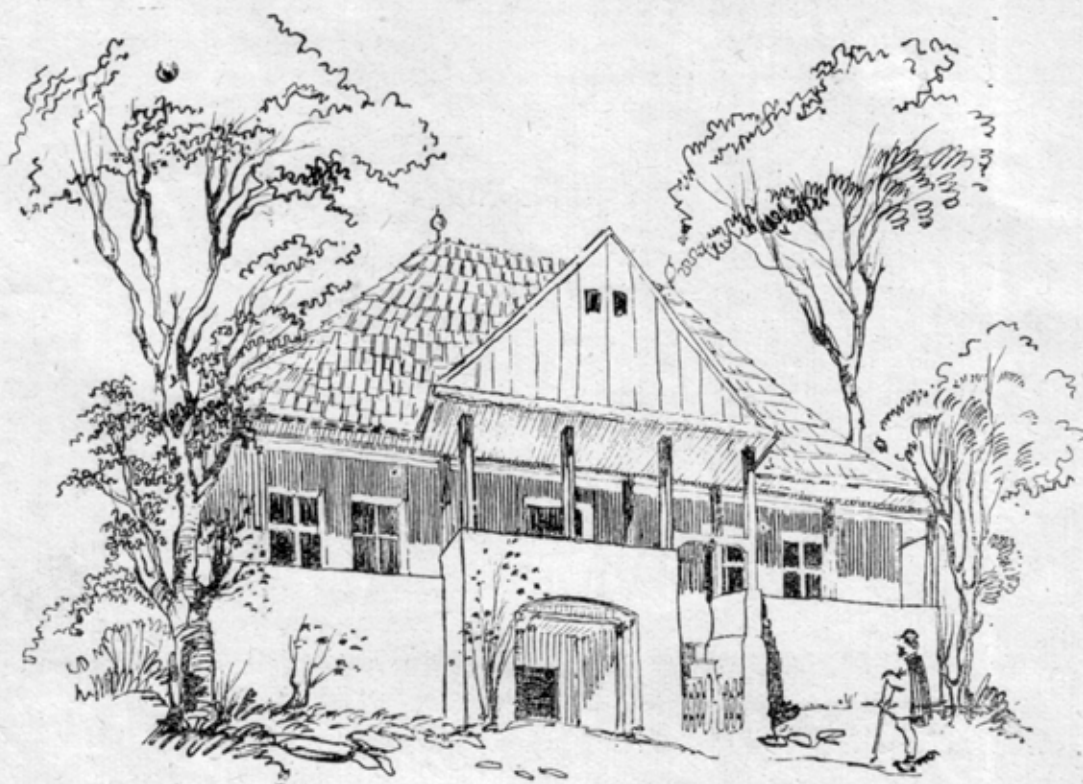
Șura gospodăriei Ciolofan din satul Brădiceni-Tîrgu-Jiu, prezentată în figura 58, este un exemplu tipic de astfel de clădire, concepută și lucrată cu deosebită îngrijire în spiritul formelor și al ornamentației casei în fața căreia se găsește așezată. Ca la mai toate exemplarele asemănătoare, legate de gospodării cu caracter dominant agricol, încăperea din mijloc, în care se păstrează și plugul și carul, are latura dinspre curte în întregime deschisă.

Șura înfățișată în figura 59, caracteristică gospodăriilor pastorale din satele de tip împrăștiat sau răsfirate de munte, are, ca și casele acelorași regiuni, acoperișul foarte înalt. Podul, spațios, este amenajat pentru păstrarea finului, iar încăperile toate — grajduri și depozite — sînt închise. Șura aparține gospodăriei Adrian Indrei din satul Intregalde-Hunedoara, din care am desprins și pitorescul coteț de păsări și de porci prezentat în figura 60, care este un exemplu tipic, semnificativ, al sensibilității populare, prezentă și în cele mai neînsemnate lucrări.

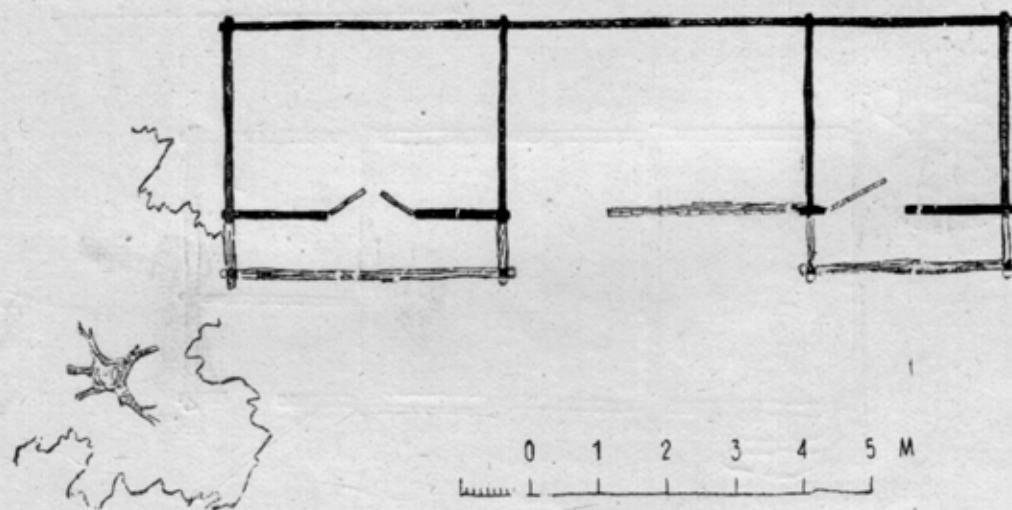
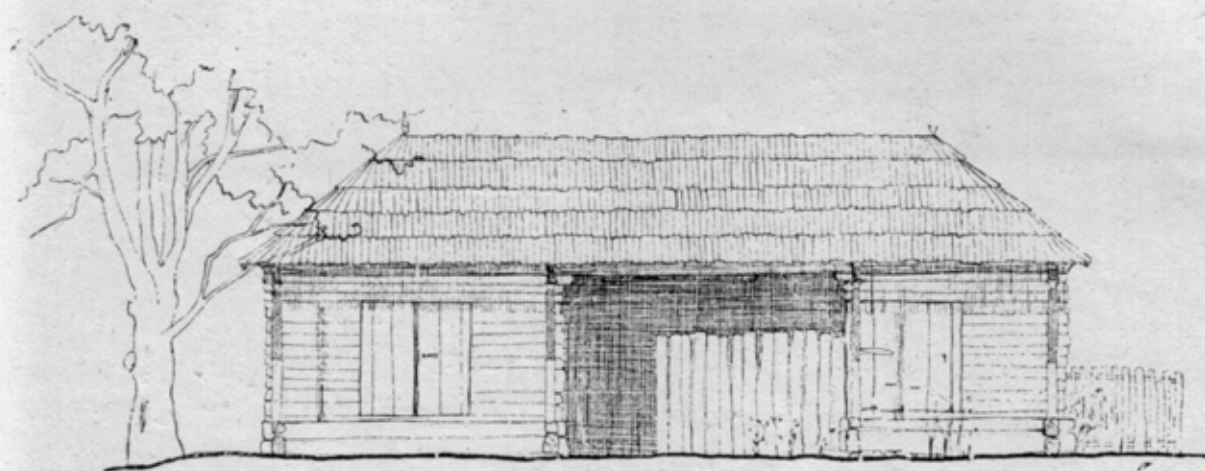
Casa și toate clădirile anexe care o însoțesc sînt grupate la un loc, într-una sau două curți alăturate, de regulă îngrădite, formînd ceea ce în limbaj comun se

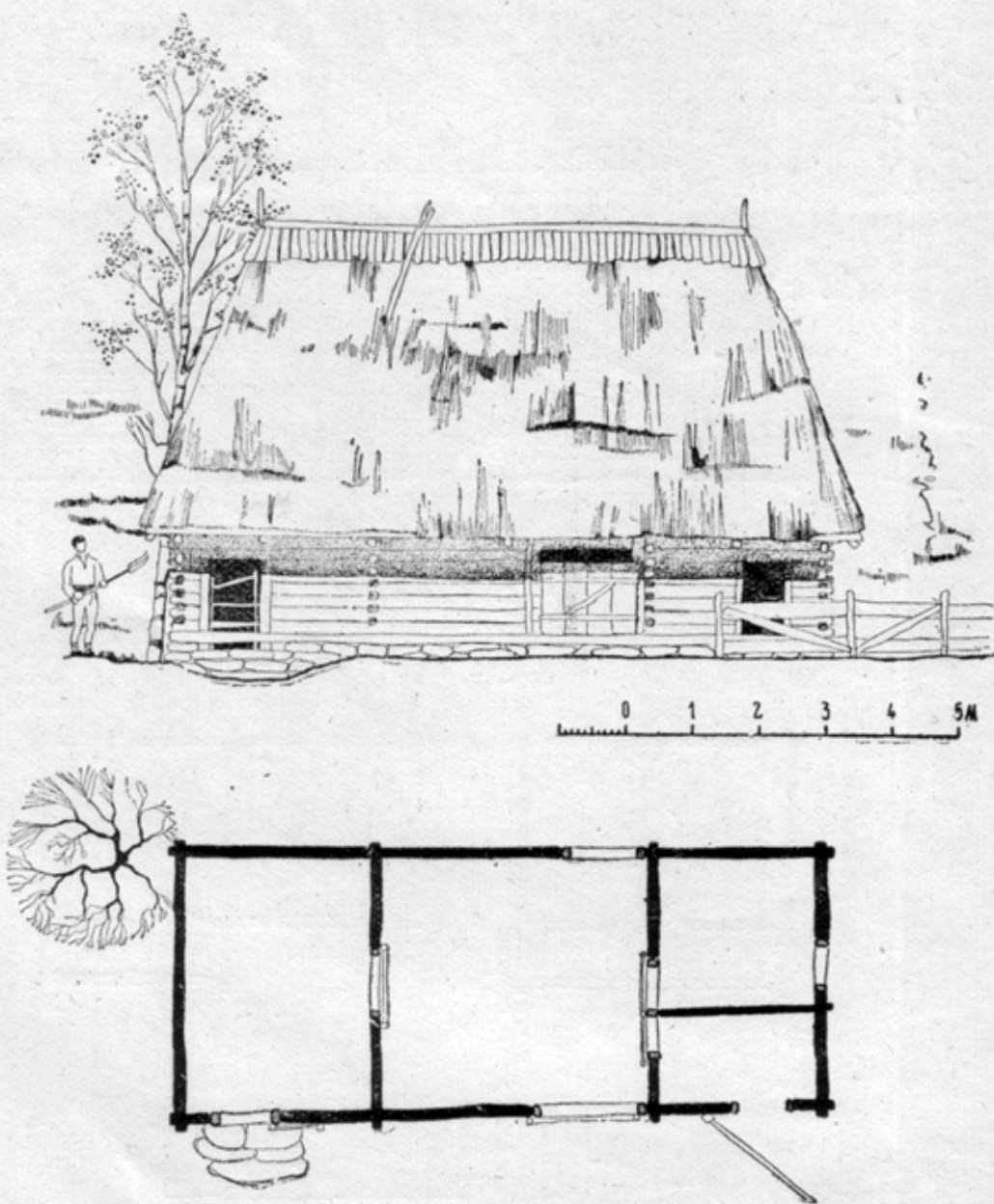
56. Casa Ilincăi Mircioiu din satul Izvoarele, în regiunea Ploești

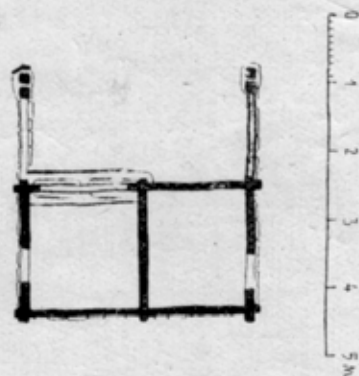
57. Casa Minea Panait din satul Izvoarele, în regiunea Ploiești

58. Șura gospodăriei Constantin Ciolofan din satul Brădiceni, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul

59. Șura gospodăriei Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

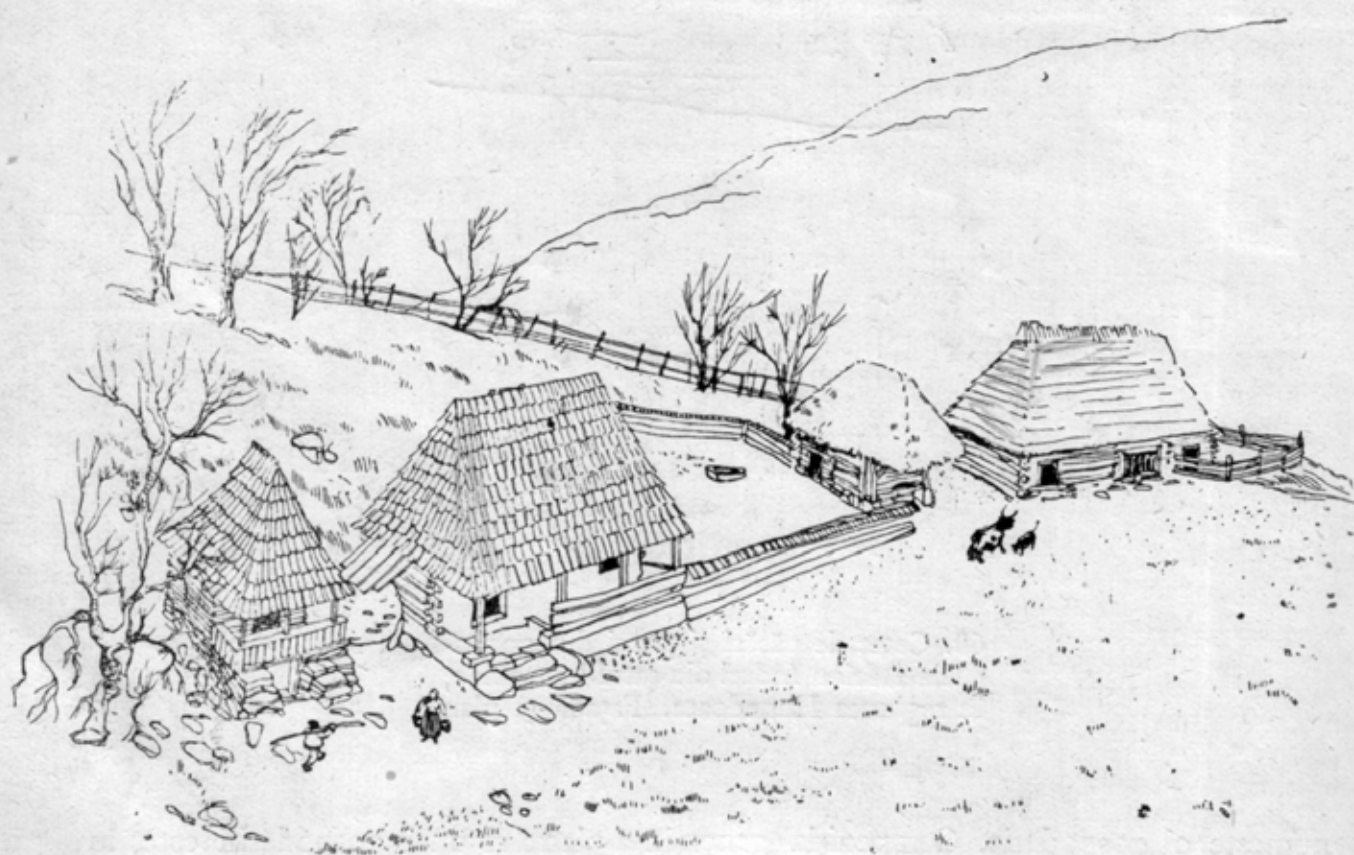

60. Coteț de păsări și porci din gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațadă și plan

numește o gospodărie. Compoziția generală a planului unei gospodării este, în mare parte, determinată de tipul satului căruia-i aparține, de ocupația principală a țăranului și de tradițiile nației din care face parte acesta.

În satele de tip împrăștiat, cu caracter pastoral dominant, gospodăria — în cadrul căreia diferitele clădiri componente sînt dispuse în jurul casei fără altă preocupare decît aceea de a le adapta la teren și, instinctiv, la peisajul înconjurător — nu are o curte propriu-zisă; cel mult — așa cum se vede în exemplul înfățișat în figura 61: gospodăria Adrian Indrei, din satul Intregalde-Hunedoara — o îngrădire sumară și parțială, înlăuntrul căreia se găsesc adăposturile pentru vitele mici.

În satele românești răsfirate sau adunate, gospodăria comportă totdeauna o curte îngrădită, iar în fundul acesteia o grădină de zarzavat și o livadă. Dispoziția diferitelor clădiri ale gospodăriei în curte, care are în mod obișnuit o formă regulată,

61. Gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara

dreptunghiulară, este mai de grabă întâmplătoare.—Exemplu, în figura 62, gospodăria Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Se disting totuși două tendințe nete. În unele ținuturi este dispusă către uliță șura, iar casa de locuit și grădina de flori din juru-i se găsesc în partea din fund, departe de drum. În alte regiuni — în Țara Românească și Moldova mai cu seamă — casa de locuit și grădina sînt acelea care iau loc către uliță, în timp ce anexele sînt împinse către fund.

Modul acesta de așezare a celor două corpuri de clădiri — casa și șura, nelipsite din nici o gospodărie bine încheată din satele cu o economie mixtă, agricolo-pastorală — a dus la despărțirea terenului afectat gospodăriei, în două curți: una pentru vite, în jurul grajdurilor, căreia țăranii îi dau îndeobște numele de *ocol*; alta pentru oameni, în jurul casei și al grădinii, desemnată de obicei cu numele de *curte*. Consecință a economiei mixte agricolo-pastorale a gospodăriei, obiceiul despărțirii curții în două părți distincte datează numai din epoca prefeudală, de cînd străvechii locuitori ai ținuturilor noastre, agricultori prin excelență, au început să se ocupe în mod intens și cu creșterea vitelor, împrumutînd o bună parte din terminologia care se leagă de această îndeletnicire, de la slavii conlocuitori, care erau specialiști în această materie. În adevăr, partea din gospodărie referitoare la locuință și la depozitele și ustensilele agricole are o terminologie străveche de origine latină; de exemplu: *casă*, *poartă*, *curte*, *arie* (la început cuvîntul desemna curtea întreagă a gospodăriei, acum el este folosit pentru a arăta numai locul unde se bate griul), pe cînd partea referitoare la creșterea vitelor și la clădirile folosite în acest scop are o terminologie dominantă slavă; de exemplu: *ocol* (cuvînt care la început desemna spațiul închis pentru animale, sau partea din curte unde se găseau grajdurile), *ogradă*, *grajd*, *poiata*, *colnă*¹.

Cu totul altul este aspectul gospodăriei în satele de tip geometric. Aici, forma și toate construcțiile gospodăriei sînt ordonate și dispuse după un plan a cărui regularitate se armonizează și se încadrează în planul dinainte trasat al satului. Fișiile de teren, de o parte și de alta a drumului, sînt împărțite în parcele înguste dreptunghiulare, fiecare parcelă fiind atribuită unei gospodării. Porțiunea din față, către drum, este rezervată curții propriu zise, căreia îi urmează, spre fund, grădina și livada.

În mod obișnuit, casa este așezată către drum, cu fațada îngustă pe alinierea uliței sau foarte puțin retrasă din aliniere. Clădirea șurii cu grajdurile sînt dispuse paralel cu ulița pe latura din fund a curții. În spatele șurii, izolată de curtea din față, se găsește curtea a doua a gospodăriei, cu aria și depozitele de fîn, iar în continuarea acesteia, livada.

Cînd parcelele sînt înguste, pentru a se lăsa suficient loc de acces și manevră în curte, casa de locuit și construcțiile anexe sînt dispuse pe una din laturi, perpendicular pe uliță, unele în continuarea altora, formînd o singură clădire sub un singur acoperiș. Adesea în fața acestei clădiri, către curte, o prispă continuă îngăduie o circulație lesnicioasă, adăpostită, de la casă la toate anexele gospodăriei.

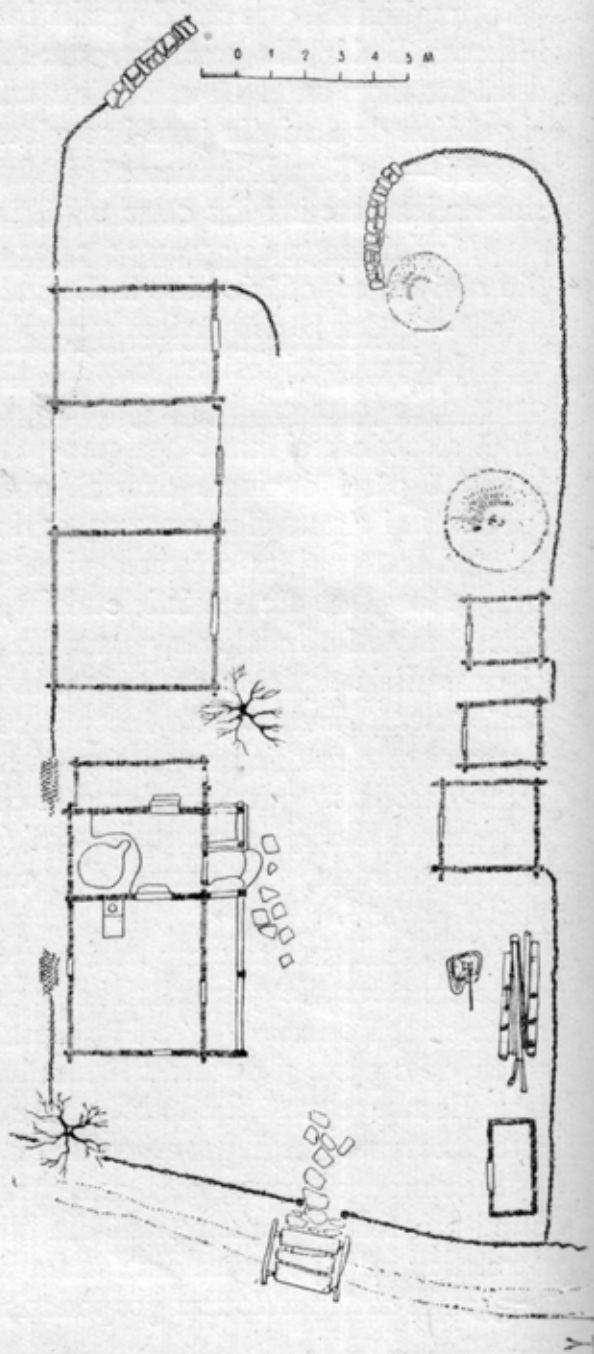
¹ Cf. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 41.

Tipul acesta de grupare, într-o clădire unitară, a casei și a tuturor anexelor gospodăriei, caracteristic așezărilor săsești și șvăbești din Transilvania, se găsește adoptat și în unele sate românești din jurul Bistriței și în Banat ¹.

În sfârșit, unul din cele mai interesante ansambluri de arhitectură populară ce se găsesc pe teritoriul țării noastre îl constituie tipul de gospodărie numit *ocolnic*: compoziție ingenioasă, unitară, în care casa de locuit și clădirile anexe ale întregii gospodării sînt grupate în jurul unei curți mici, dreptunghiulare, închisă de toate părțile ca o cetate. Variantele acestui tip de gospodărie, care se găsește numai în cîteva locuri din sudul și răsăritul Transilvaniei, sînt numeroase, ele rezultînd din dispoziția și din modul de legare între ele a diferitelor corpuri de clădiri. În general, se pot distinge însă două categorii.

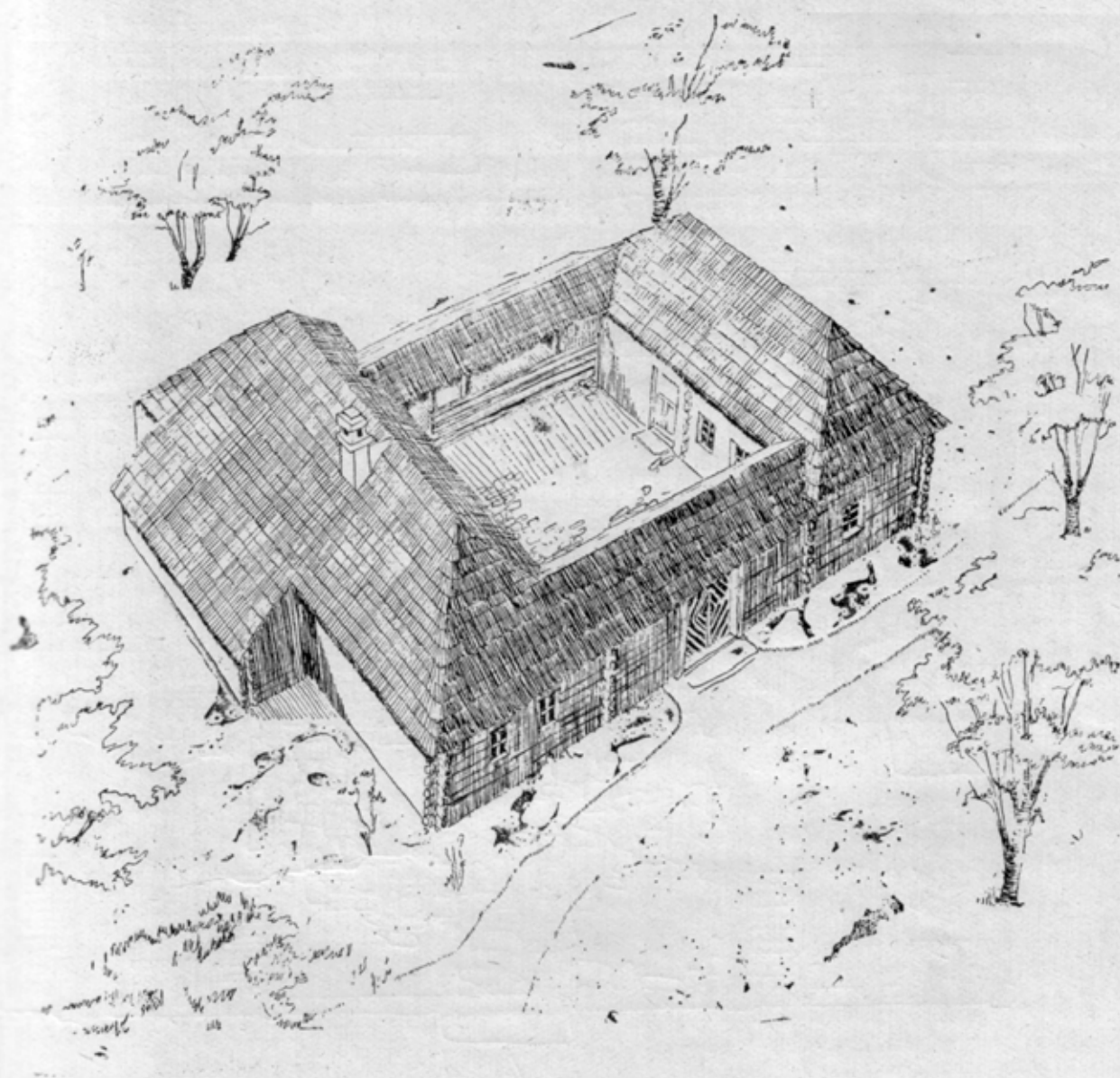
O primă categorie o formează gospodăriile-ocolnic în care două corpuri distincte de construcții își stau față în față: de o parte casa de locuit, de cealaltă anexele strînse în clădirea unitară a șurei. Amîndouă aceste corpuri sînt legate între ele, la capete, cu două remize, ca două portice, care au spre exterior pereți plini, iar spre curte stîlpi de lemn. Clădirile acestea toate — casă, șură, portice, ca și alte anexe așezate adesea fie în spatele casei, fie în spatele șurei, sub formă de polate — sînt prinse sub un singur acoperiș. Intrarea în curte se face pe sub unul din portice, printr-o poartă cu două foi.

Gospodăria Gheorghe Andraș din satul Moeciul de Sus-Făgăraș, prezentată în figurile 63-65, pune în evidență suficient

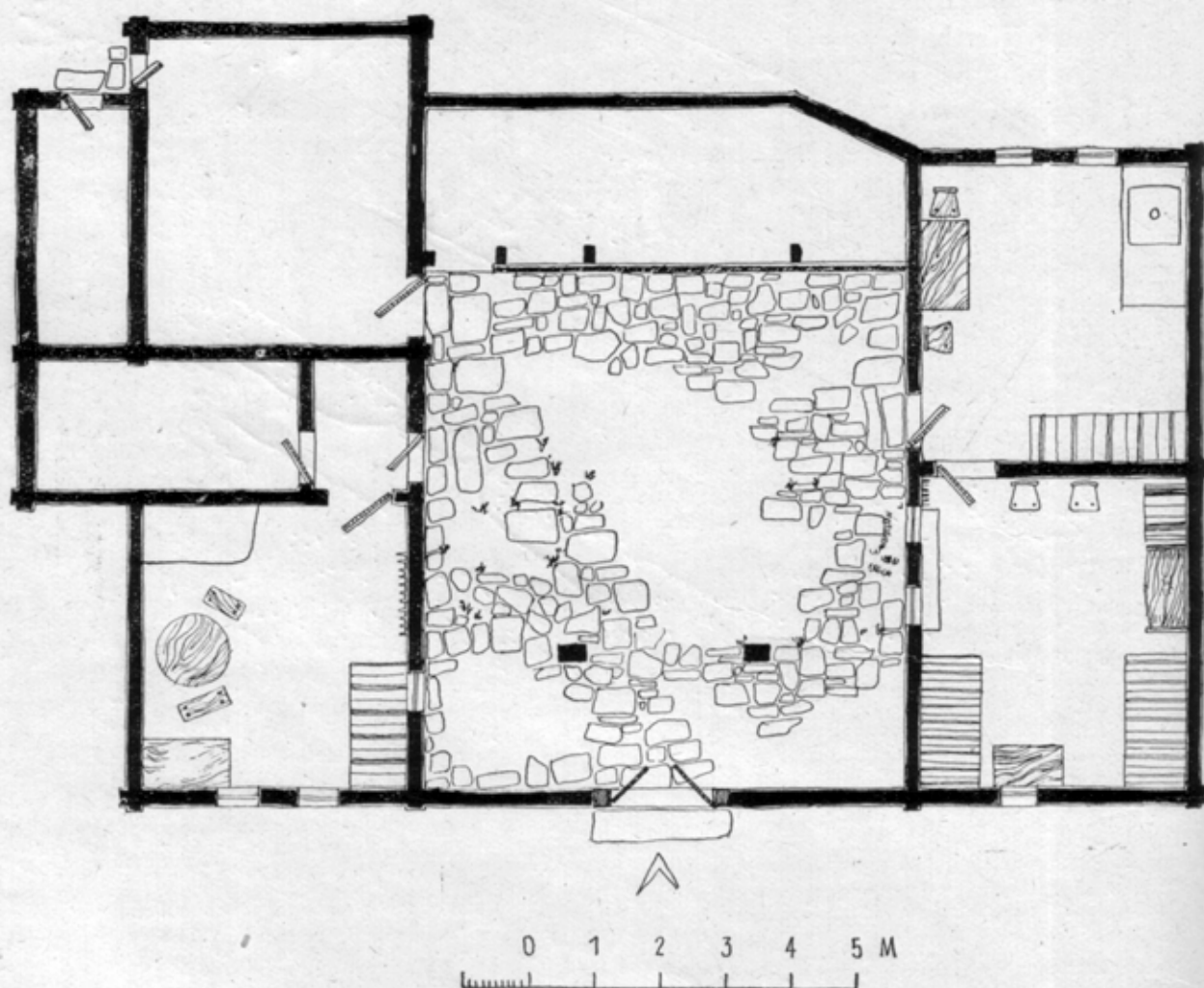
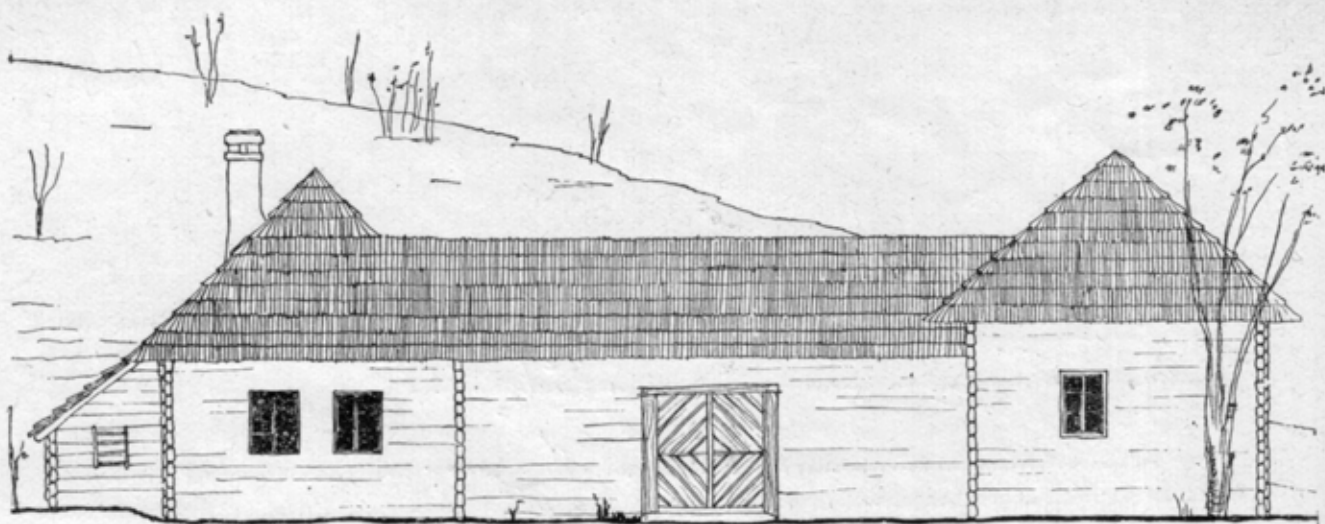

62. Gospodăria Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara

¹ Cfr. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 30.

63. Casa-ocolnic Gheorghe Andraș din satul Moeciul de sus-Făgăraș. Vedere perspectivă

64. Casa-ocolnic Gheorghe Andraș din satul Moeciul de Sus-Făgăraș. Fațada principală și planul

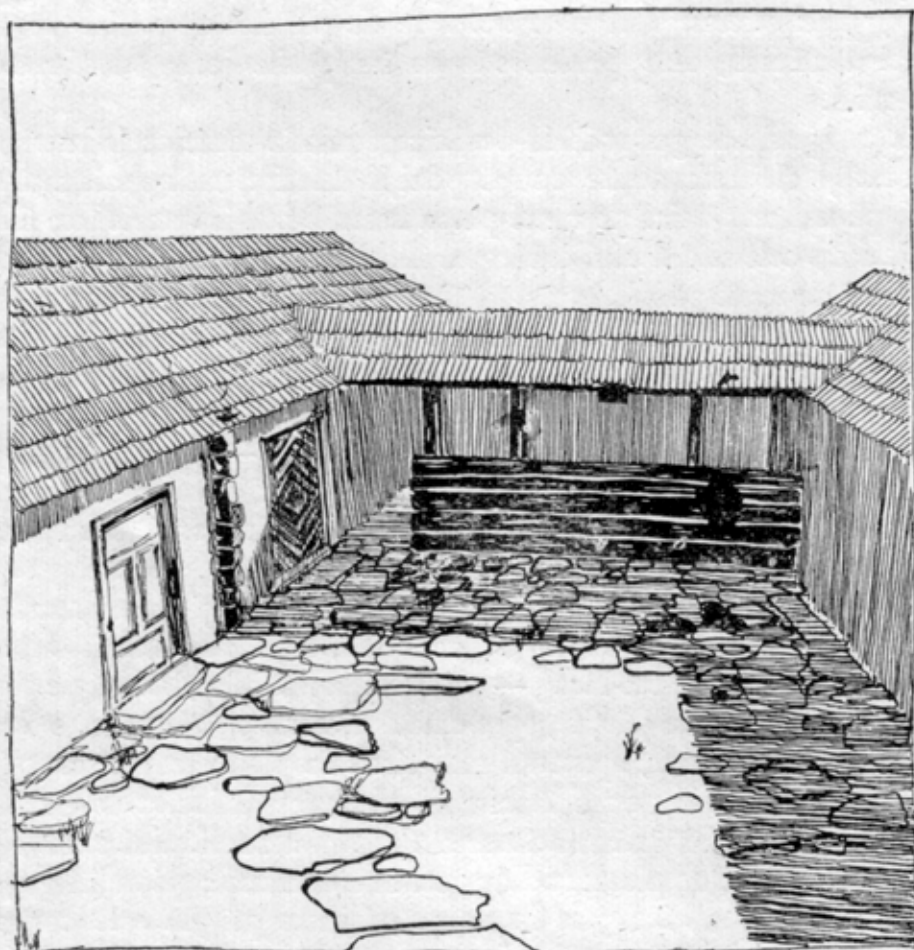
de clar, dispensându-ne de prea multe comentarii, toate trăsăturile particulare ale ocolnicilor aparținând acestei prime categorii. De remarcat simplitatea și claritatea compoziției planului, care respectă în linii generale o simetrie a cărei axă, trecînd prin intrarea în curte, este perpendiculară pe pereții plini ai celor două portice. Importanța aproape egală atribuită celor două corpuri de clădiri, ale căror volume se echilibrează în mod perfect, contribuie la precizarea și în elevație a acestei simetrii care a stat la baza întregii compoziții arhitecturale. Fațada principală capătă totuși și unele accente pitorești, atît prin dispoziția nesimetrică a golurilor cît și, mai ales, prin prelungirea pînă aproape de pămînt a poalei învelitorii unei singure aripi a clădirii, care prinde sub ea încăperile joase, destinate adăpostirii animalelor mici.

A doua categorie de gospodărie-ocolnic cuprinde toate acele exemplare în care casa de locuit și clădirile anexe ocupă poziții diferite, mai mult întîmplătoare, și sînt dispuse pe trei sau chiar pe toate patru laturile curții interioare, fiind cîteodată juxtapuse, dar de cele mai multe ori legate între ele cu portice. Aspectul general de cetățuie închisă de toate părțile caracteristic acestui gen de gospodărie se menține în totul, dar preocuparea unei grupări ordonate a tuturor părților sale componente în raport cu anume axe de simetrie, este cu bună știre neglijată.

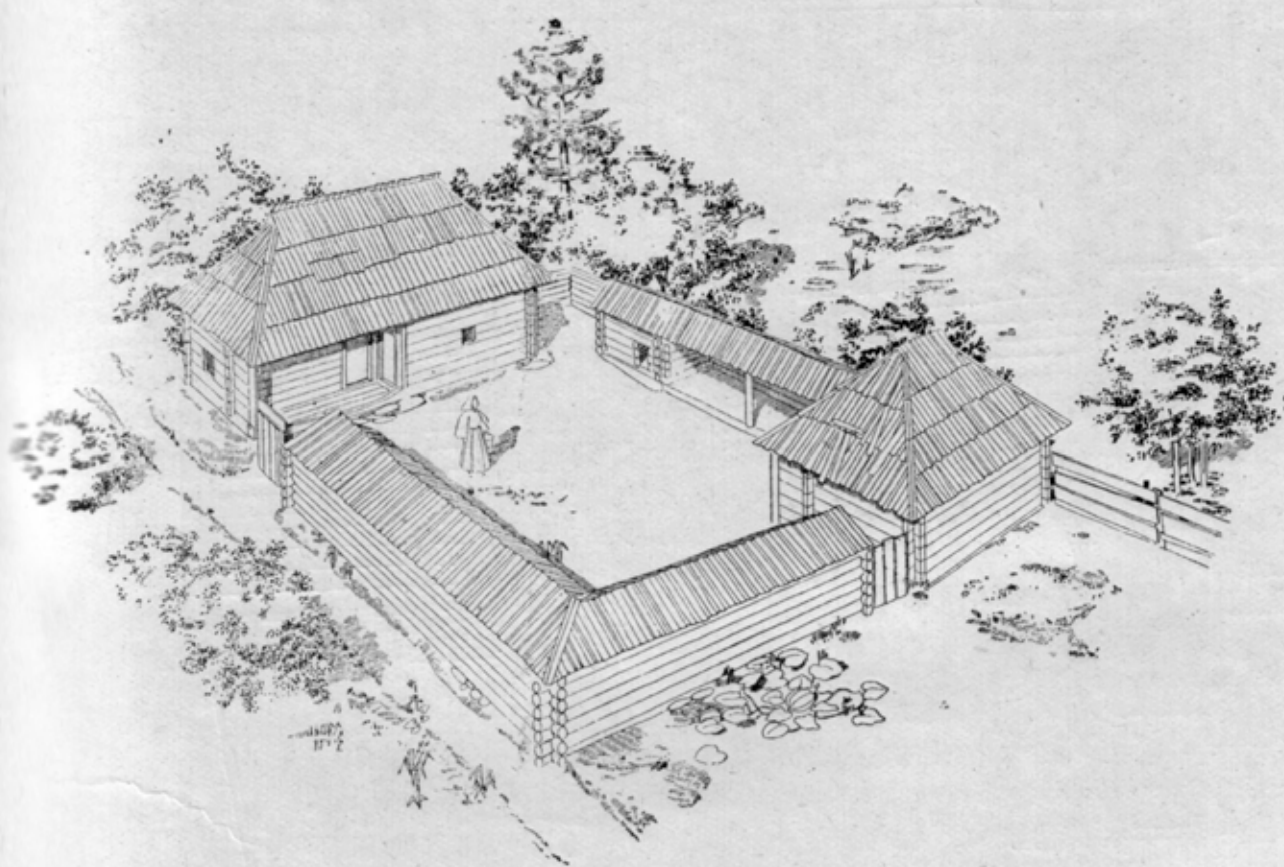
Cîteodată — cum este cazul ocolnicului Sanci Breben din satul Cîmpu-lui-Neag, regiunea Hunedoara, înfățișat în figurile 66-67, — curtea interioară ca și con-turul exterior al întregului complex de clădiri se înscriu în forme dreptunghiulare aproape perfecte, porțiunile neconstruite pe laturile curții fiind completate cu adăposturi sau portice acoperite.

Alteori — și unul din exemplarele cele mai frumoase și mai interesante de acest fel ne este înfățișat în figurile 68-69 de ocolnicul lui Hamz Ion Tănase, din același pitoresc și vechi sat Cîmpu-lui-Neag — compoziția planului, bazată pe aceeași idee de izolare și închidere de toate părțile, spre exterior, a curții, afectează o formă neregulată. Neorînduiala clădirilor, aparentă mai mult în plan decît în elevație, imprimă însă întregului complex al gospodăriei acel caracter particular operelor arhitecturii populare, care își are obîrșia în înclinarea firească a românului către formele pitorești. Dragostea aceasta de pitoresc a dus aci la atenuarea aspectului general de cetățuie al ocolnicului, care, integrat în natură, își are părțile sale componente mai firesc și mai liber legate și între ele și, toate împreună, de mediul lor înconjurător. Lucrul acesta este pus în evidență mai ales de poarta de pătrundere în curte, largă și cu străvăzături, care izolează spațiul intern al gospodăriei de lumea din afară, în aceeași măsură în care îl și unește. Alături de poartă, cumpăna înaltă a fîntînii, aplecată peste ghizdurile care fac corp comun cu gardul, integrîndu-se în arhitectura întregului complex, pare să anunțe și să întărească totodată existența, dincolo de poartă, în curtea cu prispe și portice, a unei atmosfere liniștite, primitoare și odihnitoare.

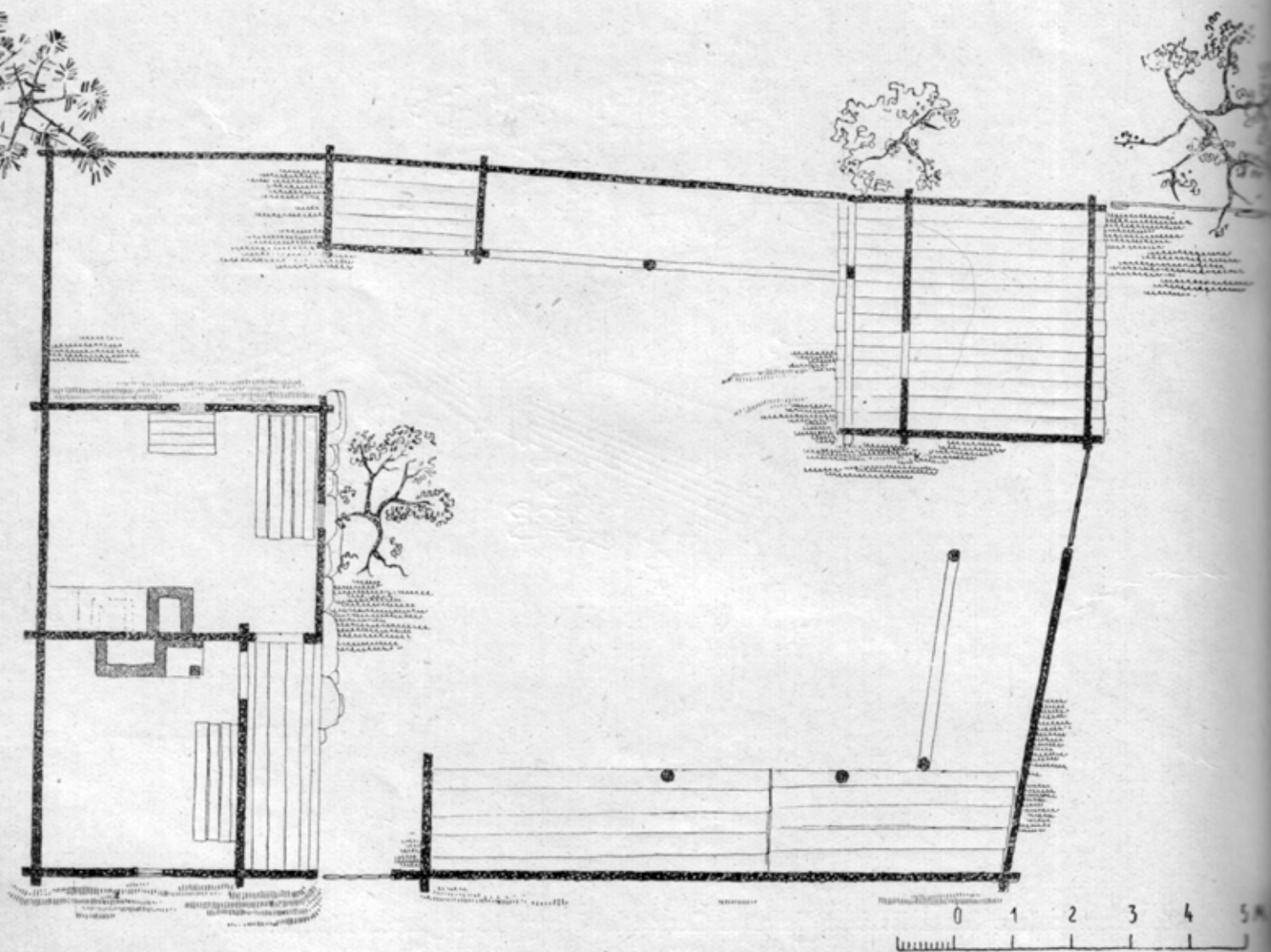
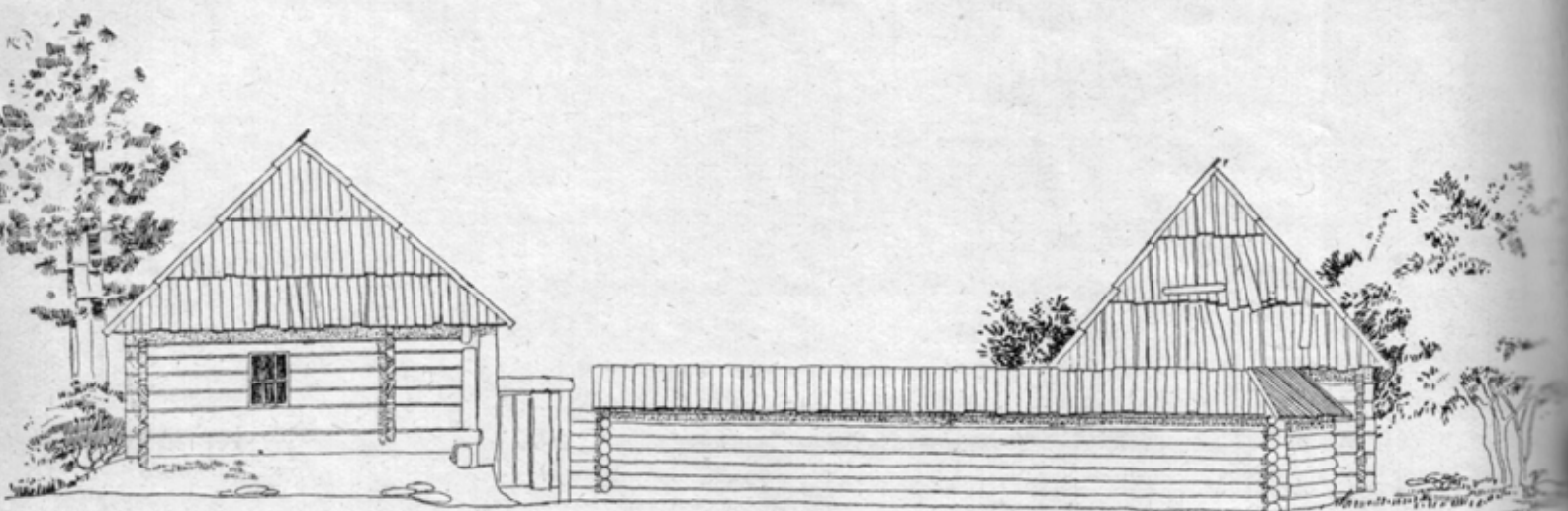
Forma încheată a tipului de gospodărie-ocolnic cu încăperi de locuit, anexe și portice, dispuse cu oarecari preocupări de simetrie în jurul unei curți închise de

65. Casa-ocolnic Gheorghe Andraș din satul Moeciul de sus-Făgăraș. Colț din curtea interioară

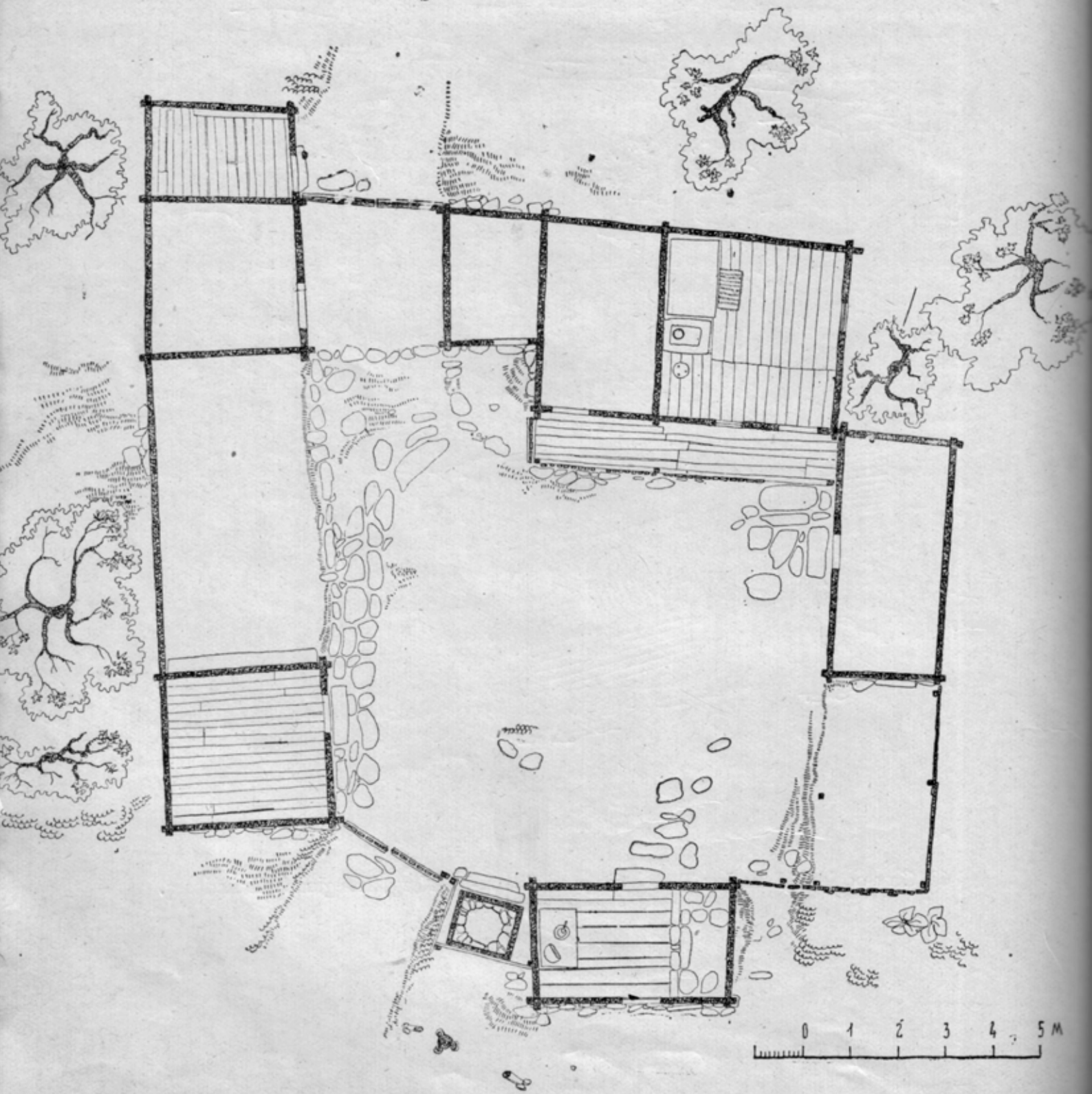
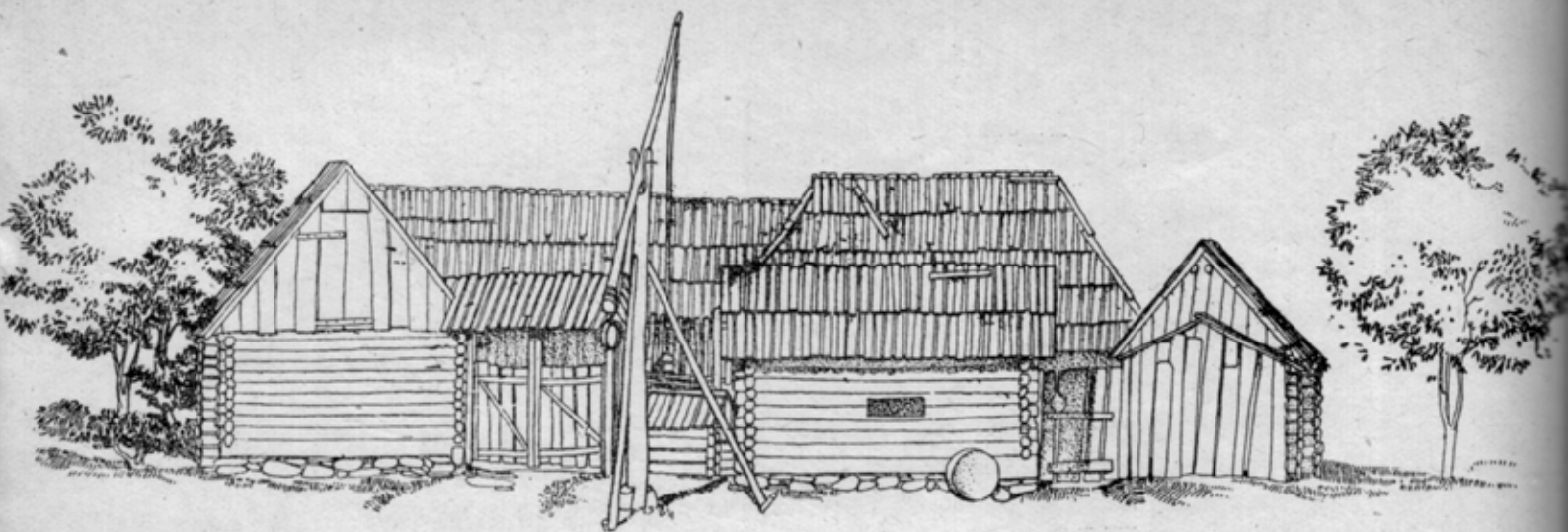
66. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cimpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara.
Vedere perspectivă

67. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara.
Fațadă și plan

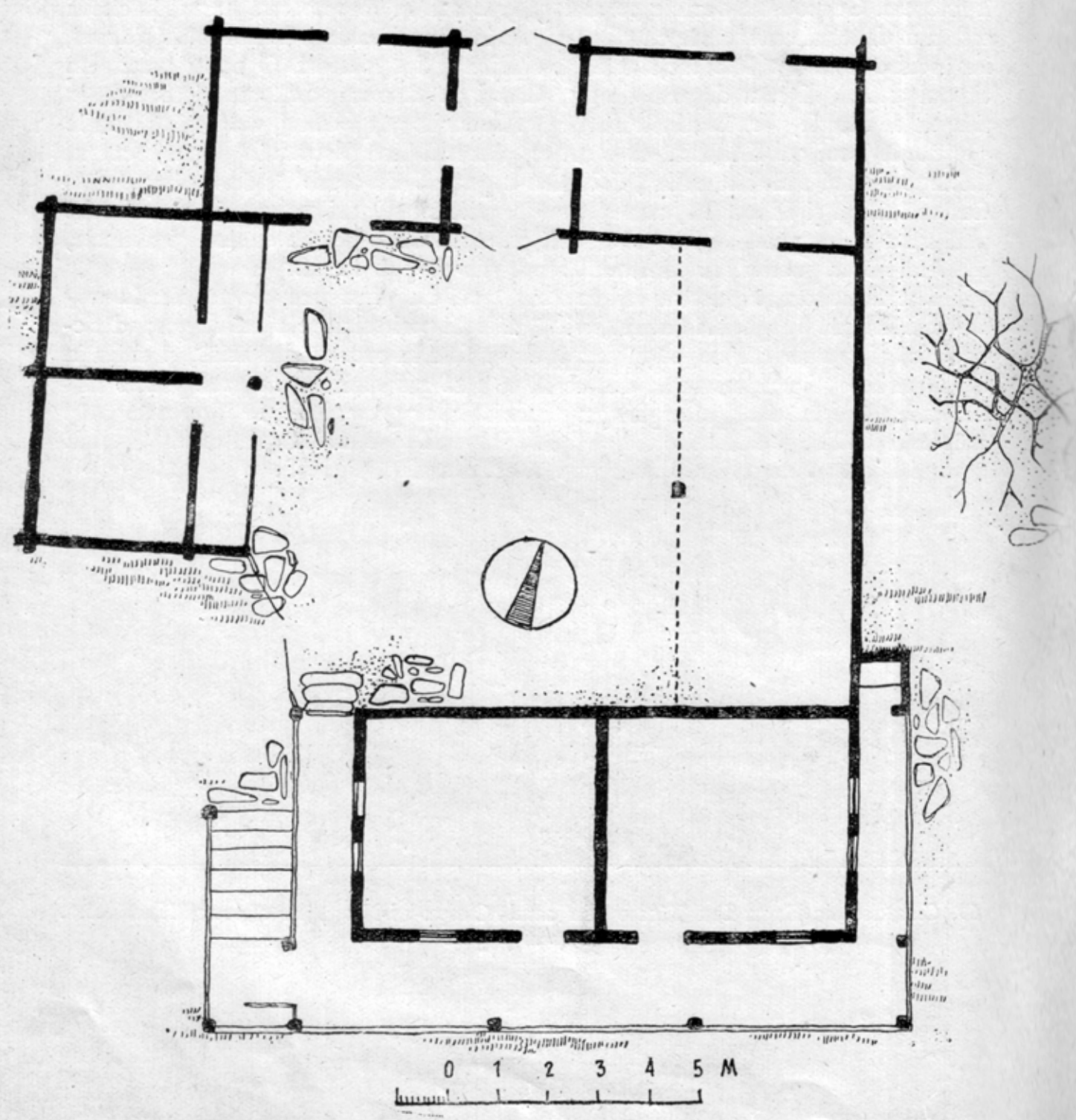
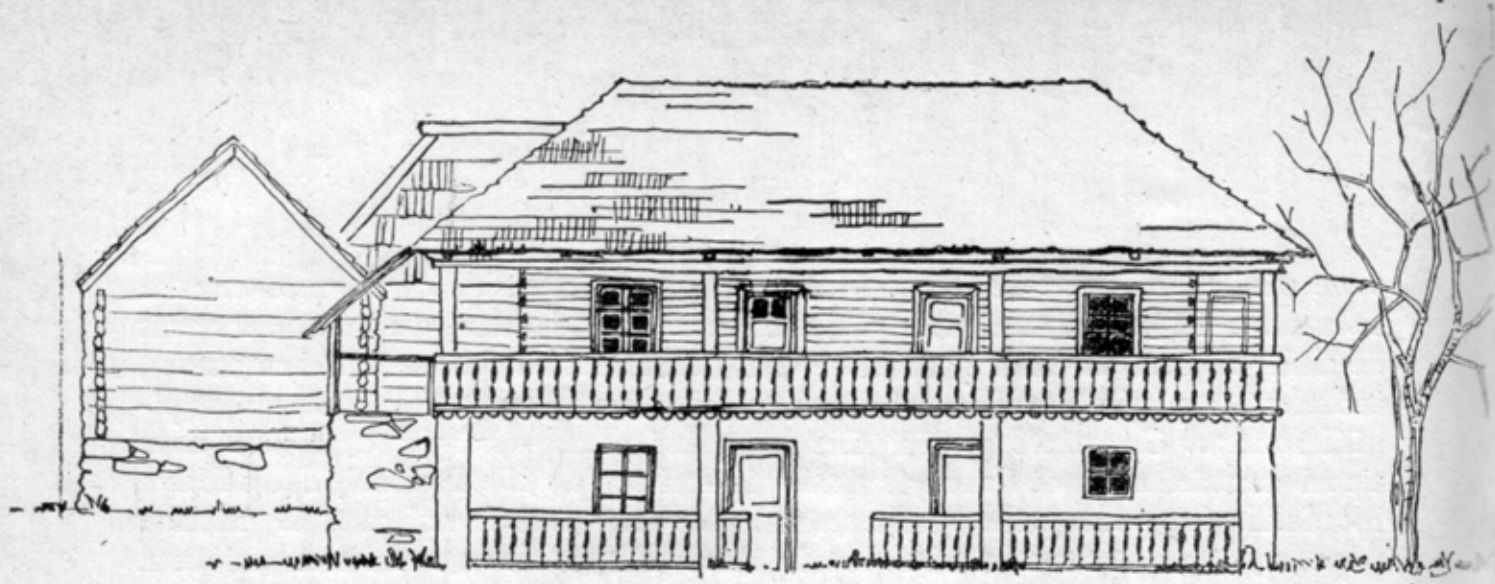

68. Casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara.
Vedere perspectivă

toate părțile, amintește de aproape forma cunoscută a vechii case greco-romane cu atrium. Pe baza acestei asemănări s-ar putea emite ipoteza, greu de demonstrat de altfel, că tipul acesta de gospodărie este o reminiscență a formei casei cu atrium, introdusă în părțile Transilvaniei de coloniștii romani, înainte sau în timpul stăpînirii romane. Cercetările specialiștilor arată însă prezența, deși sporadică, a unor tipuri asemănătoare de case-gospodării în mai toate țările Europei, de la Marea Nordului pînă pe malurile Mediteranei. Este vorba deci, la noi ca și la celelalte popoare, de adaptarea unui fel de locuință străveche de caracter mai mult universal decît greco-roman, la nevoile specifice impuse de locul și de ocupația oamenilor care îl folosesc. Gospodăria-ocolnic se mai găsește azi în țara noastră numai în cîteva sate din ținuturile muntoase cu climă aspră, în Transilvania și în nordul Moldovei, iar locuitorii care o folosesc sînt în majoritatea lor păstori. O bună parte din timpul anului, ei stau departe de sat, plecați cu turma: primăvara și toamna în sălașele de cîmpie, vara în stînele de munte. Bunurile gospodăriei, strînse în clădirile grupate în jurul curții închise ca o cetate, sînt mai bine păstrate în absență contra intemperiilor și a răufăcătorilor, decît într-o gospodărie deschisă, de tip împrăștiat. Curtea închisă și adăpostită, casa și șura cu polate pe lături și acoperișuri scoborîte pînă aproape de pămînt, sînt pe de altă parte, locuințe pentru oameni și animale, mult mai corespunzătoare climatului aspru din timpul iernii.

Romînesc desigur, dar nu atît în sensul unei creații proprii, cît mai ales în sensul unei iscusite adaptări la nevoi de viață, azi mai puțin simțite, tipul de gospodărie-ocolnic, și așa destul de puțin răspîndit, a fost în vremea din urmă, și chiar în satele unde avea exclusivitate, din ce în ce mai rar reeditat. În exemplarele mai noi care păstrează încă principiul grupării clădirilor gospodăriei în jurul unei curți închise, casa de locuit își are totuși fațada întoarsă spre exterior, către uliță, avînd accesul la prispă de cele mai multe ori direct din afară (fig. 70).

CLĂDIRI POPULARE CU CARACTER ECONOMIC-GOSPODĂRESC LEGATE DE VIAȚA COLECTIVITĂȚII

Datele succinte și imaginile înfățișate pînă aici pun destul de bine în evidență înrudirea care există, pe de o parte între felurile tipuri și forme de locuință, pe de altă parte între acestea și celelalte clădiri care intră în componența oricărei unități economice țărănești care formează la un loc ceea ce se numește o gospodărie. Fără să vorbim de anume elemente și procedee constructive, asemănătoare prin natura însăși a meșteșugului și a materialelor folosite în construcție, formele casei de locuit apar reproduse, într-un fel sau altul, peste tot în cadrul ansamblului gospodăresc. Dar rolul acesta de model pe care l-a jucat locuința în elaborarea formelor de arhitectură ale celorlalte clădiri legate de ea, nu s-a oprit aici. Cu foarte rare excepții, casa a servit meșterilor populari ca punct de plecare, adesea chiar ca model și pentru toate celelalte clădiri ridicate în afara gospodăriilor țărănești, pentru nevoile vieții colectivității: mori, prăvălii, biserici etc.

În societatea formată din gospodării individuale, grupate în sate izolate, în care ocupația dominantă a locuitorilor era agricultura sau creșterea vitelor, întreaga activitate de prelucrare în vederea transformării materiilor prime în marfă bună pentru consum, se desfășura în cadrul fiecărei gospodării.

Apariția și dezvoltarea producției meșteșugărești ca ramură independentă a economiei a adus după sine specializarea: prelucrarea produselor s-a separat de agricultură și creșterea vitelor, devenind o ramură de producție de sine stătătoare.

În aceste condiții, necesitatea practicării felurilor îndeletniciri a cerut amenajarea unor spații, care să adăpostească și să înlăunească totodată desfășurarea în bune condiții a operațiilor necesare prelucrărilor.

De fapt, la început, cînd producția de mărfuri rămînea în seama familiei meseriașului însuși, arareori lărgită cu cîțiva ucenici sau calfe, spațiile delimitate pentru desfășurarea activității de producție: atelierul, depozitele etc., au fost în mod firesc înglobate în propria casă de locuit a meseriașului.

Mai târziu, manufactura, formă evoluată de organizare a producției de mărfuri, bazată pe diviziunea muncii — formă care în țările române apare în veacul al XVII-lea¹ — a prilejuit, pe lângă unele modificări importante în structura socială — patroni, meșteșugari, muncitori etc. — și separarea locuinței de clădirea destinată producerii mărfurilor.

În domeniul arhitecturii cu caracter industrial, operele cele mai interesante și mai caracteristice create de meșterii populari, probabil și cele dintii care s-au separat de locuință, sînt morile.

Descoperind simple, dar ingenioase mijloace de captare și de folosire a surselor naturale de energie, românii au construit din vechime două feluri de mori: unele de apă, altele de vînt.

În majoritatea satelor din regiunile deluroase și în cîmpie, morile sînt de apă. Ridicate pe malurile rîurilor, de obicei la marginea satului, construcția lor nu diferă prea mult de cea a caselor.

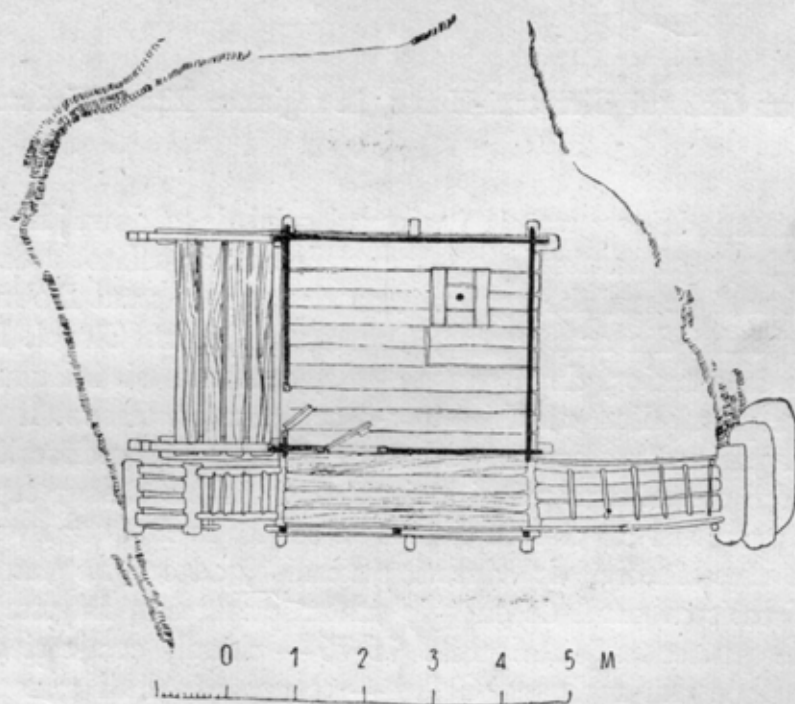
Iată ca exemplu moara din Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Pitești — înfățișată în figura 71 — care este una dintre cele mai simple și totodată foarte instructive clădiri țărănești de acest fel. Construită din lemn pe piloți, deasupra apei, la confluența unui pîrâu cu rîul Luncaviciu, ea cuprinde o singură încăpere precedată de o prispă, la care se poate ajunge de pe ambele maluri ale pîrăului prin două scări în pante dulci. Intrarea în moară se face de pe prispă. Interiorul este foarte simplu. Pe jumătatea din fund a încăperii, pardoseala este ridicată ca un podium. O parte a acestuia servește ca loc de depozit pentru sacii plini; cealaltă este ocupată de pietrele morii și de scocul prin care se scurge, de sub pietre, făina. Fusul pietrei mișcătoare, trecînd vertical prin pardoseală, este prins direct în «roata morii», dispusă orizontal și coborîtă pînă aproape de pămînt. Apa «îngrădită» a pîrăului este condusă la roată printr-un scoc înclinat cu două brațe: unul, pe unde vine apa, cînd moara trebuie să meargă, îndreptat asupra spițelor cu căușe ale roții, pe care șuvoiul, izbindu-le, le face să se învîrtească; celălalt, așezat pieziș, pe care apa este îndreptată direct în rîu, cînd moara stă.

Clădirea, foarte simplă, crescută parcă din apă pe trunchiuri groase de copaci, se înscrie pitoresc în peisajul sălbatec al luncii înconjurătoare (fig. 72).

La fel de simplă și de mică, moara din satul moldovenesc Izvorul Muntelui-Bicaz, înfățișată în figurile 73 — 74, este legată, făcînd corp comun, cu casa cu o singură încăpere a morarului. Sensibil mărit prin aceasta, volumul construit este îmbogățit cu un element arhitectural nou, caracteristic: roata specifică cu căușe, este aici așezată vertical, alături de clădire.

Ca și în ce privește casele, mori prea vechi de lemn nu ni s-au păstrat. Au existat însă în trecut exemplare impresionante prin mărimea și frumusețea lor. Un străin

¹ Una din cele mai vechi întreprinderi manufacturiere cunoscute în Țara Românească a fost fabrica («moara») de sticlă întemeiată de Matei Basarab.

71. Moara — de fapt făcău — din satul Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Pitești. Fațadă și plan

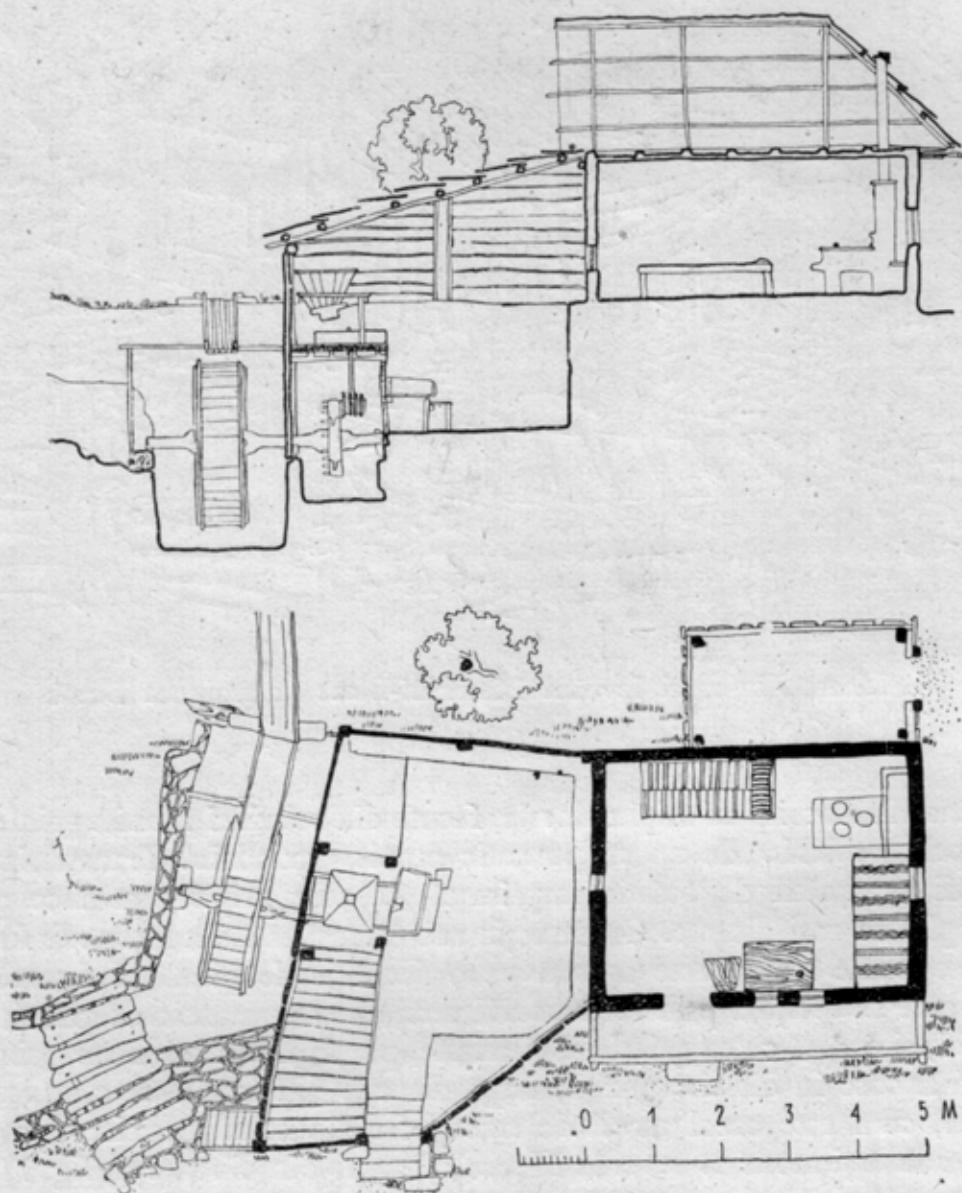
72. Moara din satul Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Pitești. Vedere perspectivă

care ne-a vizitat îndelung țara la începutul celei de a doua jumătăți a veacului al XVII-lea, vorbește cu admirație în însemnările sale de călătorie de o astfel de moară țărănească, situată pe malul Argeșului, nu departe de satul Dobreni, locul de naștere al voievodului din acea vreme, Constantin Șerban Cîrnul. Frumoasă și mare, clădirea avea la exterior, după spusele sale, șase roți și înlăuntru șase pietre de moară, fiecare piatră fiind « închisă într-o cutie, ca un teasc ». Îl minunase mai ales « alcătuirea ingenioasă » a acestor pietre « așezate sus pe pardoseală » și din ale căror cutii, de fundul cărora erau prinși saci, făina și tărițele cădeau separate de la sine ¹.

În unele ținuturi de cîmpie și mai cu seamă în Dobrogea, unde apele lipsesc, iar regiunea este bîntuită de vînturi puternice, adesea năpraznice, înțelepciunea populară a folosit ca sursă de energie pentru punerea în mișcare a morilor, vîntul.

Desenele prezentate în figurile 75-76 — planul, secția și elevația unei mori din satul Bestepe din regiunea Galați — ne arată în linii generale caracteristicile tehnice, forma și arhitectura unei astfel de clădiri. Roțile cu căușe ale morilor de

¹ Cfr. Paul din Alep, *Călătoriile patriarbului Macarie al Antiobiei*, traducere Cioran, București, 1900, p. 209.

73. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz, în regiunea Bacău.
Secțiune și plan

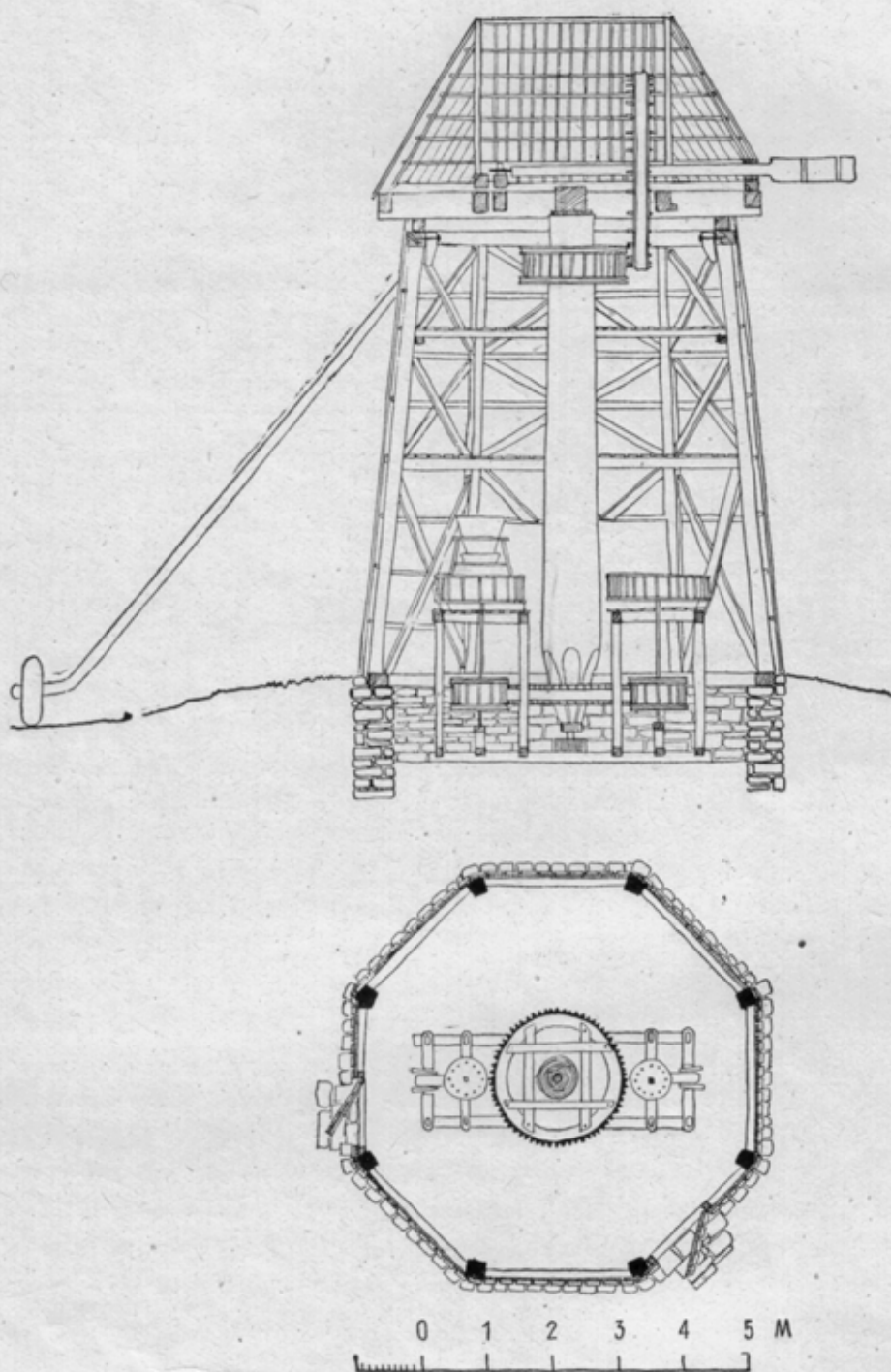

74. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz în regiunea Bacău

apă au fost aici înlocuite cu aripi colosale, făcute din scînduri reunite prin « chingi » și fixate prin « coluri » de un ax puternic numit « grindei ». Transmisia pînă la piatra morii a mișcării de rotație imprimată de vînt aripilor se face printr-un sistem simplu de roți dințate. Construcția solidă, realizată din lemn sub forma unei prisme octogonale înalte, este așezată pe o fundație de piatră. Independentă de pereții pe care se sprijină prin intermediul unui cadran puternic de grinzi, șarpanta acoperișului, și o dată cu ea grindeiul și aripile, pot fi mișcate și fixate prin pîrghii, proptele și ancore în diferite poziții, după direcția din care bate vîntul.

Alteori, cum este cazul morii de același fel din satul Sarichioi, în regiunea Constanța, adusă și montată acum în Muzeul Satului din București (fig. 77), corpul masiv al construcției, așezat cu tălpile direct pe pămînt, este înfipt la mijloc într-un pivot solid, în jurul căruia clădirea întreagă poate fi învîrtită după vînt.

Forma specială de turn înalt, rezultată din nevoia de a ridica axul cu aripi, adică aparatul de captare a forței motrice, cît mai sus, în bătaia vîntului, imprimă arhitecturii morilor de vînt un caracter cu totul aparte. Foarte diferite prin aceasta de celelalte creații ale arhitecturii populare românești, morile de vînt se aseamănă în schimb, foarte mult, cu clădirile de același fel construite în alte țări. Fără a trage

75. Moara de vânt din satul Bestepe, în regiunea Galați.
Secțiune și plan

76. Moara de vînt din satul Bestepe, în regiunea Galați

77. Moara de vânt din satul Sarichiol, în regiunea Constanța — azi
în Muzeul Satului din București

de aci concluzia că ne găsim în fața unei opere de împrumut, la născocirea căreia geniul popular românesc n-ar avea nici o contribuție, faptul în sine dovedește numai că în acest caz, ca și în multe alte domenii, mai totdeauna, nevoi, idei și mijloace asemănătoare de realizare au dus peste tot, în mod firesc, la creații aproape identice.

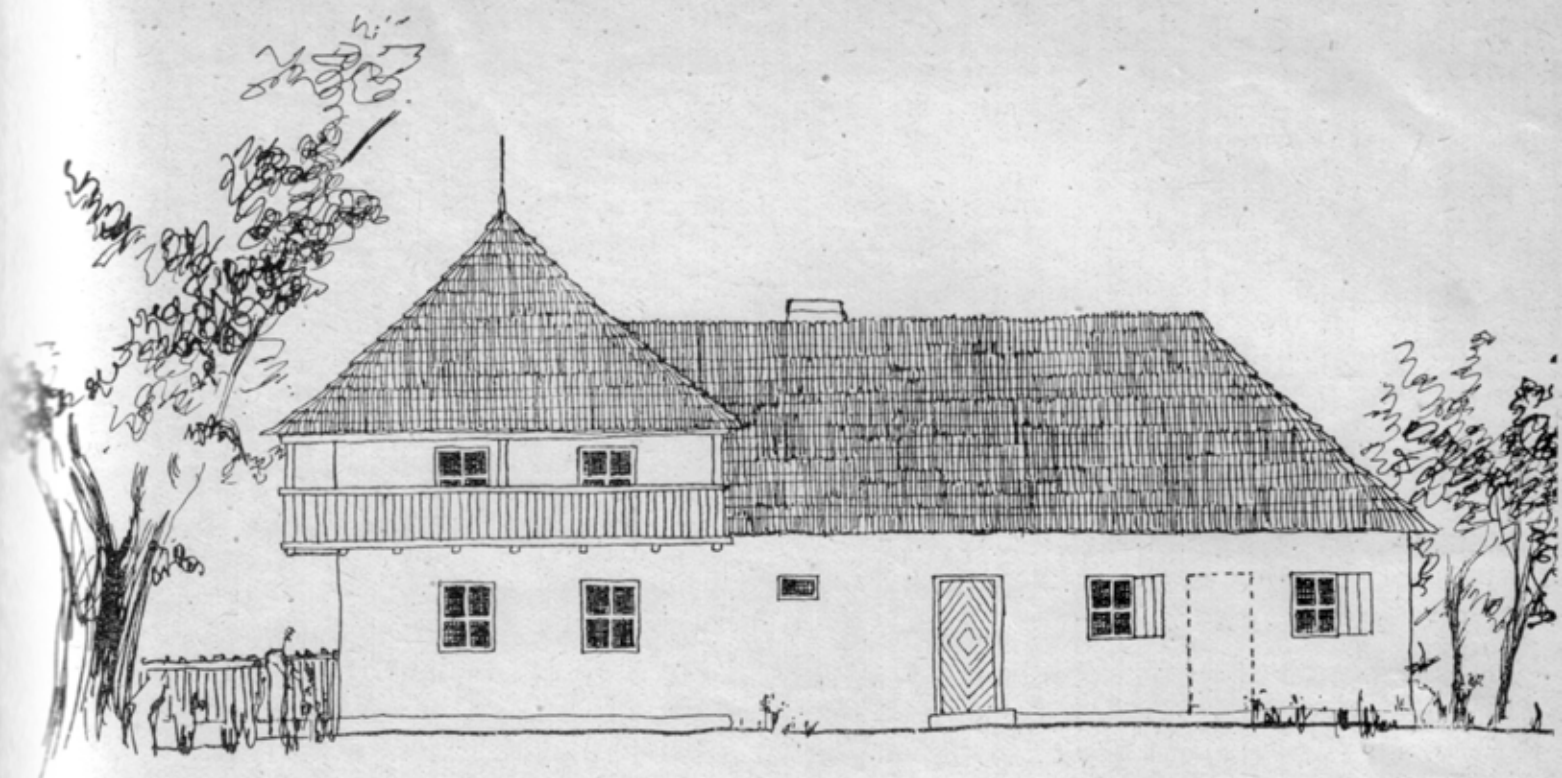
În perioada de sfârșit a feudalismului, pe măsura creșterii volumului bunurilor schimbate pe bază de monedă, s-a simțit nevoia creării unor locuri fixe, permanente, care, alături de foarte vechile târguri periodice, dar mai ales în intervalul de timp dintre acestea, să îngăduie populației o aprovizionare lesnicioasă, zilnică, cu felurite produse alimentare și mărfuri de larg consum.

Ca și în cazul morilor de apă și al micilor ateliere meșteșugărești, modelul pentru această nouă clădire destinată negoțului a fost tot casa, cu care de altfel, mai totdeauna, a făcut corp comun.

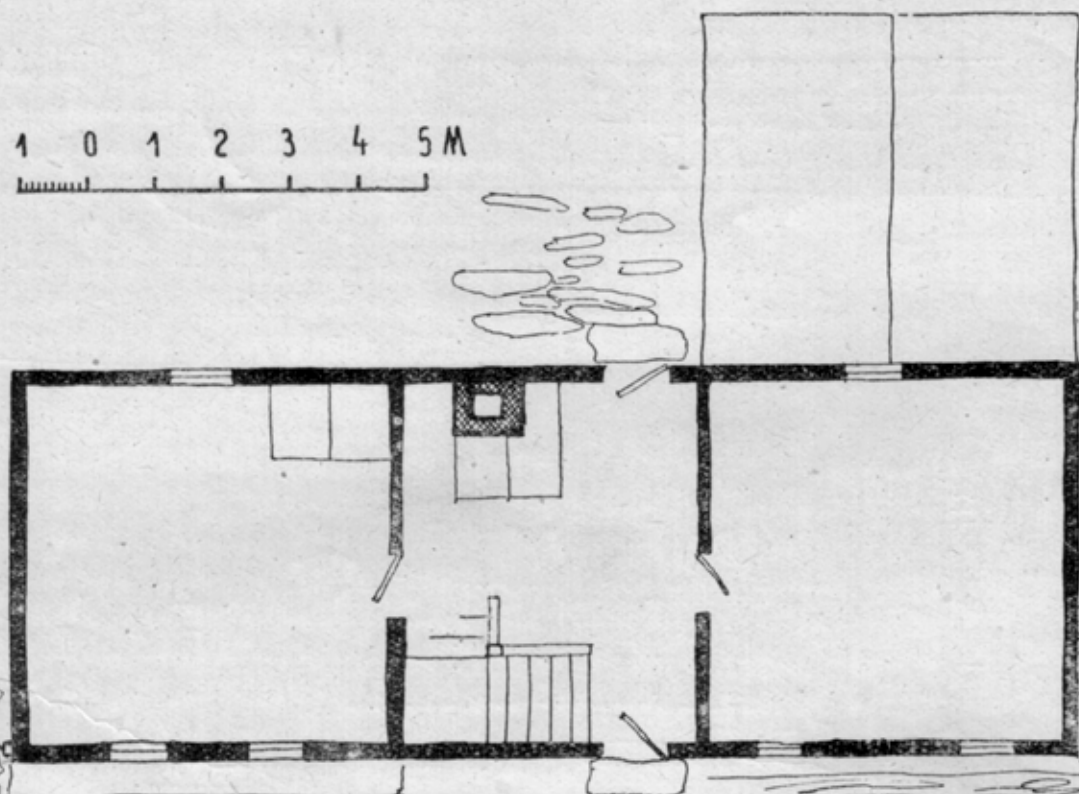
Privită în plan și elevație, clădirea înfățișată în figurile 78—79, care este o veche prăvălie populară dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița, pare o casă țărănească, prevăzută la etaj cu un frumos și pitoresc foișor: de fapt, o prispă în consolă, desfășurată pe trei laturi ale unei încăperi amenajată peste parter la nivelul podului cu care face corp comun. Este vorba aici de o adaptare abilă și de o completare a unei locuințe chemată să servească totodată și negoțului de carne. Planul parterului nu diferă cu nimic de acela al unei case obișnuite cu tindă și două camere. Tinda, spațioasă, cu vatră mare, cazan și corlan, comunică direct cu strada, dar și cu ograda unde se găsea grajdul și locul de tăiere a vitelor. Camera din stînga celui ce intră din stradă era locuința. Încăperea din dreapta, comunicînd ca și cealaltă, cu tinda, dar avînd acces direct și din stradă, era prăvălia. Interesantă și pitorească, încăperea cu prispă pe trei laturi de la etaj, la care se ajunge pe o scară de lemn construită în tindă, era locul unde se zvîntau și se depozitau pieile de animale înainte de a fi trimise la tăbăcit¹.

Același aspect de locuință îl are și casa-prăvălie a Anei Tolomei din satul Răpciuni-Ceahlău, din nordul Moldovei, înfățișată în figura 80. Adaptată la panta terenului și dispusă cu fațada pe alinierea uliței, clădirea are la parter o încăpere spațioasă: prăvălia și, alături, un depozit. Complet izolată de prăvălie, avînd acces de pe dealul din spate, locuința, compusă din trei camere, se găsește la etaj. Zidurile masive și albe ale parterului, cuprins parțial în colină și fațada severă a prăvăliei, cu ușă largă în două canaturi de stejar și fereastră oblonită, contrastează cu volumul profilat pe cer și aerat al etajului cu prispă și stîlpi subțiri de lemn, care imprimă întregii clădiri un caracter particular, optimist, pitoresc și atrăgător.

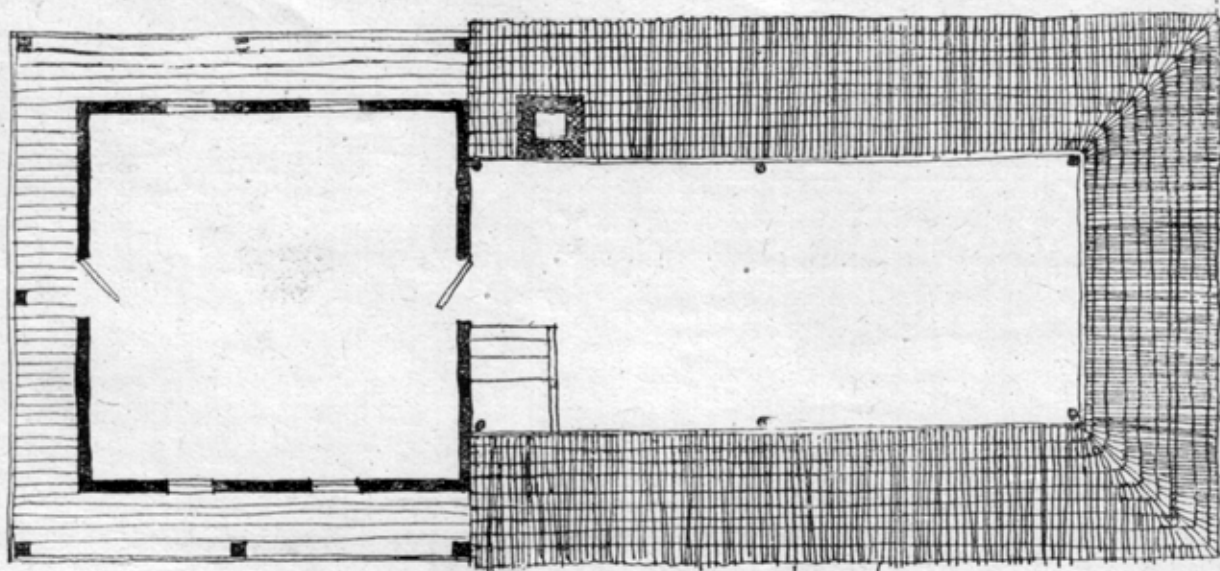
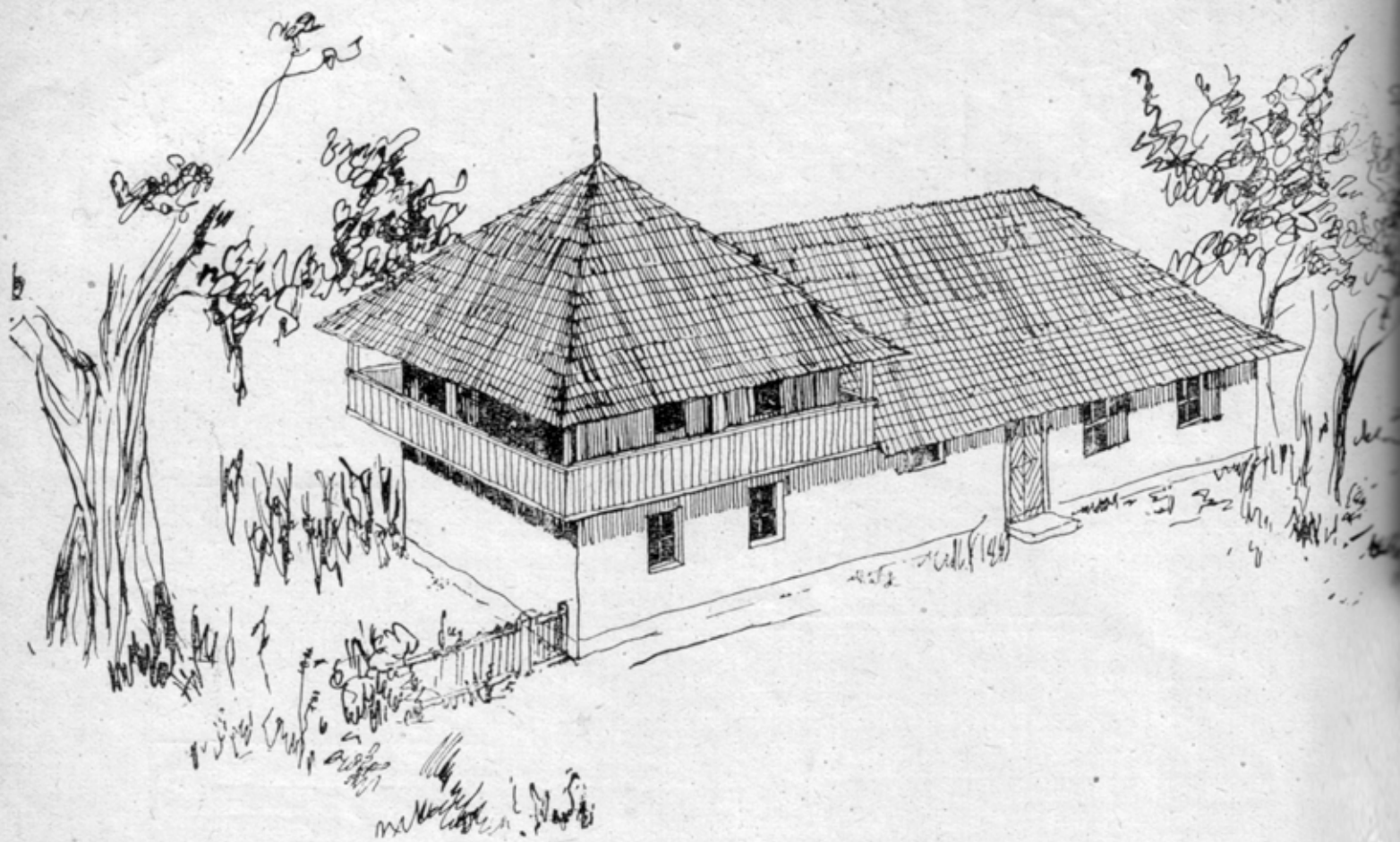
¹ Clădirea, dacă va mai fi existînd (în primăvara anului 1954 amenința cu ruina), servește azi numai ca locuință. Ușa care punea în comunicație directă prăvălia cu strada a fost astupată.

1 0 1 2 3 4 5 M

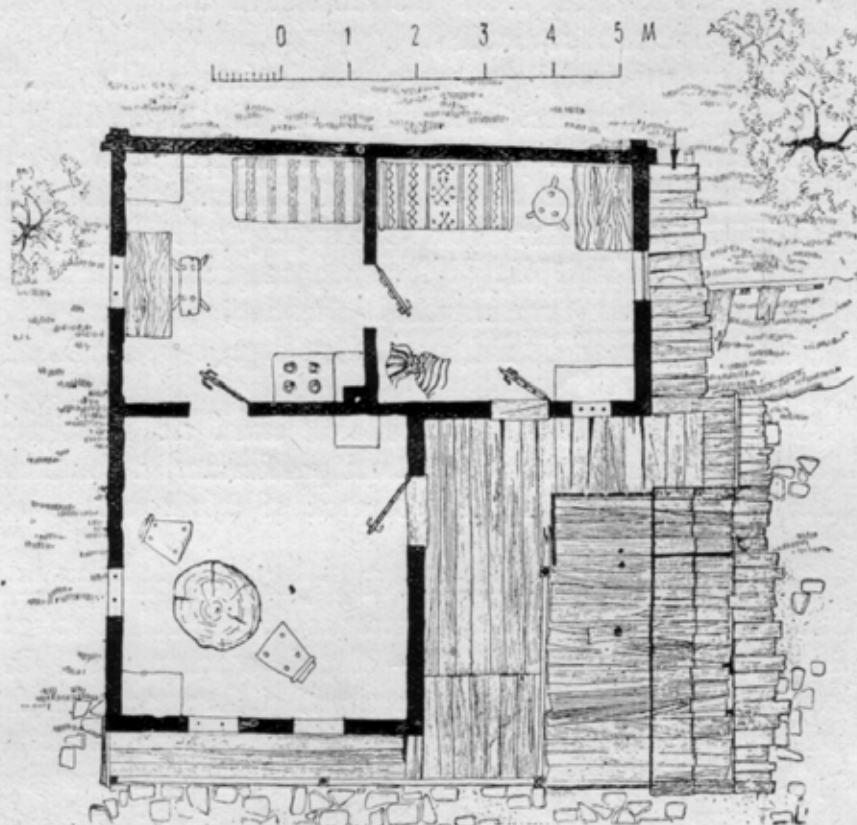
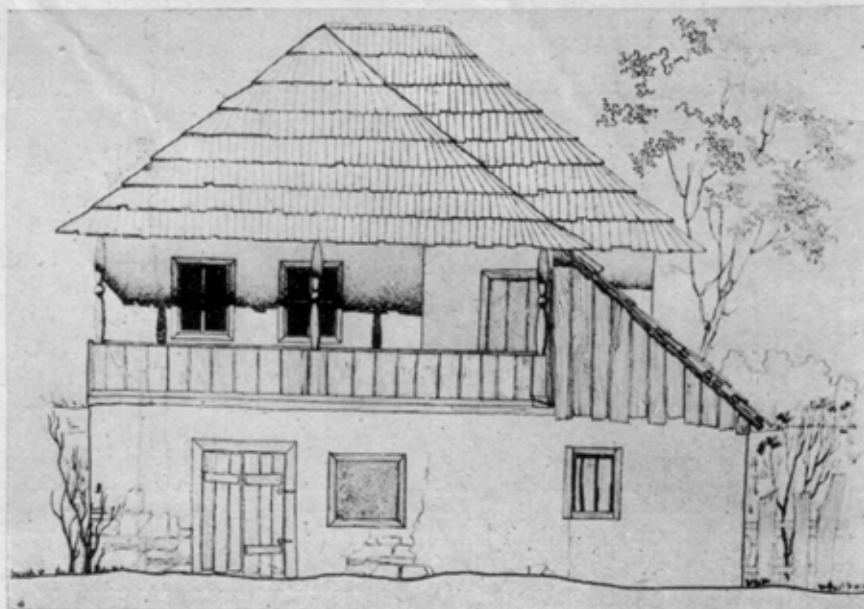

78. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița. Fațadă și plan

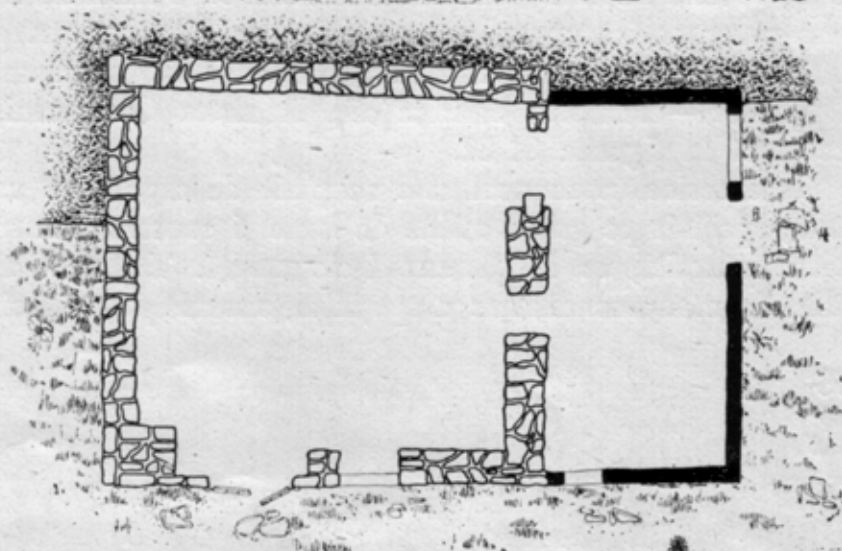

1 0 1 2 3 4 5m

79. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița, Vedere perspectivă și planul podului

80. Casa-prăvălie a Anei Tolomei din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

ASPECTE MONUMENTALE ÎN ARHITECTURA POPULARĂ

Creînd tipuri de locuințe și felurite alte clădiri de o surprinzătoare varietate, frumoase prin forme, proporții și decorație, arhitectura populară a putut să sugereze cîteodată, dar n-a ajuns nicăieri în cadrul propriilor ei programe domestice să realizeze monumentalul.

Un aport prețios și un mare pas înainte a fost făcut în această direcție de meșterii populari, atunci cînd au trecut din domeniul programelor domestice la rezolvarea problemelor puse de arhitectura religioasă.

Plecînd de la forma simplă a casei țărănești, cu care se înrudește atît de mult în ce privește tehnica construcției, decorația și adesea chiar și forma, arhitectura bisericilor vechi, realizată dintru început, ca și cea a locuințelor acelorași vremuri, din lemn, a evoluat împrumutînd cîteodată elemente de plan și de structură din arhitectura edificiilor de zid, paralel cu care s-a dezvoltat în tot lungul Evului Mediu.

Ca și casele țărănești, bisericile de lemn ne înfățișează, în cadrul unității lor stilistice naționale, și unele trăsături particulare, caracteristice celor trei mari provincii: Transilvania, Țara Romînească și Moldova.

În Transilvania, unde meșterii populari au cultivat cu deosebită artă și pe scară întinsă arhitectura de lemn, numeroasele biserici de sat ce ni s-au păstrat — unele datînd din veacul al XVII-lea — sînt de o remarcabilă ținută și reproduc în pitoreasca lor înfățișare și frumusețe tipuri și forme caracteristice, ale căror origini se pierd în negura veacurilor. Planul lor se compune dintr-o navă dreptunghiulară lungă, despărțită după cerințele cultului în pronaos și naos. În partea dinspre răsărit, această navă se termină totdeauna cu o absidă, de obicei mai îngustă, de formă poligonală sau, mai rar, semicirculară. Intrarea se găsește pe fațada dinspre apus sau pe latura dinspre miazăzi a pronaosului, de cele mai multe ori precedată de un pridvor — exemplu: biserica din Remetea Chioarului, regiunea Baia Mare, prezentată în figurile 81-82.

În interior, pronaosul este acoperit de regulă cu un tavan drept, deasupra căruia, sprijinit pe grinzi solide de lemn și construit dintr-un schelet puternic din același material, se înalță turnul-clopotniță. Tratat mai amplu, cu preocupări vădite de monumentalizare a spațiului, naosul și absida sînt boltite. Construite din

81. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, în regiunea Baia Mare. Fațada principală

82. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, în regiunea Baia Mare. Detaliu cu pridvor

scînduri groase, dispușe în lung și întărite de cîte unul sau mai multe arc-dublouri, cîteodată vizibile, alteori ascunse în pod, bolțile, ca și baza turnului, sînt învăluite de un acoperiș de șindrilă fixat pe o șarpantă de lemn cu pante repezi și streșini proeminente, coborîte în jurul pereților pînă aproape de pămînt.

Ca și în cazul caselor de locuit, variantele diferitelor tipuri de biserici de lemn sînt extrem de numeroase, dovedind gustul pentru forme mereu înnoite, iscusința și spiritul de inventivitate al meșterilor populari.

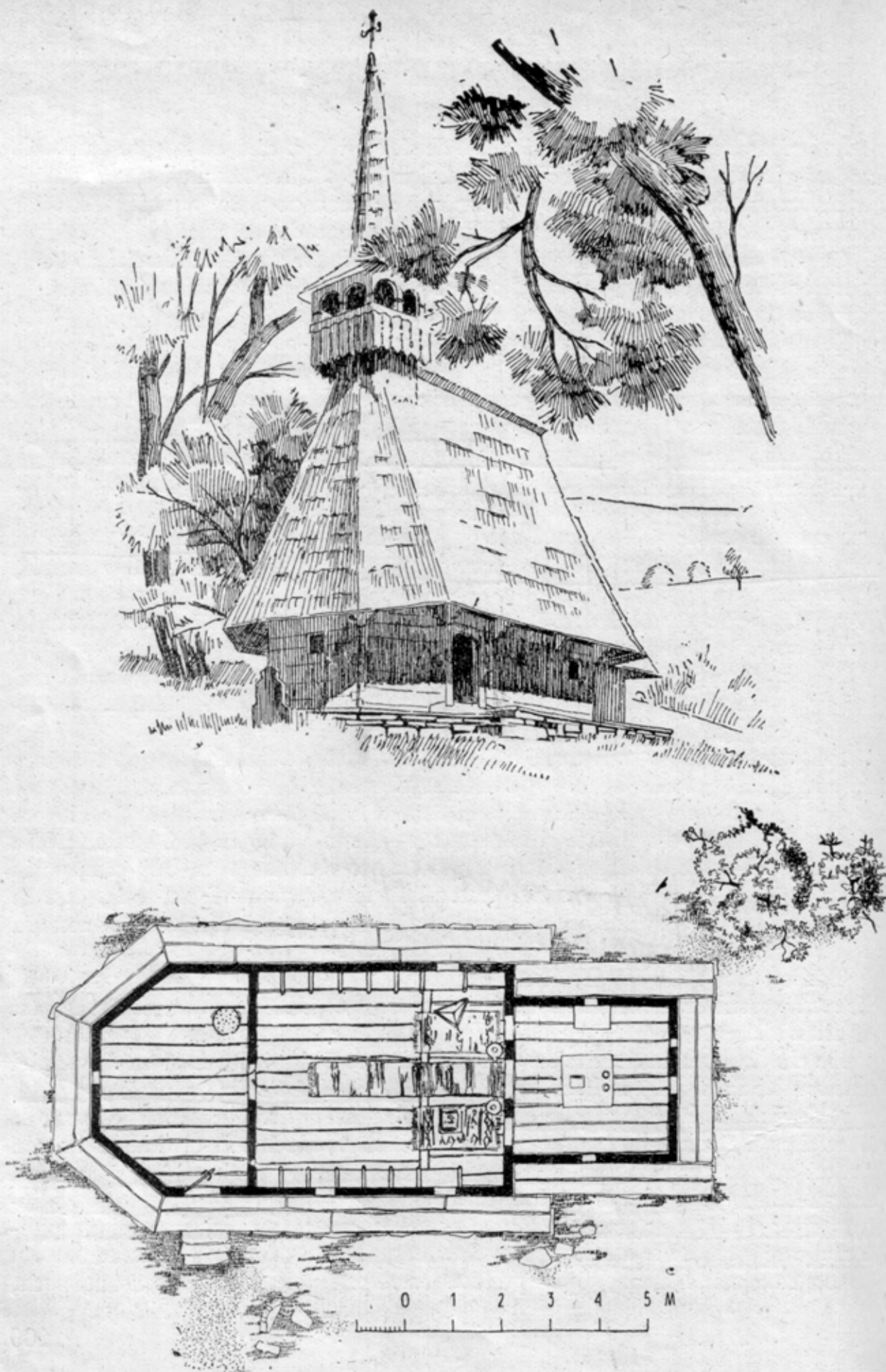
Desprindem mai întîi, dintre frumoasele exemplare ce ni s-au păstrat în acest domeniu, biserița din Rebrișoara, în regiunea Baia Mare, pe care o înfățișăm în figura 83. Așezată pe o culme de deal prin intermediul unei fundații-platformă de piatră, biserița aceasta are pronaosul poligonal și absida, mai îngustă decît restul clădirii, pătrată. Ca în toate cazurile, pronaosul este acoperit în interior cu un tavan drept, iar naosul și absida sînt boltite. Deasupra acoperișului, pe vîrf, în punctul de întîlnire al coamei cu muchiile repezi ale apelor pronaosului, este prins, ca un cuib de pasăre uriașă, un turnuleț pătrat de clopot, împodobit cu cîte două arcade pe fiecare față și încoronat de un coif suleget cu săgeată. Pe suprafața simplă, colorată de vreme, a pereților construiți din birne aparente de lemn se desprinde doar spre miazăzi, ca o chemare spre interior, rama lată, cu podoabe de flori săpate în lemn, a ușii.

Elementele esențiale ce se remarcă în general în compoziția arhitecturală a mai tuturor bisericilor transilvănene, acelea care determină caracterul lor specific, original și pitoresc, sînt pridvorul și turnul.

Pridvorul este așezat de obicei pe fațada dinspre apus a edificiului, cu care face corp comun. El precede, apără și pune în evidență totodată intrarea, avînd aceeași funcție și, în deobște, aceleași forme ca și tîrnașul casei țărănești. În părțile dinspre nord-est ale țării, în Baia Mare și Maramureș — exemplu, în figura 84, biserica din satul Oncești — acest pitoresc element arhitectural are adesea un etaj, care, puțin mai îngust, este separat de arcadele parterului printr-o poală de acoperiș, care se continuă de jur împrejurul bisericii, marcînd o retragere generală a pereților acesteia la nivelul planului de naștere al bolților.

Turnul, tras către fațadă, răsare organic din acoperișul cu pante repezi și se ridică semeț către cer, terminîndu-se cu un balcon încoronat de un extrem de elegant coif piramidal cu săgeată.

De cîteva ori mai înalt decît trupul clădirii, turnul bisericilor de lemn din nordul Transilvaniei a avut fără îndoială la origine (alături de unele forme locale străvechi, caracteristice construcțiilor înalte de lemn), un model gotic. El este însă departe de a fi un simplu element de împrumut. Chemat să răspundă în primul rînd unei nevoi practice: adăpostirea într-un loc înalt a clopotului, astfel ca sunetul lui să se poată propaga prin văzduh pînă la cea din urmă casă a satului și mai departe, turnul bisericii romînești răspunde totodată și unei necesități estetice: sporirea înadins a pitorescului care stă la baza concepției operei întregi. Prin adaptarea la materialul din care este construit, la lemn, și prin prelucrarea cu pricepere și artă a modelului gotic,

83. Biserica de lemn din satul Rebrîșoara, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă și plan

84. Biserica de lemn din satul Oncești-Maramureș

necesitatea aceasta din urmă a dus la încheierea, în opera meșterilor români, a unor forme de o prospețime și ușurință care nu-și au echivalentul în arhitectura de piatră a goticului.

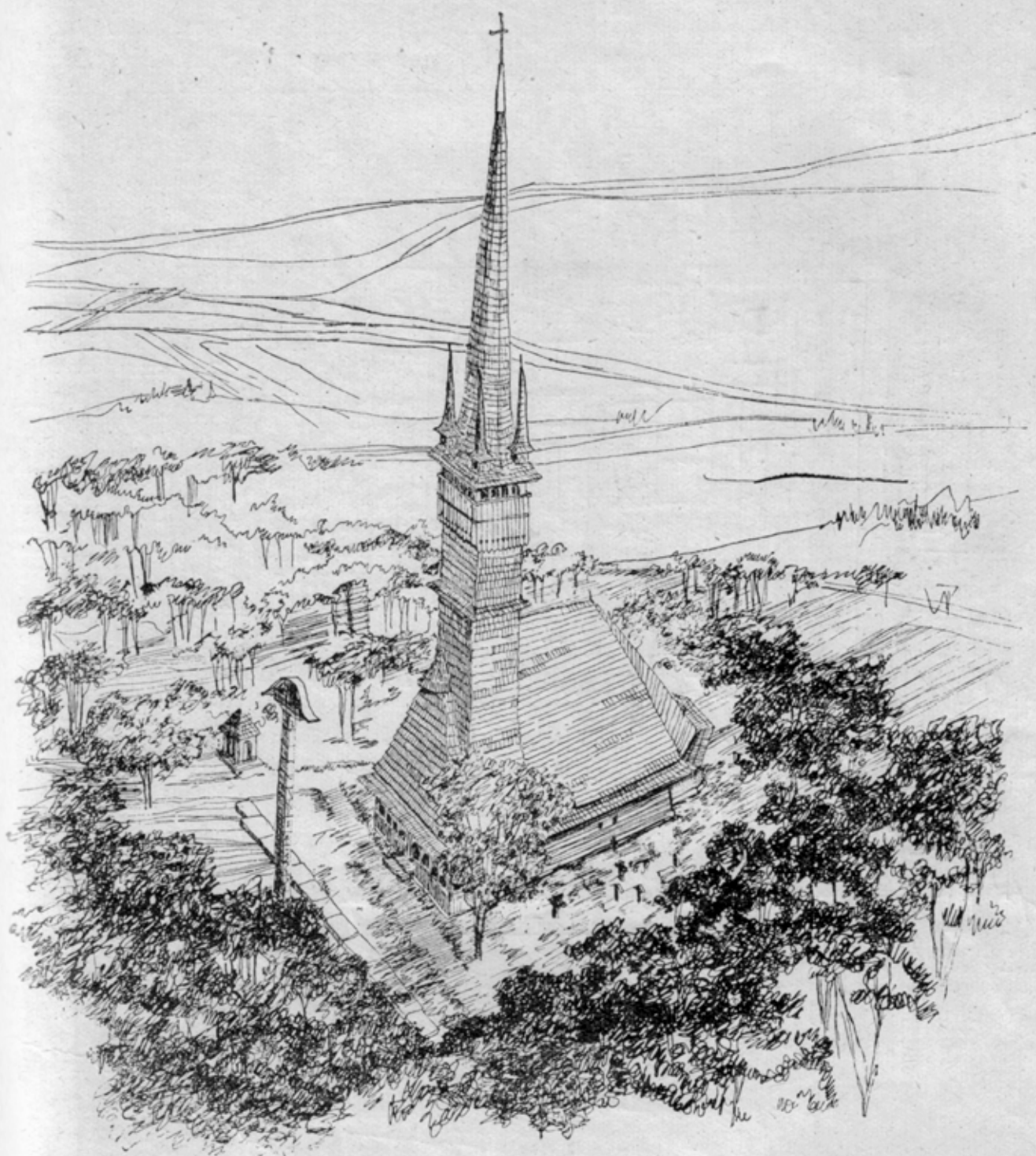
Pentru a pune și mai bine în evidență excepționalele calități ale arhitecturii religioase populare românești din Transilvania, să zăbovim puțin în analiza și ilustrarea uneia dintre cele mai strălucite realizări ale genului: biserica din Șurdești-Făurești, în regiunea Baia Mare (fig. 85—88).

Satul în cadrul căruia a fost înălțată această biserică, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, este răsfirat pe o colină întinsă, brăzdată de câteva ușoare unduri. Trasă spre marginea îngustă dinspre apus a unui platou din mijlocul satului, aproape de malul unui firav pârâu, biserica, adaptată și cultului morților, are în juru-i o mare de morminte străjuite de cruci mici, unele strimbe, cu brațele aplecate spre pământ, ca niște făcături încremenite în durere. În fața bisericii și a mormintelor, așezată pieziș față de linia fațadei, se întinde, lungă de 20 m și lată de 1,30 m, masa praznicelor. Ridicată deasupra solului doar cu 20 cm, ea este făcută din 18 blocuri de piatră așezate direct pe pământ. În capătul dinspre mieznoapte al mesei, micuț, cu un acoperământ ca de fântână, străjuiește un aghiazmatar. În spatele mesei, pe o fișioară de pământ, lată numai cât să cuprindă un rind de meseni la praznic, printre câteva morminte răzlețite, se înalță, așezată în axa bisericii, o troiță sulegetă, pe brațele căreia sînt cioplite în lemn, naiv, scene biblice. De aci, terenul, umbrit de cîteva nuci, coboară în pantă lină către apa pârăului. În față, între masă și biserică, în jurul bisericii și mai departe, se întinde pajiștea verde a poienii, mărginită de pîlcuri, pe alocurea foarte compacte, de copaci. Urmează după aceea de o parte colina, din tufișurile căreia răsar, ici-colea, acoperișuri de case, iar de cealaltă parte valea. În fund, unduri de dealuri împădurite, apoi, în zare, dunga dințată și cenușie a unui munte stîncos, care se profilează pe albastrul nesfîrșit al cerului.

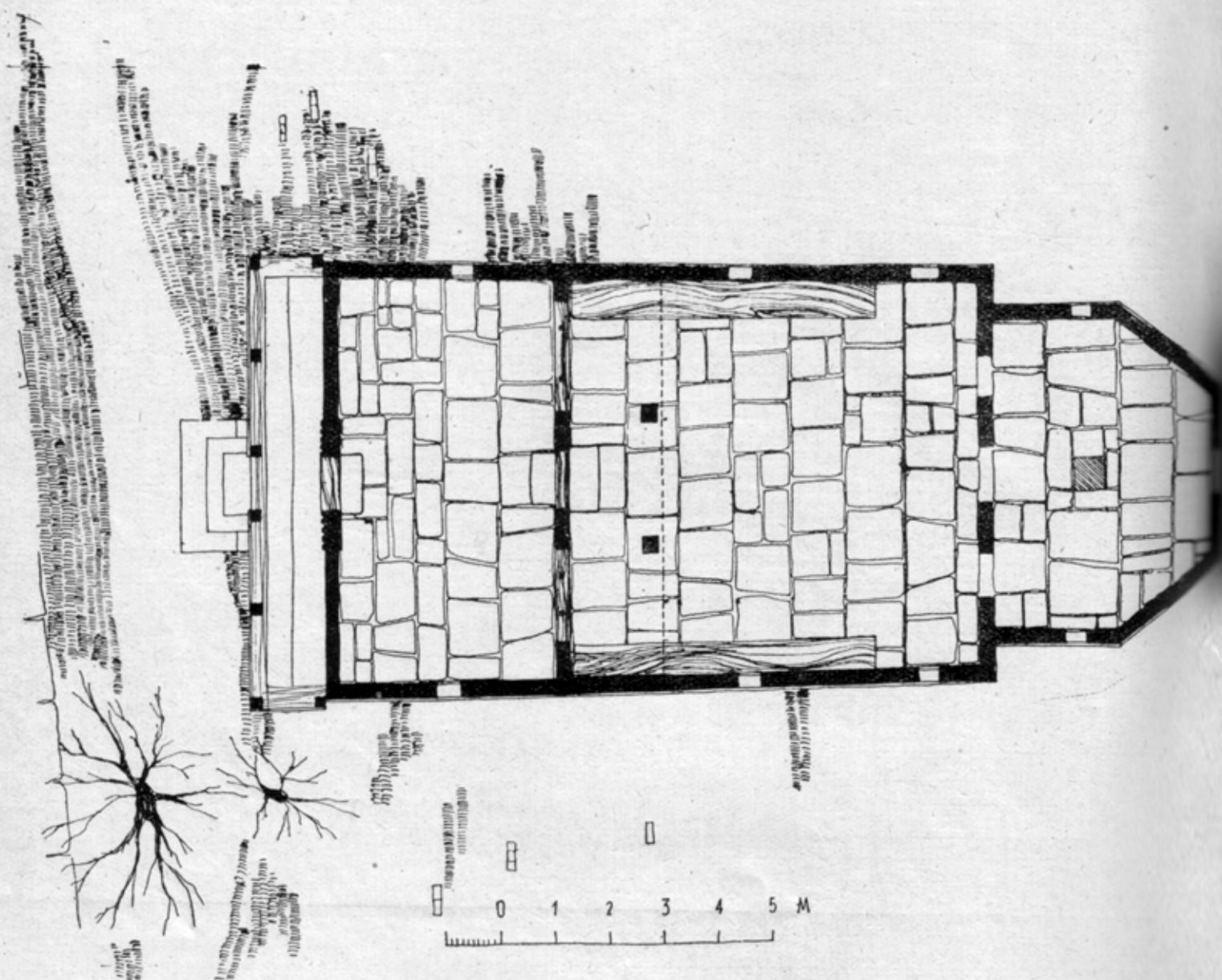
O mai fericită, surprinzătoare și totodată armonioasă și pitorească îmbinare între opera semeată, dar simplă și senină ca un gînd curat, a omului și natura colorată, sălbatecă și vastă, nu cred să se poate găsi aiurea.

Biserica nu este prea mare: măsoară 18 m în lungime, 8 m în lățime și 12 m în înălțime, pînă la coama acoperișului, dar cuprinde, pe lîngă pridvor, toate cele trei încăperi — pronaos, naos și absidă — cerute de nevoile cultului oficiat pentru un număr relativ însemnat de credincioși. Frumoasă, pitorească, elegantă, ea se distinge nu atît prin arhitectura discretă, odihnitoare, a părților mai apropiate de scara și ochiul omului, cît prin înfățișarea mîndră și formele meșteșugit monumentalizate ale turnului-clopotniță, care-și trimite cu semeție în înaltul cerului săgeata nemăsurat de lungă a coifului său.

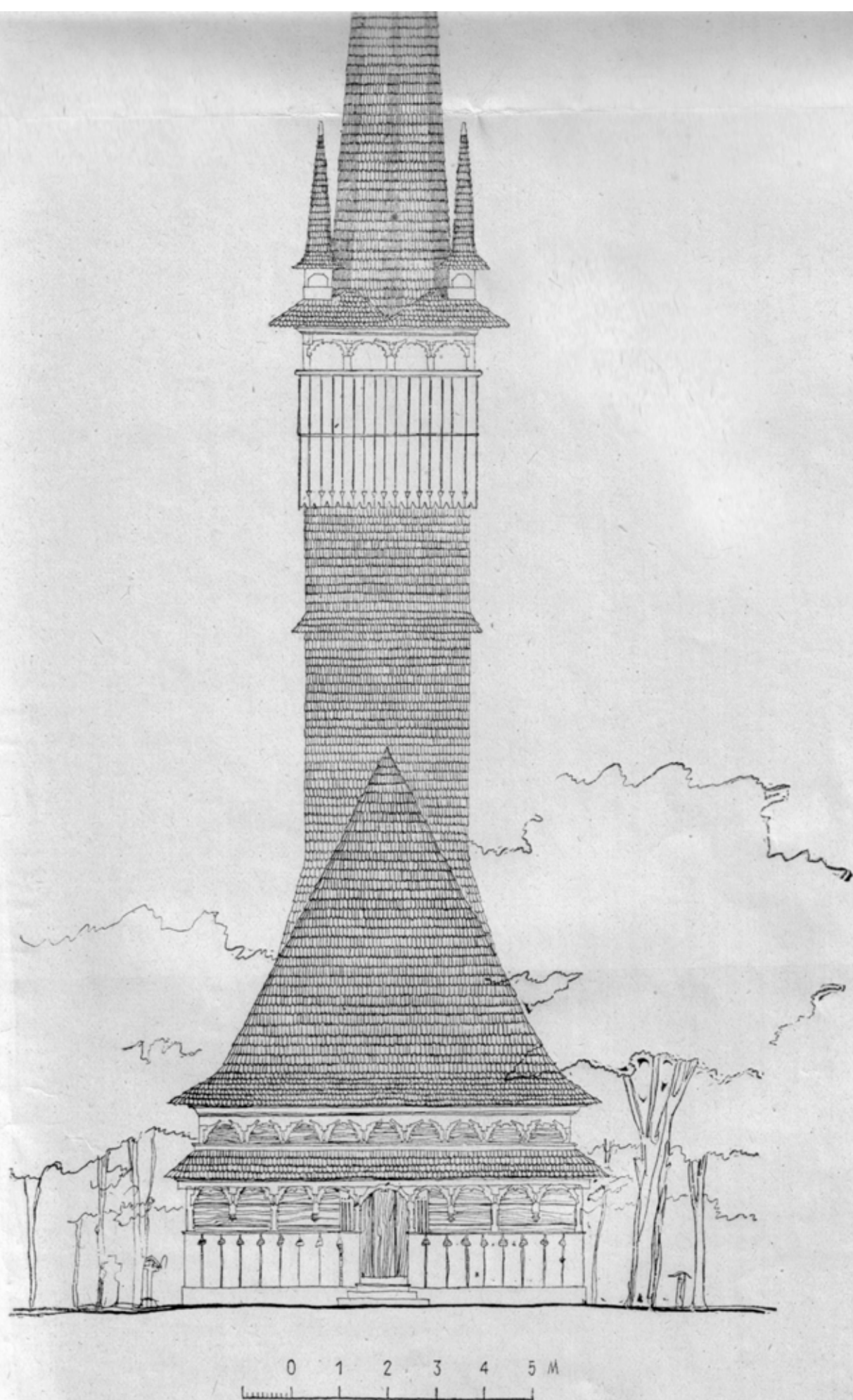
Pridvorul, foarte îngust, este de tipul cu etaj. Rolul lui în compoziția structurală a bisericii nu diferă prea mult de rolul pe care-l joacă foișorul în compoziția casei țărănești. Împodobind fațada și apărînd intrarea, prin ordonanța ritmată a arca-delor lui, el leagă totodată în mod firesc, nesilit, trupul bisericii și spațiul ei ritual intern, monumentalizat, cu lumea din afară, cu pămîntul și cu văzduhul.

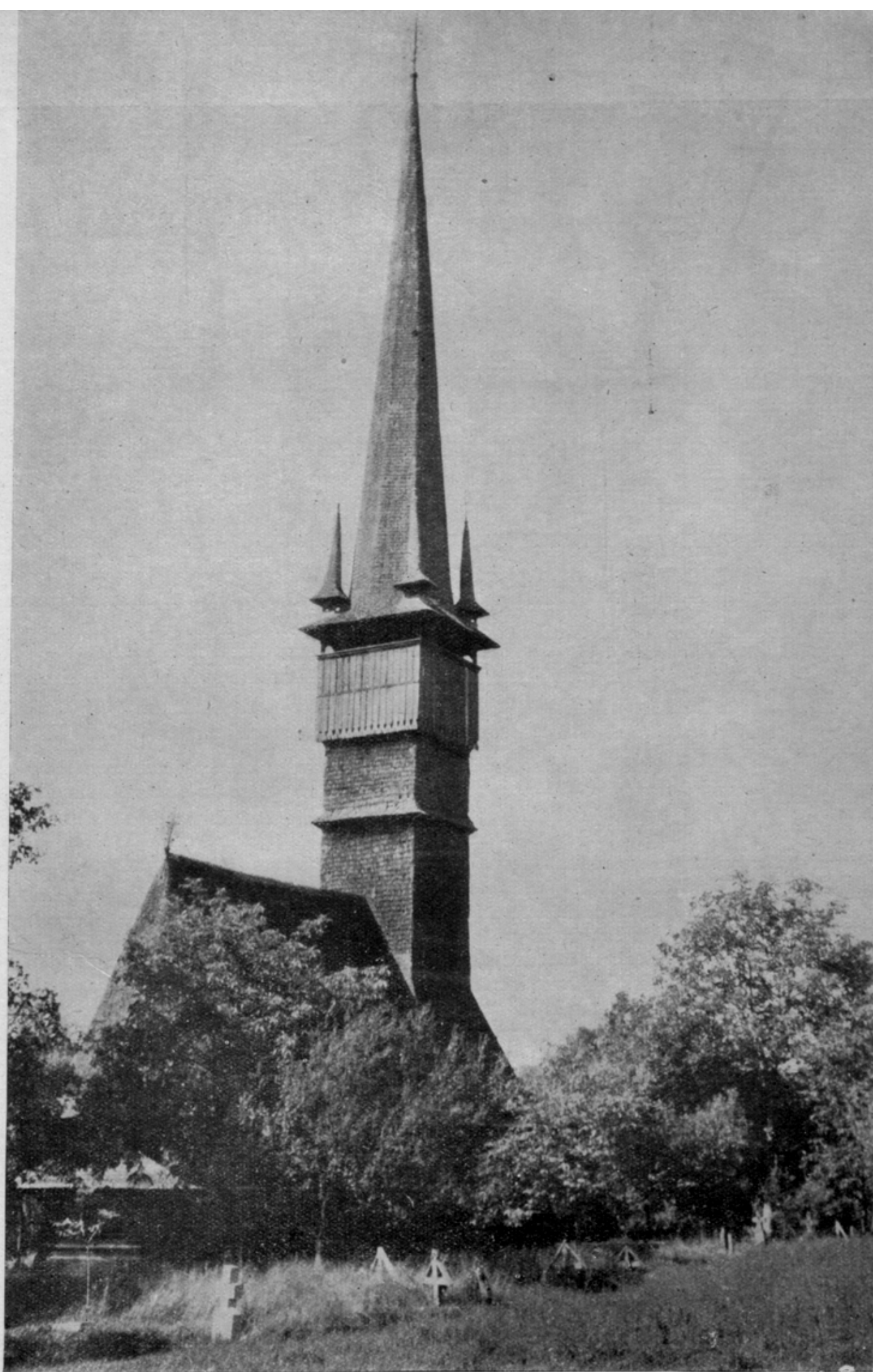
85. Biserica de lemn din satul Șurdești-Făurești, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă

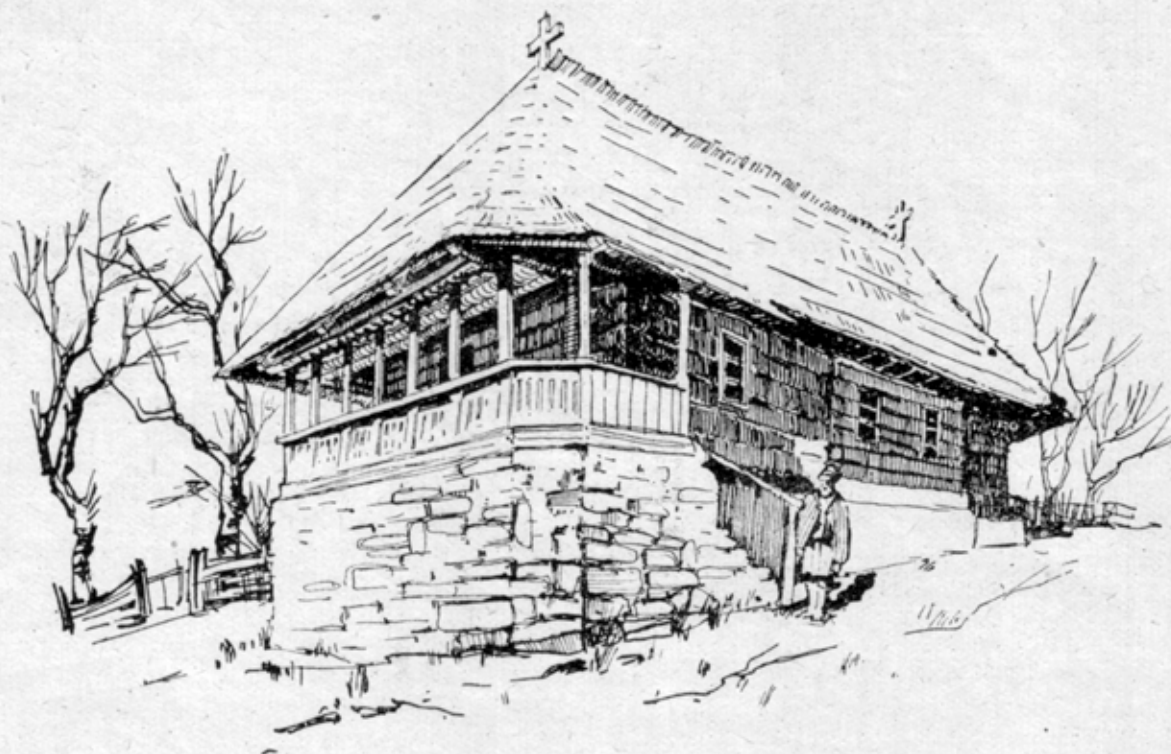

86. Biserica de lemn din satul Șurdești-Făurești, în regiunea Baia Mare. Planul

87. Biserica de lemn din satul Șurdești-Făurești, în regiunea Baia-Mare. Fațada principală

89. Biserica de lemn din satul Grămești-Costești, în regiunea Pitești

În Țara Românească, bisericile de lemn, păstrate în regiunea deluroasă, mai cu seamă în părțile de nord-est ale Olteniei, au o înfățișare ceva mai simplă și mult mai apropiată de formele casei de locuit.

Una dintre cele mai vechi ce ni s-au păstrat, anume cea din satul Grămești-Costești, regiunea Pitești (fig. 89), construită, cum ne adeverește inscripția săpată în birna de deasupra ușii «în zilele lui Grigorie (Ghica) voievod la leat 7173» (1664), nu are, în afară de forma poligonală a părții dinspre răsărit, unde se află altarul, și de crucile care marchează, în locul obișnuitelor «săgeți», vîrfurile coamei învelitorii, nici un alt semn exterior care să o deosebească prea mult de o casă. Ridicată pe o fundație de piatră zidită cu mortar, prin intermediul căreia se face adaptarea firească a clădirii de lemn la terenul ușor accidentat, ea este precedată spre apus, unde se găsește intrarea, de un pridvor la care se ajunge pe o scară lăturalnică. În contrast cu pridvorul, scund ca o prispă de casă, cele trei încăperi rituale, pronaosul, naosul și absida, sînt monumentalizate prin acoperirea lor cu bolți în leagăn, care totuși abia ating o înălțime de 4,00 m la cheie.

Același aspect, de multe ori mai modest chiar, îl au în exterior și bisericile mai noi de acest fel. Exemplele încă numeroase, datînd din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea, care ni s-au păstrat, mărturisesc toate această cumpătare în forme și dimen-

siuni, care oglindește deopotrivă și modestia, dar și starea de mizerie și de sărăcie în care s-au zbatut veacuri de-a rîndul țaranii.

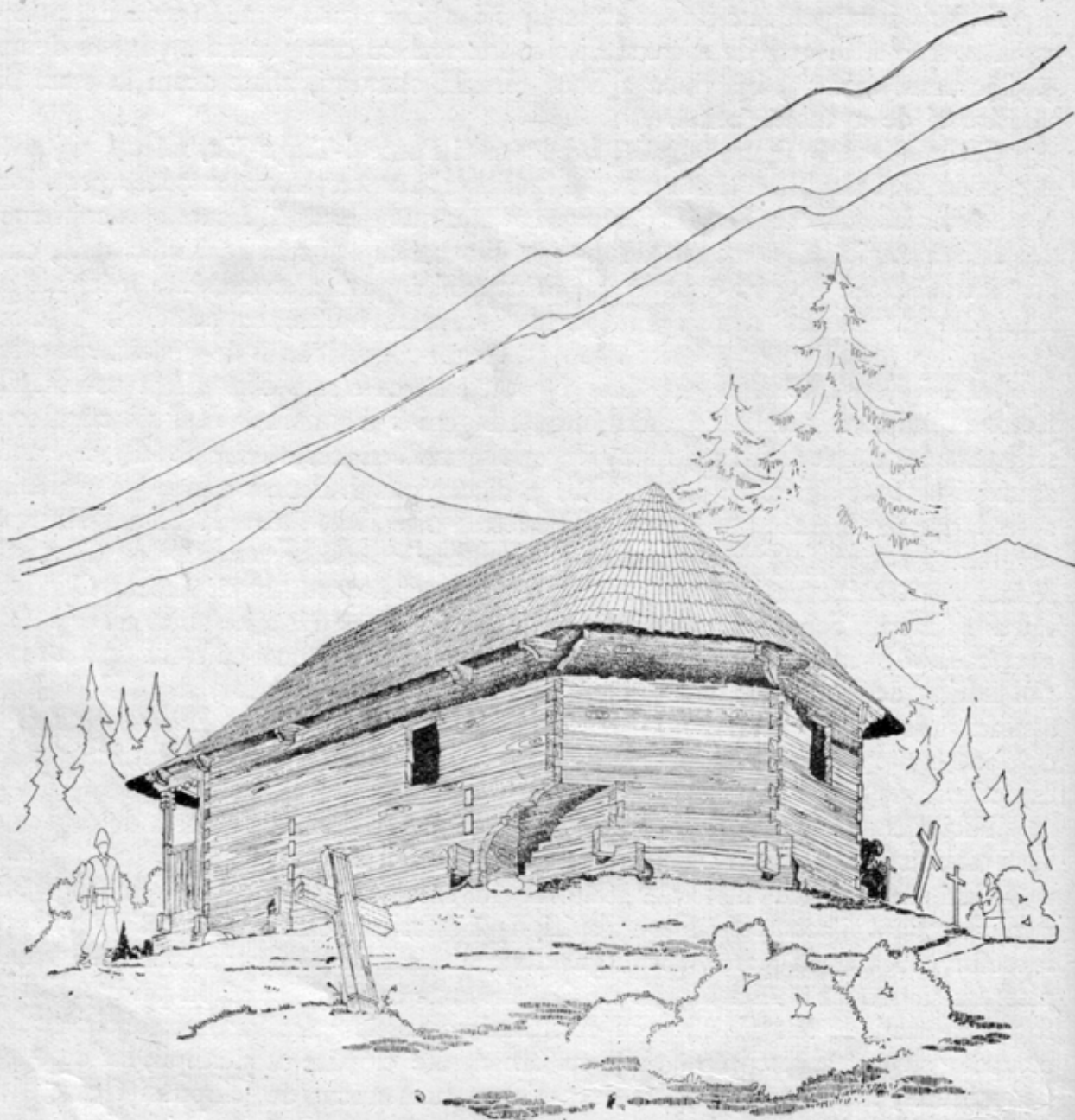
Desprindem, pentru a ilustra acest fapt, dar și pentru a pune în evidență priceperea deosebită în arta de a construi și pitorescul cu care țăranul a știut totdeauna să-și îmbrace mizeria, imaginile a două biserici oltenești, aflate acum în stare de părăsire și de avansată ruină.

Cea înfățișată în figura 90, aflătoare în satul Porceni-Tîrgu-Jiu, micuță și joasă, este construită din birne tăiate neted și îmbinate la capete, în «cheotorile» pereților, după o stereotomie care fără exagerare s-ar putea numi savantă. Acuratețea construcției este întregită de o tot atît de îngrijită limezime a formelor arhitecturale, care nu sînt tulburate de nici o podoabă. Pridvorul, îngust și scund, este mărginit de stîlpi dreptunghiulari netezi. Încăperile toate sînt boltite cu scînduri. Clădirea întregă, ca un chivot, este prinsă sub un singur acoperiș înalt de șindrilă, ale cărui streșini largi, proeminente, învăluie și protejează ca o umbrelă uriașă pereții. De remarcat în amenajarea interiorului, modul ingenios și simplu în care meșterul constructor a înțeles să realizeze în încăperea poligonală cu trei laturi, a absidei, cele două anexe rituale ale altarului: proscomidia și diaconiconul. Pentru a înțelege mai bine acest lucru, să disecăm puțin absida. O tăietură orizontală făcută la 25 cm deasupra nivelului pardoselii ne arată această încăpere tradițională, rezervată preoților, sub forma unei abside poligonale, cu cinci laturi, mai îngustă de cît naosul. O a doua tăietură, făcută de data aceasta mai sus, la nivelul ferestrelor, ne arată aceeași încăpere ca fiind așezată în prelungirea pereților naosului și numai cu trei laturi. În spațiul limitat de iconostas, de decroșul, vizibil numai din exterior, al părții de jos a absidei și de prelungirea pereților laterali deasupra acestui decroș, au fost amenajate, ca două lavițe încastrate în pereți, de o parte jertfelnicul (proscomidia), de cealaltă diaconiconul (fig. 91).

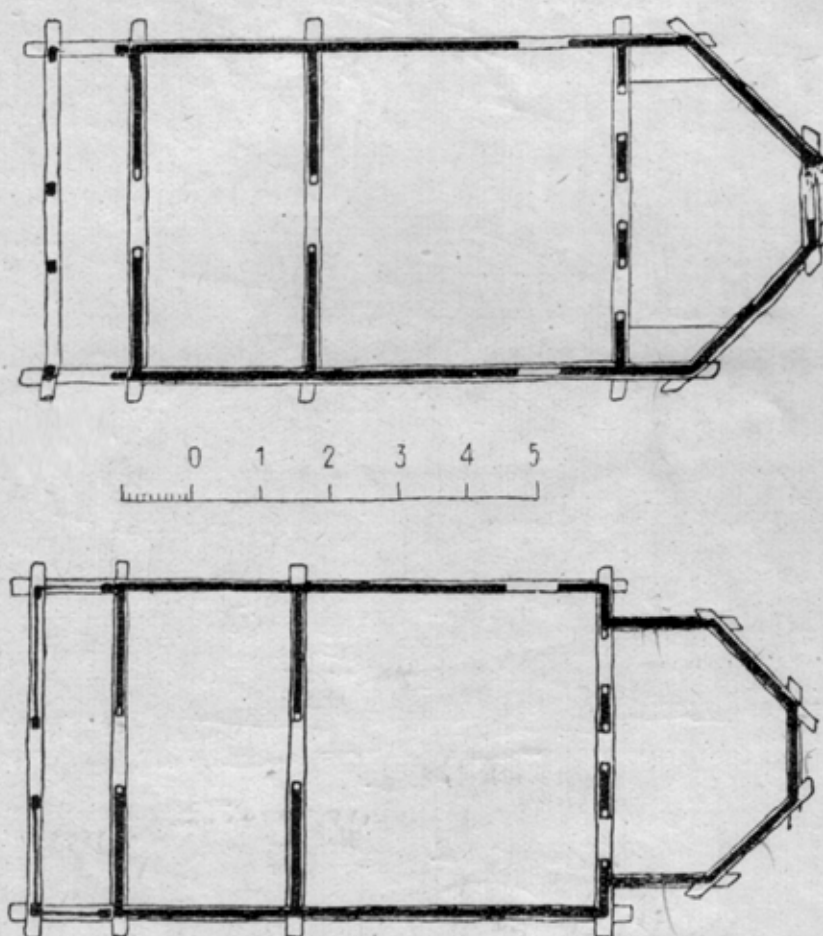
Nici turn, nici cruce deasupra acoperișului, ca și cînd casa aceasta de rugăciuni ar fi trebuit să fie tănuțită, cunoscută numai de inițiați.

Cea de a doua biserică, aflătoare în satul Bălești II-Tîrgu-Jiu (fig. 92), este concepută și construită într-un spirit ușor diferit, în care simplitatea și acuratețea lucrului cedează, în parte, locul gustului, nicăieri de altfel total înfrînat, pentru pitoresc și podoabă. Aici birnele au fost fasonate mai rustic; stîlpii pridvorului au fost îmbrăcați de sus pînă jos cu creștături; capetele grinzilor la îmbinări au fost astupate cu «ștenapi» împodobiți cu ornamente cioplite ca și stîlpii, iar deasupra pronaosului, a fost înălțat peste acoperiș un turn micuț de clopotniță care, deși foarte timid în comparație cu elegantele modele transilvănene, imprimă totuși edificiului un caracter religios mai pronunțat.

Mai puțin vechi—majoritatea datează din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea—bisericile de lemn ale Moldovei sînt diferite și de cele din Țara Romînească și de cele din Transilvania. Planul lor, care interpretează în mod vădit forme caracteristice arhitecturii de zid, este trilobat și foarte

90. Biserica de lemn din satul Porceni-Tirgu-Jiu, în regiunea Craiova. Vedere dinspre răsărit

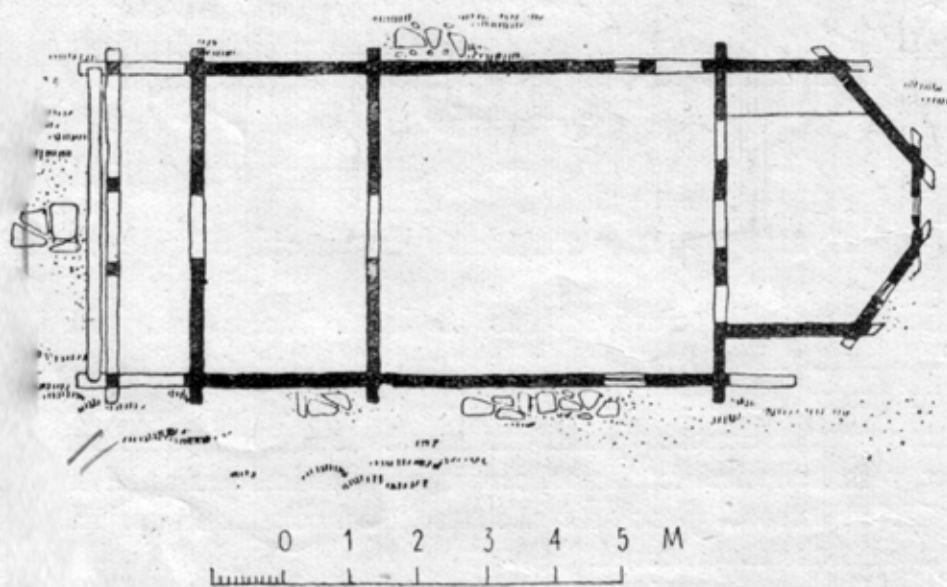

91. Biserica de lemn din satul Porceni-Tîrgu-Jiu. Planul: jos, la nivelul 25 cm deasupra pardoselii; sus, prin dreptul ferestrelor

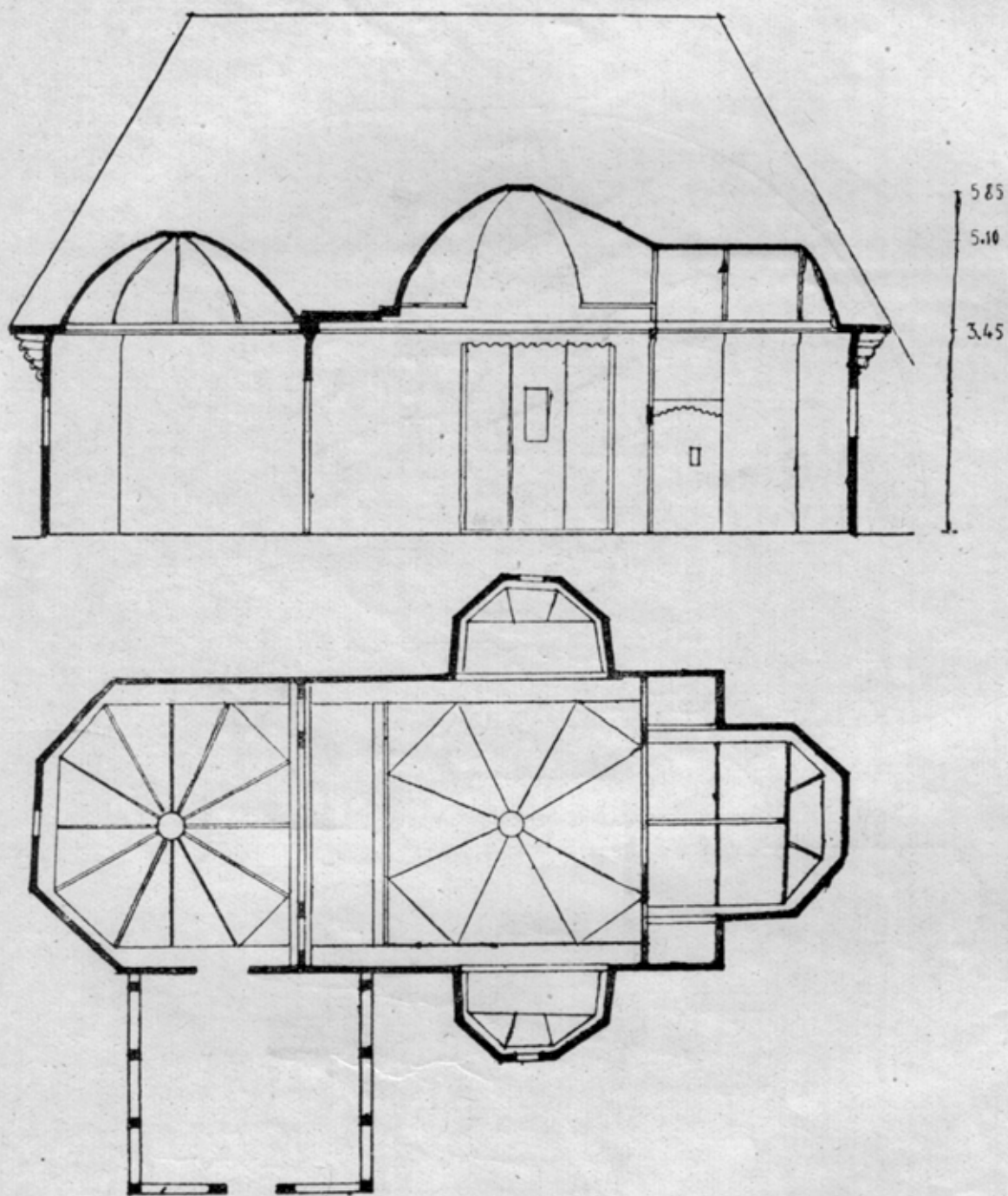
deseori partea dinspre apus este terminată, ca și cea dinspre răsărit, cu o absidă poligonală.

Biserica de lemn din Răpciuni-Ceahlău, regiunea Bacău, înfățișată în figurile 93—95 este, în această privință, un exemplu tipic. Planul ei cuprinde trei încăperi: un pronaos, cu partea dinspre apus poligonală, un naos și o absidă pentru altar. Pronaosul este despărțit de naos printr-un perete de lemn cu deschideri largi, iar naosul de altar, prin nelipsitul iconostas, care este așezat înaintea liniei de demarcație a absidei, așa fel ca între el și aceasta să se lase locul necesar amenajării celor două anexe: proscomidia și diaconiconul.

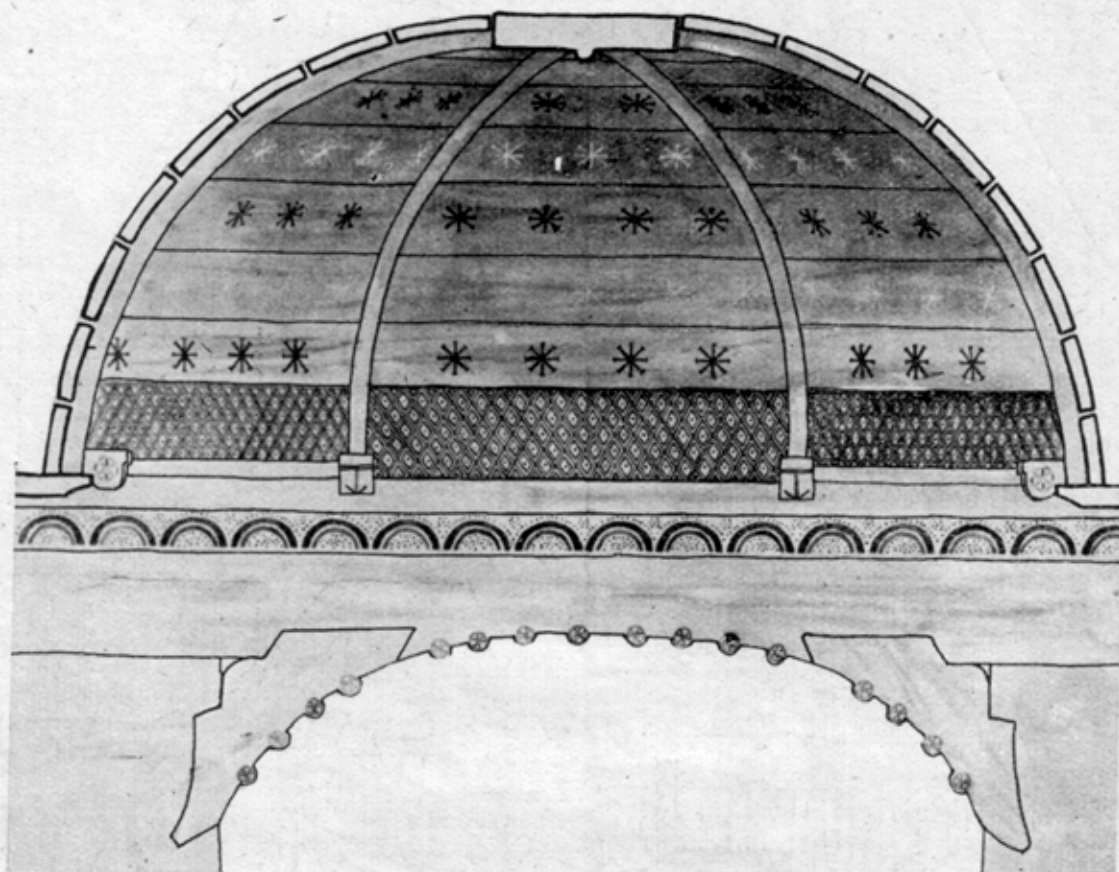
Intrarea în biserică, amenajată pe latura dinspre miazăzi a pronaosului, este precedată de un spațios foișor de plan pătrat, în care stîlpii, consolele, grinzile, rama care încadrează și pune în evidență intrarea în pridvor, ca și rama ușii din peretele

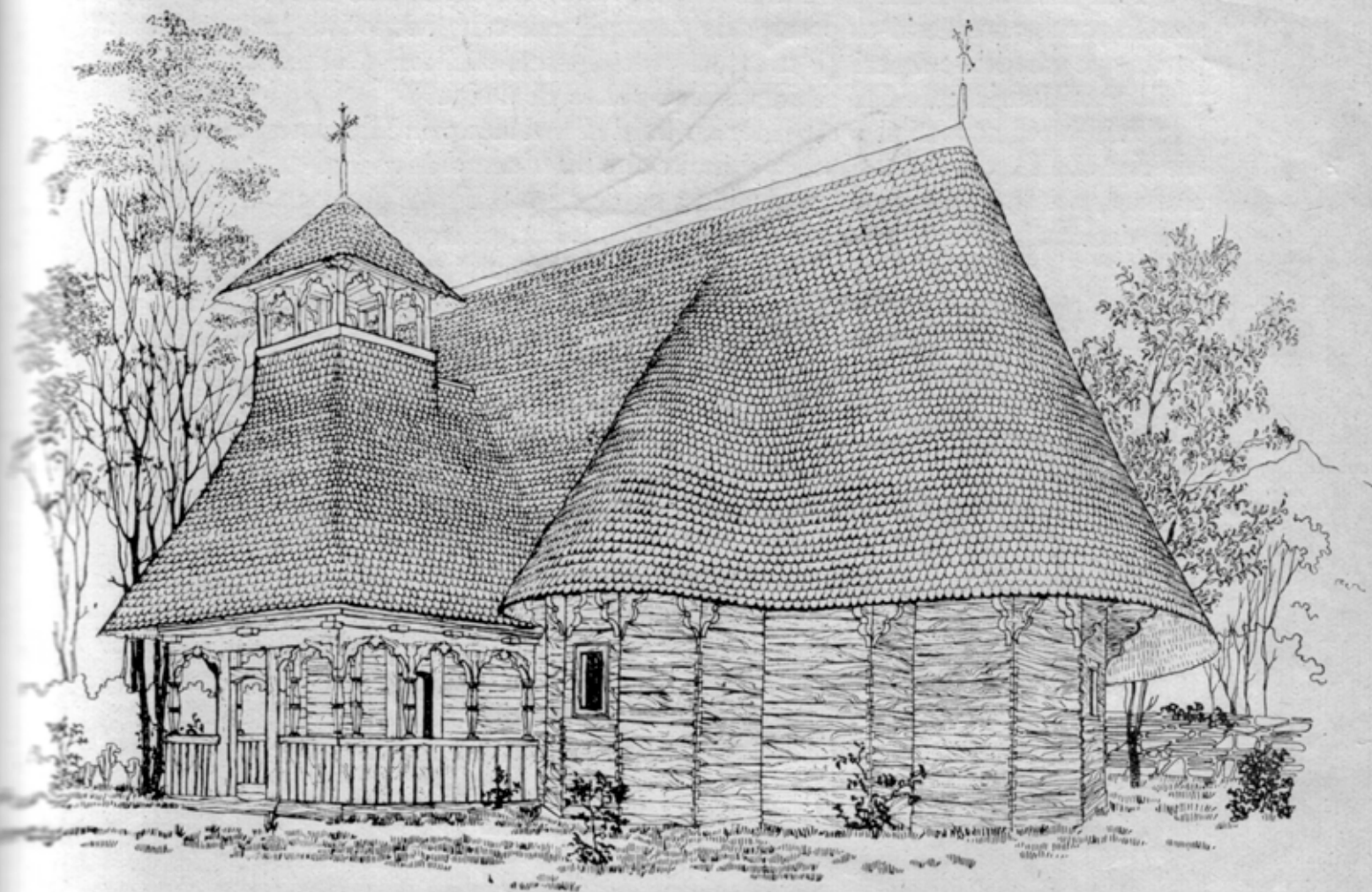
92. Biserica de lemn din satul Bălești-Tîrgu-Jiu, în regiunea Craiova.
Vedere perspectivă și plan

93. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Secțiune și plan

94. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Bolta naosului

95. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

pronaosului, împodobite toate cu nespus de ingenioase și de frumoase ornamente și creștături, sînt construite solid din grinzi îmbinate și întărite cu cuie de lemn.

Prin tehnica lucrului și felul decorației, ca și prin elementele sale de bază, cum sînt foișorul, turnulețul-clopotniță de deasupra acestuia, acoperișul înalt, croit în patru ape cu pante repezi și streășină proeminentă, clădirea păstrează toate trăsăturile tradiționale specifice arhitecturii populare de lemn.

Prin ideea acoperirii încăperilor cu bolți și mai ales prin felul însuși al bolților, biserica din Răpciuni-Ceahlău, ca și multe alte biserici moldovenești de lemn asemănătoare, prezintă în schimb particularitatea de a imita forme și procedee constructive, caracteristice arhitecturii de zid. Este suficient, pentru a ne da seama de acest lucru, să ne uităm la forma rotunjită, improprie lemnului, a celor două cupole, ridicate una pe pronaos și alta pe naos și care sînt construite din scîndurele legate între ele cu lambă și uluc, pe un schelet de nervuri curbe, constructive și decorative în același timp, foarte asemănătoare ca concepție și înfățișare cu cele care se văd la cupolele multor biserici de zid (de pildă la Dragomirna lângă Suceava, sau la Trei Ierarhi din Iași).

Mai mult decît în Transilvania și Țara Românească, arhitectura de lemn a Moldovei, concretizată în bisericile veacurilor al XVIII-lea și al XIX-lea dovedește astfel a fi folosit, prelucrîndu-le cu măiestrie și combinîndu-le cu elementele tradiționale, specifice lemnului, și forme împrumutate din arhitectura monumentală de zid.

Exemple remarcabile de bună și frumoasă arhitectură populară, bisericile de lemn ale Moldovei, alături de cele nu mai puțin valoroase ale Transilvaniei și Olteniei, îmbogățesc în mod considerabil patrimoniul artei naționale românești și constituie totodată pentru arhitecții și constructorii zilelor noastre, un prețios și nesecat izvor de învățăminte.

MATERIALE ȘI PROCEDEE DE CONSTRUCȚIE

Țăranul român, care în general este arhitectul și constructorul propriei sale case și al tuturor clădirilor anexe, legate de ea, a folosit de-a lungul veacurilor, ca materiale de bază pentru realizarea acestor construcții, lemnul, piatra, pământul și cărămida.

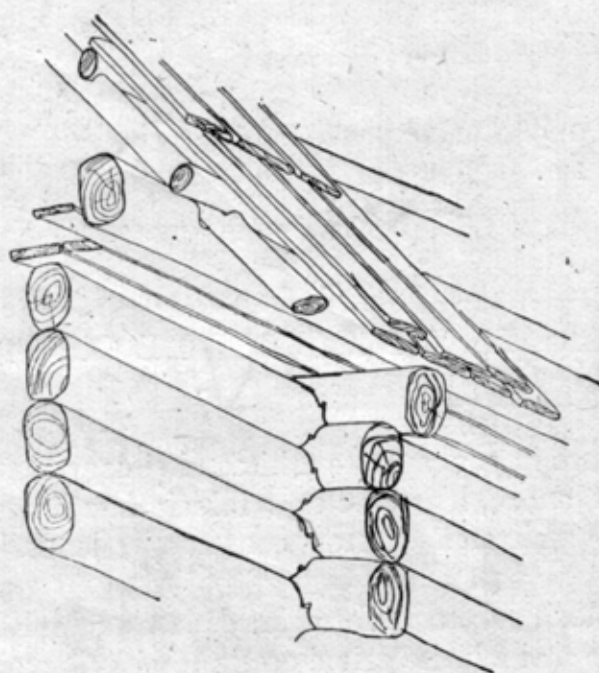
Lemnul a fost folosit sub toate formele: de la trunchiul de copac curățit numai de ramuri, pînă la cele mai felurite grinzi ecarisate și cele mai fine elemente cioplite și fasonate. Principalele esențe întrebuințate în construcție au fost stejarul și bradul. Lemnul este unicul material care poate că a fost el singur folosit pentru realizarea în întregime a unei locuințe: osatură — stîlpi de susținere, pereți exteriori și interiori, grinzi — tavane, șarpante, balustrade, pardoseli, învelitori, uși, ferestre și aproape întregul mobilier sînt făcute în casele unor foarte întinse regiuni ale țării exclusiv din lemn.

Piatra a fost utilizată în mod obișnuit sub forma de bolovani de rîu sau de cioplitură. În cazuri excepționale, a fost folosită în unele părți ale Tr. nsilvaniei (exemplu, întregul sat Dumitra din raionul Bistrița) și în Dobrogea, piatra șlefuită (lucrată cu fețele netede în unghi drept), numită îndeobște, cu un termen nepotrivit în limba română, piatră «de talie».

Pământul, material ieftin, la îndemîna omului avut, ca și a celui nevoiaș, a fost utilizat fie sub forma de *ciamur*: pastă clisoasă, făcută din lut amestecat cu apă, cu paie tocate sau cîlți și cu un adaos de materii organice (balegă de vită), fie sub forma de *chirpici*: cărămidă uscată la soare, făcută din pastă de ciamur presată în forme de circa 20 cm × 20 cm × 40 cm.

Cărămida, fabricată din pământ galben special, presată și arsă, este un material de construcție pe care țăranul român a început să-l folosească abia către începutul veacului al XX-lea și atunci numai în anume regiuni, în special în satele apropiate de orașe și de centrele industriale.

Din punctul de vedere al modului de construcție, problemele tehnice esențiale, ridicate de orice clădire de tip popular, au fost două: aceea a elementelor principale de susținere: pereți, grinzi, stîlpi și aceea a elementelor susținute, formînd acoperămîntul edificiului: tavane, bolți, streșini și învelitori.

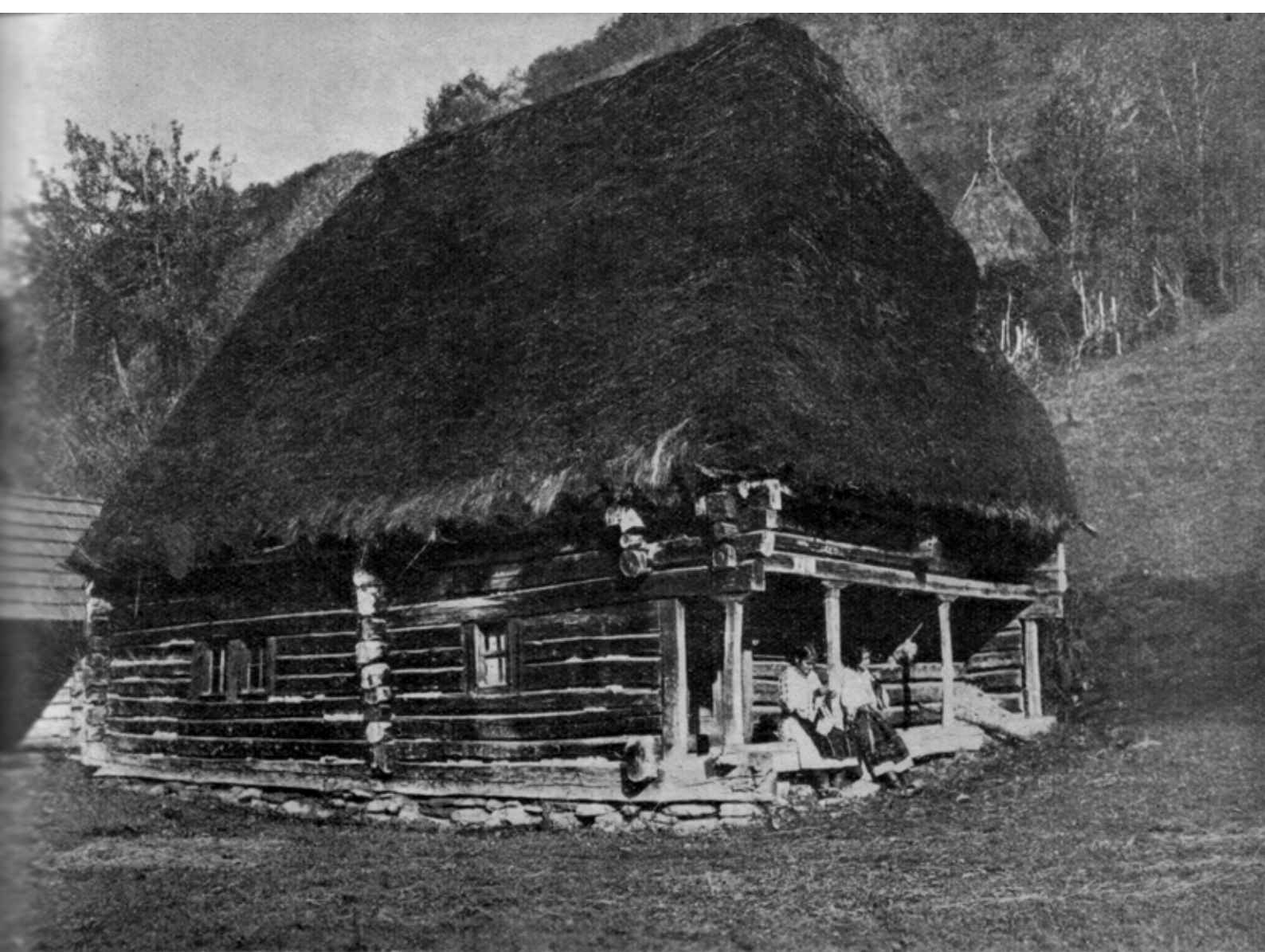

96. Sistem de îmbinare în «cheotcare rotundă». Exemplu desprins din casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara

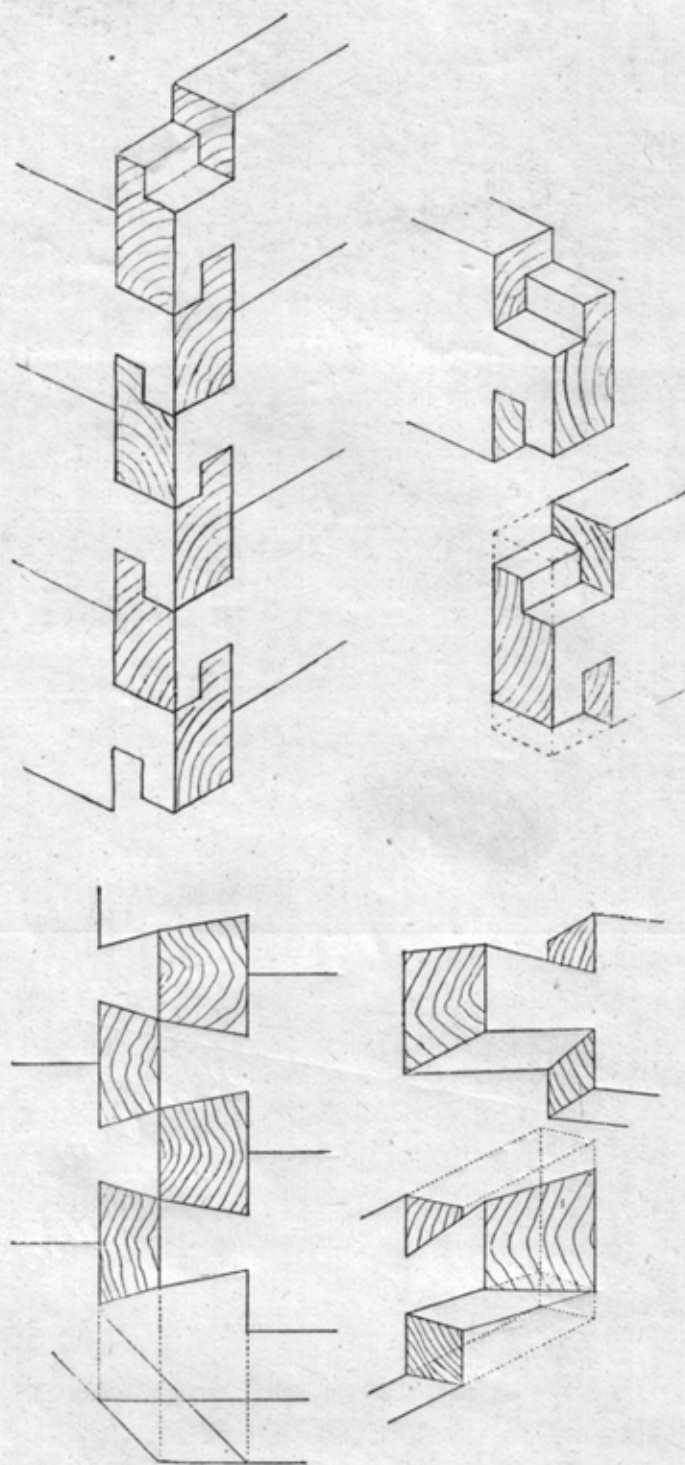
Pereții. Pe lângă rolul lor de elemente esențiale de susținere a tavanului și a întregului acoperiș al edificiului, pereții îndeplinesc în construcție și funcția de a limita, de a separa și de a protegui contra intemperiilor un spațiu determinat, destinat să satisfacă anume cerințe ale unui program dinainte stabilit. Ei sînt făcuți fie dintr-un singur fel de materiale: lemn, pămînt, piatră sau cărămidă, fie din mai multe feluri de materiale combinate: lemn și pămînt, lemn și cărămidă, piatră și lemn etc.

Pereți de lemn. Lemnul pentru confecționarea pereților se prezintă fie sub formă de bîrne groase, «drujeți», adică trunchiuri de copac cojite dar nelucrate, fie sub formă de grinzi cioplite pe patru fețe «în patru dungi» de secțiune pătrată, sau blăni late numite «cioplitură», de secțiune dreptunghiulară. Legarea între ele, a lemnelor la colțurile clădirii sau la întîlnirea unui «primez» (perete despărțitor) cu pereții exteriori, se face prin îmbinarea după unul din cele două sisteme populare, numite: unul «în cheotori», altul «în căței» sau «în chei».

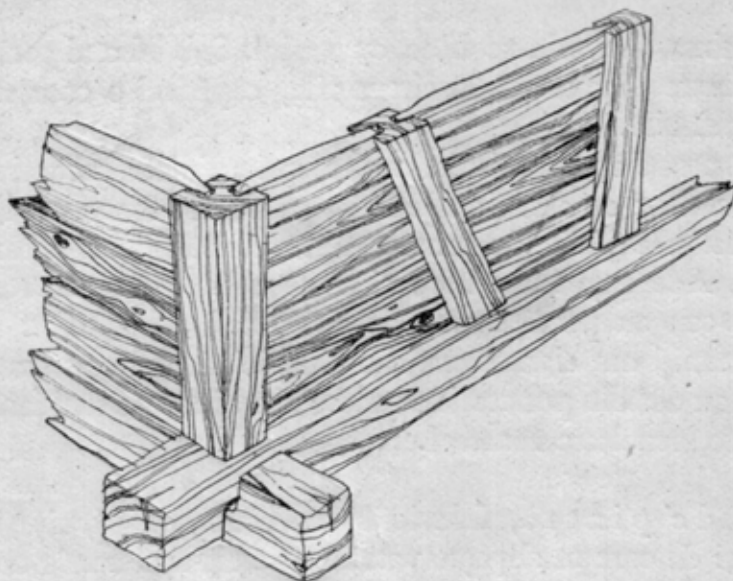
Sistemul «în cheotori» — diferențiat în cheotoare «rotundă» sau cheotoare «dreaptă», după cum îmbinarea se face între bîrne rotunde sau grinzi cu patru fețe netede — este o îmbinare la jumătate lemn, capetele bîrnelor fiind petrecute în afara liniei pereților cu 15—20 cm (fig. 96—97). În cazul lemnelor cioplite «în patru

97. Sistem de îmbinare în «cheotoare dreaptă» la o casă din Țara Hațegului

98. Sisteme de îmbinare a bârnelor la colțurile pereților în unghi drept — «cheotoare» cu creștături multiple — și în unghi obtuz — «cheotoare în coadă de rîndunică». Exemplu desprins din biserica de lemn din satul Zătreni-Oltețu, în regiunea Craiova

99. Sistem de îmbinare « în căței ». Exemplu desprins dintr-o casă din satul Colțirea din regiunea Baia Mare

dungi», capetele sînt adesea tăiate la nivelul pereților, sistemul de îmbinare numindu-se atunci «în cheotoare nemțească», tehnică imitată probabil, în Transilvania, după cea practică de meșterii sași, de unde și numele. Se întîlnesc adesea, mai cu seamă în construcția pereților de biserici, îmbinări făcute după sistemul numit «în coadă de rîndunică», de trîinicie și forme desăvîrșite. Exemplele înfățișate în fig. 98, care provin de la biserica de lemn din satul Zătreni, în raionul Oltețu-Craiova, sînt în această privință suficient de lămuritoare și ne scutesc de alte comentarii.

Sistemul de îmbinare «în căței» (fig. 99), mai nou, este de fapt un mod de construcție al pereților inventat din nevoia de a economisi lemnul. Aici, elementul de susținere propriu zis este de fapt constituit dintr-o serie de stâlpi-montanți, prinși vertical, din 2 m în 2 m circa, prin îmbinare cu cep, într-o grindă de bază. Pereții, care sînt mai mult o umplutură, sînt făcuți din blăni subțiri, «despicături», îmbinate cu montanții «în lambă și uluc», ulucul fiind scobit în montanți. Pereții se încheie în partea de sus cu un rînd de grinzi groase, așezate orizontal, care formează o ramă de legătură numită «cunună».

Pereți de pămînt-ciamur sau de chirpici. Construcția pereților de pămînt-ciamur cere confecționarea în prealabil a unor cofraje ajutătoare, provizorii (pereți de scînduri subțiri așezați vertical și paralel, la o distanță unul de altul egală cu grosimea pe care urmează să o aibă peretele de pămînt: 40—60 cm). Pasta de ciamur, bine frămîntată, se toarnă între cofraje în straturi succesive de

20—40 cm grosime, bătîndu-se bine cu maiul. Sub efectul soarelui și al vîntului, ciamurul se întărește și se usucă în cîteva zile, căpătînd o consistență desăvîrșită și o rezistență apreciabilă.

Construcția pereților cu chirpici se face prin zidirea succesivă în asize (paturi) suprapuse a blocurilor de chirpici. Asizele orizontale formează linii paralele continue; rosturile verticale (liniile de contact dintre două blocuri alăturate), sînt discontinue: «țesute». Aderența între blocuri se face în timpul construcției, prin udarea acestora cu apă sau cu pastă moale de ciamur.

Pereții construiți din ciamur sau din chirpici, folosiți pe scară întinsă în multe regiuni ale țării, au dat din punctul de vedere al rezistenței și al izolării contra temperaturilor excesive, rezultate foarte bune.

Zidăria de piatră, folosită în mod curent la pivnițe, la temelii, la partea pereților interiori de care se alipește vatra cu coș și mai rar la confecționarea pereților exteriori, este de regulă făcută din bolovani de rîu sau din cioplitură. Legătura dintre pietre, care sînt dispuse cu rosturile țesute, dar în formă neregulată, este făcută cu mortar de ciamur sau de var gras.

Pereți de lemn și pămînt. În foarte multe cazuri, lemnul în construcția pereților este combinat cu ramuri subțiri sau tulpini de arbuști, «nuiele», și cu mortar de pămînt lutos. În acest caz, pereții sînt formați din două elemente distincte: unul de susținere, altul de umplutură. Elementul de susținere se prezintă sub forma unui schelet construit din grinzi orizontale, unele așezate jos în chip de tălpi, altele sus formînd «cununa», între care sînt fixați la colțuri și în dreptul prizezilor și al golurilor de uși și ferestre stîlpi verticali. Elementul de umplutură este format dintr-o împletitură de nuiele, țesută pe pari între grinzi și stîlpi, peste care este întins un strat gros de mortar de pămînt lutos, amestecat cu paie tocate și materii organice.

Pereți de lemn și cărămidă. Combinarea lemnului cu cărămida în arhitectura populară este de dată relativ recentă. Procedul de construcție, folosit în acest caz, numit «în paiante», este asemănător cu cel folosit la confecționarea pereților din lemn și pămînt. Deosebirea constă în înlocuirea elementului de umplutură făcut din împletitură de nuiele și lipitură de lut, cu zidărie de cărămidă și tencuială.

Casele, și în general toate construcțiile cu pereți de lemn făcuți din birne sau din schelet de grinzi și stîlpi cu panouri de umplutură confecționate din împletitură de nuiele lipite cu lut, nu au, cel puțin în exemplarele vechi, fundații. Pereții se ridică pe o ramă solidă de lemn, o «talpă», făcută din grinzi întregi, rotunde sau cioplite, numite «groși», «bălvani» sau «urși». Pe terenul dinainte netezit, talpa este așezată fie direct pe pămînt, fie, de cele mai multe ori, spre a împiedica umezirea și putrezirea lemnului, pe bolovani mari de piatră îngropați sub cele patru colțuri ale

ramei. În acest caz, spațiul dintre teren și grinzile tălpilor se umple cu o zidărie de piatră uscată (fără mortar), iar cel dintre teren și podea cu moloz și pământ bine bătut.

Cînd construcția nu poate fi plasată pe teren orizontal, cum se întîmplă adesea în regiunile deluroase și muntoase, talpa pereților este așezată pe o fundație înaltă de piatră zidită. Adaptarea aceasta la teren îngăduie să se amenajeze sub casă, pe toată suprafața, sau numai pe o porțiune, după caz, pivnițe sau camere și depozite de ustensile.

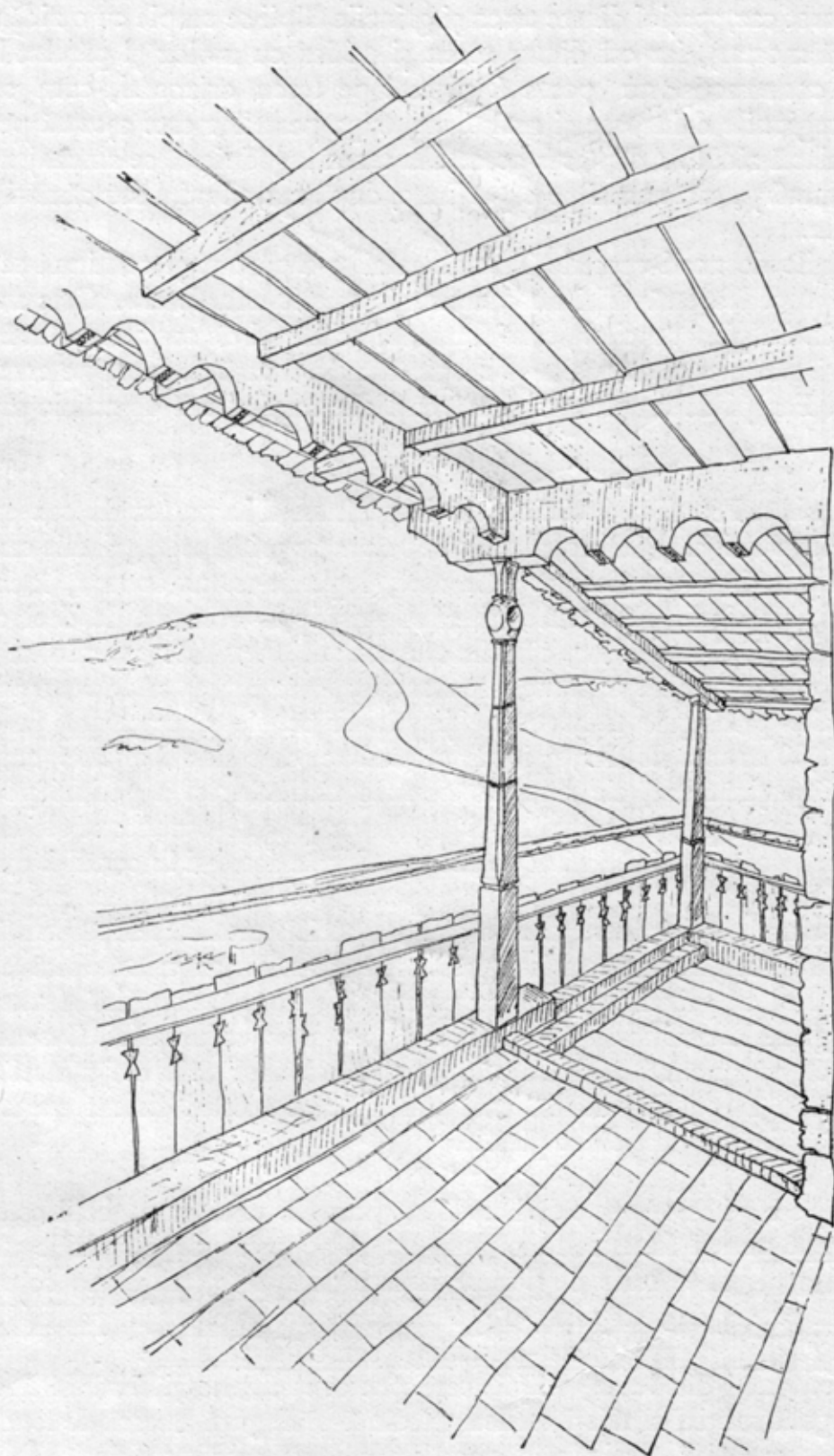
În părțile de nord-vest ale Transilvaniei s-a păstrat și continuă să fie folosit și azi, un procedeu străvechi de construcție numit «în furci». Casa nu are tălpi, nici fundații. Stîlpii, «furcile», care formează scheletul de susținere, sînt înfiți direct în pămînt, iar în partea de sus au o despicătură în formă de furcă pe care se sprijină «cununa». Pereții de umplutură sînt făcuți din împletitură de nuiele sau de leți și lipitură de lut.

Grinzile. Pereții se încheie și se leagă între ei în partea de sus cu o serie de grinzi, unele principale, altele secundare. Se numesc principale, grinzile care formează «cununa» pereților exteriori și cele care, legîndu-se cu aceasta, încheie pereții transversali, interiori. Numărul grinzilor principale corespunde deci cu numărul pereților clădirii. Capetele lor, cioplite frumos sub formă de console, se prelungesc în afara pereților, pe ele sprijinindu-se streășina, care adesea este foarte proeminentă. Între grinzile principale transversale și paralele cu ele sînt așezate, la distanță de 0,80 m — 1,00 m una de alta, grinzile secundare, care sînt elemente susținute, dar totodată și susținătoare, ele formînd osatura tavanelor și a podului podului.

Cînd casa are prispă, grinzile principale ca și cele secundare ale tavanelor se prelungesc și peste spațiul limitat de aceasta. Spre a acoperi în condiții multumitoare distanța, adesea destul de mare, dintre peretele casei și bordura prispei, sistemul acesta constructiv a fost întregit cu o grindă specială, numită, după poziția și importanța pe care o are în compoziția fațadei, «fruntar». Legat prin îmbinare dreaptă, la jumătate lemn, cu grinzile principale, pe capetele cărora se sprijină, fruntarul susține la rîndu-i grinzile tavanului și o parte din greutatea acoperișului. Desenul prezentat în figura 100, care ne înfățișează un fragment din prisma de la etaj a casei Cumpănașu din Bărbătești-Tîrgu-Jiu, dă un exemplu tipic al acestui sistem constructiv clar, simplu și de foarte bun efect plastic.

Stîlpii și colonetele. Dacă peretele unei construcții este chemat să îndeplinească numai funcția de suport, nu și pe aceea de a închide un spațiu, el poate fi înlocuit cu o serie de puncte izolate de sprijin, stîlpi sau colonete, legate între ele în partea de sus printr-o grindă sau prin arce, iar în partea de jos, dacă soliditatea clădirii o cere, printr-o fundație sau talpă comună.

Confecționați din lemn, stîlpii, care pot avea forme și secțiuni foarte variate, sînt de regulă subțiri și tăiați totdeauna dintr-o singură bucată de lemn, de obicei de esență tare: stejar, frasin, pîn, nuc; bradul este mai rar folosit. În compoziția

100. Fragment din prispă de la etaj a casei Ion Cumpănașu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova

prispelor, unde joacă și un rol decorativ deosebit, ei sprijină în mod obișnuit capetele prelungite ale grinzilor principale, în care se îmbină cu cep. Adesea însă, cînd distanța dintre pereții transversali ai casei (decî și dintre grinzile principale) este prea mare, ordinea stîlpilor intermediari se schimbă, adăugîndu-se alții suplimentari, care sînt chemați să sprijine de data aceasta *fruntarul*, în care se îmbină direct. — Vezi fațada principală a casei Cumpănașu din satul Bărbătești-Tîrgu-Jiu, fig. 38.

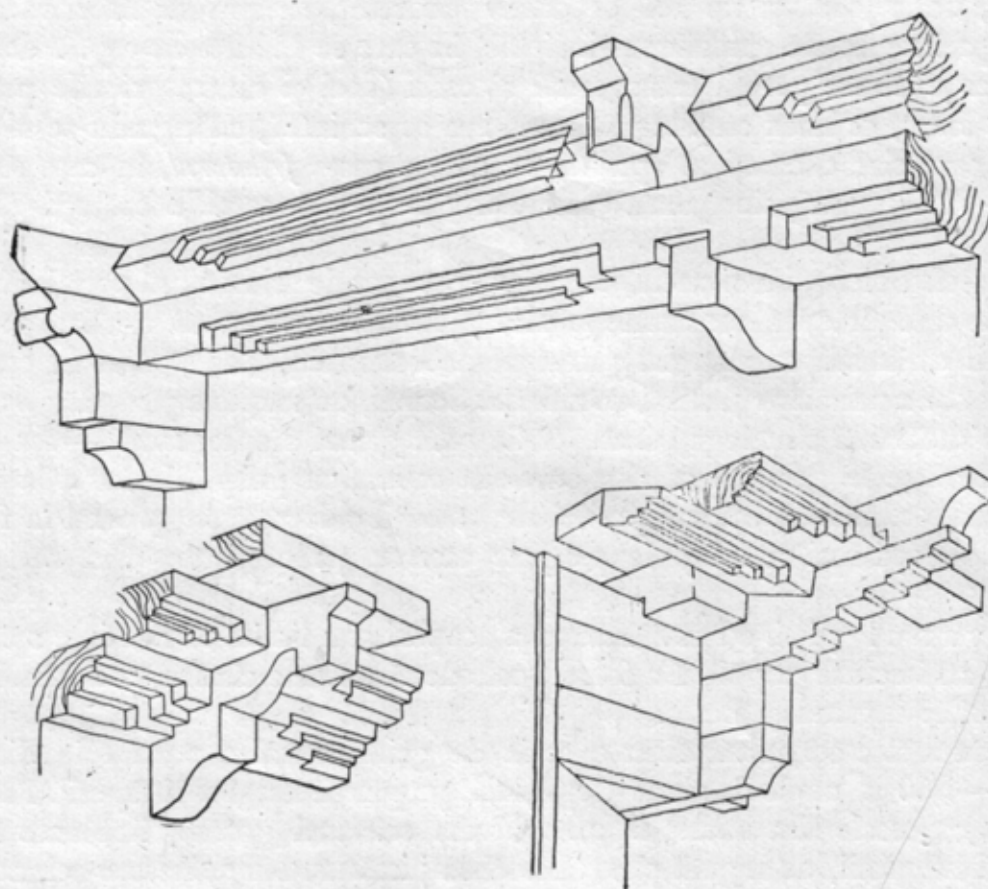
La casele boierești mai vechi, care sînt opere tot de arhitectură populară, precum și la unele case țărănești construite în prima jumătate a veacului nostru, pe măsura răspîndirii cărămizii ca material principal de construcție, au apărut în compoziția foișoarelor și a prispelor și stîlpi de zidărie. Scunzi, de secțiune pătrată sau circulară, stîlpii de cărămidă sînt legați între ei fie prin grinzi drepte, *temeie* — așa cum este cazul îndeobște la parterul caselor cu două caturi, cu prispă de lemn la etaj — fie prin arcade în plin cintru sau polilobate, soluție adoptată în general la foișoarele caselor boierești mai vechi și la prispele caselor țărănești de dată mai recentă.

Tavanul și bolta. Pentru a acoperi și a limita în înălțime spațiul unei încăperi, arhitectura populară a folosit cele două sisteme clasice, cunoscute în toate arhitecturile: tavanul și bolta.

Tavanul este constituit dintr-o serie de grinzi așezate paralel la distanța de 0,80 m — 1,00 m unele de altele și sprijinite pe pereții lungi ai încăperii. Peste aceste grinzi transversale sînt bătute în sens invers scînduri groase, îmbinate între ele în sensul lungimii, de regulă prin tăieturi la jumătate lemn, fiecare scîndură avînd două « încrestături »: una pe fața inferioară, alta pe fața superioară. Există, mai cu seamă în casele mai noi, și tavane înfundate (netede), construite prin fixarea pe fețele inferioare ale grinzilor a unei rețele de șipci și trestie, peste care este întins un strat subțire de tencuială de pămînt lutos, de ipsos etc.

Bolțile, folosite de regulă la acoperirea încăperilor de biserici mai mult cu scopul de a monumentaliza spațiul, sînt construite din material lemnos, corzi și scînduri, potrivit tehnicii de lucru a lemnului, dar după forme care în deobște sînt caracteristice bolților realizate din zidărie de cărămidă sau piatră. Se întîlnesc astfel în arhitectura bisericilor de lemn bolți semicilindrice, bolți constituite din panouri curbe și chiar cupole pe nervuri. Exemplele înfățișate în figurile 93—94, provenind de la biserica de lemn din satul Răpciuni, în regiunea Bacău, sînt suficient de edificatoare în această privință.

Streășina. Elementul constructiv desemnat în arhitectura populară cu numele de streășină, care are menirea să apere casa contra umezelii, îndepărtînd apele provenite din ploi și zăpezi, este compus din capetele grinzilor principale, prelungite în afara liniei pereților — capete numite « cosoroabe » sau « costoroabe » — și dintr-o serie de 3—4 blăni de lemn late, așezate în lung pe aceste capete și îmbinate între ele la jumătate lemn sau suprapuse.

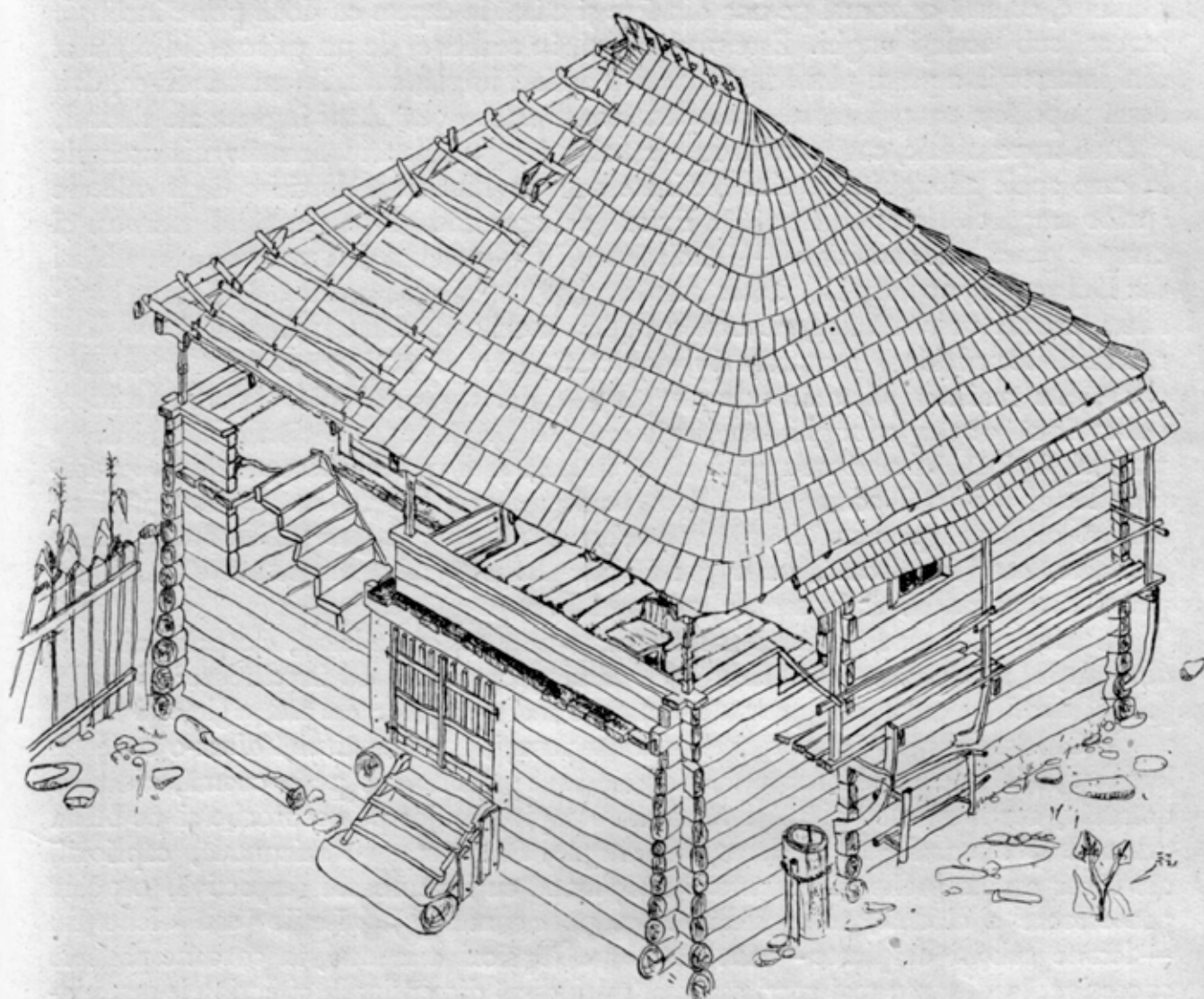

101. Fragmente de streășină de la biserica de lemn Sfinții Petru și Pavel din satul Cîrlitaba, în regiunea Suceava

Adecea, blana care încheie streășina spre exterior are marginea profilată. Practica aceasta, născută din dorința de înfrumusețare a elementului constructiv, este extinsă în cazul unor clădiri de importanță mai mare, cum sînt îndeobște bisericile de lemn, la toate blănile menite să apere și totodată să constituie un coronament de efect al pereților. Profilatura, o succesiune de încrestături care ușurează și în același timp subțiază treptat blana către margine, are aci și rolul de a deplasa spre perete, care este punctul principal de susținere, centrul de greutate al grinzilor, asigurîndu-le în felul acesta o mai mare și mai temeinică stabilitate.

Desenele înfățișate în figura 101, provenind de la biserica de lemn Sf-ții Petru și Pavel din Cîrlitaba, în regiunea Suceava, pun foarte bine în evidență însușirile particulare ale acestei profilaturi care, continuată de la o blană la alta, imprimă streășinei aspectul unei frumoase și bogate cornișe.

A c o p e r i ș u l. Nici tavanul, nici streășina, nici bolta nu pot ele singure să proteguiască edificiul contra intemperiilor. Toate aceste elemente constructive de

102. Casa Ofiță din satul Țicleni, în regiunea Craiova. Perspectivă în care se arată materialele și modurile de construcție

limitare și acoperire a unui spațiu au ele însele nevoie de a fi proteguite. Funcția aceasta o îndeplinește acoperișul.

Forma obișnuită a acestui important element constructiv, care joacă un rol de seamă în determinarea fizionomiei întregului edificiu, este aceea pe care meșterii populari o numesc «în patru ape». Ea sugerează imaginea unei prisme drepte, triunghiulare, culcată orizontal pe una din fețe și tăiată la capete cu două plane înclinate invers, sub același unghi. Este vorba deci, în realitate, de un prismatoid rezultat din intersecția a patru plane înclinate sub același unghi, care, intersectându-se, dau două suprafețe triunghiulare, corespunzătoare celor două laturi înguste ale clădirii, și două trapezoidale, corespunzătoare laturilor lungi. Există în Transilvania exemple în care apele triunghiulare sînt înclinate sub unghiuri mai deschise decît cele ale apelor trapezoidale (vezi fig. 33). Există de asemenea în regiunile din centru și dinspre granița de apus a țării — Timișoara, Cluj — precum și în unele sate de pescari din Dobrogea, acoperișuri de case românești, construite sub înrîurirea formei obișnuite, numai cu două fețe, pe care o au învelitorile clădirilor realizate de meșterii minorităților naționale: sași, șvabi, lipoveni. Forma aceasta, numită «în două ape», este mai simplă, mai puțin atrăgătoare, dar mai ușor de construit. În locul celor două «ape» triunghiulare înclinate, pereții înguști ai clădirii sînt înălțați vertical și pînă la ei sînt prelungite de asemenea și «apele» corespunzătoare pereților lungi. În felul acesta, acoperișul, de forma unei prisme drepte triunghiulare, culcată orizontal pe una din fețe, este format din două suprafețe dreptunghiulare înclinate, care încadrează, de o parte și de alta a laturilor înguste a clădirii, doi pereți drepecți, ca două frontoane triunghiulare.

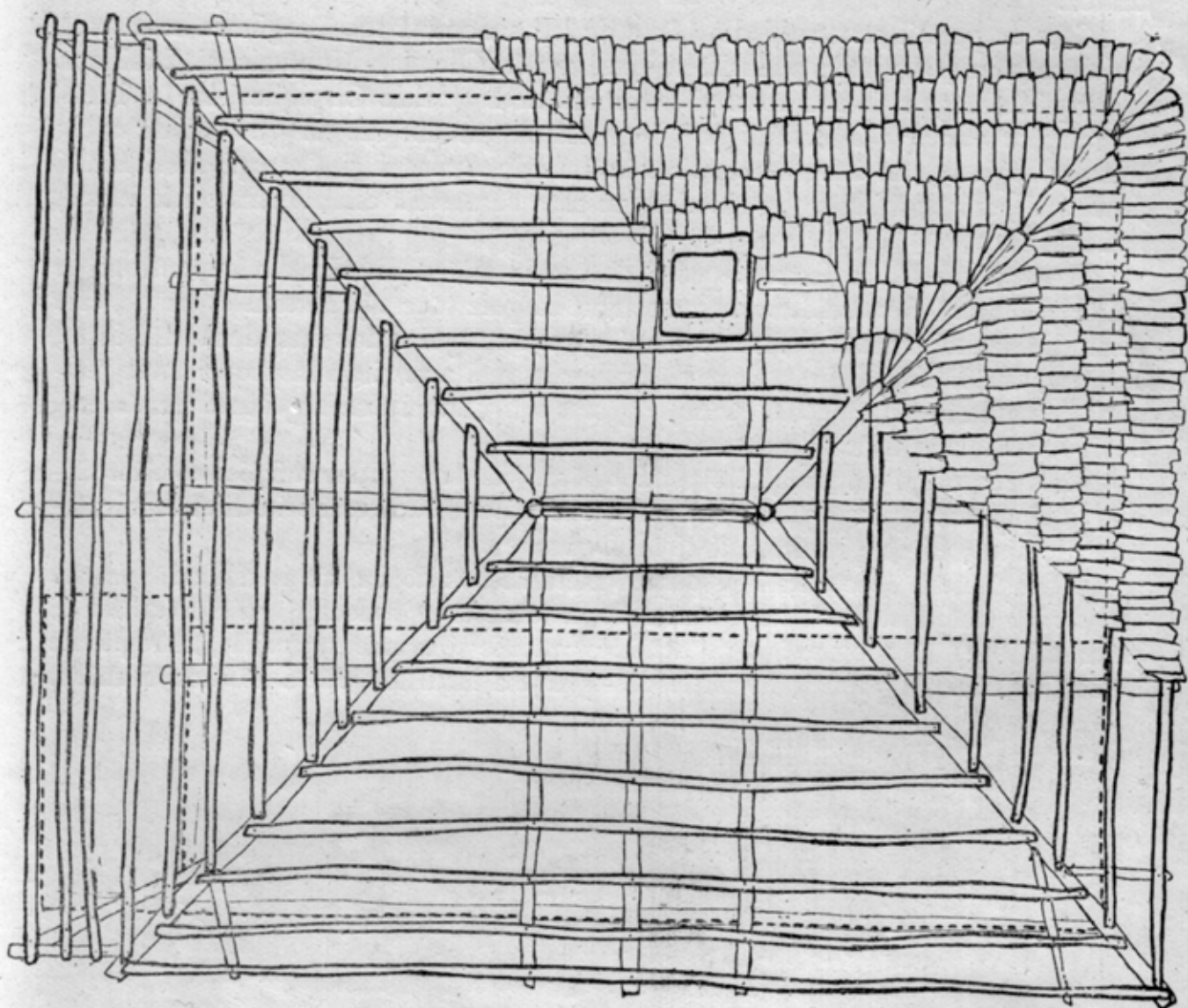
Structural, acoperișul este format dintr-un schelet de lemn, «căprioréală», și din «leți», peste care este fixat materialul propriu zis de învelitoare: șindrila, paiele, trestia, olanele sau, pentru vremurile mai apropiate de noi, țiglele și tabla.

«Căprioréală», așa cum o arată numele însuși, este constituită dintr-o serie de lemne subțiri, de regulă rotunde, «căpriori», sprijinite sus pe o coamă, «leat de creastă», susținută de doi stîlpi verticali, «popi», iar jos pe cosoroabe și pe blana extremă a streșinii. (În construcțiile simple, fără streășină orizontală, căpriorii, ale căror capete prelungite formează, împreună cu învelitoarea respectivă, o poală protectoare a clădirii, se sprijină direct pe «cunună».) «Leții» sau «lenteții» — lemne subțiri despicate — sînt bătuci pe căpriori orizontal, în coroane paralele succesive, la distanțe mai mari sau mai mici, după dimensiunile și cerințele materialelor folosite la învelitoare.

Ilustrăm, prin figura 103, modul acesta popular, foarte instructiv, de construcție, cu un exemplu tipic: scheletul acoperișului casei Ion Cumpănașu din satul Bărbătești-Tîrgu-Jiu.

★

Cercetarea materialelor de construcție folosite de meșterii populari de-a lungul veacurilor lămurește și problema legăturii dintre clădire și locul în care a fost ea

103. Scheletul acoperișului casei Ion Cumpănașu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova

ridicată. Astfel, o simplă așezare pe o hartă a diferitelor tipuri de construcții realizate din diferitele feluri de materiale pe care le-a folosit arhitectura populară de-a lungul veacurilor, ne arată că, spre deosebire de clădirile importante orășenești și de edificiile monumentale ale arhitecturii religioase și civile, care, în majoritatea lor, vădesc o accentuată independență față de materialele locale, construcțiile populare ori care ar fi importanța lor, sînt totdeauna strîns legate de mediul geografic înconjurător.

Casa cu pereții construiți din bîrne de lemn domină toată regiunea muntoasă și deluroasă a țării, unde pădurile se țin lanț; în Oltenia, Muntenia și Moldova ea ocupă întreaga fișie muntoasă și deluroasă de la poalele Carpaților, iar în Transilvania, cu excepția Banatului și a îngusteii cîmpii din lungul graniței de apus, întreaga regiune, din Maramureș pînă în munții Apuseni și Carpații meridionali și orientali, amestecîndu-se pe alocurea cu casa construită din alte materiale locale, mai ieftine.

Casa cu schelet de lemn și pereți de umplutură construiți din împletitură de nuiele și lipitură de pămînt lutos, amestecat cu paie tocate și materii organice, este răspîndită în mai toate regiunile de cîmpie și de-a lungul văilor mari de rîuri: Mureș, Tîrnave, Olt, Ialomița, Siret, unde pădurile sînt mai rare și nu în proprietatea țăranilor (lemnul este scump), dar unde se găsesc totuși lunci cu arbuști care dau ramuri flexibile mult mai ușor de procurat.

Casa cu pereții construiți din pămînt bătut (ciamur) și din chirpici este răspîndită în cîmpiile bogate în pămînt lutos, în Banat, pe fișia de teritoriu din lungul graniței de apus, în cîmpia Dunării și în Dobrogea.

Același lucru se constată și pentru materialele folosite ca învelitori: *șindrila* sau *dranița* (scindurele subțiri și scurte de lemn de esență moale), sau *șița* (un fel de șindrila lungă), sînt folosite în ținuturile muntoase și deluroase; paiele, în regiunile agricole; trestia și papura, în satele din preajma lacurilor sau a bălților Dunării.

METODE FOLOSITE LA REALIZAREA FRUMOSULUI ÎN ARHITECTURA POPULARĂ

Oricare au fost materialele de construcție folosite și modul de execuție aplicat în scopul realizării felurilor de clădiri pe care le-au conceput, sînt rare cazurile în care meșterii populari s-au mulțumit numai cu simpla satisfacere a nevoilor materiale impuse de un anumit program.

Principiul, formulat de teoreticienii arhitecturii monumentale, potrivit căruia o adevărată operă arhitecturală trebuie să aibă un dublu scop: *a)* să răspundă în mod perfect nevoilor pentru care a fost făcută; *b)* să însuflească plăcere și satisfacție ochilor și spiritului, — a fost observat și de meșterii populari.

Formulat pe scurt, scopul urmărit de meșterii populari, ca și de arhitecții instruiți ai trecutului, a fost deci același: realizarea utilului și îmbinarea lui cu frumosul.

Frumosul în arhitectura populară este legat în primul rînd de modul de așezare a casei (și în general a întregii gospodării) și de încadrarea ei în peisajul înconjurător; în al doilea rînd, de satisfacerea unor anume condiții în stabilirea raporturilor de mărime dintre diferitele părți componente ale construcției și de înfrumusețarea, prin modul de proporționare, de fasonare și de împodobire cu anume decorații a acestor părți, precum și a diferitelor elemente constructive.

Obținerea frumosului prin respectarea condițiilor care duc la realizarea lui nu sînt, la meșterul popular, o chestiune de cunoaștere prealabilă și de aplicare strictă a unor anume principii de compoziție, ci mai mult rezultatul intuirii unor anume legi matematice și fiziologice.

Elementele de bază pe care trebuie să le avem în vedere atunci cînd voim să desprindem secretul frumosului din arhitectura populară sînt deci: modul de așezare și de încadrare a construcției în peisajul înconjurător; simetria sau asimetria; proporția și decorul.

Așezarea. În cadrul satelor de tip împrăștiat și răsfrat, pe lângă alegerea locului celui mai potrivit, care îngăduie locuinței să se integreze, dacă nu chiar să se identifice, cu peisajul înconjurător, preocuparea de seamă este aceea a așezării casei cu fațada principală, de obicei cea lungă, spre soare, spre miazăzi. În felul acesta sînt satisfăcute în același timp o nevoie practică: iluminarea în cele mai bune condiții a încăperilor și o necesitate de înfrumusețare: accentuarea jocului de umbră

și luminează, mai cu seamă în cazul, care este foarte frecvent, al prezenței în fața casei a unei prispe sau foișor.

În satele de tip adunat, sau chiar în cele răsfirate, prin care trece un drum principal, acesta a atras casele către el. În majoritatea cazurilor, în această situație, locuința este așezată cu una din laturi paralelă cu linia drumului și de multe ori, pe una din laturi, când drumul are direcția răsărit-apus, se sacrifică chiar avantajul soarelui, prin dispoziția fațadei principale spre miazănoapte. Așezarea aceasta îngăduie, pe lângă o circulație lesnicioasă între casă și uliță, și o punere în evidență a fațadelor în cadrul întregului sat.

Simetrie și proporții. Observarea de către meșterii populari a unor anume feluri de a combina și ordona diferitele părți componente ale unei clădiri poate fi desprinsă atât din analiza planului, cât și din studierea fațadelor și a volumelor construite.

Analiza planului ne îngăduie în primul rînd să determinăm nu numai vechimea aproximativă și regiunea căreia aparține clădirea, dar chiar și naționalitatea meșterului sau a celui pentru care ea a fost făcută. Așa cum s-a putut ușor deduce din prezentarea, într-un capitol anterior al studiului de față, a felurilor tipuri de clădiri, casa din ținuturile muntoase și deluroase ale Olteniei este altfel compusă în plan decît casa regiunilor asemănătoare din punct de vedere geografic din Transilvania sau din Muntenia. De asemenea, casa țăranilor romîni din Transilvania este supusă altor reguli tradiționale de compoziție decît casa construită de meșterii minorităților naționale pentru nevoile de viață ale acestora.

În general vorbind, planul caselor vechi, chiar și al acelor care au fațada precedată de o prispă dreaptă, vădește o preferință accentuată către forme asimetrice. Asimetria, care rezultă din dimensionarea îndeobște diferită a încăperilor componente — în tipul cu două camere tinda este mai mică, iar în tipul cu tindă și două camere, una din camere este aproape totdeauna mai mare — este acuzată fie prin adăugirea, pe una din părțile înguste, a unei cămări, de cele mai multe ori sub panta prelungită a acoperișului, fie prin prezența unui foișor, așezat totdeauna lăturalnic. În schimb, locuințele mai puțin vechi, îndeobște cele construite după 1900, marchează o tendință netă către simetrie: foișorul, care și-a pierdut vechea lui funcție, devenind element de apărare și de evidențiere a intrării, este așezat în mijocul fațadei (vezi fig. 56).

Dar gustul pentru compoziția asimetrică, mai potrivită cu aplecarea firească a țăranului român către pitoresc, se constată totdeauna în cadrul gospodăriilor. Chiar tipul «ocolnic», atunci cînd are o formă geometrică regulată, nu ne înfățișează o simetrie perfectă nici ca traseu în plan, nici ca volume construite, dispuse de o parte și de alta a axei de compoziție (vezi fig. 64). Cu atît mai puțin putem vorbi de o simetrie în compunerea planurilor gospodăriilor obișnuite, în cadrul cărora, dacă se observă adesea o dispoziție regulată a clădirilor — laturile unora fiind în prelungire, perpendiculare sau paralele cu laturile celorlalte — nu poate fi vorba însă niciodată

de o grupare făcută după o ordine prestabilită, abstractă. De altfel, mai totdeauna, fiecare generație adaugă gospodăriei moștenite un acaret, înlocuiește pe altul și adesea își mărește locuința modificând-o într-un sens sau altul, după propriile nevoi, adesea în schimbare ele însele. Dacă din toate cele arătate pînă aci se pot trage unele reguli de compoziție, dintre acestea una se desprinde cu cea mai mare claritate: adaptarea și subordonarea arhitecturii la nevoile reale ale omului. Varietatea, asimetria și gustul pentru pitoresc apar astfel în opera meșterilor populari ca o expresie a vieții însăși.

Tendința aceasta spre asimetrie și pitoresc se desprinde nu numai din modul cum sînt distribuite încăperile unei clădiri și clădirile în cadrul unui ansamblu, ci și din felul cum sînt compuse fațadele. În primul rînd, repartiția golurilor este făcută nu după anume principii de simetrie, ci după funcția încăperilor și nevoile reale de iluminare și acces: într-o parte, la camera de locuit, o fereastră mare sau două grupate; de cealaltă parte, la o încăpere mai mică sau la o cămară de provizii, o fereastră mică; cîteodată o singură ușă, alteori două sau trei. Același lucru se poate spune și despre dispoziția stîlpilor care intră în compoziția prispelor. De regulă, stîlpii corespund grinzilor principale. Acestea, la rîndul lor, corespund pereților transversali ai casei și cum pereții în majoritatea cazurilor nu sînt dispuși la distanțe egale (planul nu este simetric), la fel și stîlpii (vezi fig. 17). Aceasta nu înseamnă însă că folosirea unei ordonațe simetrice este exclusă. Cînd distanțele dintre grinzile principale sînt prea mari și pentru susținerea «frunțarului» numărul stîlpilor se înmulțește, dispoziția acestora tinde totuși să respecte un ritm uniform, care dă impresia, dacă nu duce chiar la simetrie. Un exemplu între atîtea de acest fel este casa Cumpănașu din satul Bărbătești, înfățișată în figura 38. Alteori, dispoziția simetrică a stîlpilor prispei este căutată, chiar dacă planul nu este perfect simetric, cum este cazul caselor construite pe soclu înalt de zidărie din regiunile deluroase ale Munteniei. (Planșa VI) Tratarea simetrică a fațadei principale este însă o regulă generală pentru casele cu plan simetric de tip nou (vezi fig. 56).

În modul de tratare a fațadelor putem deci desprinde ca trăsături generale: pe de o parte tendința către o dispoziție asimetrică, mai pitorească, în clădirile vechi și, invers, un gust accentuat pentru o simetrie, adesea rece, caracteristică locuințelor mai noi; pe de altă parte, un simț deosebit al echilibrului, concretizat în două formule aplicate deopotrivă și clădirilor vechi și celor noi.

În prima din aceste formule, care este cea mai răspîndită, ideea echilibrului se bazează pe accentuarea legăturii clădirii cu natura înconjurătoare. Elementul care acuză această legătură și sugerează totodată faptul că ne găsim la nivelul solului și în plină natură, este prispa.

În a doua formulă, se folosește principiul trecerii gradate, de jos în sus, de la greu la ușor, de la solid la forme deschise, aeriene. În acest caz, ideea echilibrului tinde să fie exprimată în primul rînd prin legătura clădirii cu solul pe care se ridică și numai în al doilea rînd cu natura înconjurătoare. Exemple numeroase de felul acesta întîlnim în regiunile deluroase ale Munteniei, unde locuințele sînt ridicate

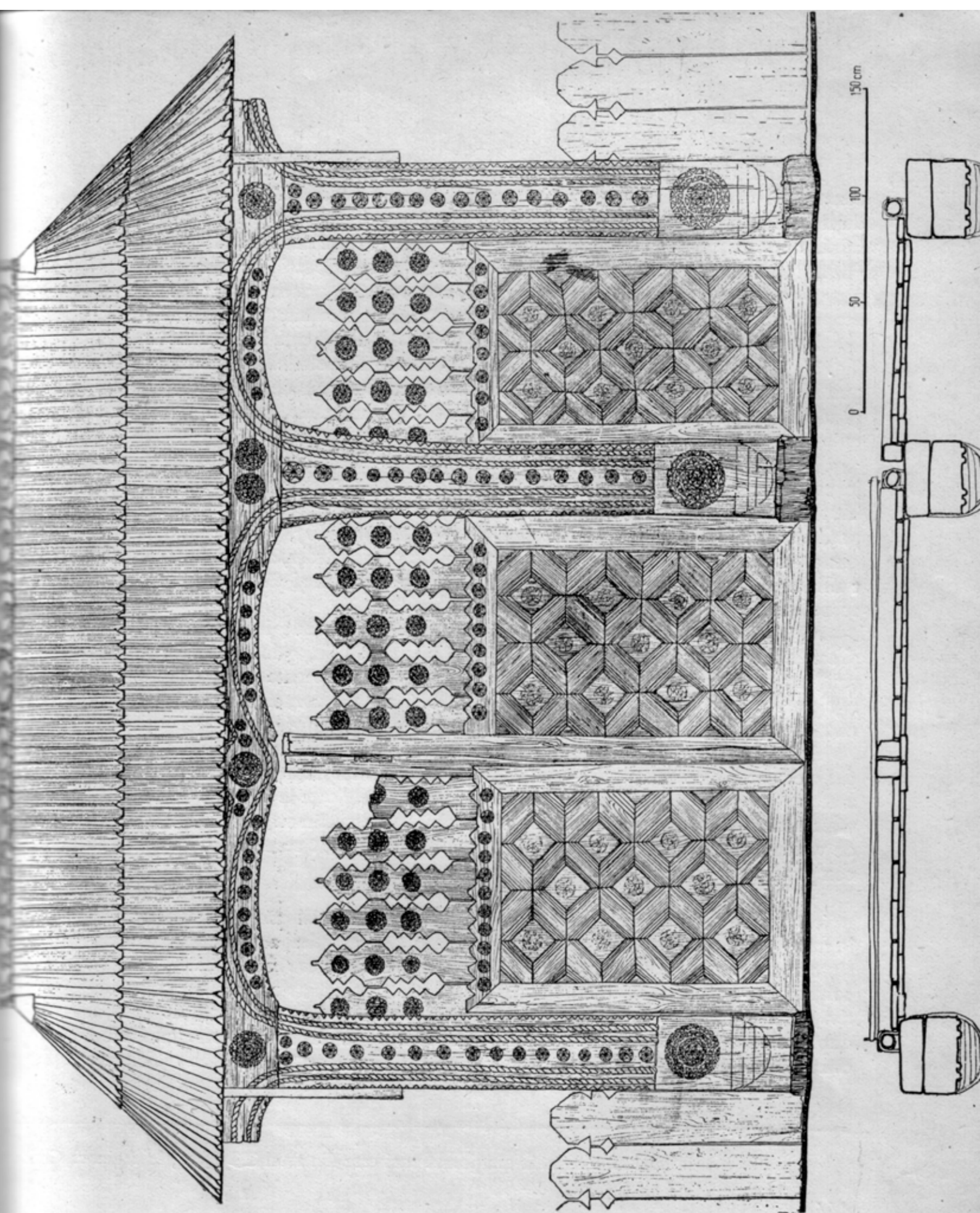
pe un soclu puternic de zidărie masivă, înalt adesea cît un adevărat parter, cum este de pildă casa din satul Cosești pe Valea Doamnei, în regiunea Pitești (fig. 50), sau cea din satul Izvoarele, regiunea Ploiești (fig. 57).

Formula aceasta, susceptibilă să creeze și remarcabile efecte de contrast, este folosită aproape cu exclusivitate de casele boierești ale Olteniei, Munteniei și Moldovei, opere, cum vom încerca să arătăm mai departe, tot de arhitectură populară.

În sfîrșit, o altă problemă care se poate pune în legătură cu frumosul și cu atracția pe care o exercită asupra ochiului nostru formele arhitecturii populare, este aceea a rapoartelor și a proporțiilor. Fără îndoială că din acest punct de vedere nu pot fi căutate în concepțiile meșterilor populari rafinamente de gîndire de genul celor recomandate arhitecților instruiți de către esteticienii și teoreticienii de artă: anume, determinarea cu ajutorul numerelor sau prin aplicarea unor anume formule geometrice, a rapoartelor armonioase dintre dimensiuni, capabile să ducă la o bună proporționare a clădirilor proiectate de ei. Cu toate acestea, operele arhitecturii populare, în marea lor majoritate, nu sînt lipsite de calități în ceea ce privește echilibrarea armonioasă a diferitelor părți din care sînt compuse. Astfel, comparînd între ele clădirile vechi cu cele realizate în vremuri mai apropiate de noi, constatăm că cele dintîi apar ochiului mai frumoase și mai atrăgătoare. Modul și natura decorației, de care vom vorbi îndată, contribuie de bună seamă în mare măsură la sporirea acestui efect, dar faptul se datorește în primul rînd dimensiunilor pe care clădirea le are în plan și elevație și raportului care există între aceste dimensiuni. Astfel, în plan, raportul dintre lățime și lungime este mult mai mare în casele vechi decît în cele noi: în casele vechi $1/1$ (raport care se păstrează în general la casele semi-boierești), $3/4$ și $2/3$, iar în casele noi $1/2$ și chiar mai mic. În elevație, acoperișul, care determină în cel mai mare grad fizionomia construcției, este la casele vechi mult mai înalt (are o pantă mult mai repede decît la cele noi). Raportul dintre înălțimea lui și cea a pereților este, la casele vechi cu parter, de $2/1$, mergînd în regiunile muntoase și mai cu seamă acolo unde învelitoarea se face din paie, pînă la $3/1$, pe cînd la casele noi el scade la $1/1$ și chiar mai jos.

D e c o r a Ț i a . Alături de încadrarea în peisaj și de respectarea unor principii estetice în arhitectura propriu zisă a clădirilor: simetrie, rapoarte, proporții etc., a căror realizare ține mai mult de intuiția meșterilor populari decît de raționament, decorația este aceea care, în mod permanent și înadins a fost folosită la înfrumusețarea arhitecturii.

În afară de coliba temporară a păstorului și de bordeiul săracului, sînt rare casele și anexele gospodărești ale căror părți componente și elemente constructive să nu fie măiestrit fasonate și frumos împodobite cu ornamente.

Mai întâi, la împrejmuirea curții, lemnul, folosit sub formă de uluci așezate în construcție vertical, este aproape totdeauna lucrat cu deosebită grijă și artă. Scîndurile sînt tăiate după desenhuri variate, care redau, stilizate, aspecte din flora țînului. În numeroase sate din Oltenia, ca și în unele regiuni din Ardeal, atenția cioplitorului în lemn se îndreaptă în mod special asupra porții, care, despărțită în poartă pentru care și porțiță pentru oameni, este prinsă la partea superioară sub un acoperiș unitar, întreaga construcție luînd aspectul unui adevărat arc de triumf rustic.

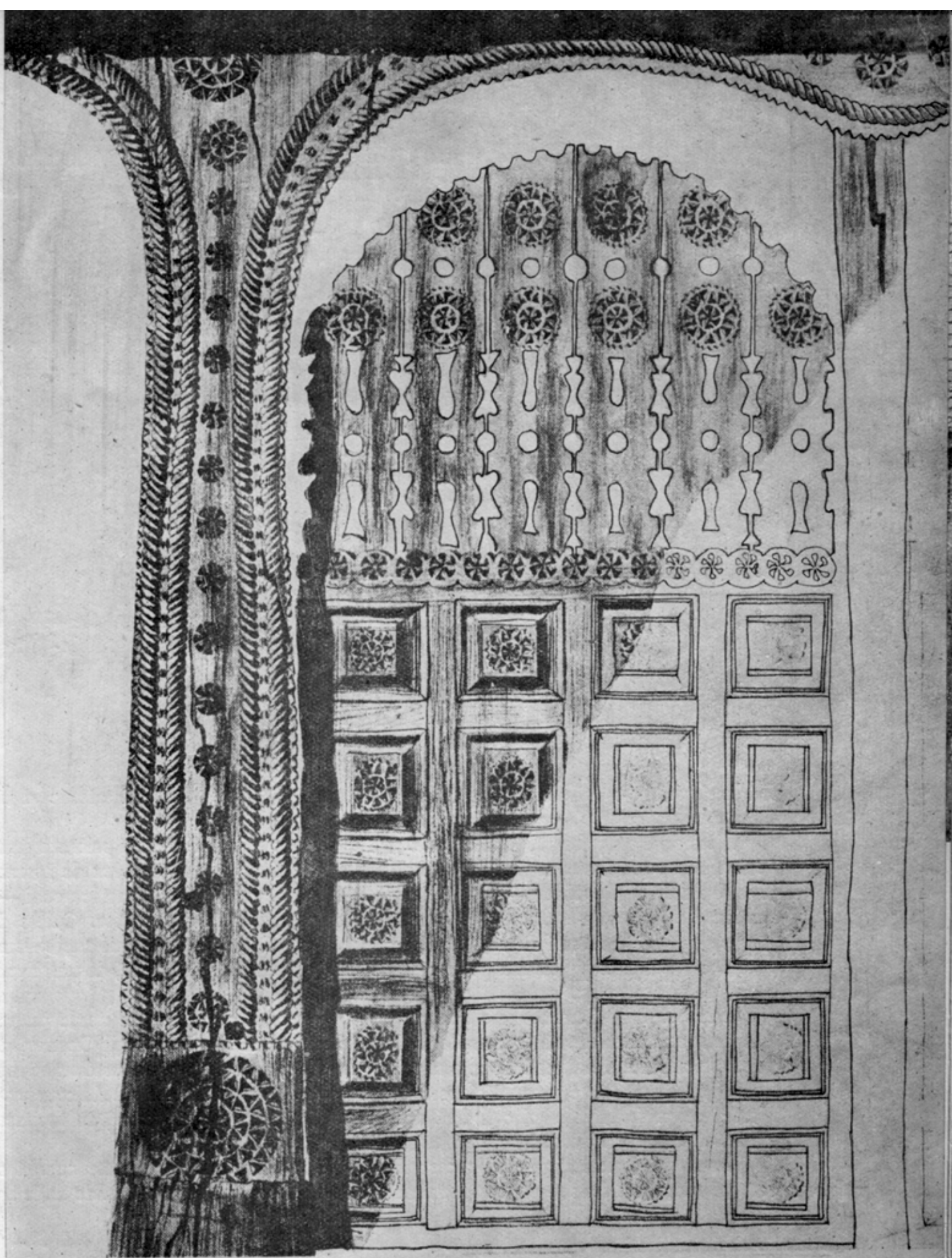
Exemplare ca acelea din Curtișoara (fig. 104) și din Tălpășești, în regiunea Craiova (fig. 105) sau din Ieud în Maramureș (fig. 106), construite din lemn masiv de gorun, pun în evidență nu numai concepția clară a formelor, atît de potrivite scopului și atît de atrăgătoare, dar și varietatea modelelor ornamentale, precum și măiestria cu care sînt realizate.

În acest domeniu, ca și în acela al locuințelor, folosirea experienței acumulate în arhitectura minorităților naționale a dat în realizările unor meșteri romîni din Transilvania sinteze de o frumusețe și bogăție surprinzătoare, cum sînt, de pildă poarta unei gospodării dintr-un sat de lîngă Odorhei (fig. 107), sau porțița unei case din satul Tilișca-Sibiu (fig. 108), în formele și decorația cărora, alături de trăsăturile tradiționale, caracteristice artei populare locale, descoperim și pătrunderea a numeroase elemente de origine cultă, proprii barocului.

O atenție asemănătoare acordă țăranul lemnului ori unde intră în construcție și este lăsat aparent. Parmaclicul scărilor și al prispei, stîlpii, grinzile, ieșiturile streșinii, anumite părți din acoperișul de șindrila, într-un cuvînt toate elementele și suprafețele susceptibile să primească o formă deosebită și un decor, sînt din belșug fasonate și împodobite cu cele mai variate modele de creștături.

Pentru o mai bună înțelegere a valorii formelor pe care meșterii populari le-au dat elementelor constructive — respectiv și celor de umplutură — și pentru precizarea rolului pe care îl joacă aceste forme și ornamentele care le însoțesc, în completarea frumuseții specifice operelor de arhitectură, să cercetăm sumar, din acest punct de vedere, cîteva din trăsăturile particulare ale celor mai de seamă părți din care se compune o clădire.

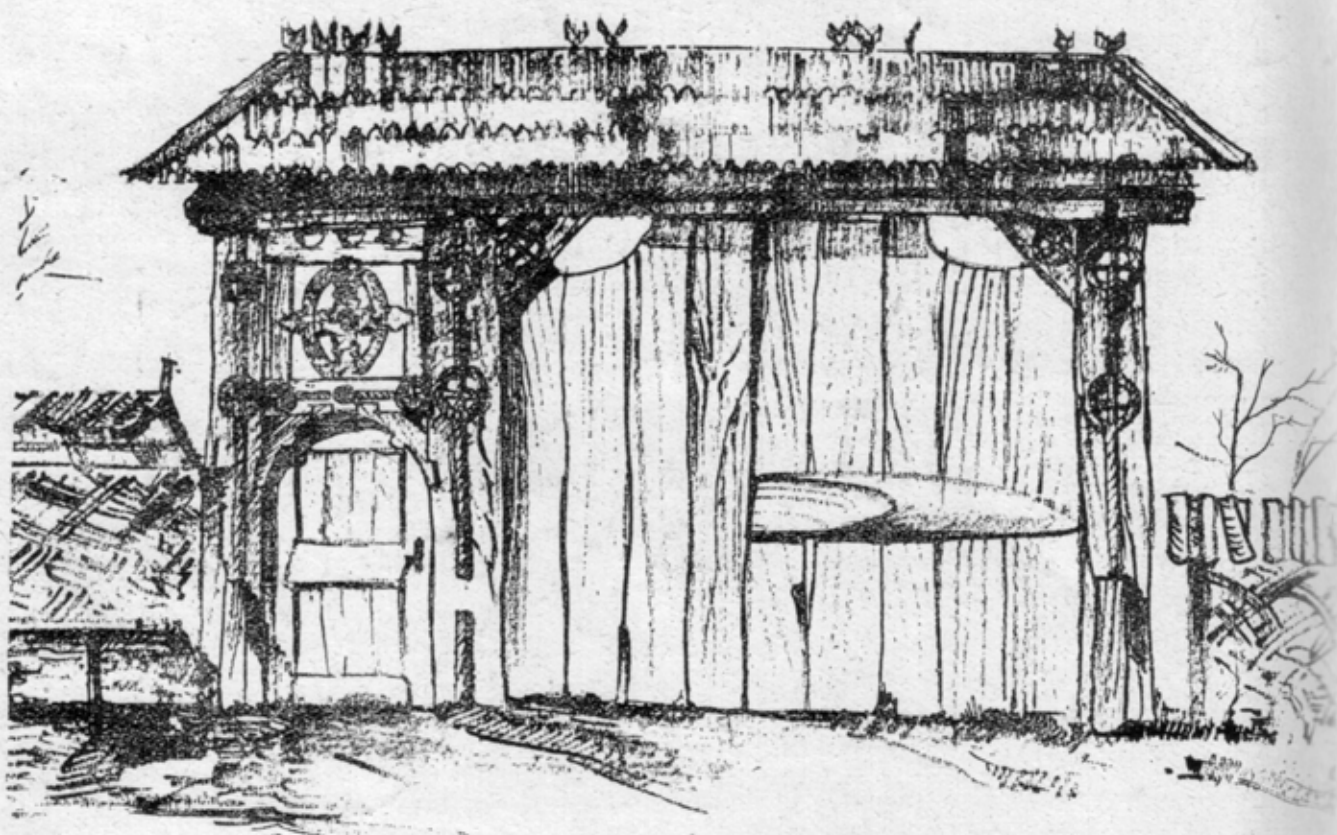
Acoperișul. Forme grațioase sînt date în special părții care determină în mare fizionomia generală a întregului edificiu, acoperișului, atunci cînd se folosește ca material de învelitoare șindrila. Se remarcă în acest caz rotunjirea măiestrită a colțurilor — muchii și dolii. Este vorba aci, în primul rînd, de o necesitate constructivă, dictată de forma și natura materialului, care nu îngăduie intersecții de planuri după linii drepte. Dificultatea, înlăturată cu măiestrie, a dus la obținerea unui efect estetic. Felul cum este rezolvată rotunjirea colțurilor, însoțită adesea de o frîngere

0

50

100 cm

106. Poartă de la o casă din satul Ieud în Maramureș

a pantei, printr-o îndulcire gradată a ei către streșină, denotă o îndemînare și un simț artistic deosebit.

Frumoasă prin formă, învelitoarea este și mai mult înfrumusețată prin creșterea după diferite modele a capetelor vizibile ale șindrilor, prin modul lor de așezare și prin punerea în evidență — lucrul acesta se întîmpla cel puțin în casele vechi — a cuielor, de lemn sau de fier, «țigănești», folosite la fixarea șindrilor. Cuielile de lemn în special, care se foloseau în trecut, aveau capul fasonat în chipul unei prisme de 4-5 cm înălțime și formau pe acoperiș o serie de coroane succesive, de un remarcabil efect decorativ.

Elementul de încoronare a acoperișului, «coama», se bucură în unele cazuri, mai cu seamă în satele din partea de mijloc și de miazănoapte a regiunii Craiova, de o atenție cu totul deosebită. În contrast cu muchiile și doliile, care sînt totdeauna moi (rotunjite), coama este ascuțită și pusă în evidență de un șir de șindriile ridicate peste nivelul acoperișului. Și aci o formă constructivă este speculată cu artă în favoarea unei înfățișări grațioase.

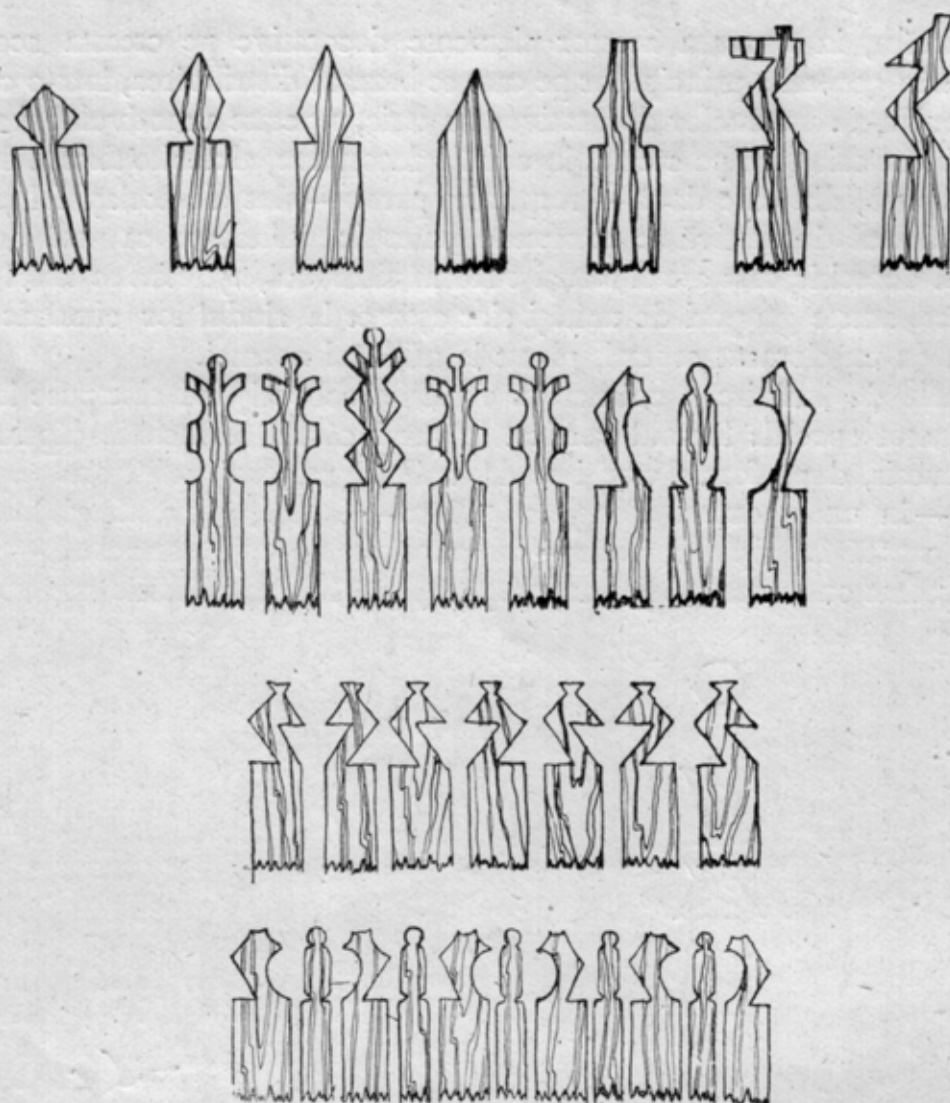
În adevăr, șirul de șindriile care formează o creastă ridicată peste coamă se găsește așezat totdeauna pe versantul acoperișului îndreptat spre partea de unde bat

107. Poarta unei case dintr-un sat de lângă Odorhei

108. Portița unei case din satul Tilișca-Sibiu

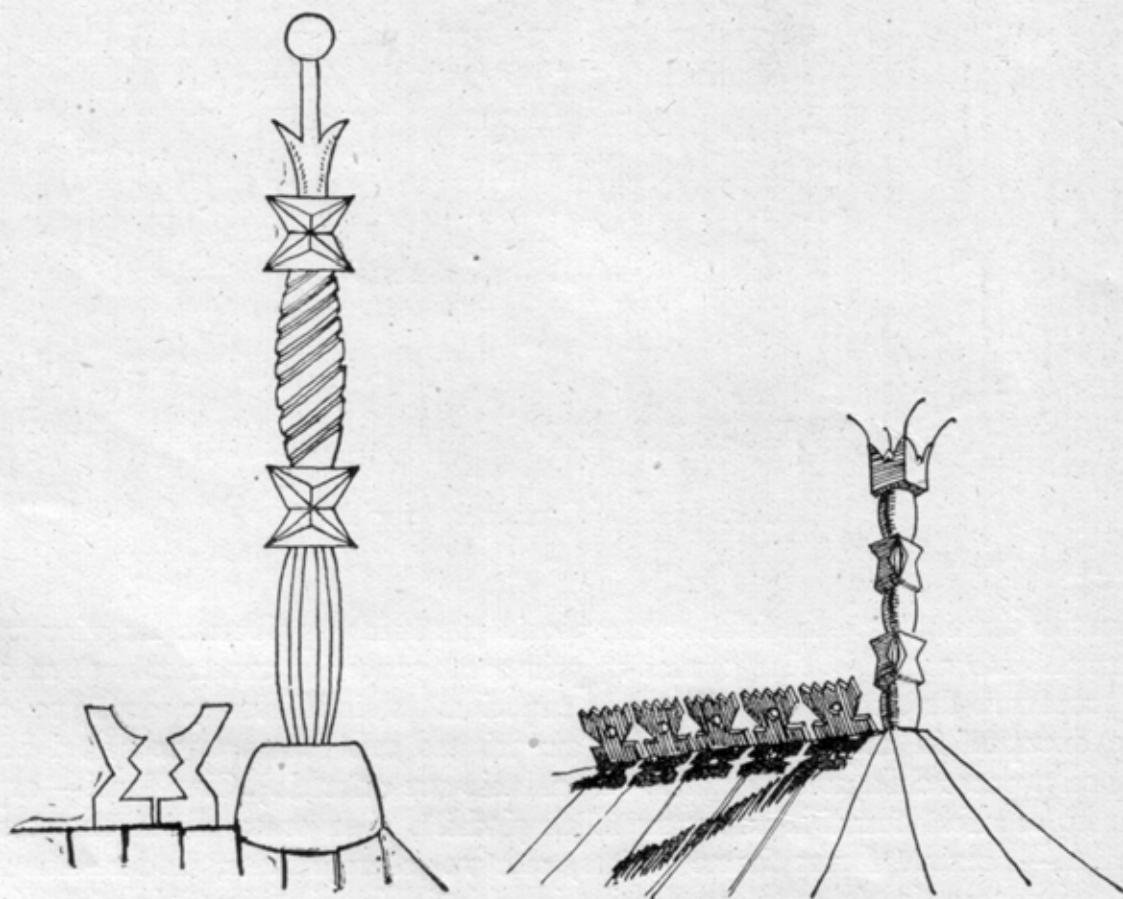
109. Modele felurite de ci cîrlani

vînturile dominante. În felul acesta ploaia și zăpada spulberate de vînt nu pot pătrunde sub acoperiș. Dar pentru ca prin acest procedeu constructiv să se obțină o încoronare de efect a clădirii, partea superioară a șindrilor ce depășesc coama este decupată în chip de ornamente, majoritatea sub forma unor păsări stilizate (țărani numesc chiar aceste șindriile «ciocîrlani» sau «cîrstei»). Ciocîrlanii — expresie care nu se referă numai la un anumit fel de șindrilă, ci la toate acelea care compun creasta — prezintă forme foarte variate, care vor să reprezinte, cînd nu sînt simple tăieturi geometrice (pătrate, romburi, triunghiuri), figuri stilizate de păsări (ciocîrlani, cocoși, gîște, vrăbii), de animale (cap de cal, cap de urs sau cap de șarpe), de oameni, flori sau felurite obiecte simbolice — cruci, pistornice etc. (fig. 109).

Remarcăm, în aşezarea acestor elemente decorative pe creasta acoperişului, respectarea în general a principiilor pe care se bazează distribuirea, într-o compoziţie de tip popular, a elementelor decorative: simetrie, repetare a motivului şi alternanţă. Ciocîrlanii sînt orînduiţi pe creastă în unităţi decorative, alcătuite fiecare din trei sau cinci exemplare, din care două — respectiv patru — sînt de acelaşi fel şi unul de alt fel. Unitatea decorativă se compune simetric, luîndu-se ca axă de simetrie exemplarul deosebit, care are el însuşi o formă simetrică, aşa cum se arată în figura 109. Adesea, aceste grupuri de unităţi sînt aşezate la rîndul lor simetric faţă de o formă sau de un element central, plasat la mijlocul coamei.

Punctele de întîlnire a coamei cu vîrfurile acoperişului sînt puse în evidenţă de un element special: lemnul vertical în jurul căruia se încheie cîpriorii apelor înguste, numit, după forma care i se dă, *bold*, *săgeată*, *cui*, *suliţă* sau *ţeapă*.

Înalt — în unele cazuri ajunge la 2,00 m — boldul, convertit şi în obiect de podoabă, capătă înfăţişări felurite — de genul celor deja semnalate — şi este în general decorat cu creştături pe toate feţele (fig. 110). În clădirile mai recente, sub

110. Modele de « bolduri » decorative înălţate pe creasta acoperişului caselor, grajdurilor, porţilor etc.

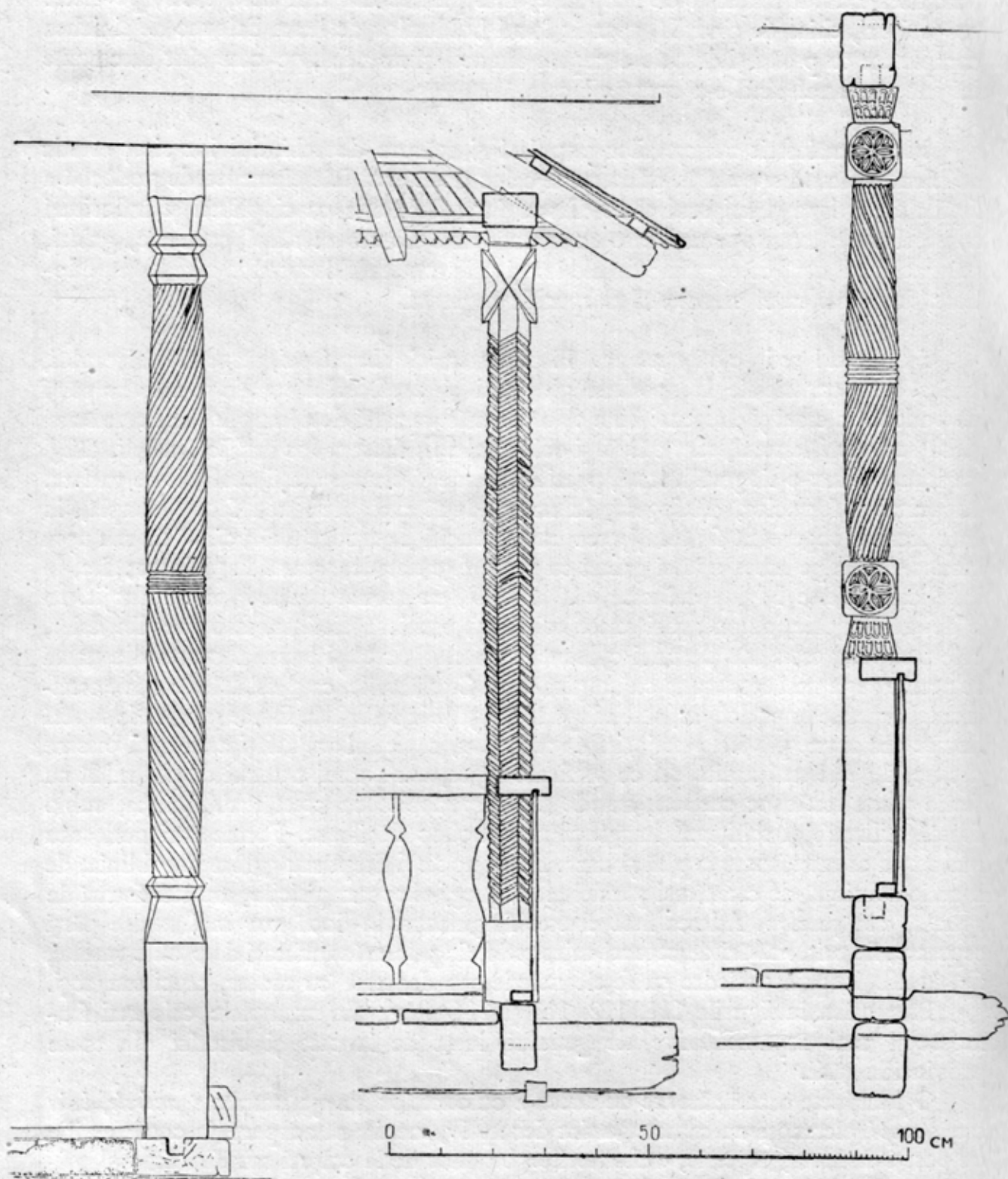
înriurirea noului material de acoperire, mai practic dar mai urât, tabla, pe unele acoperișuri, chiar de șindrilă, apar în locul boldurilor de lemn baloane de tinichea completate cu păsări și drapele decupate din același material, pe care sînt însemnate inițiale sau anul cînd s-a construit casa.

Marea măiestrie a meșterilor populari și măsura deosebitului lor simț estetic se afirmă în mod special în arhitectura celor două esențiale elemente de podoabă a fațadelor: prisma și foișorul și în dispoziția și decorația cu cioplituri și înflorituri a pieselor de lemn aparent care compun aceste elemente: stîlpi, colonete, grinzi, parmaclîcuri etc., care, prin formele lor și prin motivele decorative care le împodobesc, imprimă casei caracterul ei specific regional.

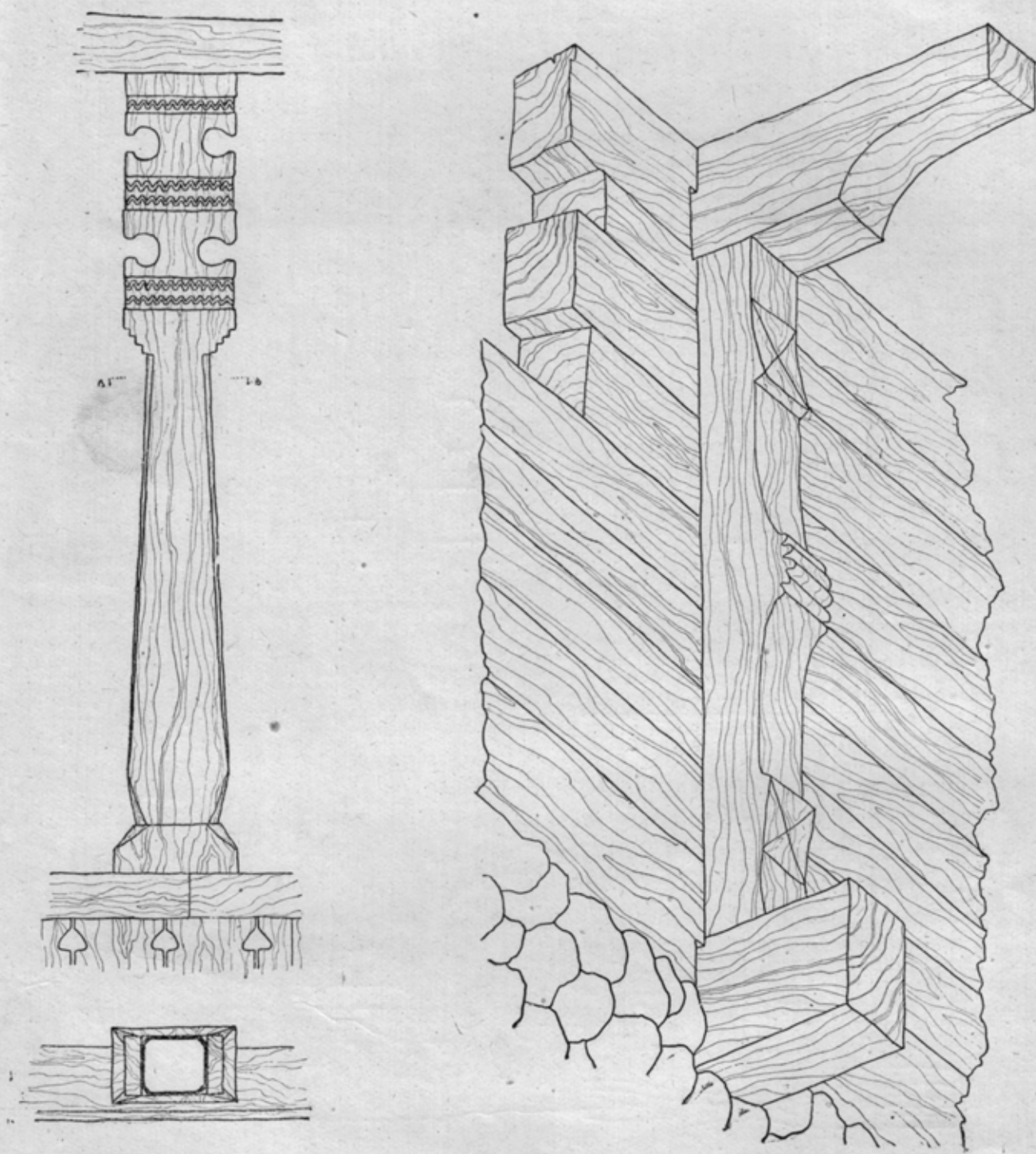
Stîlpul și coloneta. Piese esențiale ale prispei, respectiv foișorului, acelea care contribuie la sporirea gingășiei și a efectului estetic al acestor părți de podoabă a casei și dau, mai bine ca orice, măsura artei de a împodobi cu creștături și cu sculpturi lemnul, sînt stîlpii și colonetele. În factura lor arhaică, stîlpii, tăiați totdeauna dintr-o singură bucată, prezintă forme și ornamentații nesfîrșit de variate. În privința formelor, distingem, în mare, două categorii: una foarte simplă, în care lemnul sugerează fie înfățișarea unui trunchi de arbore tînăr, cilindric sau ușor tronconic, fie pe aceea a unei grinzi cu patru fețe netede, așezată în picioare; alta, în care lemnul este bogat prelucrat « în dungi », cu numeroase fețe, sau rotunjit. În a doua categorie, stîlpul, mai exact coloneta, prezintă distinct, fasonate din daltă, cele trei părți esențiale ale unei coloane: capitelul, fusul și baza. Aceasta din urmă se prelungește mai totdeauna cu un pedestal. Creștăturile, ca și celelalte motive ornamentale care le împodobesc, sînt adaptate cu grijă la feluritele forme pe care le capătă fiecare din aceste părți. În majoritatea cazurilor, capitelul are înfățișarea unei prisme drepte, de cele mai multe ori cu vîrfurile teșite, sau a unui trunchi de piramidă cu fețele plane sau ușor curbate, netede sau împodobite cu creștături. Adesea, sub o formă stilizată, el schițează imaginea unui boboc de floare. Forme mai mult sau mai puțin asemănătoare capătă și baza. Fusul poate fi drept sau galbat și subliniat de o serie continuă de creștături paralele în zigzag, « în scara pisicii », sau sub formă de spirală, « în șurub ». Adesea însă el este fragmentat în două sau mai multe părți separate, fie prin brățări de cercuri orizontale, fie prin mănunchiuri de profile variate, fie, în sfîrșit, prin poliedre cu fețele netede sau decorate cu rozete, cruci sau roți.

Prezentăm în figurile 111, 112, 113 și 114 cîteva din exemplele cele mai frumoase și mai reprezentative ale genului, luate de la case și biserici din toate provinciile țării.

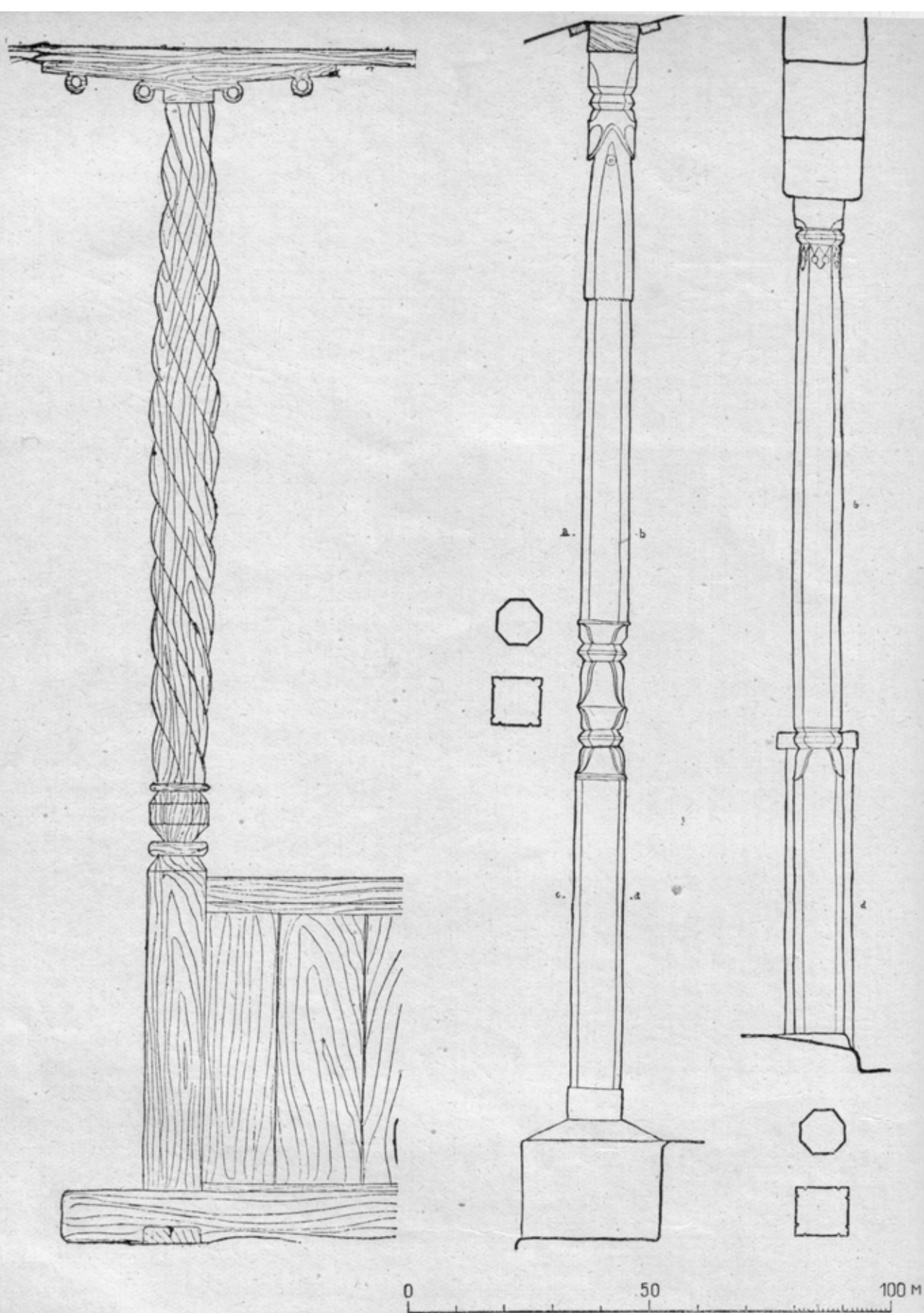
O înfățișare asemănătoare cu aceea a colonetelor au așa numitele *undrele*, *babe* sau *stenapi*, elemente cu caracter strict decorativ, menite să acopere, la construcțiile cu pereți de lemn, capetele, « cheotorile » birnelor de la colțuri sau din dreptul prizezilor (fig. 115 și 116). Cînd fac parte din compoziția unui pridvor (fig. 116: fragment din pridvorul bisericii Sf. Ion Botezătorul din satul Bălești-Tîrgul-Jiu),

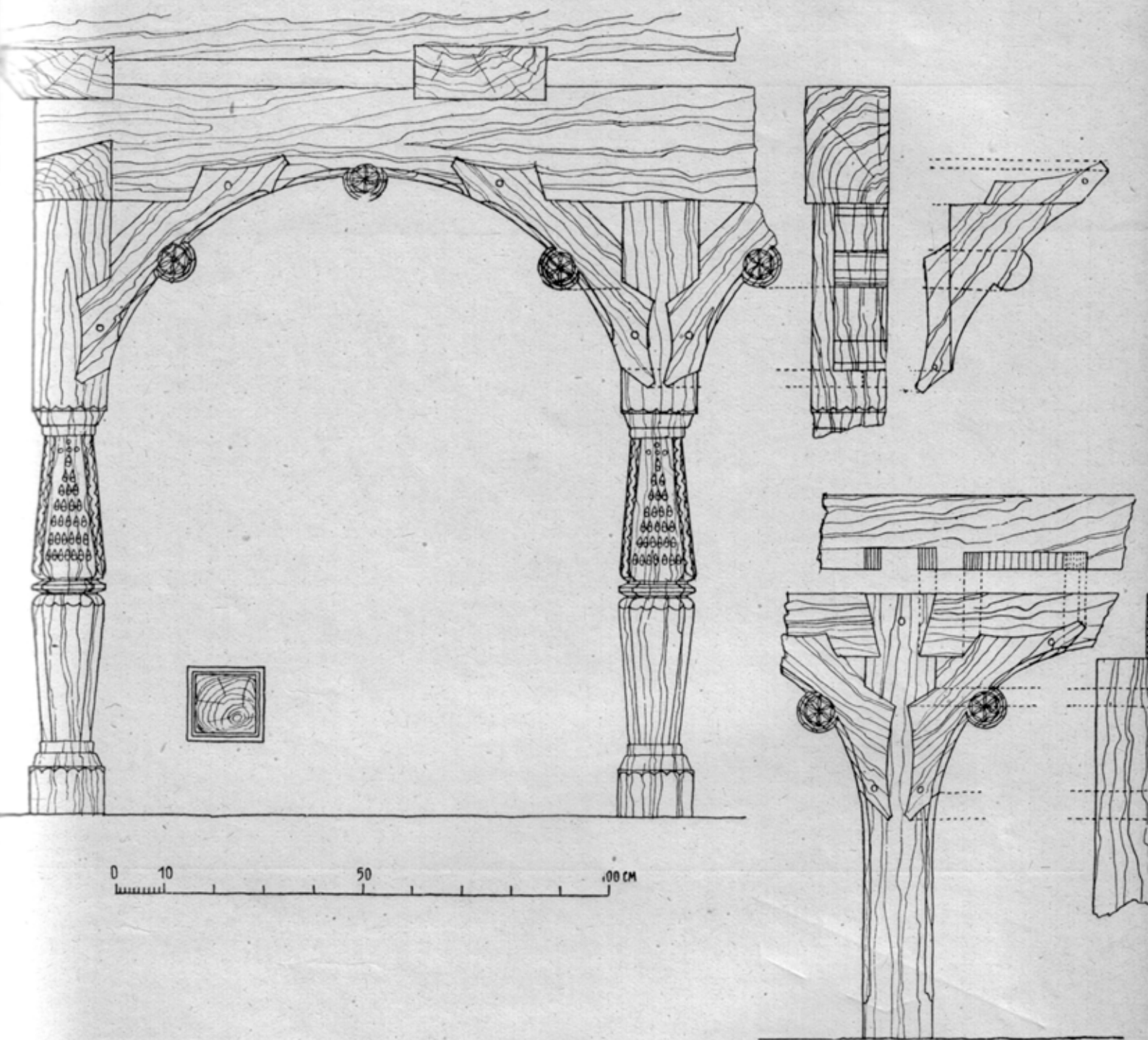
111. Colonete de lemn de la o casă din satul Curtișoara, în regiunea Craiova

112. Stîlp și ștenap de la o casă din satul Țicleni, în regiunea Craiova

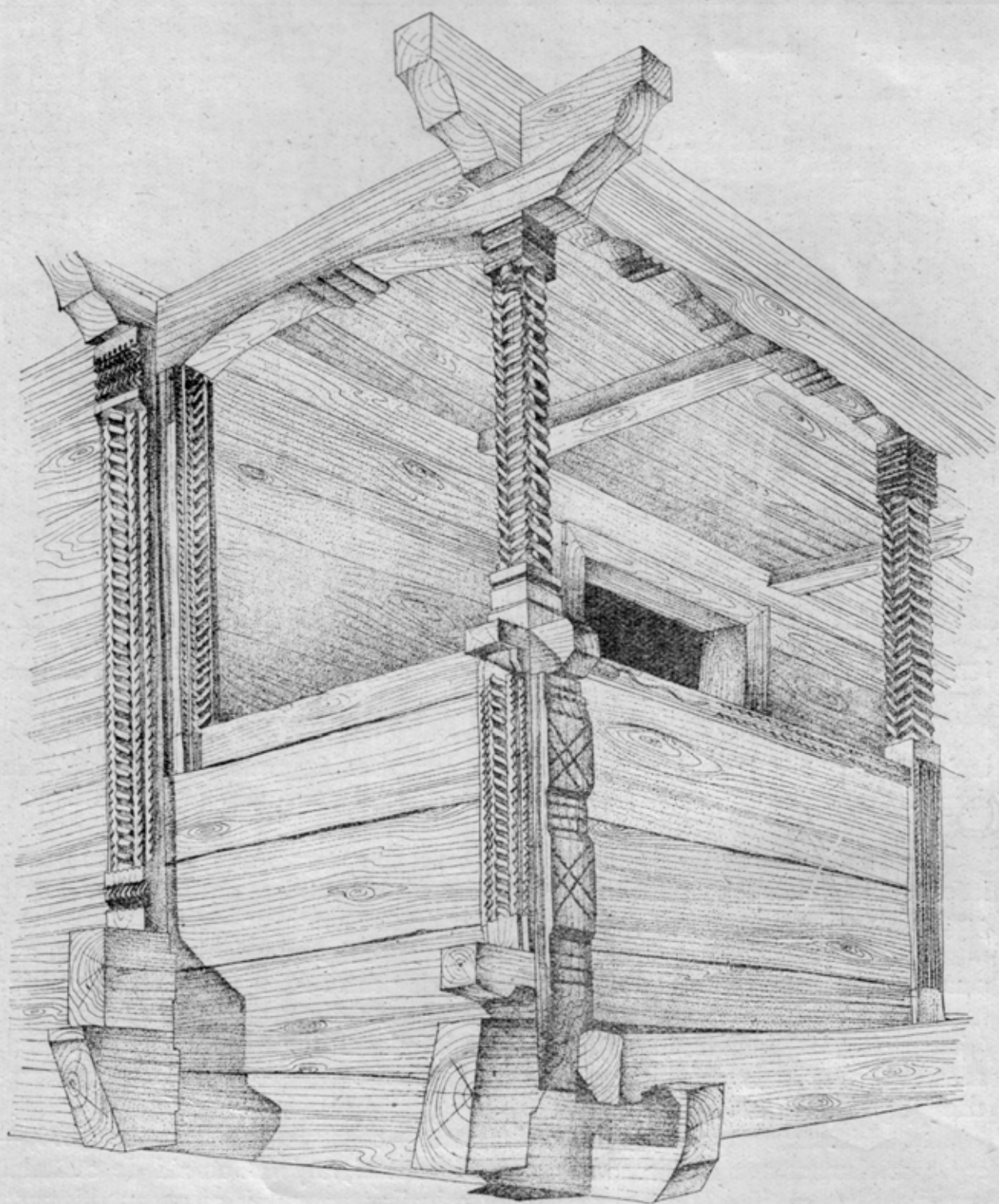
113. Colonete de la o casă veche din Tîrgoviște și de la o casă nouă din satul Căiuți, în regunea Bacău

114. Colonete de la pridvorul bisericii din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

115. Fragment din fațada laterală a bisericii din satul Bălești II, în regiunea Craiova

116. Fragment din pridvorul bisericii de lemn din satul Bălești II, în regiunea Craiova

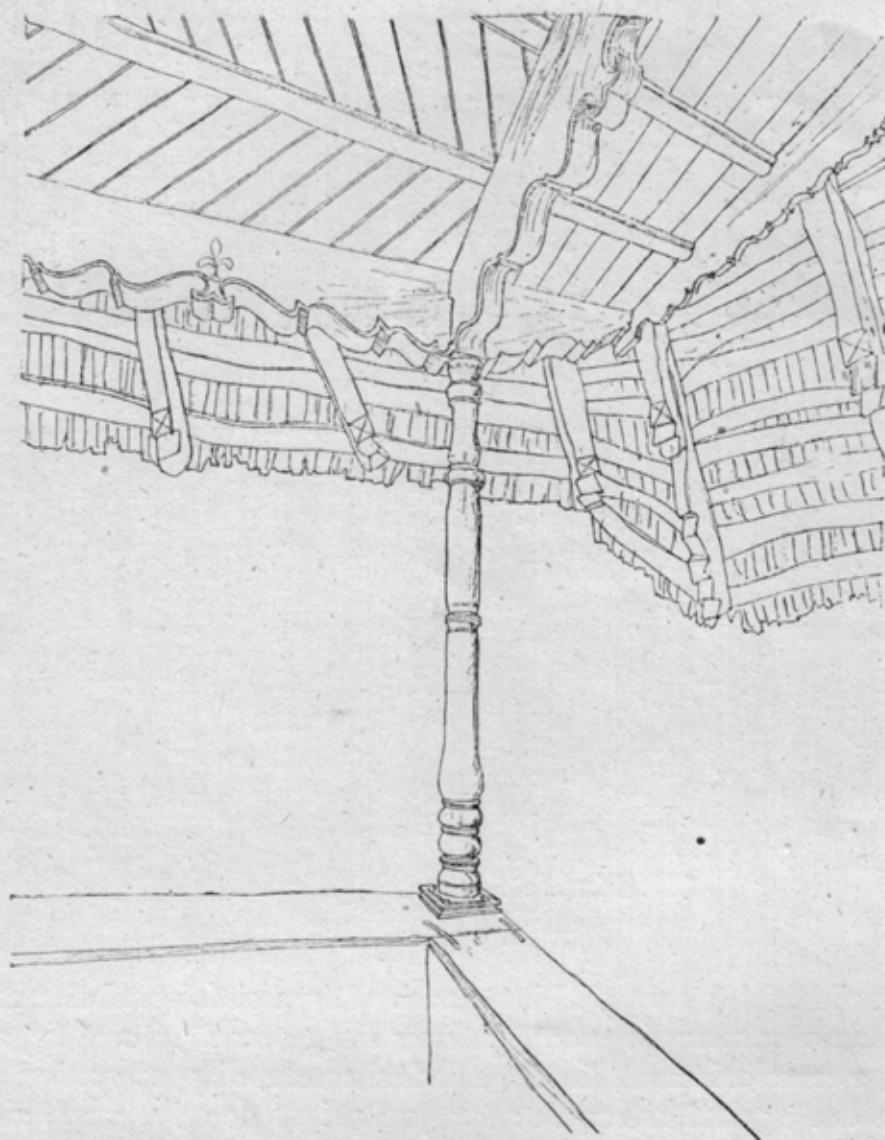
117. Fragment din fruntarul casei Ion Cumpănașu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova

undrelele capătă forme și podoabe foarte apropiate de acelea ale colonetelor în dreptul cărora sînt așezate și față de care joacă rolul unor adevărați pilaștri.

Grinzile. În majoritatea cazurilor, capetele aparente ale grinzilor au partea inferioară cioplită după profiluri variate, iar vîrful, subțiat, capătă forme foarte grațios rotunjite, adesea schițînd imaginea stilizată a unui cap de cal.

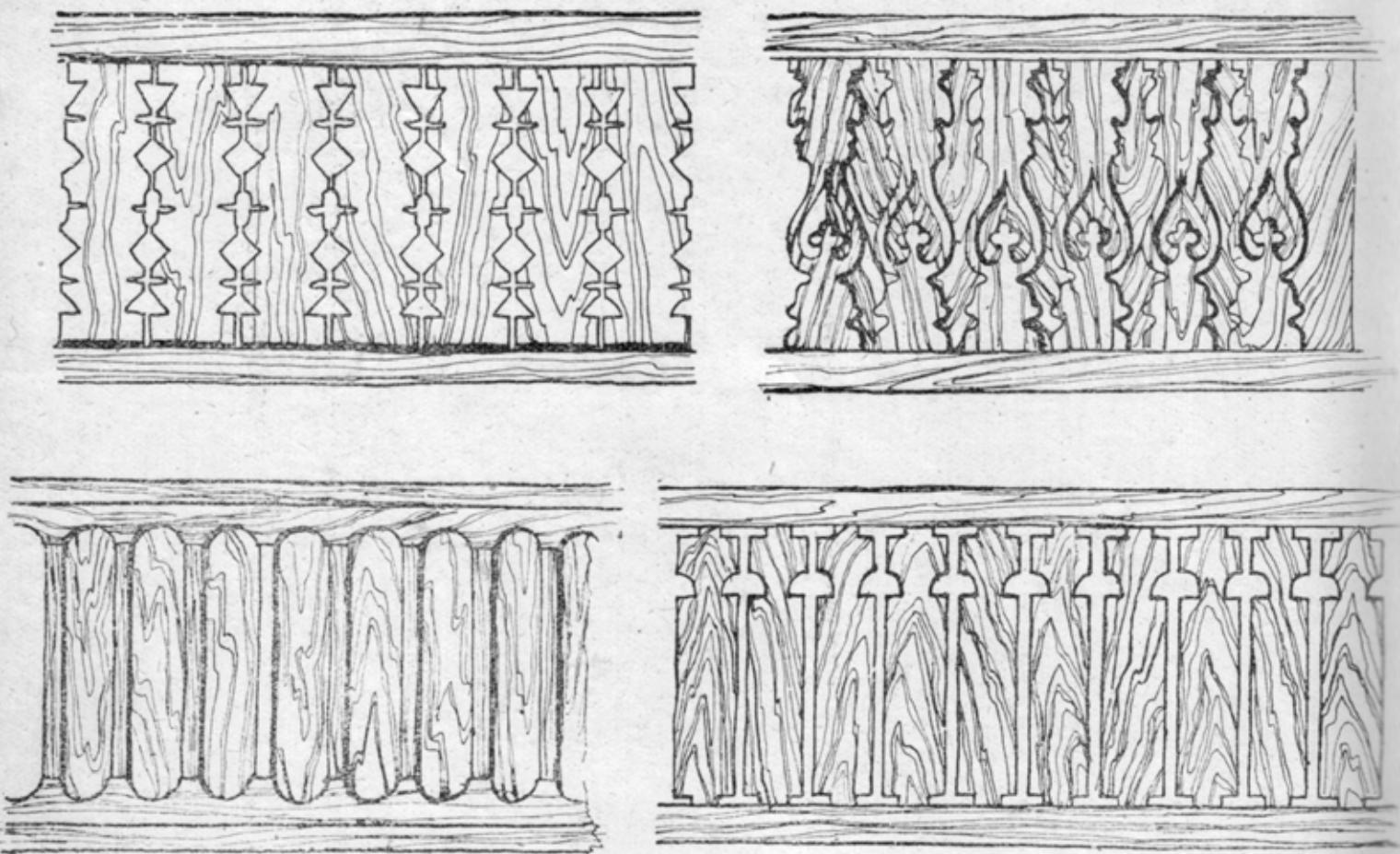
În limbajul popular, grinzile principale poartă chiar numele de *cai*, dar nu atît pentru forma, care poate fi și de altă natură, cît pentru funcția lor în construcție: încalcă pe ele birna specială numită *fruntar*. Acesta din urmă, adesea foarte înalt (ajunge cîteodată pînă la 60 cm), are partea inferioară bogat profilată, iar profilul, adesea și fața, sînt împodobite cu creștături și felurite ornamente de factură geometrică (fig. 117 și 118).

În arhitectura populară de dată mai recentă, — construcții realizate după 1890, — apare ca element nou de încoronare a pereților casei, *războiul*: un zid de cărămidă scund, înălțat cu 50—60 cm peste nivelul grinzilor tavanului, ca un antablament. Pe acest zid și pe o ramă verticală de lemn fixată de grinzile casei spre interior, se așază o serie de console pe capetele cărora, spre exterior, se sprijină căpriorii acoperișului. Zidul acesta, consolele și rama de lemn care formează în pod o «legătură

118. Fragment din foișorul casei Olănescu din Olănești

roată» de jur împrejurul învelitorii, sugerează forma schematică a unui război de țesut, de unde și numele pe care-l poartă întregul element. Destul de răspîndit și tratat în felurite chipuri — cu consolele aparente determinînd între ele panouri dreptunghiulare egale, decorate cu stucaturi sau picturi; cu consolele înzidite și întreaga suprafață formînd o friză continuă, subliniată de o decorație mărunță de stuc sau zugrăveală etc. — războiul este un element de origine orășenească, a cărui integrare în formele arhitecturii sătești s-a făcut mai peste tot în dauna frumuseții liniilor și a bunelor proporții caracteristice acesteia.

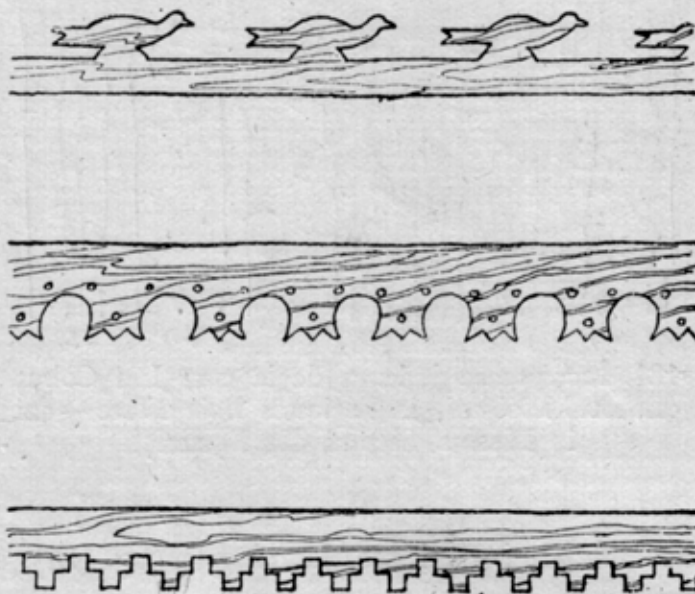
119. Modele felurite de pălimar

Parmaclicul sau pălimarul. Prispa și foișorul sînt mărginite pe linia stîlpilor de o construcție ușoară, *pălimar* sau *parmaclic*, făcută fie, mai rar, din blăni subțiri, așezate orizontal, fie din scînduri scurte, dispuse vertical și îmbinate, «ulucite», în două grinzi orizontale: una jos, prinsă de talpa casei, alta sus, de o factură mai delicată, fixată de stîlpi. În majoritatea cazurilor, scîndurile verticale ale pălimarului au marginile profilate. Formele care se obțin prin această iscusită prelucrare a lemnului sînt nespus de variate. Perfect simetrice, ele urmăresc fie să reprezinte anume figuri geometrice: triunghiuri, romburi, cercuri etc., fie să dea reprezentări stilizate de flori, de păsări etc. Imaginea căutată de artist poate fi redată de scîndura însăși, care apare în compoziția prispei ca element plin, luminat, sau de golul umbrît, limitat de profilurile a două scînduri alăturate. În construcțiile noi — și mai cu seamă în satele apropiate de tîrguri sau de unele centre industriale — pălimarul este făcut din scînduri *traforate*, tăiate mărunt, în diverse forme, cu ferăstrăul. Un tip deosebit în cadrul acestei ultime formule îl constituie pălimarul plin, format dintr-un perete de scînduri drepte, așezate strîns unele lîngă altele, peste care

sînt fixate alte scînduri, bogat și mărunț traforate. Adesea rosturile dintre scîndurile peretelui plin sînt astupate de stinghioare sau semicolonite, care se îmbină sus, cîteodată și jos, cu o scîndură orizontală de aceeași grosime, în care au fost decupate semicercuri. Decorul balustradei apare în acest caz ca fiind format dintr-un lanț de ocnite. Înfățișăm în imaginile din figura 119 cîteva modele luate la întîmplare din nesfîrșit de bogatul vocabular decorativ de acest gen.

La casele cu parmaclîc traforat, se folosește în mod curent și *pazia*: o scîndură subțire, traforată sub formă de zimți, de pătrate, de ciucuri, de păsări etc., care îmbracă marginea exterioară a streșinilor (fig. 120).

Prispa și elementele ei constructive și decorative sînt făcute din lemn aparent, chiar cînd pereții casei sînt construiți dintr-un alt material și tencuiți. Contrastul

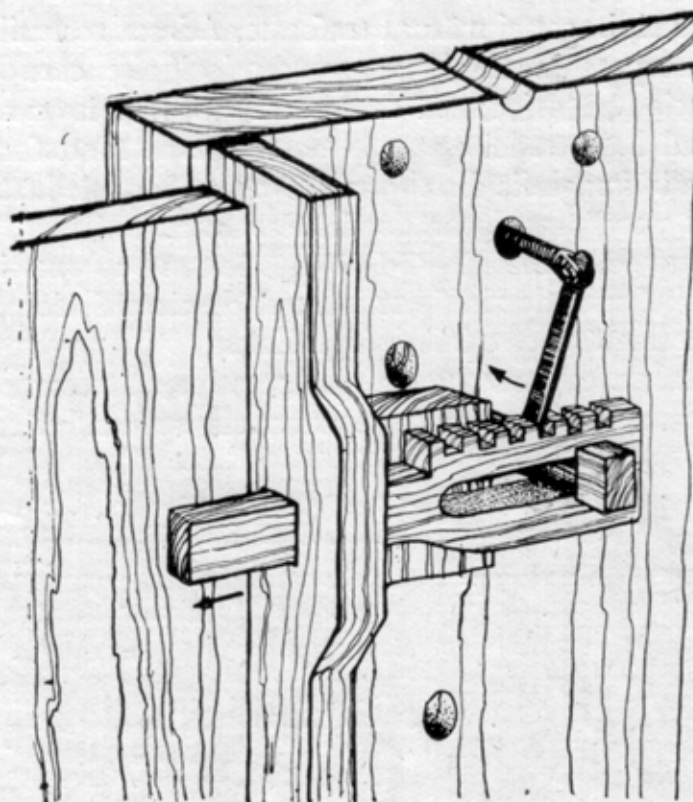

120. Modele de pazii decupate în scînduri subțiri

dintre aceste două feluri de materiale este oarecum căutat, el contribuind în mod simțitor la mărirea efectului estetic al clădirii.

Ușile și ferestrele. În cadrul aceluiași preocupări de a da elementelor utile din compoziția arhitecturală a clădirilor forme frumoase și podoabe atrăgătoare, ușile și ferestrele s-au bucurat adesea de atenția deosebită a meșterilor populari.

La casele foarte vechi, ușile sînt scunde (sub statul omului) și construite mai totdeauna dintr-o singură bucată de lemn, o blană de 10 —12 cm grosime, fără balamale metalice, articulată în praguri prin intermediul a două scurte axe de rotație cioplite pe una din margini, sus și jos, în aceeași bucată de lemn din care este făcută

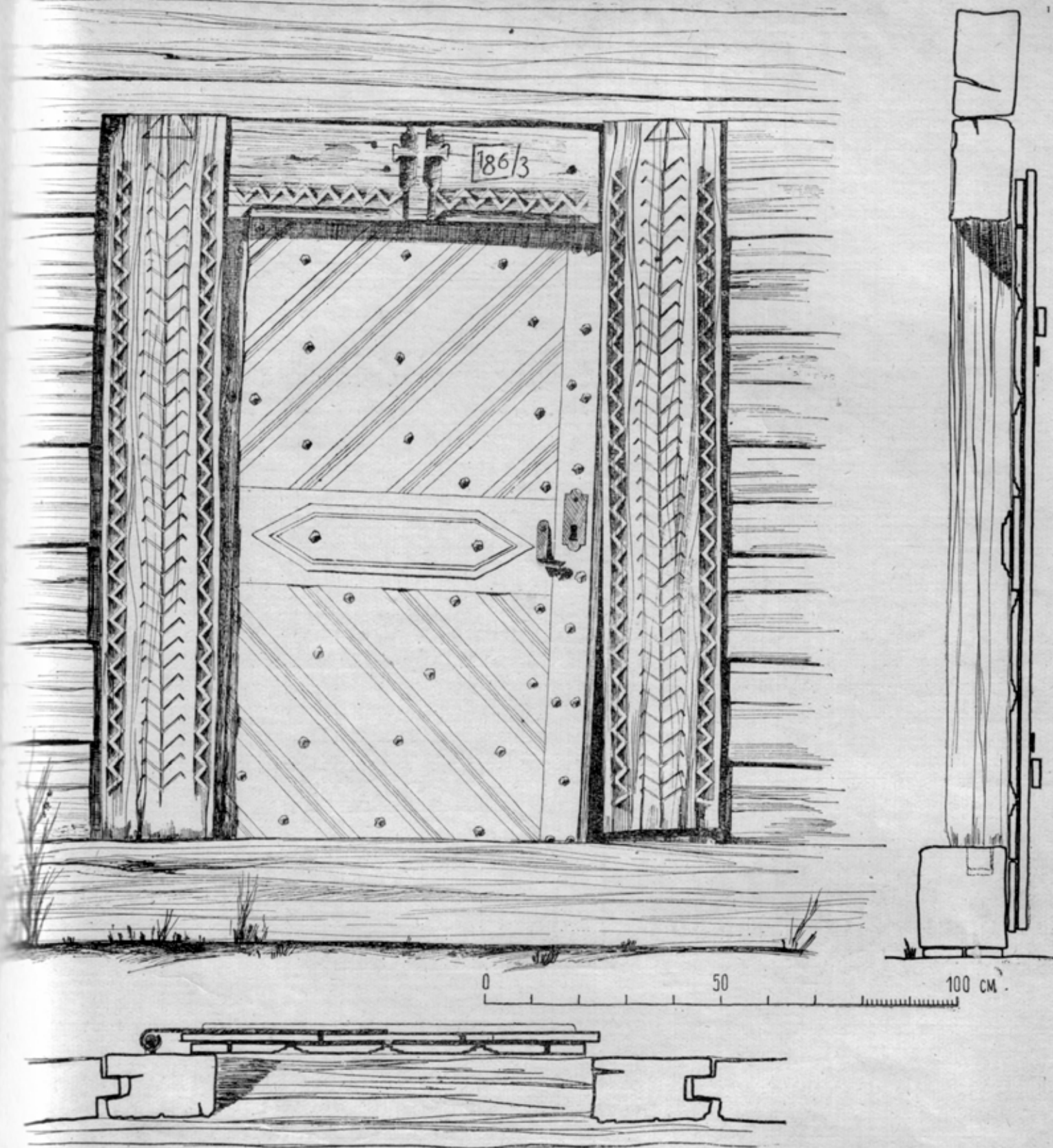
121. Încuietore de lemn de la casa Ion Cobuț din satul Moșeni, în regiunea Baia Mare — azi în Muzeul Satului din București

și ușa. Mînerul și încuietorile, ingenioase dar simple (fig. 121), sînt construite tot din lemn.

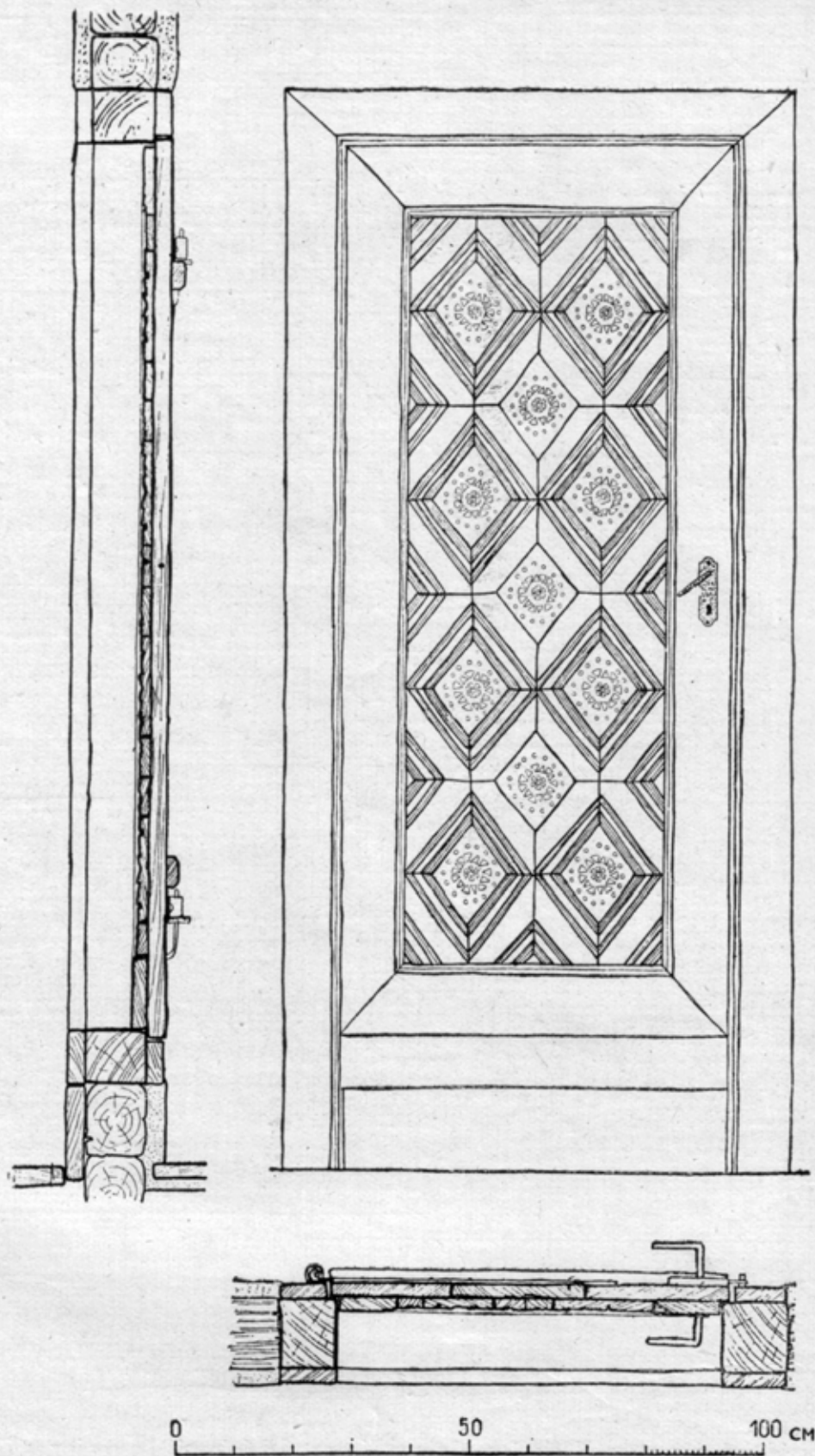
Alteori însă, foaia ușii este construită din mai multe bucăți de scînduri, cîteodată chiar de esențe diferite, dispuse distinct în două straturi și legate solid între ele prin chingi, îmbinări și cuie. În acest caz, fața principală, cea care se vede din exterior, este alcătuită din scîndurile mărunte, fasonate și îmbinate între ele după modele felurite, cu scopul de a produce anume efecte decorative.

Aparținînd acestei categorii, ușa înfățișată în figura 122, provenind de la grajdul fostei gospodării Ion Cobuț din satul Moșeni-Baia Mare (azi în Muzeul Satului din București), este făcută dintr-un schelet de trei scînduri groase, așezate vertical una lîngă alta și legate solid cu două chingi tot de lemn, orizontale, una sus, alta jos. Peste aceste scînduri, pe fața principală, încadrate de o ramă lată în două panouri — ca două tăblii — sînt bătute scîndurile dispuse oblic, într-un sens în panoul de sus, în alt sens în cel de jos. Marginile scîndurelor sînt ușor profilate.

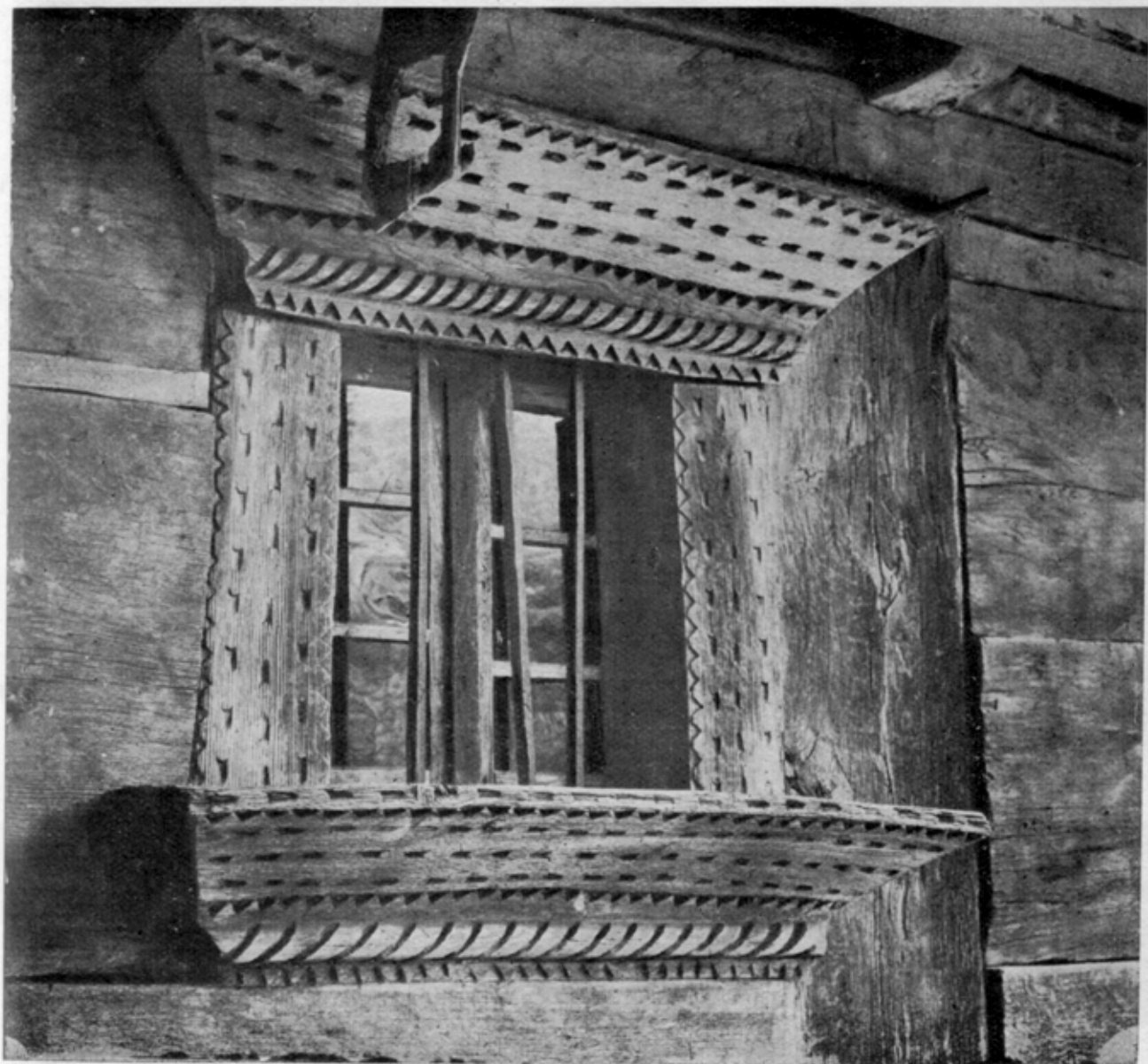
În exemplarul înfățișat în figura 123, simplitatea aceluiași mod de construcție se îmbină cu o decorație ceva mai bogată, mai plină de gingășie. Ușa, care aparține casei

122. Ușa grajdului din gospodăria Ion Cobuț din satul Moişeni, în regiunea Baia Mare — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

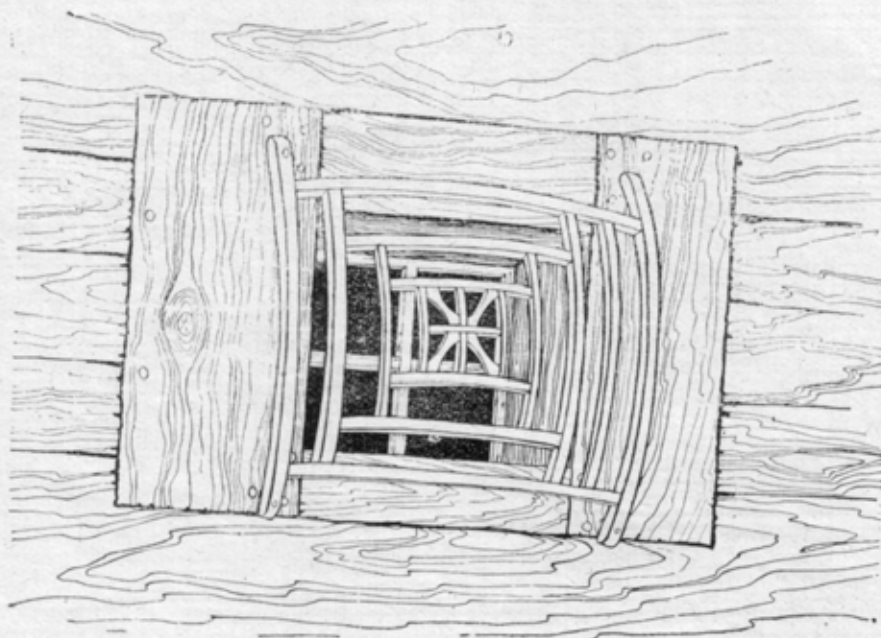
123. Ușa casei Beuran din satul Curtișoara-Craiova — azi în Muzeul Satului din București

124. Fereastra casei Ion Cobuț din satul Moșeni, în regiunea Baia Mare — azi în Muzeul Satului din București

Beuran din Curtișoara (vezi și figurile 40 și 41), prezintă pe fața principală o singură tăblie încadrată de o ramă lată, în cîmpul căreia scîndurelele, înguste și scurte, sînt așezate așa fel ca să formeze un desen de romburi înlănțuite. Marginile fiecărui romb sînt puse în evidență de mici profile cioplite, iar centrul este decorat cu cîte o rozetă făcută din creștături.

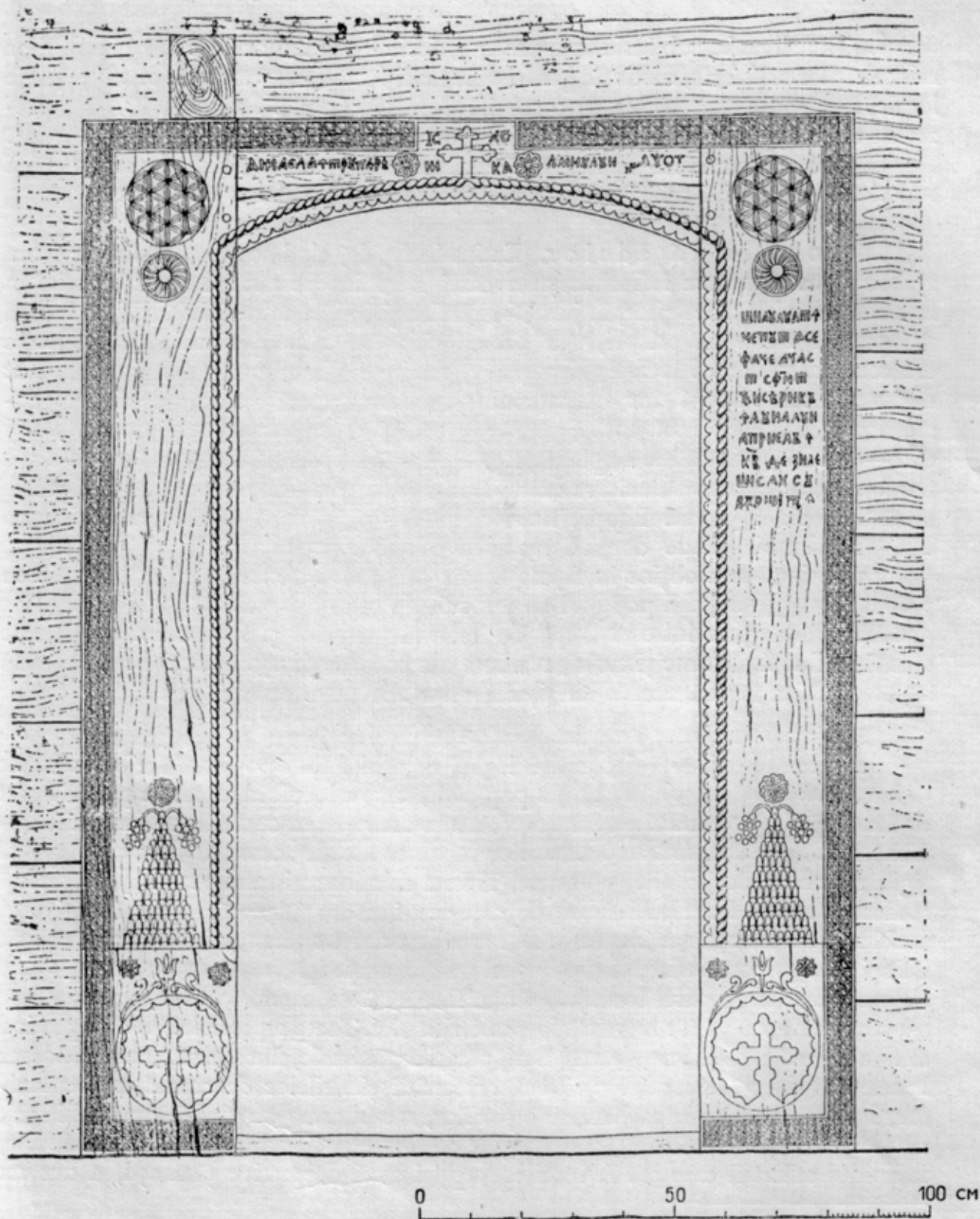
Mult mai simple ca mod de construcție și podoabă sînt ferestrele caselor vechi, din care înfățișăm ca exemplu două modele aflătoare azi în Muzeul Satului din București: unul, cel din figura 124, luat de la casa Ion Cobuț din satul Moșeni-Baia-Mare (sfîrșitul veacului al XVIII-lea), în care rama este formată din doi montanți dreapți cu creștături și două grinzișoare orizontale cu profile ascuțite, proemi-

125. Fereastră la casa Ion Buta din satul Sălciuia-Turda — azi în Muzeul Satului din București

nente; celălalt, din figura 125, luat de la modesta locuință Ion Buta din satul Sălciuia de Jos-Turda (jumătatea veacului al XIX-lea), în care fereastra, încadrată de o ramă dreaptă, simplă, este prevăzută cu zăbrele subțiri profilate.

Mult mai căutate și mai bogate sînt formele și decorația acestor elemente de detaliu ale arhitecturii populare, atunci cînd ele sînt menite să înfrumusețeze o biserică. Motivele decorative cele mai des folosite în acest caz în Țara Romînească și Moldova, concentrate mai ales pe ramele foarte late care încadrează ușile și ferestrele, sînt de factură geometrică. În figura 126 se înfățișează un astfel de exemplu, oferit de biserica de lemn din satul Răpciuni, pe valea Bistriței, în regiunea Bacău.

126. Rama de lemn a uşii bisericii din satul Răpicieni-Ceahlău, în regiunea Bacău

În Transilvania, sub înrîurirea ornamentice de origine occidentală a meșterilor minorităților naționale, motivele geometrice tradiționale, caracteristice artei populare locale, sînt combinate adesea cu o subtilă decorație florală. În figura 127 este prezentat un exemplu interesant de acest fel: rama ușii bisericii din satul Albac-Abrud¹.

Și mai caracteristică apare în Transilvania înlocuirea liniei drepte a părții superioare a cadrului ușii și a ușii însăși, cu arcul în plin cintru sau eliptic.

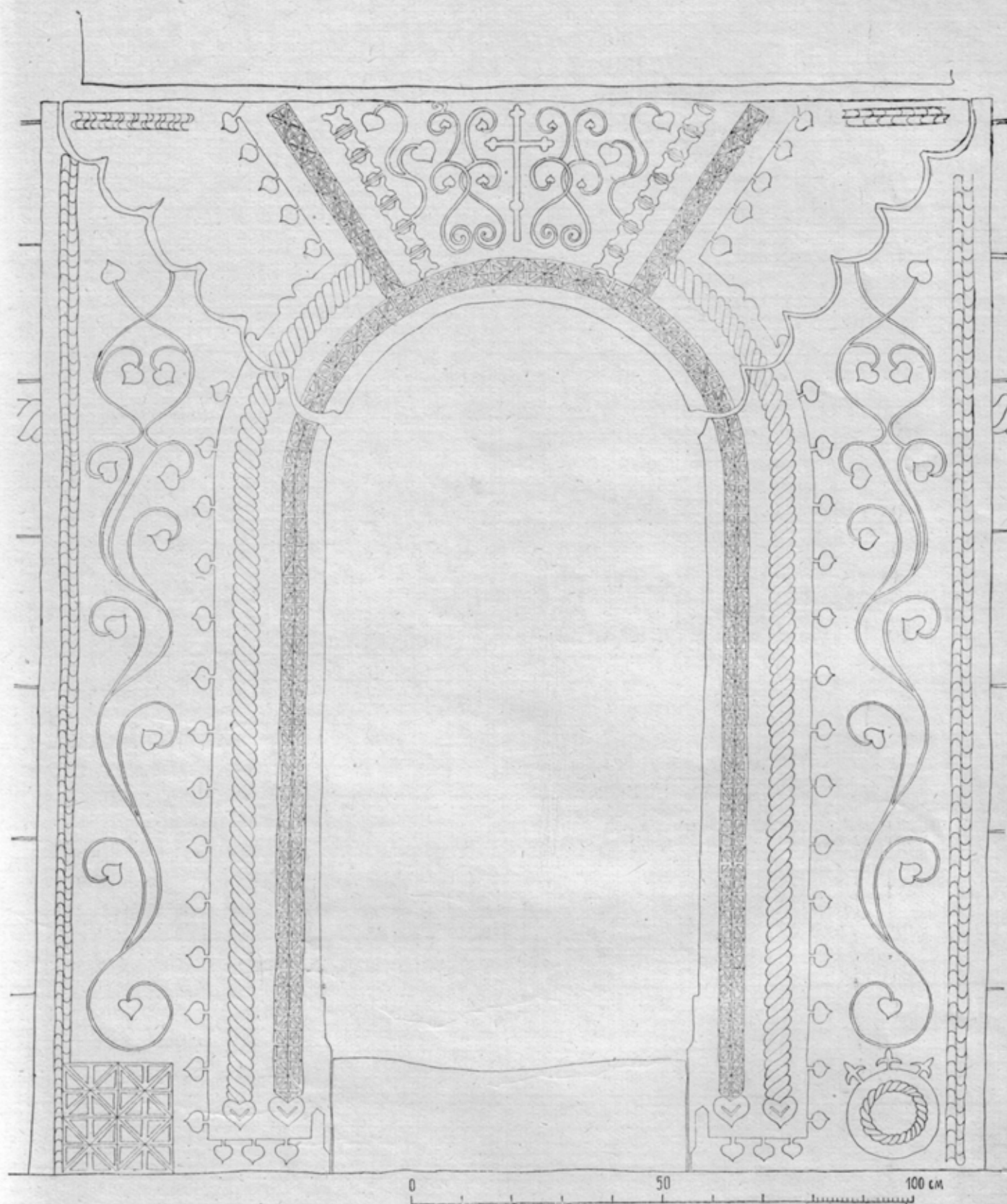
Decorația fațadelor. Extins la fațade, cînd acestea nu sînt de lemn aparent, gustul pentru înfrumusețarea casei a împins pe țaranul artist să sape în masa de tencuială a pereților, în jurul ferestrelor și ușii, la colțurile clădirii, în lungul parapetelor zidite ale prispei, sau adesea chiar pe cîmpul zidurilor, ornamente din cele mai variate. Motivele decorative, realizate din stuc alb sau colorat, sînt dispuse în benzi late și sînt formate din combinații foarte variate de figuri geometrice — linii drepte sau curbe, pătrate, romburi, triunghiuri, cercuri, stele, roți etc. — sau imagini stilizate de plante, flori sau păsări. Specimene interesante de acest fel de decor, din care dăm cîteva exemple în figurile 128—130, se găsesc pe fațadele unor case din regiunile Pitești, București, Ploiești, precum și în unele ținuturi din Transilvania (unde domină motivele florale).

În dorința de a obține în fațade forme decorative cît mai variate, la casele cu pereții tencuiți, meșterii populari au înlocuit de cele mai multe ori linia dreaptă a grinzilor care unesc între ei stilpii de lemn ai prispelor și foișoarelor cu felurite combinații de linii frînte și curbe, realizate din construcții ușoare de paiantă. Formele astfel obținute capătă adesea înfățișarea unor adevărate arcade (fig. 131).

★

În ansamblul ei, arta decorativă legată de arhitectura populară are un caracter unitar. Ea este, ca și vechea artă a populației care a locuit în vechime pe teritoriul de azi al țării, predominant geometrică. Linia dreaptă sau curbă, care formează elementul de bază al tuturor combinațiilor ornamentale ale acestei arte nu este însă de rigiditatea liniei definite de geometrie. Trasată de mîna artistului popular, ea prezintă totdeauna anume iregularități care, departe de a-i scădea valoarea, imprimă motivului astfel realizat un caracter însuflețit. Dar arta decorativă a țaranului român nu a folosit numai motive geometrice, ci și o bogată ornamentație inspirată din natură. Motivele împrumutate din mediul înconjurător au fost însă totdeauna stilizate, operație care s-a făcut consecvent tot în spiritul geometrismului. Toate reprezentările care pretind să figureze anume obiecte, frunze, flori, păsări sau animale, sînt stilizate, reduse adesea la cele mai simple forme liniare. În arta fasonării șindrilelor de coamă, a ciocîrlanilor, a scindurelelor parmacliclului, a paziilor, sau în arta țesutului în care, mai mult decît în decorul arhitectural, combinațiile de forme și culori întrec orice închipuire, imboldul stilizării care stă la baza concepției artei decorative țărănești, a dus nu

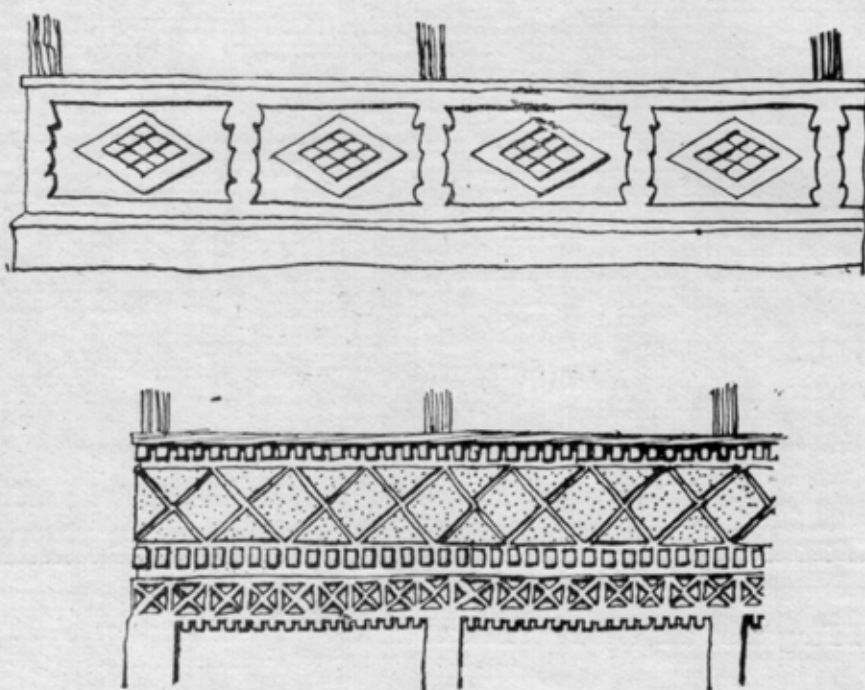
¹ Biserica, construită în anul 1746, a fost mutată în 1920 la Florica lângă Pitești. Recent a fost luată și de aici și remontată în localitatea Olănești-Băi.

127. Rama de lemn a ușii bisericii din satul Albac-Abrud — azi în localitatea Olănești-Băi

128. Casă veche de tip «muscelan», exemplar excepțional de valoros atât ca forme de arhitectură, cât și ca elemente decorative de stuc

129. Decorație de stuc pe parapetele prispelor unor case din satul Davidești, în regiunea Pitești

numai la stabilirea unor anume motive tematice, ci și la crearea unui adevărat vocabular de termeni artistici potrivit căruia se dau acestor motive numele, adesea poetizat, al modelului pe care vor să-l reproducă: ciocîrlan, cîrstei, scara pisicii, picior de capră, dinte de lup, cruce, garofiță, frunză de cireș, aripă de vultur, drumul pierdut, cîrja popii, calul dracului etc.

Dar din toate aceste motive decorative pe care le întîlnim în arta populară romînească, puține sînt acelea care pot fi arătate ca aparținînd cu exclusivitate poporului român. Multe din ele se găsesc aidoma în arta popoarelor din peninsula balcanică, iar altele pot fi urmărite în regiunile dinspre miazănoapte pînă în Suedia și Norvegia. Problema determinării originii acestor motive comune și altor popoare este dificilă. Studiile de pînă acum nu ne îngăduie să arătăm cu riguroasă precizie ce datorăm geto-dacilor, ce ne vine de la slavi, ce este luat din arta vecinilor sau ce este creație proprie a țaranului român.

Dar, indiferent de originea elementelor ei componente, care pot să fie găsite în artele decorative ale multor neamuri, ornamentica populară romînească constituie în întregul ei — prin natura sintezelor sale, prin măsura și ritmul echilibrat cu care sînt amestecate și distribuite în compoziții motivele decorative geometrice și cele naturale stilizate, prin nuanțarea discretă și armonizarea culorilor — un complex unitar cu trăsături particulare, care îi asigură o incontestabilă și uimitoare originalitate.

130. Fragment din fațada unei case de tip popular din orașul Ploiești

131. Casă de tip popular cu arcade «în paiantă» pe stâlpi de lemn, din orașul Ploiești

MEȘTERII POPULARI ȘI ARHITECTURA REALIZATĂ PENTRU NEVOILE ȘI SCOPURILE CLASELOR DOMINANTE

Caracterizându-se printr-o varietate surprinzătoare de tipuri și forme de înaltă valoare artistică, prin soluții și procedee constructive clare și logice, printr-o distribuție rațională și funcțională a planurilor, printr-o adaptare firească la natură și peisajul înconjurător, în sfârșit printr-o înaltă măiestrie în potrivirea proporțiilor, în dozarea decorațiilor, în armonizarea culorilor, creațiile arhitecturii populare au fost realizate în decursul veacurilor într-un cadru anume, care și-a avut limitele lui: unele teritoriale, altele sociale, altele etnice, toate mai mult sau mai puțin schimbătoare. Cadrul acesta, în care factorul esențial a fost constituit mai totdeauna de condițiile vieții materiale, a imprimat operelor artei populare forma și caracterul lor specific.

Lucrul acesta se poate spune, desigur, și despre operele artei culte, numai că acestea, având la bază alte concepții și alte mijloace de realizare, sînt, în multe privințe, deosebite de operele artei populare.

Nu este cazul să analizăm aci, în cadrul acestei expuneri care privește în mod special arhitectura, toate aspectele specifice ale artei populare. Ne vom opri totuși puțin asupra citorva date esențiale.

Mai întîi, arta populară, reflectînd situația socială, năzuințele spre mai bine, ideile despre frumos și optimismul poporului, are un conținut de idei diferit de cel al artei culte care, în general, oglindește și servește interesele clasei dominante.

În al doilea rînd, formele în arta decorativă populară sînt concepute, îndeobște, din memorie. Realitatea, care nu este absentă, este reprezentată totuși, nu așa cum o vede ochiul, ci cum o transformă mintea, anume, în trăsături schematice și în simboluri. Variatele combinații realizate cu aceste scheme și simboluri trădează intervenția puternică a rațiunii și a sentimentului de ordine al artistului popular. De aceea el folosește pe o scară întinsă, alături de imaginea stilizată a realității: obiecte, plante, animale, oameni, foarte multe motive decorative regulate și simetrice: spirale, rozete stele, împletituri. Din acest punct de vedere, artistul popular se leagă, prin firul lung al tradiției, de artistul îndepărtatei epoci a neoliticului, folosind chiar un număr relativ mare de motive decorative caracteristice artelor primitive, transmise din generație în generație.

În sfârșit, în ce privește modul de compunere, arta populară își are metodele ei proprii. Artistul popular creează operele sale în mod cu totul deosebit de artistul instruit. Acesta din urmă are cunoștințe teoretice, stăpânește anumite legi ale compoziției, are o concepție mai mult sau mai puțin clară despre conținutul pe care urmărește să-l exprime. El studiază și pregătește realizarea operei sale analizând-o, plecând de la ansamblu la detalii. Artistul popular procedează în mod deosebit de artistul instruit: el nu are cunoștințe teoretice și lucrează, în general, pe baza tradiției; el pleacă de la detaliu ca să ajungă la ansamblu, juxtapunând scheme, simboluri, elemente.

Artistul popular construiește astfel în mod empiric, prelucrând direct materia, fără reveniri posibile. Așa își țese covorul, așa își împodobește stilpul de la pridvorul casei și furca de tors, așa își construiește casa însăși.

Legată prin definiție de tradiție și de colectivitate, arhitectura populară, la fel ca întreaga artă populară, se deosebește în general de arhitectura care este rezultatul concepției unui artist individual. De aici nu rezultă totuși că în domeniul artei populare nu există creații artistice individuale, nici că bariera dintre cele două arte n-a îngăduit de-a lungul veacurilor schimburi de influențe. Atîta vreme cît creația unui artist individual se integrează tradiției veșnic înprospătate și opera ieșită din mâinile lui răspunde, atît prin forma generală și elementele ei componente, cît și prin conținut, sentimentului general popular, creația sa intră în domeniul artei populare. Exemple de genul acesta pot fi citate multe. Ne mulțumim să amintim două: casa meșterului Antonie Mogoș, construită între 1871—1875 în satul Ciauru din regiunea Craiova, care se află azi în Muzeul Satului din București și covorul Smarandei (datat 1861) din colecția Muzeului de artă populară.

Cît privește schimbul de influențe, precizăm că așa cum granițele sociale în cadrul cărora s-au dezvoltat cele două arte au fost, cu tot caracterul lor închis, penetrabile, în același fel, și într-o măsură mult mai mare, cu toate deosebirile lor de concepții și de metode, arta păturilor de sus ale societății și arta populară au fost deschise una alteia și s-au influențat reciproc. Prin infiltrații lente, în mod aproape permanent, elemente caracteristice uneia au fost împrumutate și prelucrate în spiritul și potrivit cerințelor și concepțiilor celeilalte.

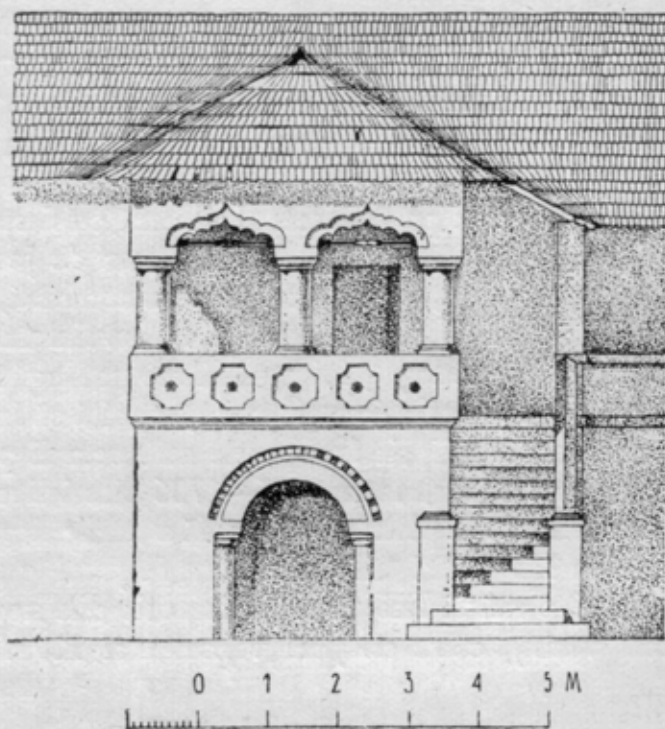
Astfel, în urma acestui neîncetat schimb de influențe și de experiențe, operele monumentale ale arhitecturii românești vechi — în speță unele biserici și o bună parte din clădirile mănăstirești — și-au însușit o seamă de formule plastice, precum și unul din elementele cele mai specifice și mai expresive ale arhitecturii populare: foișorul.

Pentru ilustrarea acestui adevăr desprindem din numeroasele exemple ce ne stau la îndemînă, cîteva imagini:

În figura 132, foișorul vechii reședințe a mitropoliților din București, înglobat azi în clădirea nouă a palatului patriarhal. Construit curînd după 1668, în timpul mitropolitului Teodosie, și restaurat în 1723, acest prețios element de arhitectură de tip popular ne înfățișează șase arcade polilobate, cîte două pe fiecare față liberă,

132. Foișorul vechiului palat al mitropoliților din București

133. Foișorul caselor egumenești de la mănăstirea Cozia

134. Pridvorul bisericii mănăstirii Cozia

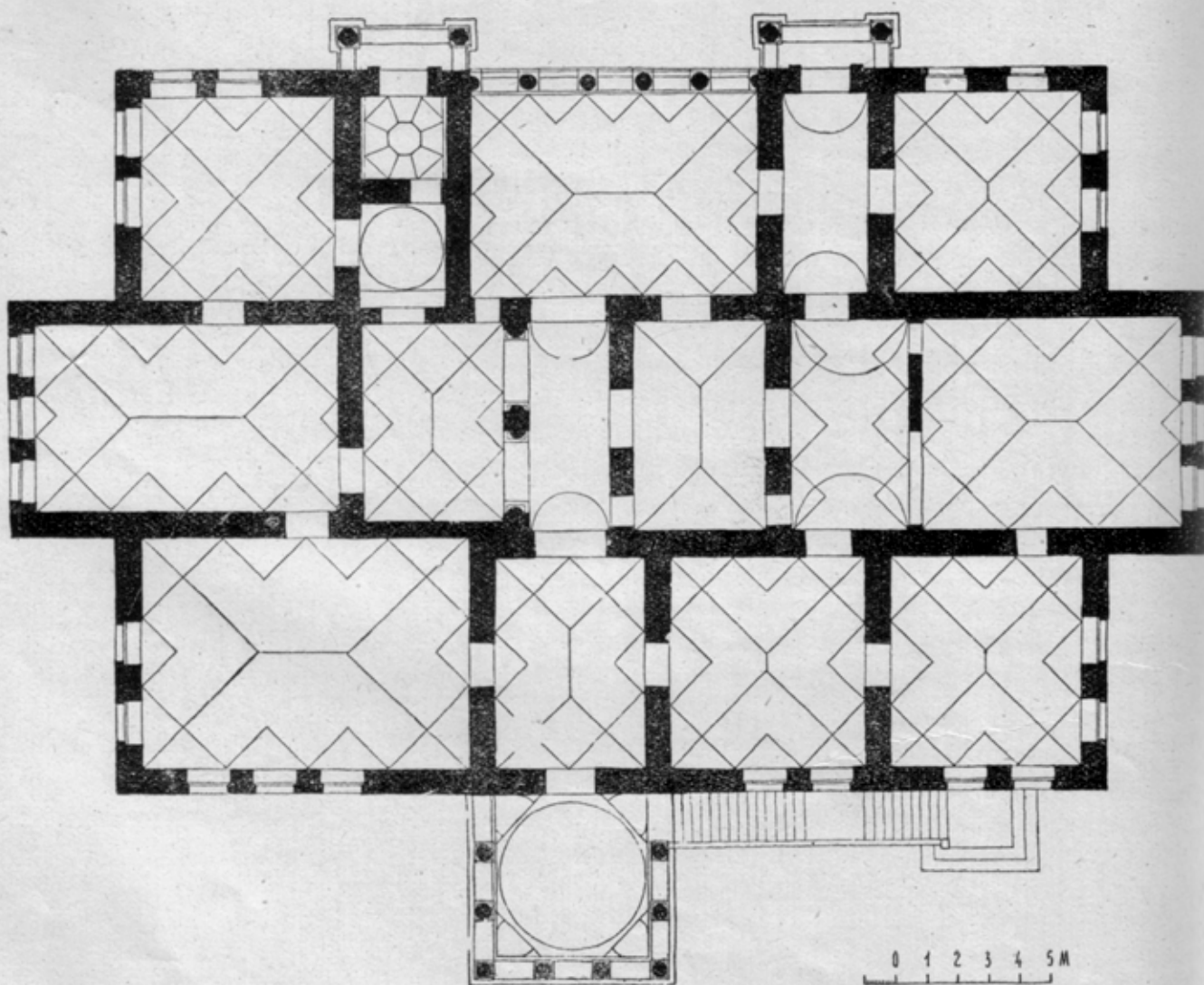
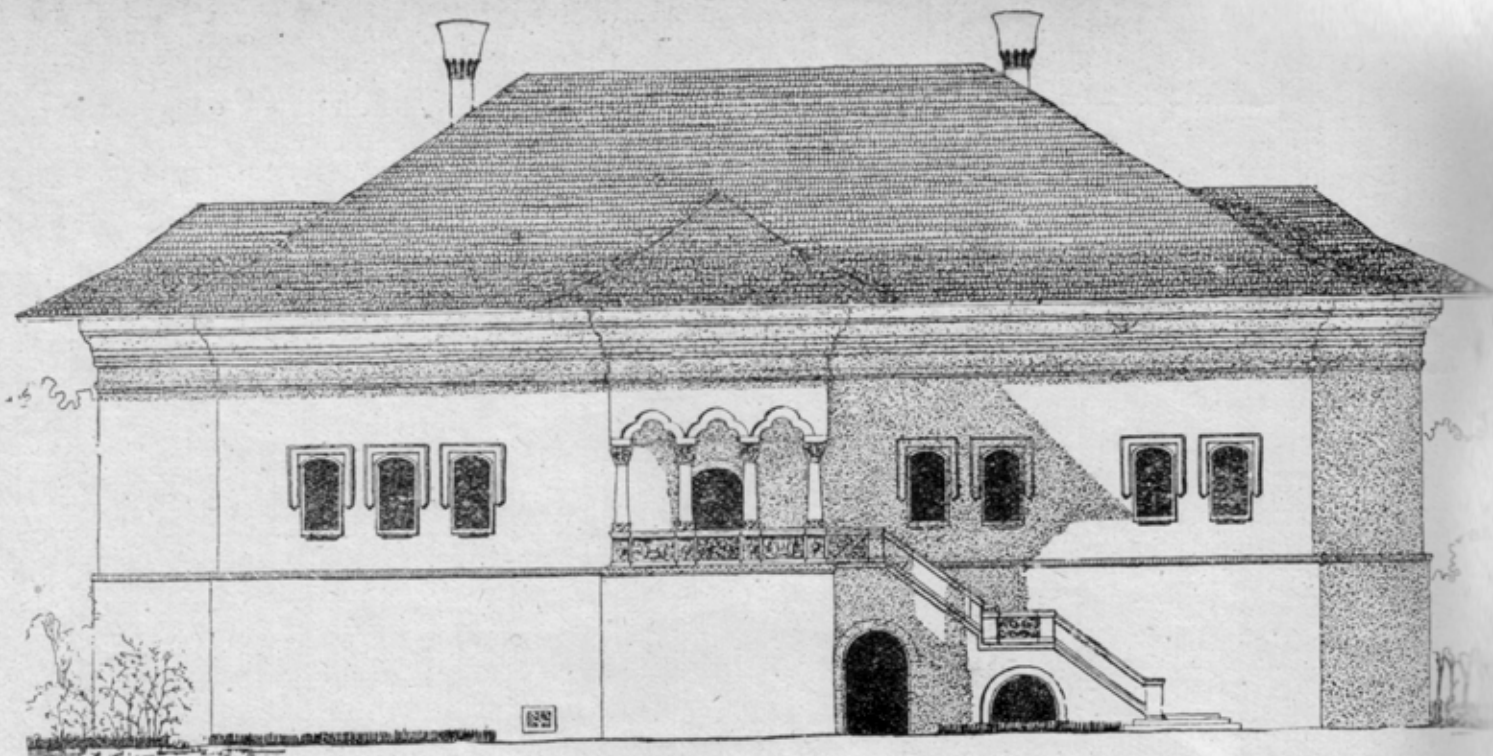
construite din zidărie și sprijinite pe colonete de piatră cu fusul canelat în torsiadă și capitelul format din foi stilizate de acantă. În partea de jos, pe zidăria plină a soclului înalt, se detașează, în față, golul arcuit care marchează, ca și la casele țărănești, intrarea la pivniță; alături, scara de acces la nivelul încăperilor de locuit. În complexul clădirii de care este legat, foișorul aduce pe lângă formele elementului original popular, și concepția unei asimetrii voite, menită să imprime ansamblului acel caracter pitoresc aproape nelipsit în operele arhitecturii populare.

În figura 134, pridvorul adăugit între 1705—1706 bisericii mănăstirii Cozia, care nu-i altceva decât o transpunere în piatră și cărămidă a unei prispe de casă țărănească.

În sfârșit, în figurile 133 și 135 este prezentat foișorul caselor egumenești de pe aripa dinspre miazăzi a mănăstirii Cozia, construit din nou (sau poate numai refăcut pe ziduri mai vechi), către sfârșitul veacului al XVIII-lea.

135. Foișorul caselor egumenești de la mănăstirea Cozia

136. Fațada cu intrarea (restituită) și planul etajului palatului brâncovenesc de la Mogoșoaia, lângă București. Scara reproducerii: 1/2 din scara celorlalte desene

În domeniul mult mai întins al arhitecturii civile, folosirea experienței acumulate de arta populară a jucat un rol hotărâtor.

Tipul modestei locuințe țărănești, reeditat cu nesfârșite variații, a stat la baza alcătuirii mai tuturor locuințelor: de la clădirile mănăstirești și casele boierești, pînă la palatele domnești.

Legate de formele tipice care le caracterizează și de gradul de înrudire cu operele artei populare, se deosebesc în acest domeniu două categorii de monumente.

O primă categorie o formează locuințele mari, puține la număr, ridicate pe măsura vieții pretențioase a unor boieri latifundiați, cum au fost, ca să ne referim la un singur exemplu, palatele cunoscutului principe Constantin Brîncoveanu. Croite pe planuri vaste și în forme de arhitectură în care se reflectă, alături de influențele curții sultanilor de la Constantinopol, și ceva din arta Italiei de nord, palatele acestea — din care ni se păstrează un exemplar la Mogoșoaia, lângă București și altul la Potlogi, în regiunea București — cuprind în compoziția lor și o seamă de elemente constructive și decorative populare, tradiționale. Astfel, partea din planul etajului, cu elegantul foișor de pe fațada principală (fig. 136), nu-i de fapt decît o dezvoltare la scară mare, a tipului casei țărănești cu sală, două camere și foișor în fața intrării.

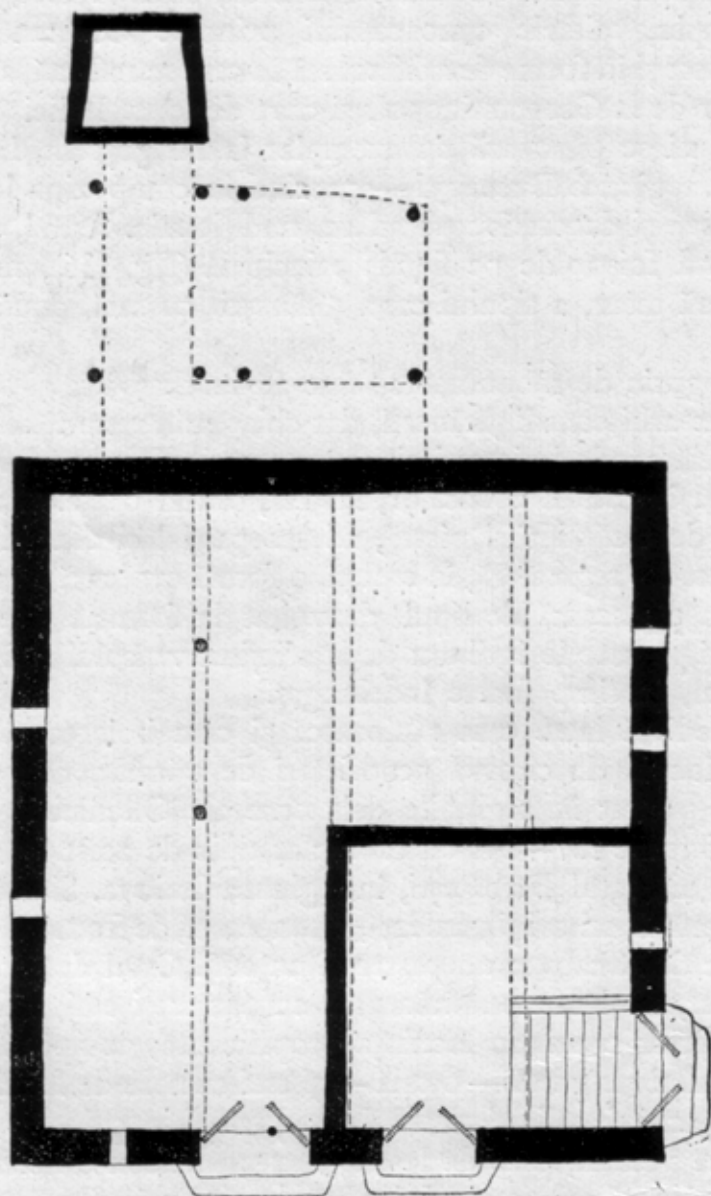
O a doua categorie de monumente, care au luat naștere și s-au dezvoltat nu numai sub înrîurirea arhitecturii țărănești, dar chiar prin munca directă a meșterilor populari, o formează casele boierești și negustorești, ridicate pînă către jumătatea veacului al XIX-lea în cadrul conacelor, la țară, sau în orașe. Casele acestea, construite din zidărie de cărămidă și piatră, adesea parțial și din schelet de lemn cu umplutură «în paiantă», reprezintă, în esență, o formă evoluată a locuinței țărănești. Trecerea de la casa țărănească de tipul dezvoltat la formele adesea impunătoare ale caselor boierești pe care le întîlnim de la sfîrșitul veacului al XVII-lea înapoi, s-a făcut cu încetul, în timp foarte îndelungat.

Forma intermediară între casa țărănească și casa boierească propriu zisă ne este înfățișată de locuințele cîtorva proprietari de pămînt, răzeși sau boieri mai mici, care ni s-au păstrat în regiunile deluroase ale Olteniei și Munteniei.

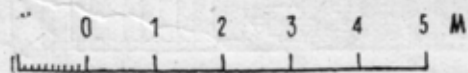
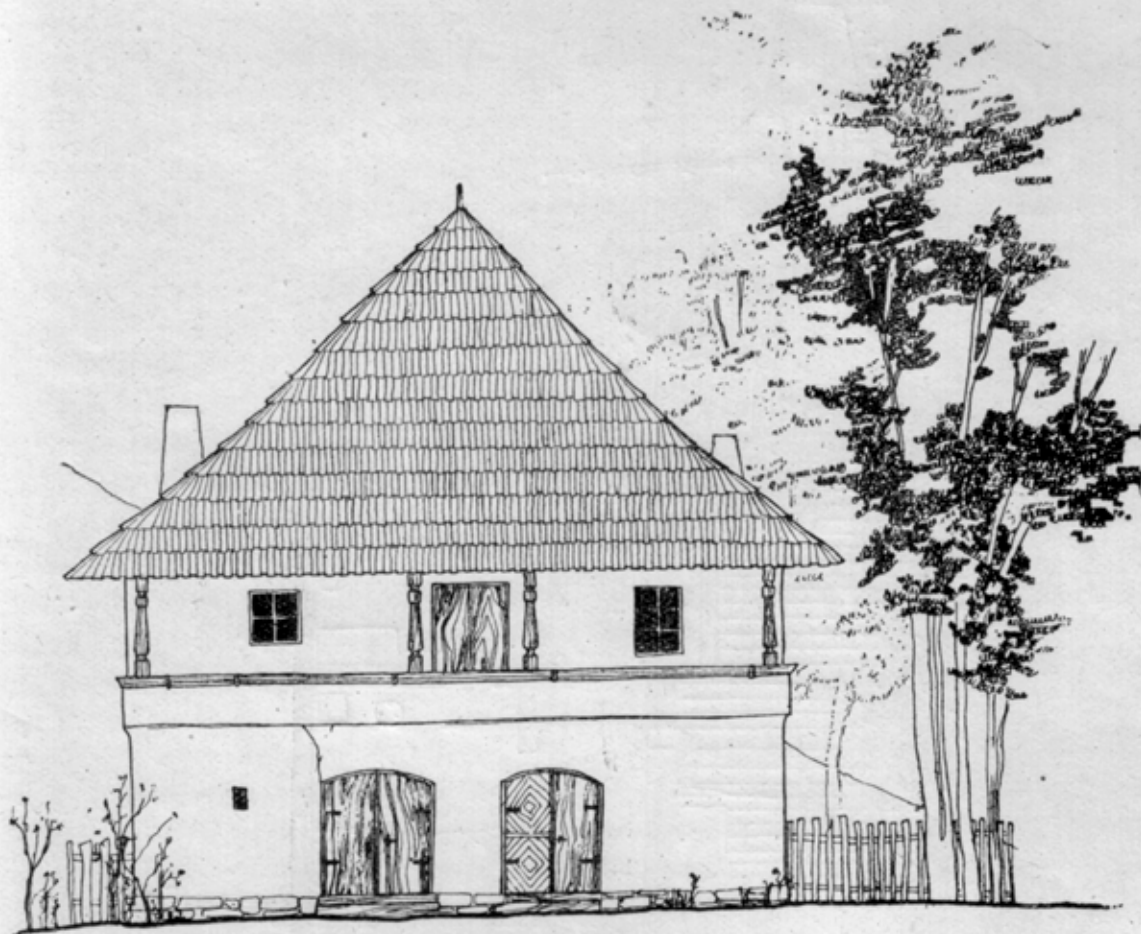
Prezentăm în figurile 137—140 un exemplar tipic de acest fel de locuință: casa Const. Bărbătescu, din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Situată în mijlocul unei mari curți, înconjurată de arbori și verdeață, casa aceasta, de frumoasă înfățișare și bune proporții, cuprinde două caturi: un parter și un etaj. Catul de jos, situat la nivelul solului, este destinat, ca și în casa țărănească cu parter și etaj, a fi pivniță și loc de depozit. Catul superior cuprinde locuința propriu zisă, compusă dintr-o încăpere centrală, lungă și relativ îngustă — o sală — și trei camere de locuit, una de o parte și două de alta a acestei săli. Accesul la etaj se face printr-o scară exterioară, acoperită și ascunsă vederii, care dă la etaj într-un balcon deschis, întins pe toată fațada principală. Balconul acesta, căruia i se dă adesea și numele turcesc de «cerdac», este de fapt o prispă mărginită de stîlpi de lemn frumos fasonați și împodobiți cu creștături. La întocmirea planului acestui tip de locuință, s-a făcut un pas înainte

și spre sporirea cât de cât a confortului: amenajarea, într-un turnuleț izolat, legat de casă printr-o galerie deschisă dar acoperită, a unui rudimentar, însă ușor de întreținut, cabinet de toaletă.

Casa boierească evoluată, operă a acelorași meșteri populari, diferă de tipul intermediar, prezentat mai sus, prin dimensiuni și prin înfățișarea fațadelor. Parterul, mult mai bine pus în evidență, cuprinde, pe lângă cele câteva încăperi cu ieșiri directe în curte, care servesc de obicei ca depozite de unelte și alimente sau, câteodată,

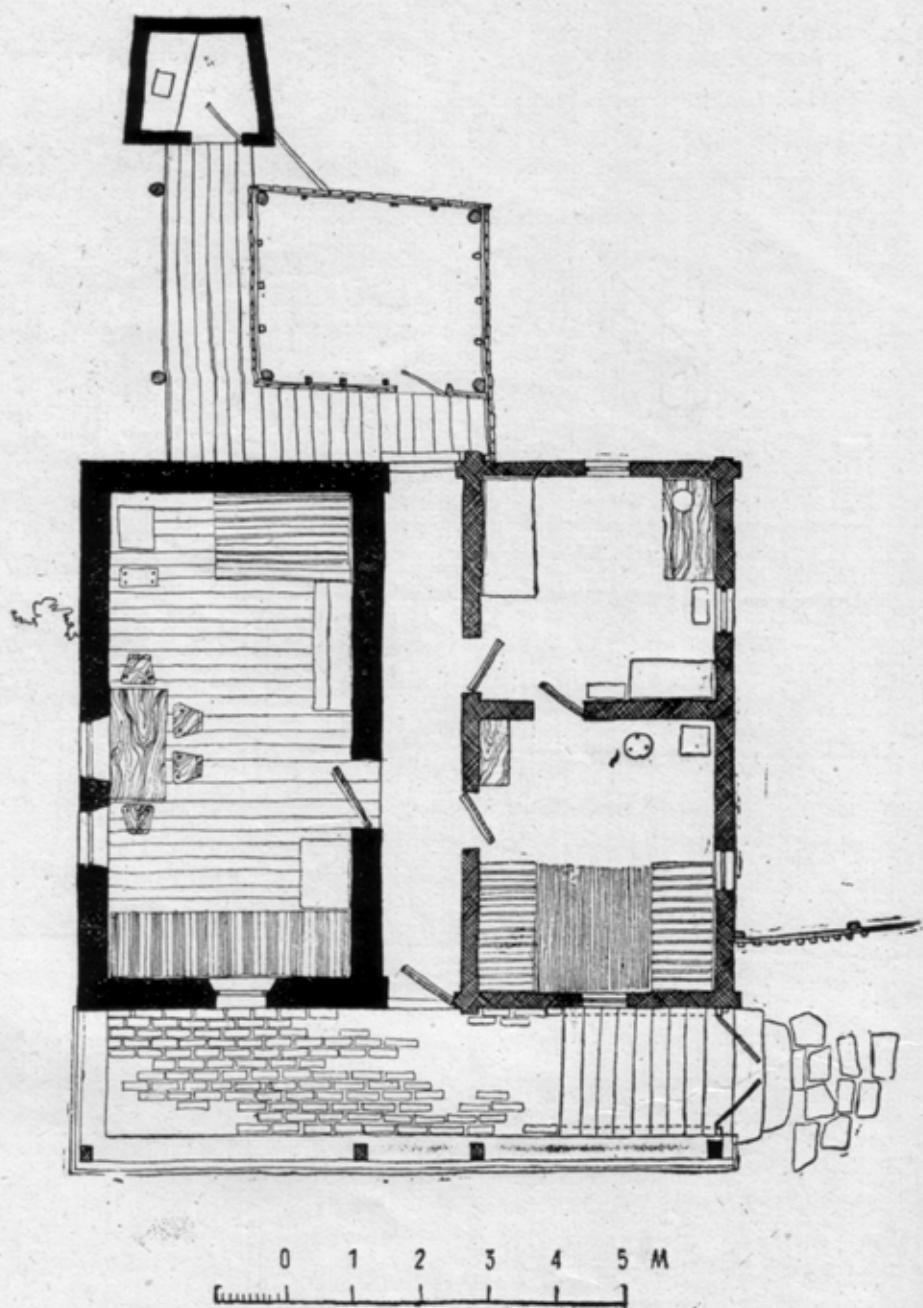

137. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești,
în regiunea Craiova. Planul parterului

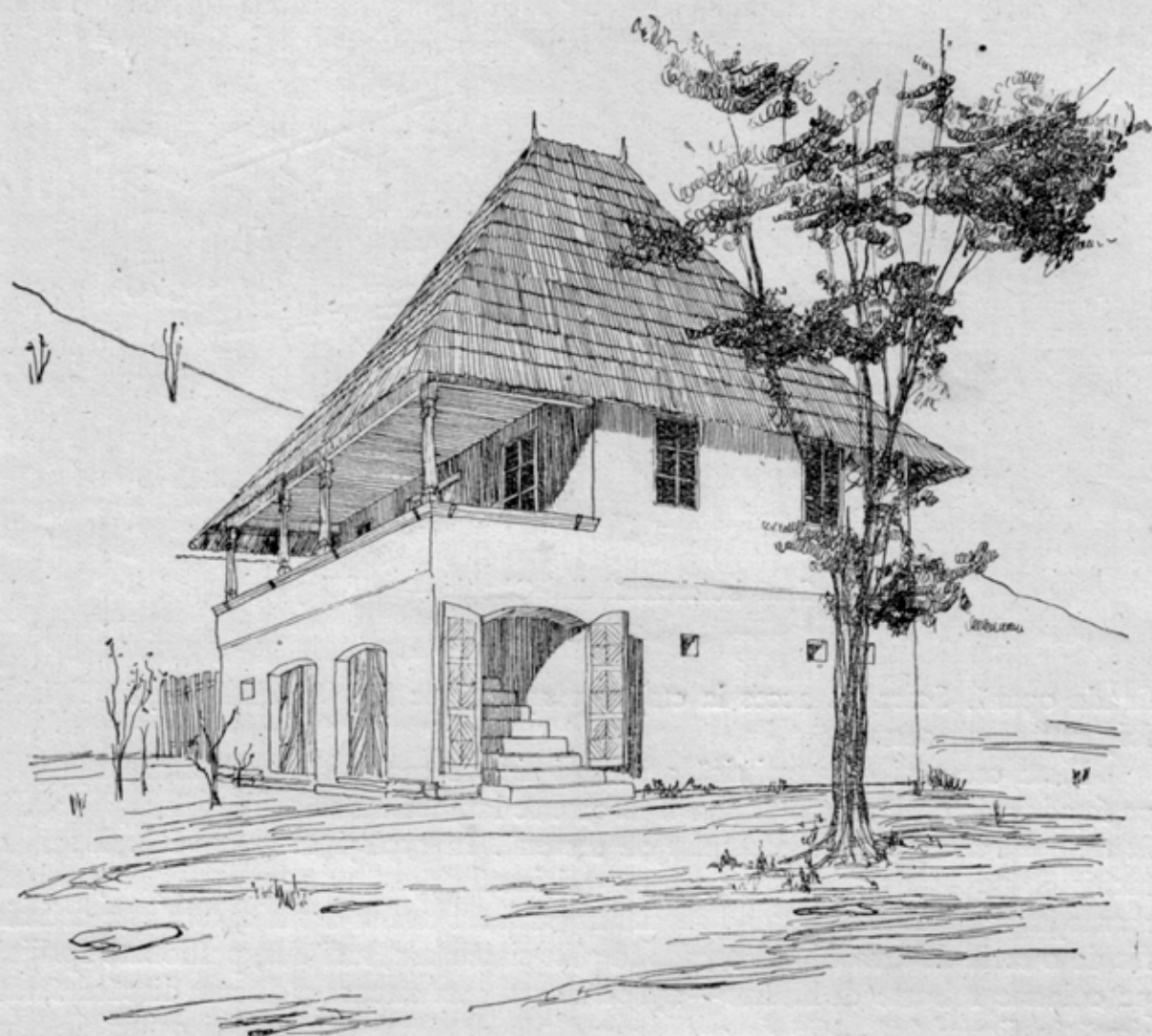

138. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova.
Fațada principală

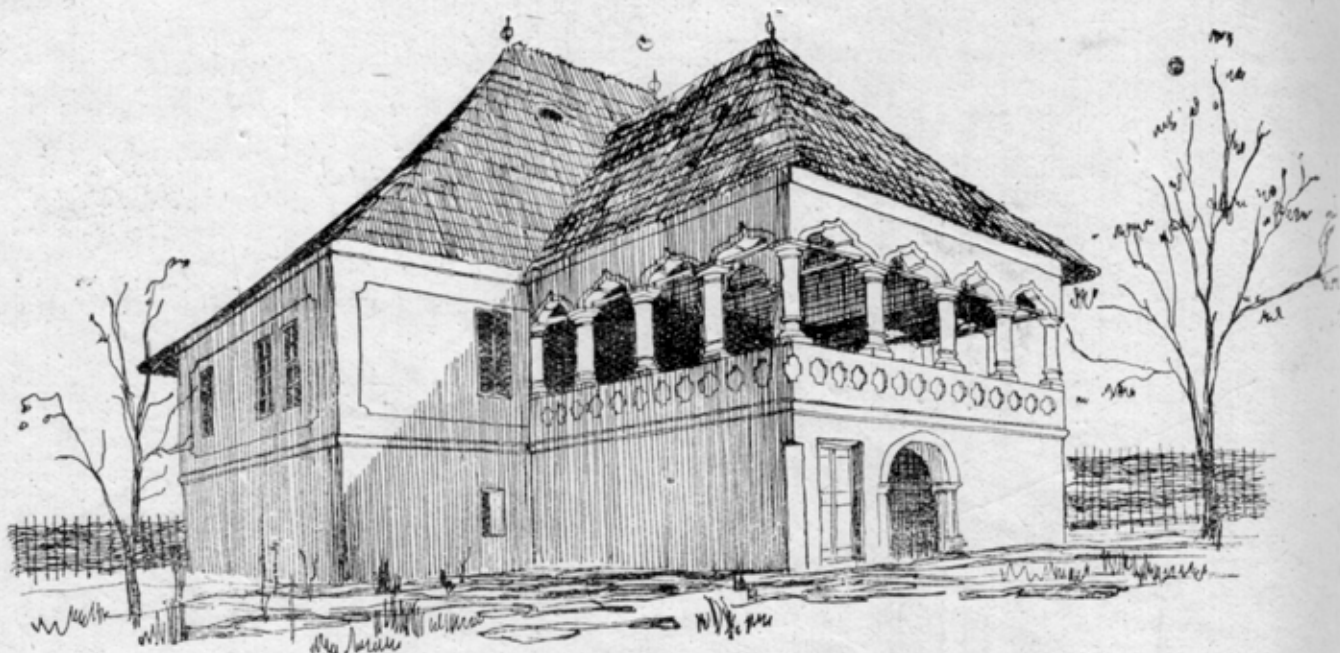
și ca locuințe pentru unii oameni ai curții, și o spațioasă pivniță, adesea acoperită cu bolți. La etaj, sala mijlocie, de o parte și de alta căreia se găsesc camerele de locuit, este precedată pe fațada principală de un spațios foișor. Adesea un foișor asemănător, mai totdeauna însă închis, se găsește în prelungirea aceleiași săli, pe

139. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Planul etajului

140. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova

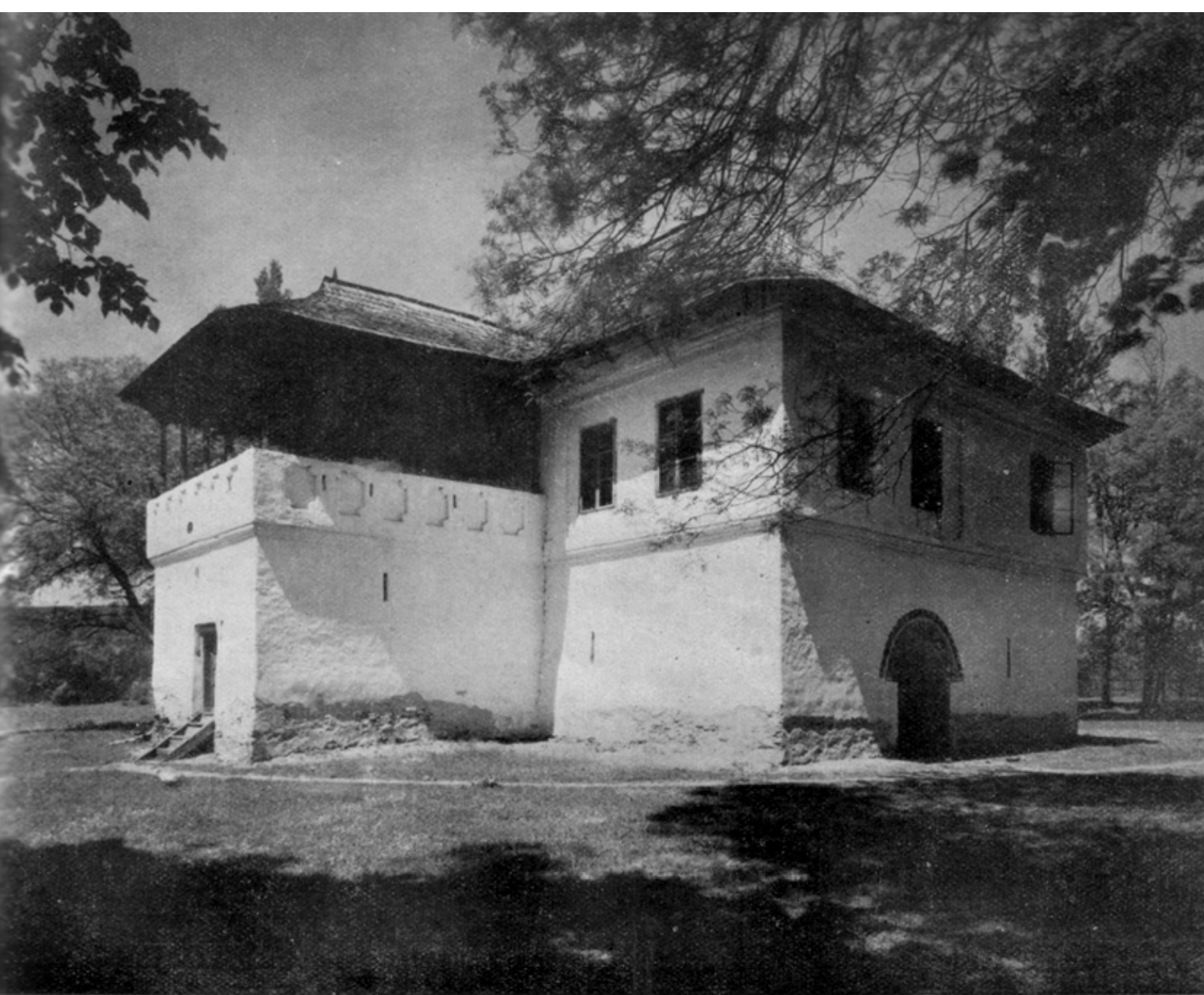
141. Casă boierească din Oltenia — azi dispărută

fațada opusă. Scara de acces la etaj este așezată pe fațada principală, fie lipită de foișor, fie sub acesta.

Piesa cea mai caracteristică a acestui tip de casă boierească este foișorul de pe fațada principală, locul predilect în care se întâlneau membrii familiei și mosafirii în timpul verii și în zilele însorite de toamnă. În același scop era folosit foișorul închis de pe fațada posterioară, în timpul iernii. Toată arta construcției și a ornamentației se desfășoară în mod special în jurul foișorului deschis, care este delimitat fie de o serie de armonioase arcade în plin cintru sau, mai des, polilobate sprijinite pe coloane robuste de zidărie — așa cum avea casa oltenească, acum dispărută, înfățișată în figura 141 — fie de o ordonanță de grațioase colonete și grinzi de lemn, cum se vede la casa Glogoveanu din satul Glogova, în regiunea Craiova, prezentată în figura 142.

Construită în târgurile de seamă ale țării, casa boierească a vremurilor trecute nu se deosebea întru nimic de casa ridicată pentru reprezentanții aceleiași clase dominante la sate.

Situate totdeauna în mijlocul unor curți vaste și retrase mult de la strada care arareori era croită după o linie dreaptă, având fiecare în jur bucătării, grajduri, felurite alte anexe și o nelipsită grădină cu pomi fructiferi, casele acestea imprimau orașelor românești ale veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea un caracter original și pitoresc, cu totul diferit de ceea ce se putea vedea în aceeași vreme în centrele urbane ale majorității țărilor europene. Lucrul acesta este consemnat în mai toate notele de călătorie ale străinilor, care au avut atunci ocazia să ne viziteze țara. Dar

142. Casa Glogoveanu din satul Glogova, în regiunea Craiova

143. Casa slujerului Barbu Gănescu din Tîrgu-Jiu, înainte de restaurarea care i-a schimbat total aspectul original

dacă în înfățișarea generală a unor târguri vechi, cum ar fi Rîmnicul-Vîlcii, Iașii, Botoșanii și altele, putem să mai desprindem încă și azi ceva din pitorescul de altădată al așezărilor, în schimb nici o casă boierească veche, din cele mari, croite în spiritul frumoaselor forme populare tradiționale, nu ni s-a păstrat.

Pînă curînd după primul război mondial exista încă, în formele ei originale, în orașelul Tîrgu-Jiu, o astfel de casă, fostă a slugerului Barbu Gănescu. Construită către sfîrșitul veacului al XVIII-lea, ea ne înfățișa pe fațada principală — așa cum se vede din figura 143, un frumos foișor cu coloane de zid și arcade în acoladă. Adăugirile și transformările care i-au fost aduse ulterior de un arhitect modern, cu un gust nu tot atît de rafinat ca acela al meșterului popular din trecut, i-au schimbat toate trăsăturile caracteristice, făcînd-o de nerecunoscut.

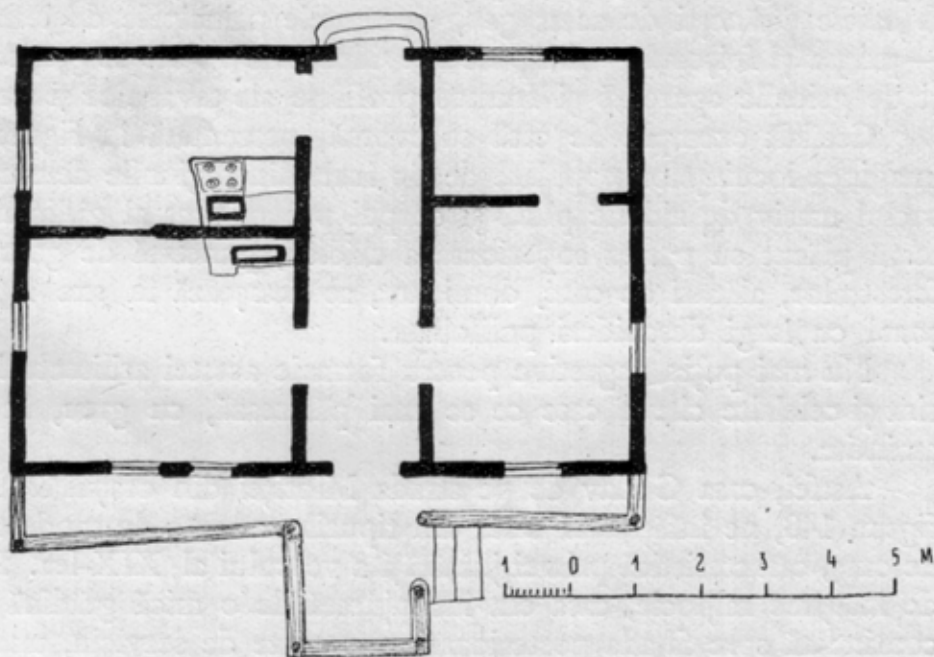
La fel, în decursul ultimului sfert al veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a veacului al XIX-lea, casele clădite în mai toate târgurile țării pentru negustori și tîrgoveți, reprezentanți ai proaspetei burghezii romînești, case cum se mai văd cîteva, păstrate din întîmplare, în orașele Suceava, Botoșani, Rîmnicul-Vîlcii, București, ne înfățișează forme prețioase de pronunțat caracter tradițional popular, realizate prin prelucrarea acelorasi elemente ale vechii case țărănești.

Primele două exemplare de acest fel, înfățișate în figurile 144 și 147, sînt din orașul Suceava și datează din ultimii ani ai veacului al XVIII-lea. Amîndouă aceste case își dezvoltă planul pe un singur nivel, respectînd același principiu simplu de compoziție simetrică: patru camere dispuse cîte două de o parte și de alta a unei săli centrale. Asemănătoare ca plan, ele sînt însă foarte deosebite ca fațade. Una, cea prezentată în figurile 144—146, joasă, este tratată pe orizontală și are în față o prispă îngustă care, în dreptul intrării, se mărește cu un pitoresc foișor. Ca și la casele țărănești de acest gen, elementele principale de înfrumusețare a fațadei — prispa și foișorul — sînt puse în evidență de o serie de grațioase colonete de lemn și de grinzile aparente și frumos profilate ale tavanelor și streșinii. (Planșa VIII).

Celălalt exemplu de casă suceveană, prezentată în figura 147, ne sugerează imaginea locuințelor populare de tip înalt din regiunile deluroase ale țării, în care soclul masiv de zidărie plină și corpul proeminent al gîrliciului pivniței contrastează plăcut cu partea superioară a clădirii, punctată de golurile relativ mari ale ferestrelor, alături de care, dominant, se detașează în axa fațadei principale, foișorul cu largi deschideri polilobate.

Nu mai puțin sugestive pentru formele acestei arhitecturi de esență populară sînt și celelalte cîteva case ce se mai păstrează, cu greu, în centrele orășenești amintite.

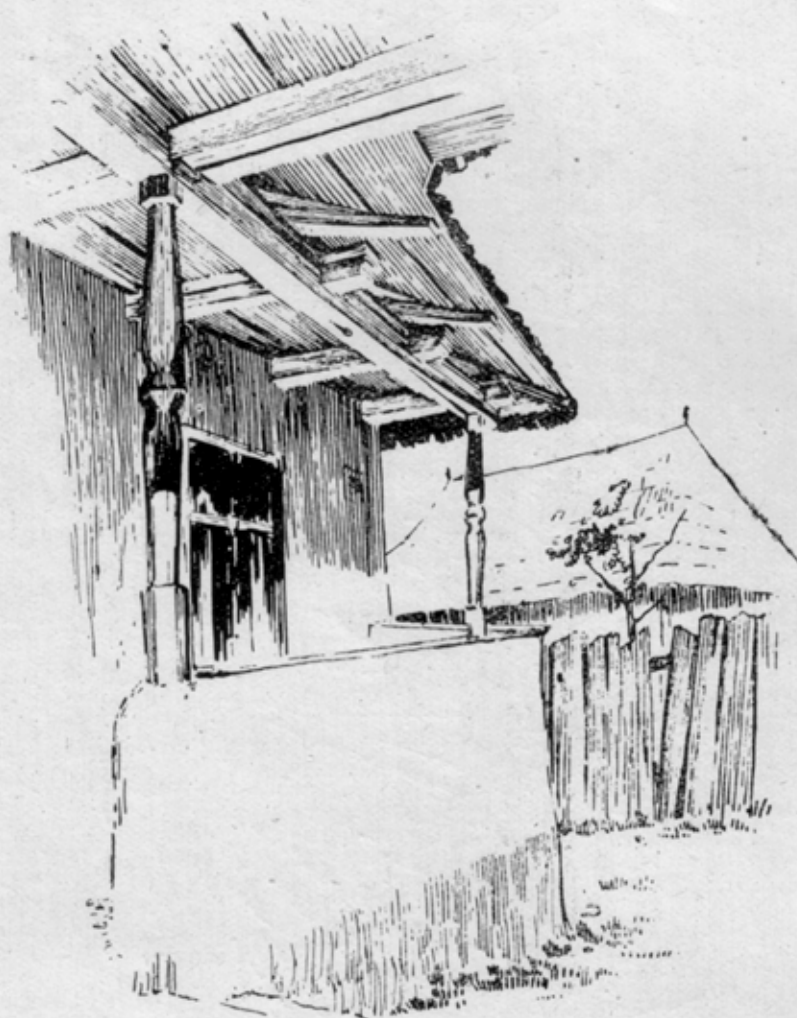
Astfel, casa Goilav de pe strada Mioriței din orașul Botoșani, prezentată în figura 148, ne înfățișează unul din tipurile curențe de modestă locuință burgheză de oraș, caracteristică primei jumătăți a veacului al XIX-lea. Ridicată pe un soclu de înălțime mijlocie, casa era înconjurată de o mică grădină cu pomi fructiferi, continuată spre fațada posterioară cu o curte de serviciu, unde se găseau diferite anexe gospodărești: grajduri, șuri, magazii etc. Acoperișul înalt de șită (azi înlocuit

144. Casă de târgoveț din orașul Suceava. Fațada principală și planul

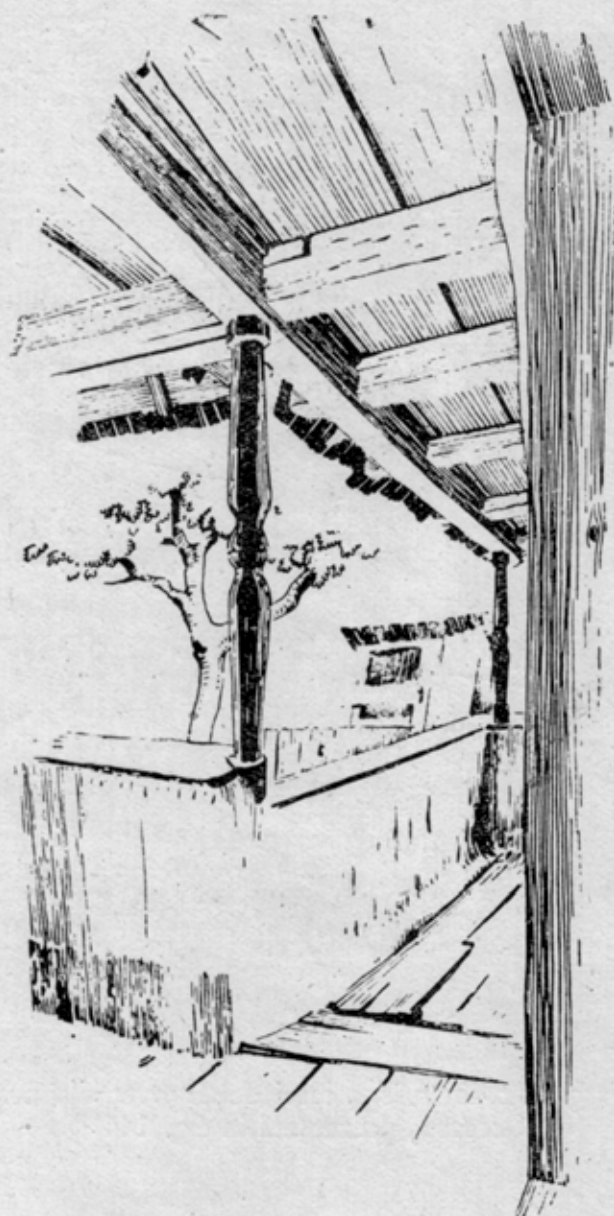
CASĂ PE STRADA PUŞKIN ÎN ORAŞUL SUCEAVA

145. Fragment din prispa casei de târgoveț din orașul Suceava, prezentată în fig. 144

cu tablă), streășina proeminentă (iese din linia fațadei cu 1,30 m), precum și foișorul care pune în evidență intrarea, imprimă clădirii un pronunțat caracter pitoresc. Se distinge în mod deosebit arhitectura îngrijită a acestui din urmă element de înfrumusețare a fațadei: colonetele împodobite cu sculpturi, grinzile late, cu profilul subliniat de semicercuri și acolade, care leagă colonetele între ele ca niște arcade, și banca joasă care înconjură, spre interior, parapetul, toate construite cu măiestrie, din lemn (fig. 149).

Casele de pe strada Mircea Vodă 51 și calea Șerban Vodă 33 din București, exemplarele cele mai frumoase dintre puținele de acest fel pe care le mai păstrează capitala și pe care le înfățișăm în figurile 150 și 151, reproduc, la o scară mărită, același tip vechi de locuință populară românească. Ridicate pe socluri înalte de

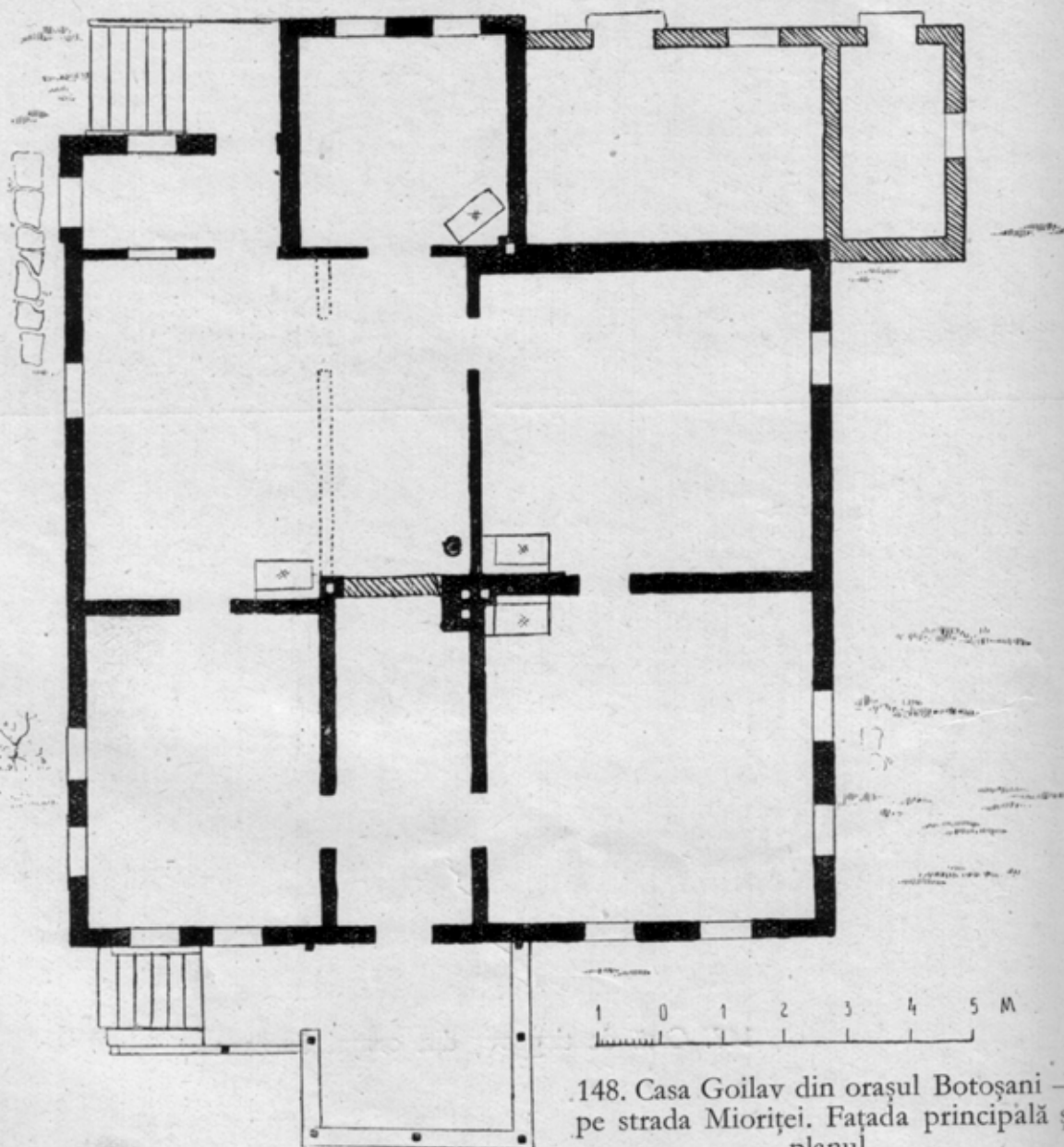
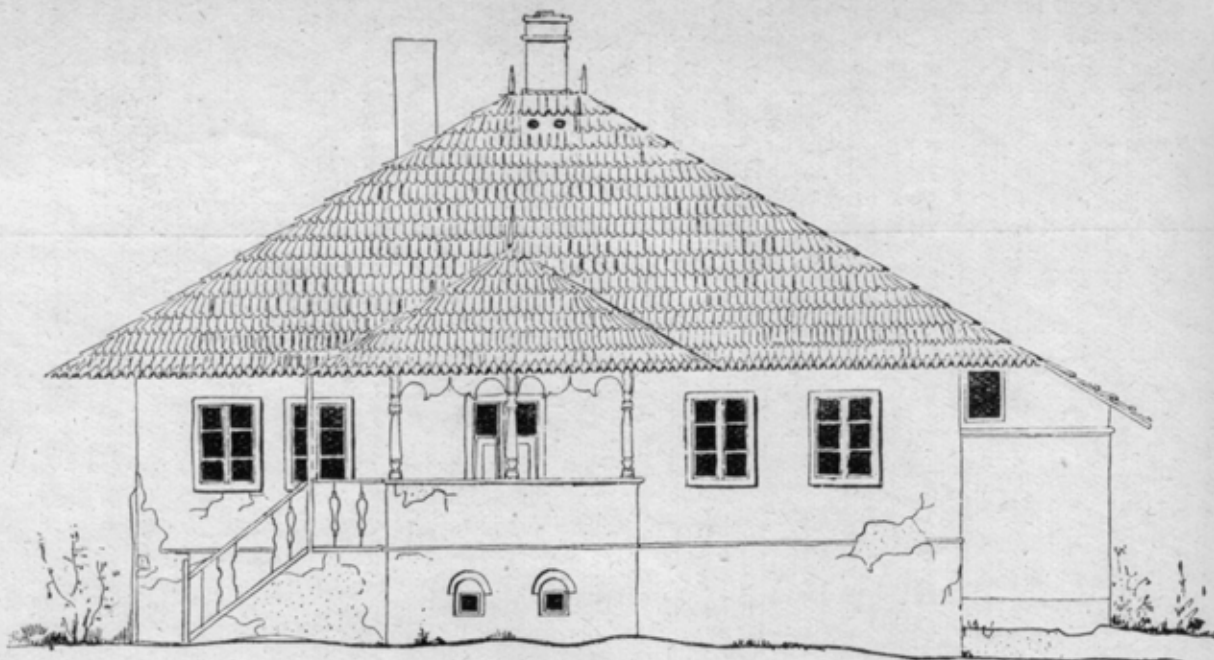
146. Fragment din foișorul și prispă casei de țirgoieț din orașul Suceava, prezentat în fig. 144

zidărie, cu pivniță, amîndouă respectă, în ceea ce privește partea principală a planului, principiul unei dispoziții simetrice: patru camere de locuit dispuse în jurul unei înguste săli centrale.

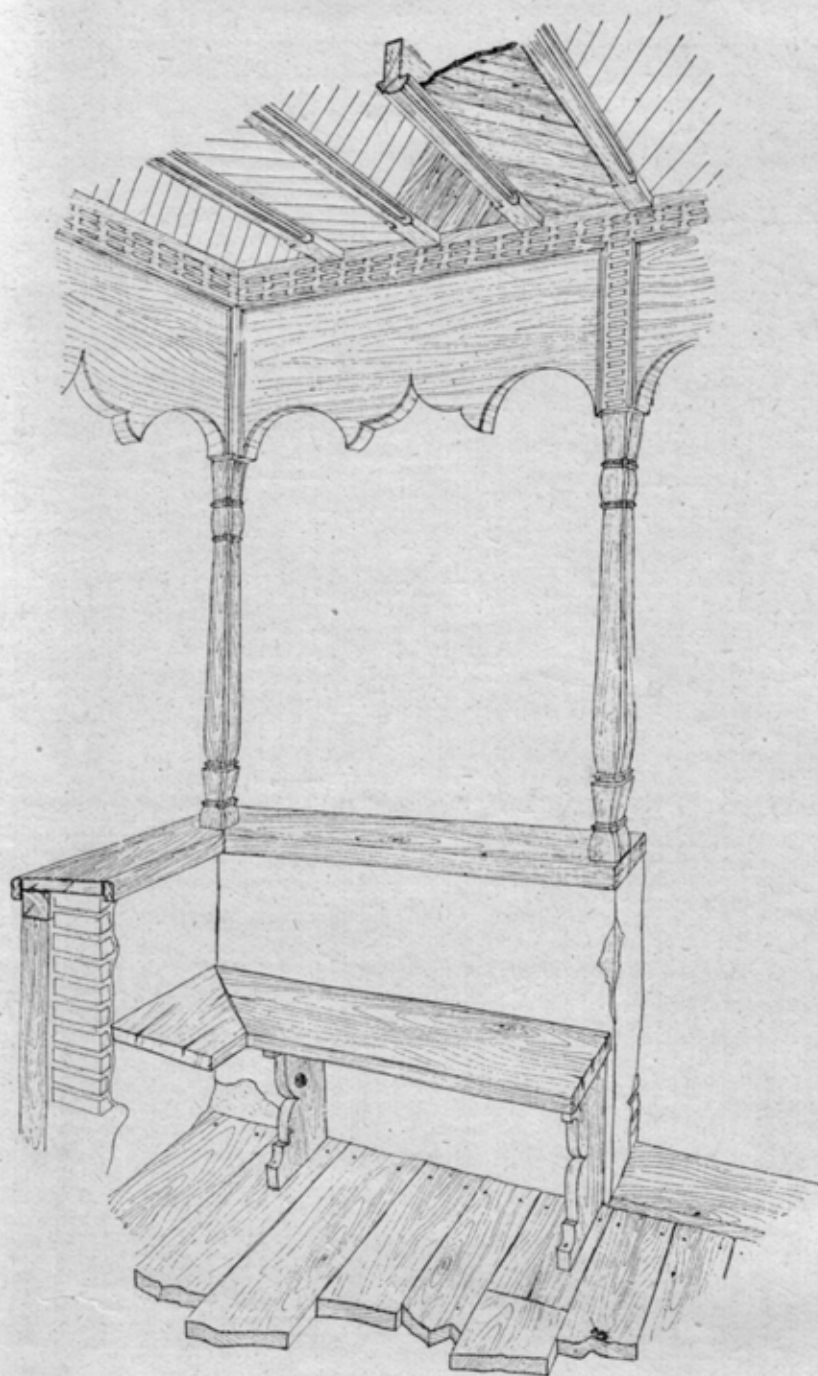
La casa din strada Mircea Vodă (fig. 150), simetria planului este transpusă și în fațada principală, care este precedată de o prispă largă, mărită în dreptul intrării cu un foișor. Ambele aceste elemente, care dau caracter clădirii, sînt delimitate

147. Casă de târgoveț din orașul Suceava

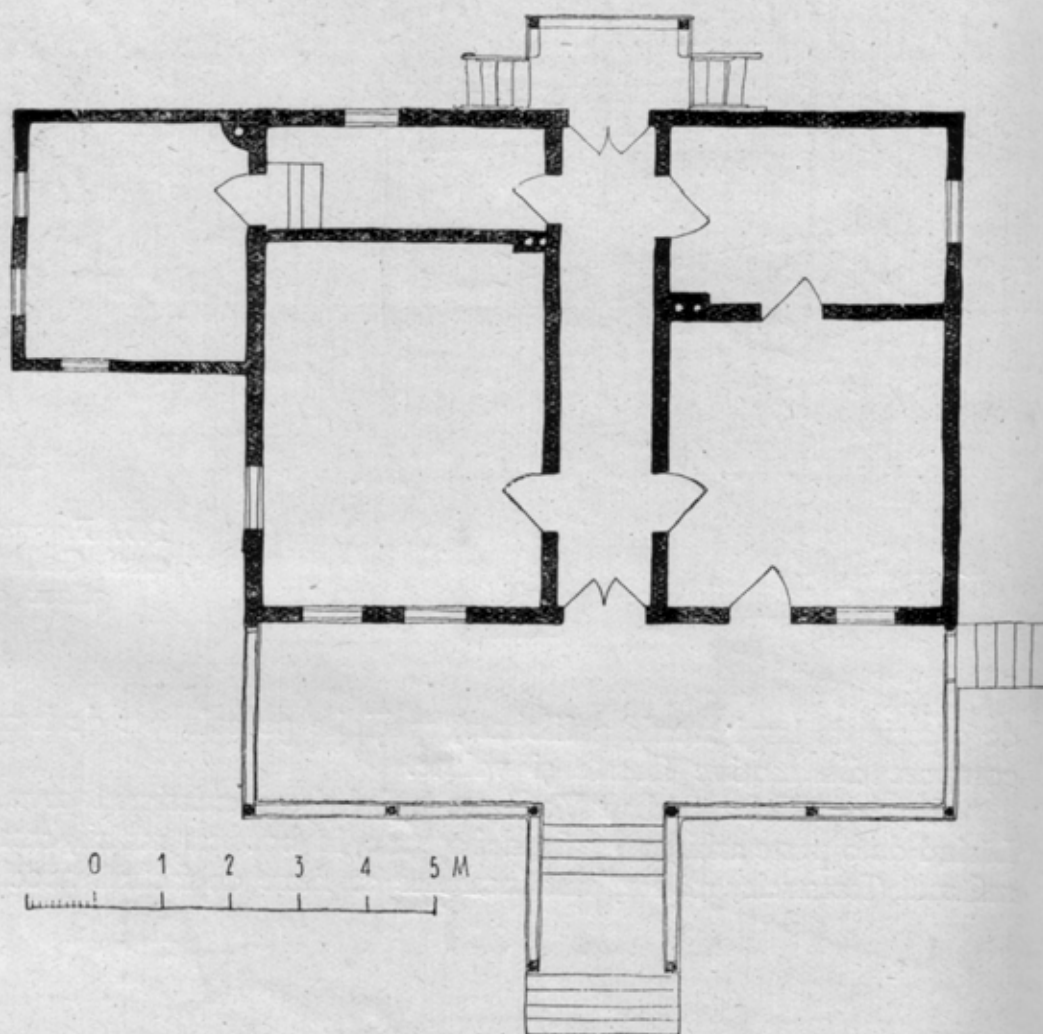
148. Casa Goilav din orașul Botoșani —
pe strada Mioriței. Fațada principală și
planul

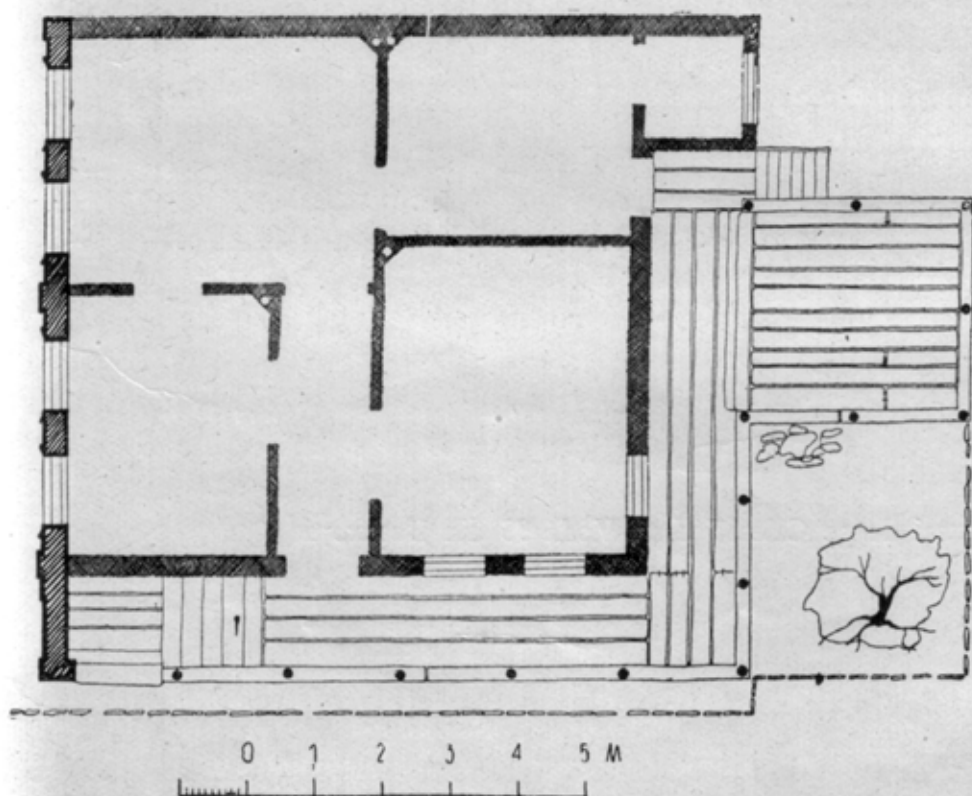
149. Fragment din foișorul
casei Goilav din Botoșani,
văzut din interior

de o serie de largi arcade polilobate, sprijinite pe colonete de lemn cu capiteluri compuse din motive florale și volute.

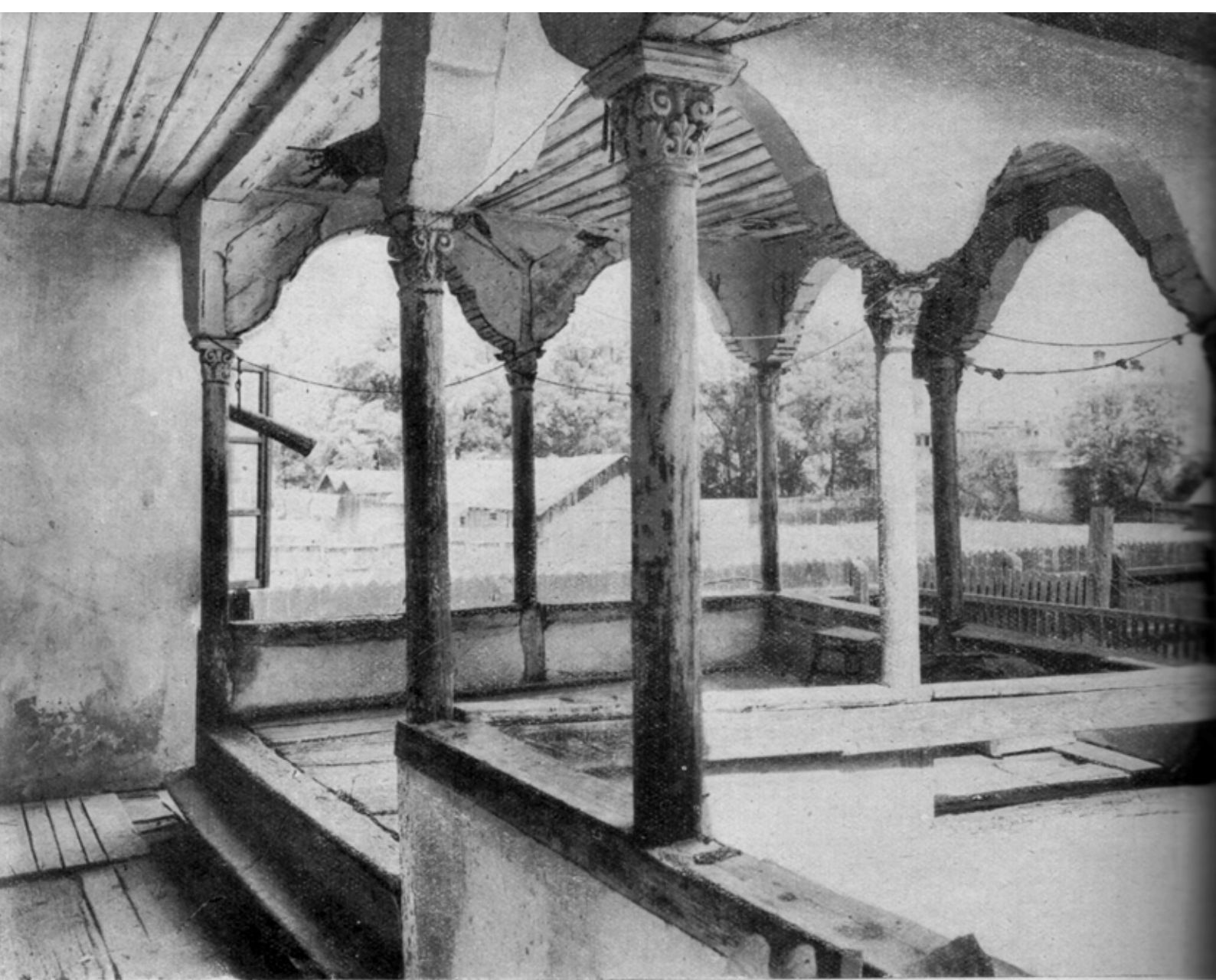
Casa din Calea Șerban Vodă are o înfățișare exterioară ceva mai deosebită. Lăsînd de o parte arhitectura fațadei așezate în bordura străzii, care a fost complet refăcută (ferestrele, mărite, sînt încadrate cu rame de factură neoclasică și un atic

150. Casa de pe strada Mircea Vodă 51 din București. Fațada principală și planul

151. Casa de pe Calea Șerban Vodă 33
din București. Fațadă și plan

152. Foișorul casei de pe Calea Șerban Vodă 33 din București

înalt ascunde acoperișul), fațada lungă, spre curte, este precedată de o prispă mărginită de grațioase colonete de lemn și arcade trilobate, al căror ritm uniform, odihnitor, se continuă pe fațada dinspre grădină, deschizându-se într-un spațios și pitoresc foișor (fig. 152).

Dar în compoziția unora din aceste modeste locuințe de târgoveți și negustori apar adesea, alături de elementele tradiționale de bază, forme și decorații străine artei populare românești. Dintre acestea menționăm: *sacnasiul*, încăpere destinată siestei, care înlocuiește pridvorul închis de pe fațada posterioară a casei boierești tradiționale; ieșitura sub formă de *mușarabie*, care sublinia, spre stradă, etajul unor case din București (remarcabilă din acest punct de vedere era casa, azi dispărută, înfățișată în figura 153); ornamentele de stuc reprezentând flori, păsări sau animale fantastice, care decorau ramele ușilor, ale ferestrelor sau chiar cîmpul pereților; în sfîrșit, numeroasele piese străine de mobilier: mescioare joase, colțuroase sau rotunde, incrustate cu sidef, divanuri, covoare orientale etc., care, toate, oglindeau tendințele și moravurile păturii de suprafață a societății românești a acelor vremuri, boieri, târgoveți și negustori, crescuți sub înrîurirea acelorași idei și gusturi orientale, venite din centrul de stăpînire care era Constantinopolul turcesc.

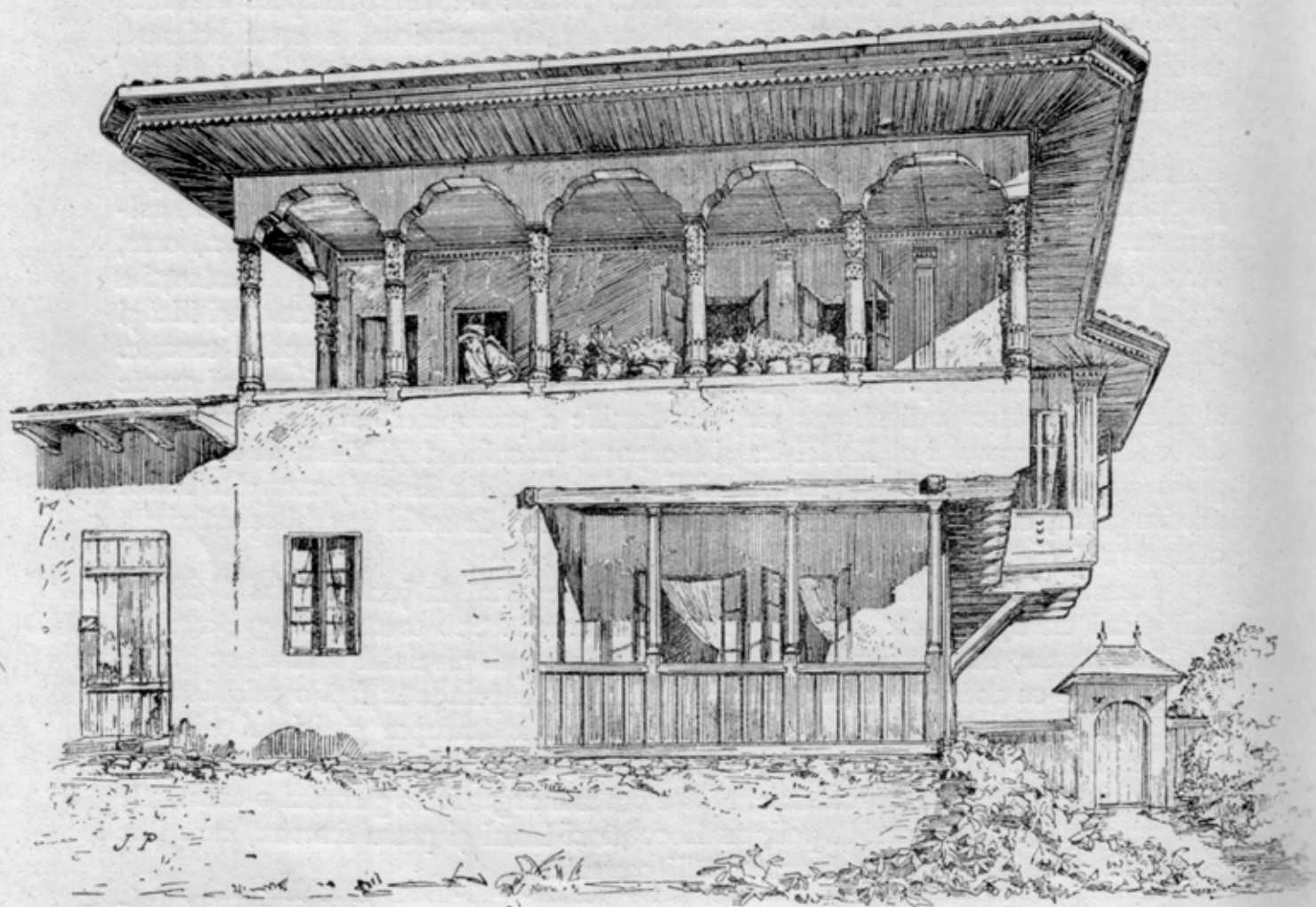
Este interesant, spre a desprinde caracterul acestei înrîuriri și farmecul exotic al cadrului în care se desfășura viața de familie a proaspetei burghezii românești de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea, să ne oprim puțin asupra casei fostă a negustorului Hagi Prodan din Ploești, exemplar foarte prețios și rar, dacă nu chiar unicul care ni s-a păstrat, de astfel de arhitectură civilă orășenească (fig. 154—156).

Planul clădirii, a cărei dată de construcție se așază în jurul anului 1785, ne înfățișează un tip evoluat și mărit de casă țărănească. Sub toată locuința, care nu are decît parter, acesta fiind însă înălțat mult deasupra nivelului solului, se găsesc două pivnițe cu accese separate, din curte. Parterul cuprinde în față o prispă largă, în mijlocul căreia iese mult în afară, fiind construit deasupra gîrliciului pivniței mari, un foișor. Încăperile de locuit sînt în număr de patru, așezate cîte două de o parte și de alta a unei săli centrale. Partea cea mai sugestivă a planului o constituie încăperea în formă de absidă poligonală cu cinci laturi și patru ferestre, care iese pe fațada posterioară, în prelungirea sălii centrale.

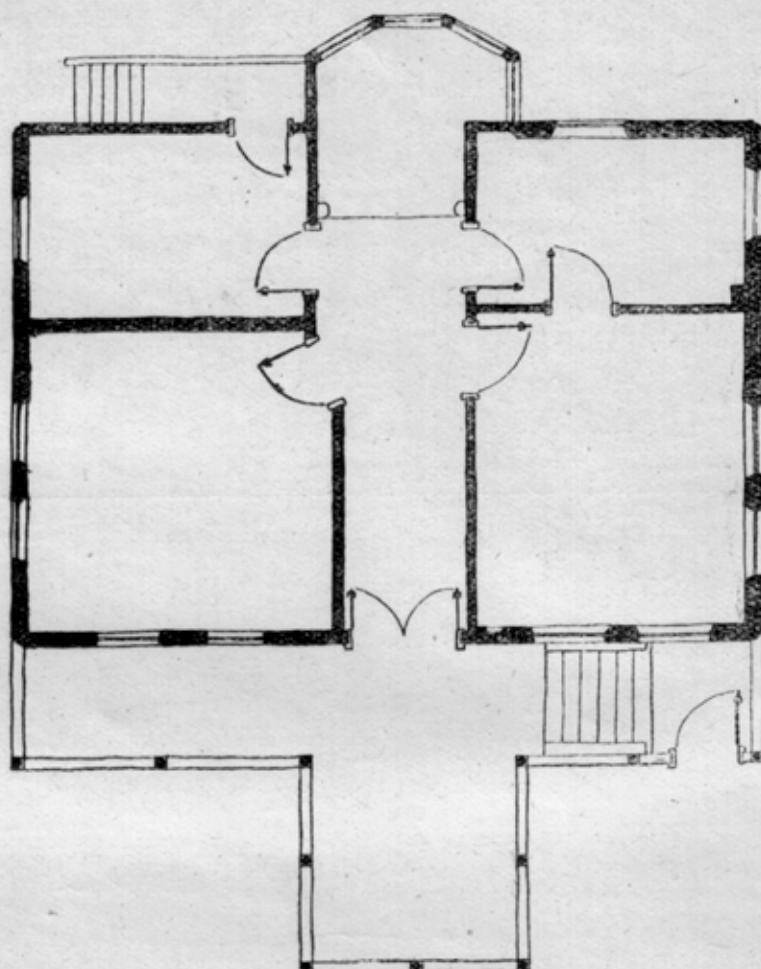
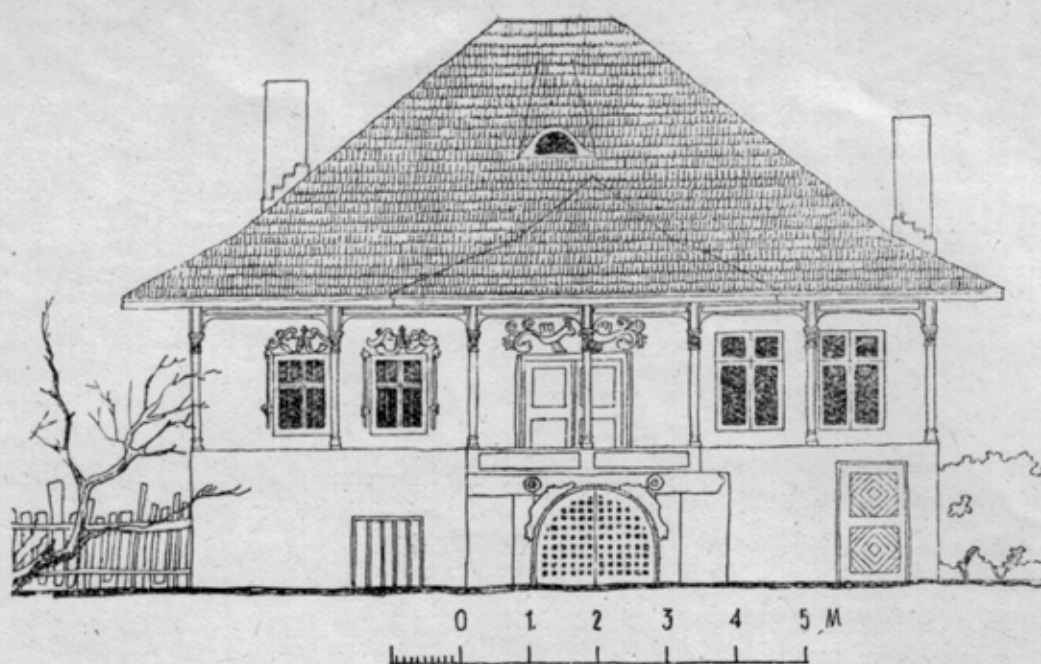
Sub nivelul ferestrelor și ocupînd toată această încăpere, care amintește foișorul închis tradițional, dar căruia i se spune acum cu nume turcesc *sacnasiu*, se găsea sofaua turcească de siestă și taifas.

Gustul pentru împodobirea pereților cu ornamente exotice se învederează atît în interior — ramele ușilor și ale ferestrelor, mai cu seamă la *sacnasiu*, sînt împodobite cu motive florale de factură orientală, realizate din stuc — cît și în exterior, unde se remarcă mai ales cei doi grifoni stilizați, așezați unul în fața altuia, deasupra ușii principale.

Măiestria în arta tradițională a prelucrării și împodobirii cu ornamente și creștături a părților de lemn lăsate aparente în construcție este pusă în evidență

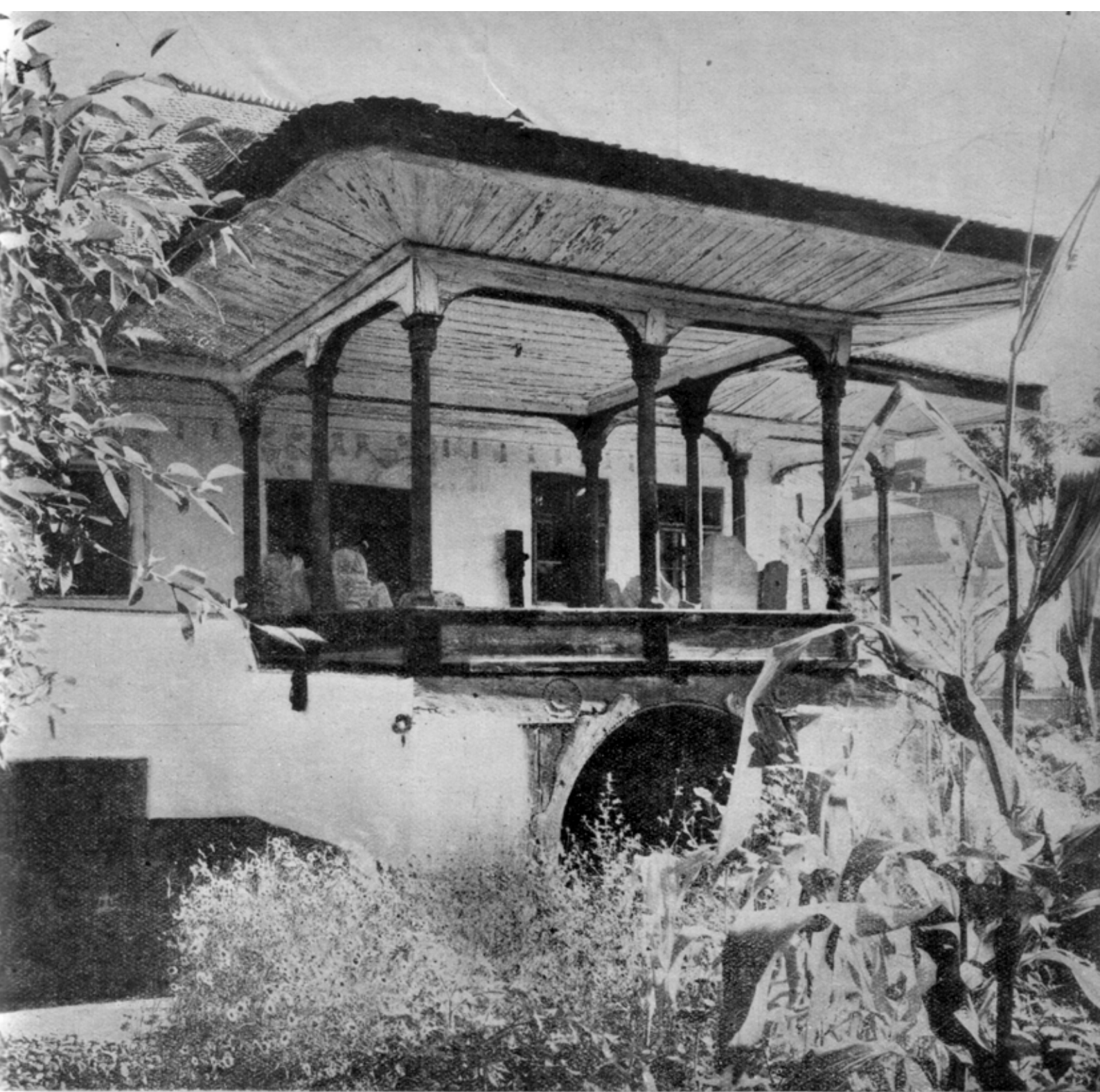
153. Casă de tirgoveț din București, azi dispărută

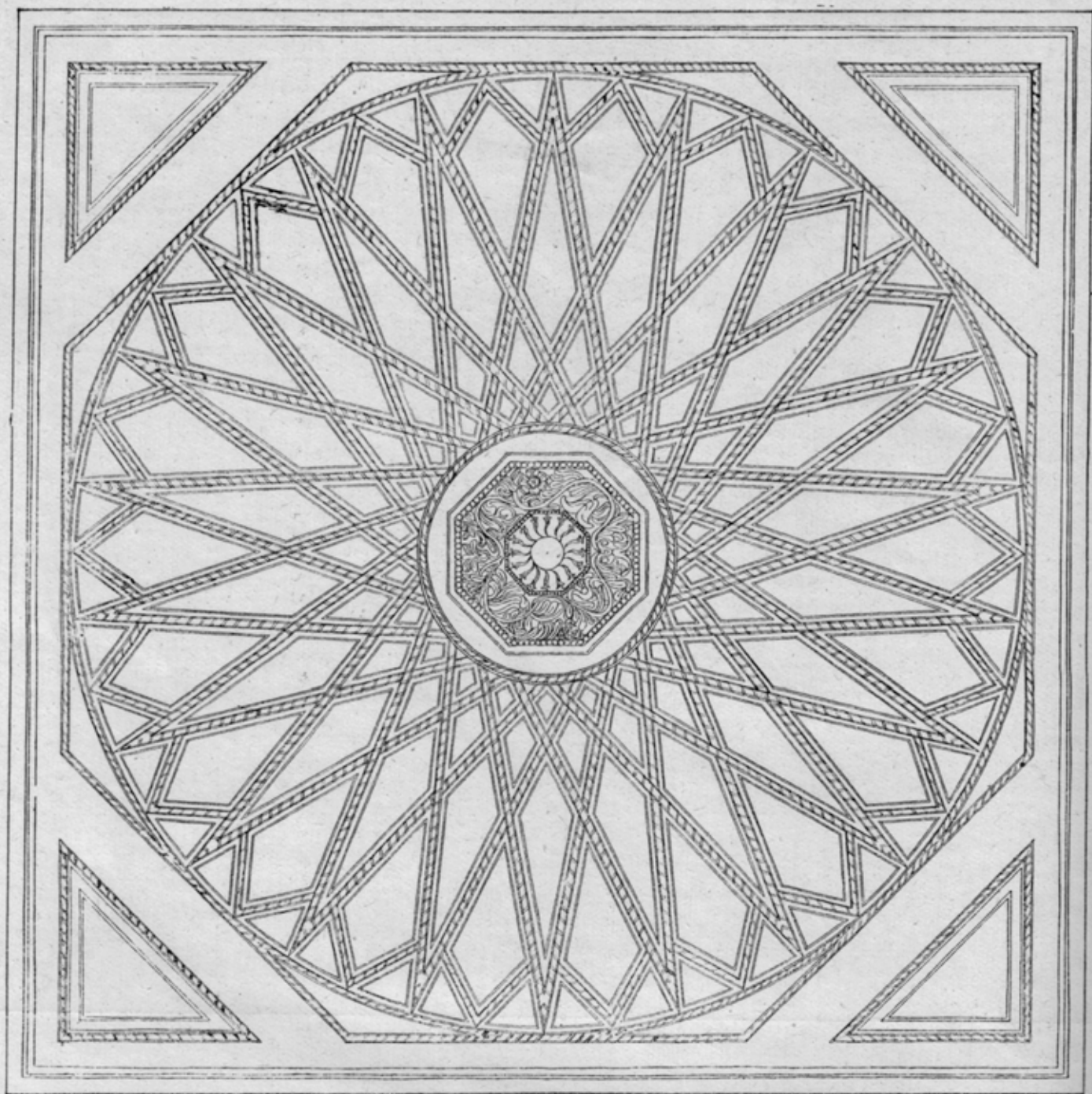
154. Casa Hagi Prodan din Ploiești. Fațada principală și planul

155. Casa Hagi Prodan din Ploiești, văzută din față

156. Foișorul casei Hagi Prodan din Ploiești

157. Plafonul de lemn al sălii de mâncare a casei Hagi Prodan din Ploiești

de colonetele de stejar cu frumoase capitele florale de la prispă și foișor; de rama arcuită cu console și împodobită cu rozete și decorații de creștături de la gîrliciul pivniței; de streășină largă, rotunjită la colțuri și înfundată cu scîndurile profilate; în sfîrșit, și mai ales, în interior, de tavanele *sacnasiului* — împărțit în mici pătrate decorative făcute din scîndurile și șipculițe și al sălii de mîncare — a cărei decorație principală este formată dintr-o întretăiere de numeroase spițe sculptate, dispuse pe o largă coroană înscrisă într-un octogon cu centrul marcat de o rozetă metalică (fig. 157).

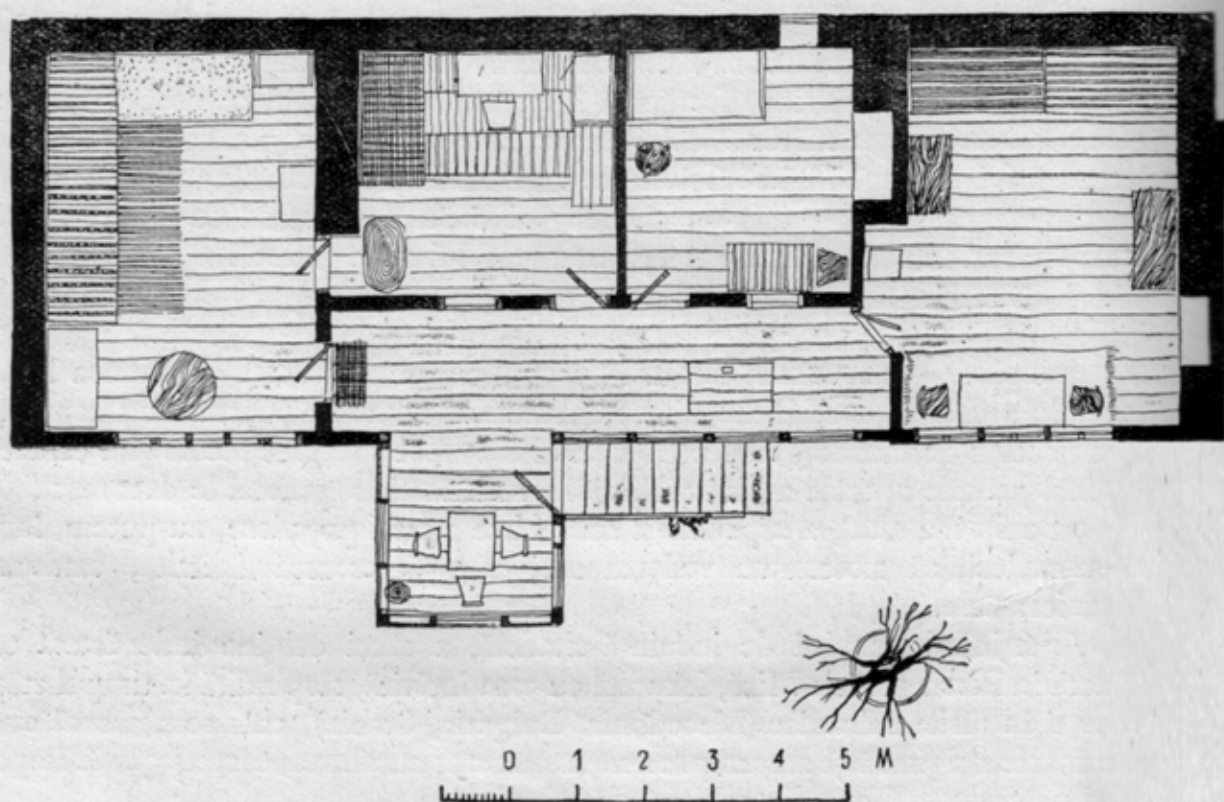
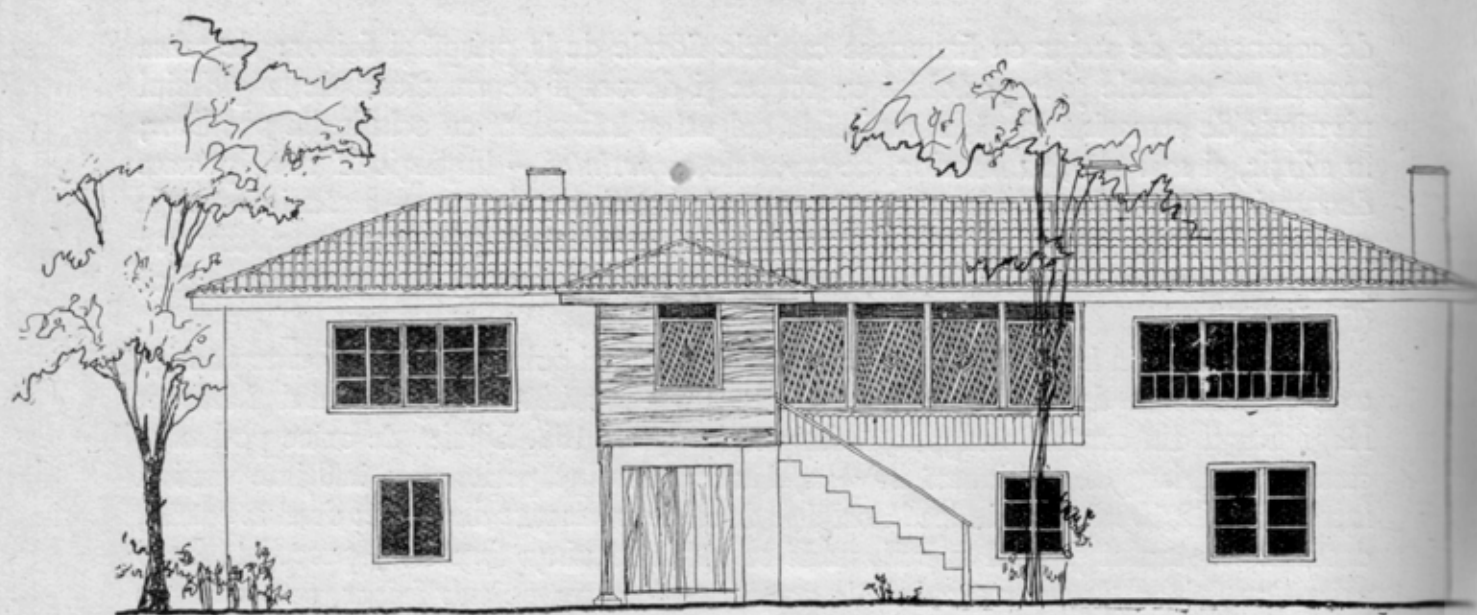
Nu mai puțin interesantă din punctul de vedere al amestecului de forme pămîntene și elemente de origine turcească este fosta locuință a negustorului Mehmet Hagi Smail din orașul Mangalia, înfățișată în figura 158. Lipsită de orice podoabă, casa aceasta, larg dimensionată în plan, dar scundă (încăperile au o înălțime variind între 2,35 și 2,10 m), cuprindea la origine două apartamente distincte: unul la parter, destinat stăpînului și altul la etaj, unde se găsea locuința femeilor, precedată de o prispă cu foișor. Apartamentul de la parter, cu intrarea pe sub foișor, este compus dintr-o spațioasă piesă centrală cu cămin și două camere mărginașe, una din ele cu baie turcească. Etajul este divizat în două părți egale, după moda caselor duble dobrogene. Simetria perfectă a planului nu mai este însă transpusă în fațadă, cum se întîmplă la casele de acest gen destinate să servească la adăpostirea a două familii deosebite; foișorul este dispus lăturalnic, ca la casele românești de tip vechi. Prispă, croită în chip de «loggia», formează împreună cu foișorul o piesă unică, închisă între stîlpi cu o rețea mărunță de șipci, ca niște «jaluzele», din dosul cărora femeile puteau privi în afară fără să fie văzute de ochi indiscreți. De pe prispă (la început din camera centrală), printr-un chepeng și o scară de lemn cu pantă repede, se putea scobori în piesa din mijloc a apartamentului de la parter.

★

Atingînd în expunerea noastră de pînă acum nu numai chestiunea înfățișării generale a clădirilor realizate direct de meșteri populari pentru uzul reprezentanților claselor dominante, ci și problema trăsăturilor specifice locale și a caracterului original pe care operele arhitecturii civile românești în general le datoresc folosirii, într-un chip sau altul, a experienței acumulate a artei populare, nu putem, încheind acest capitol, să trecem cu vederea nici casa boierească întărită, caracteristică Olteniei: cula.

Aparținînd genului de locuință-citadelă, a cărei origine îndepărtată trebuie căutată în Persia și Asia Mică, înrudită cu casa întărită, răspîdită în timpul stăpînirii turcești în țările balcanice (Macedonia, Bulgaria, Serbia), cula românească evoluată este foarte originală și are un pronunțat caracter autohton, tocmai grație împrumutului pe care l-a făcut din arhitectura populară.

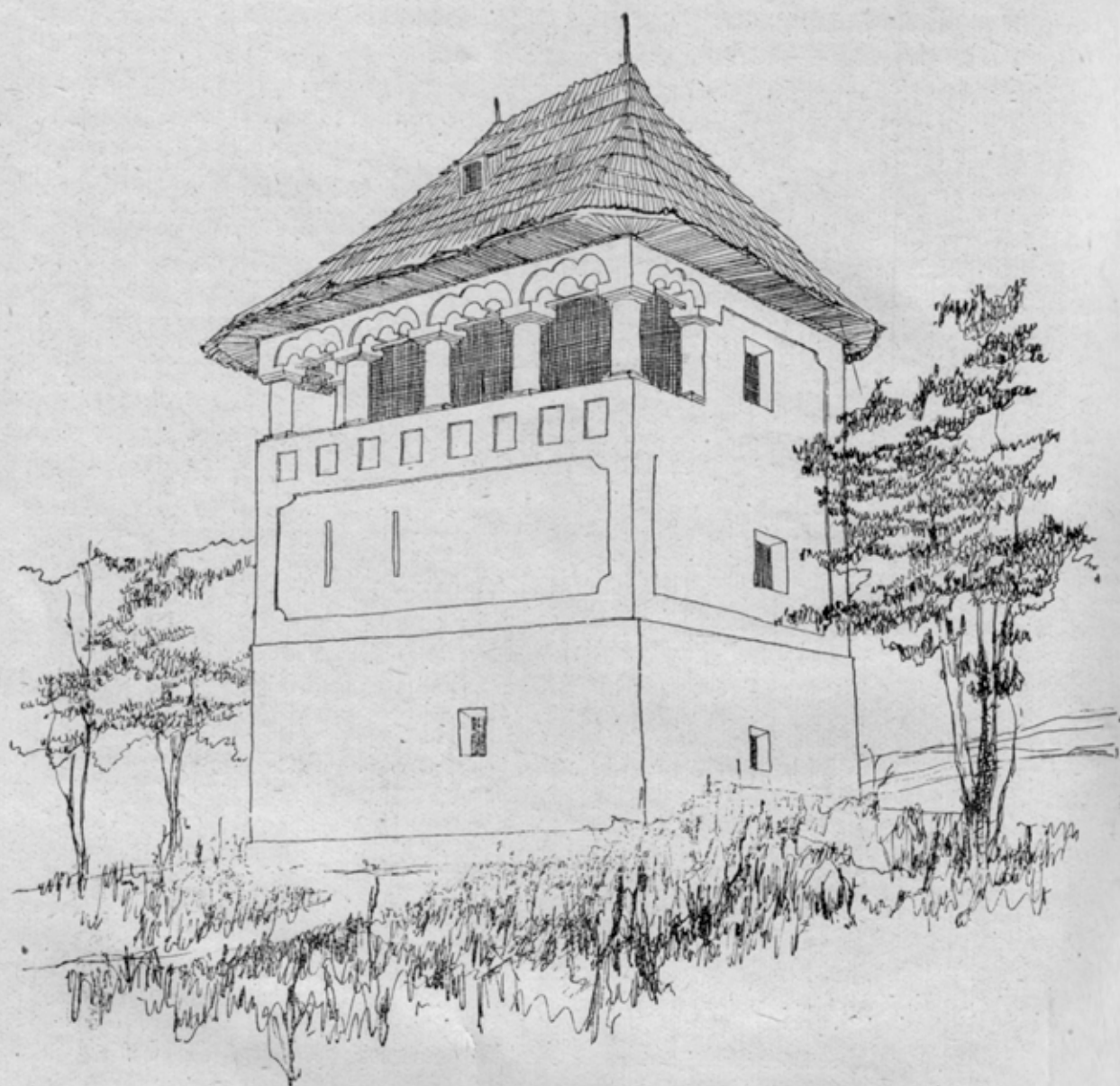
În adevăr, tipul cel mai vechi de culă, care își merită pe drept numele său turcesc însemnînd «turn», ne înfățișează o clădire prismatică de plan aproape pătrat, cu mai multe caturi (exemplu: cula, azi dispărută, din Pojogeni, fig 159).

158. Casa Mehmet Hagi Smail din Mangalia. Fațada principală și planul etajului

159. Cula, azi dispărută, din Pojogeni. Prispa de lemn cu etaj fusese adăugată ulterior

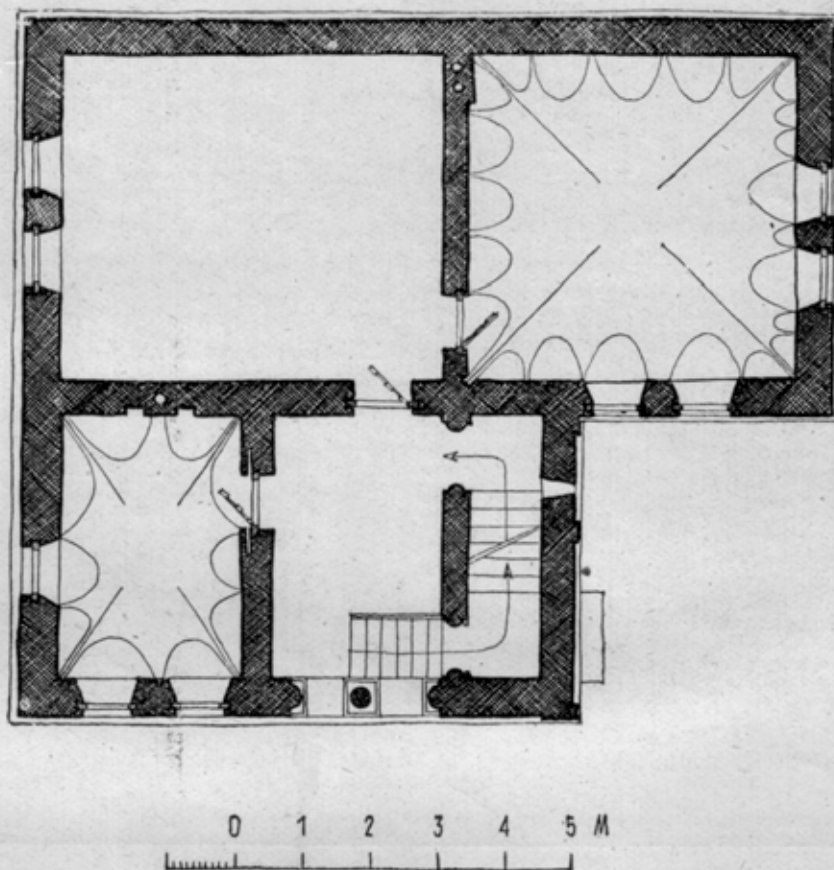

160. Cula din Groșerea, în regiunea Craiova

În continuare, formele evoluează: apare la ultimul etaj cerdacul inspirat de prisma casei țărănești, care atenuează mult aspectul de cetățuie al clădirii, cum se poate vedea, de pildă, la cula din Groșerea (fig. 160).

Alteori, deși păstrează unele elemente caracteristice tipului fortificat, aspectul general al clădirii se apropie foarte mult de acela al unei case în care domină, cel puțin pe fațada principală, formele aerate, concepute și decorate în spiritul artei populare — exemple: cula din Măldărești, în regiunea Pitești (fig. 161 — 162) și cea din Broșteni, în regiunea Craiova (fig. 163).

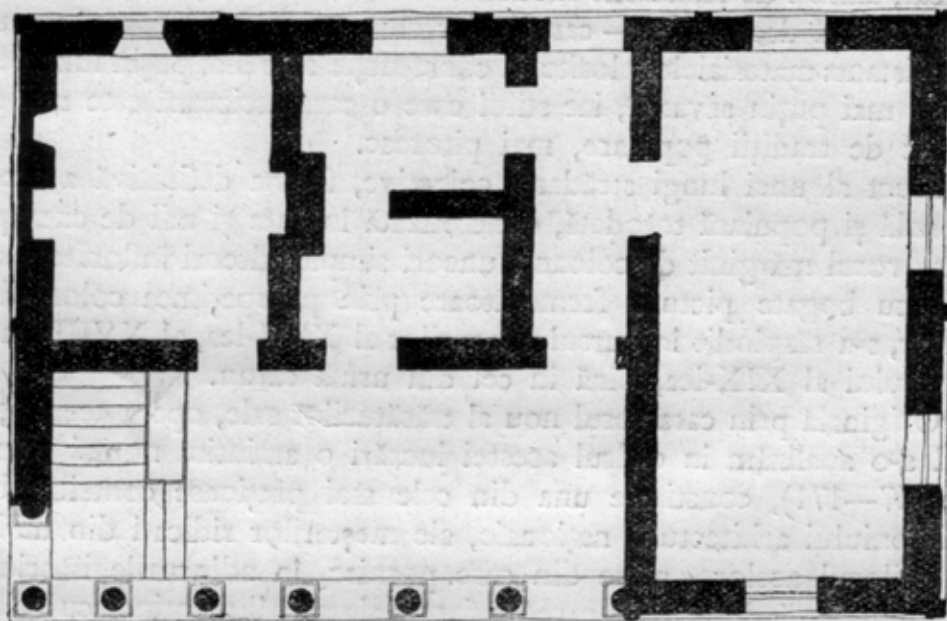
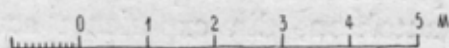
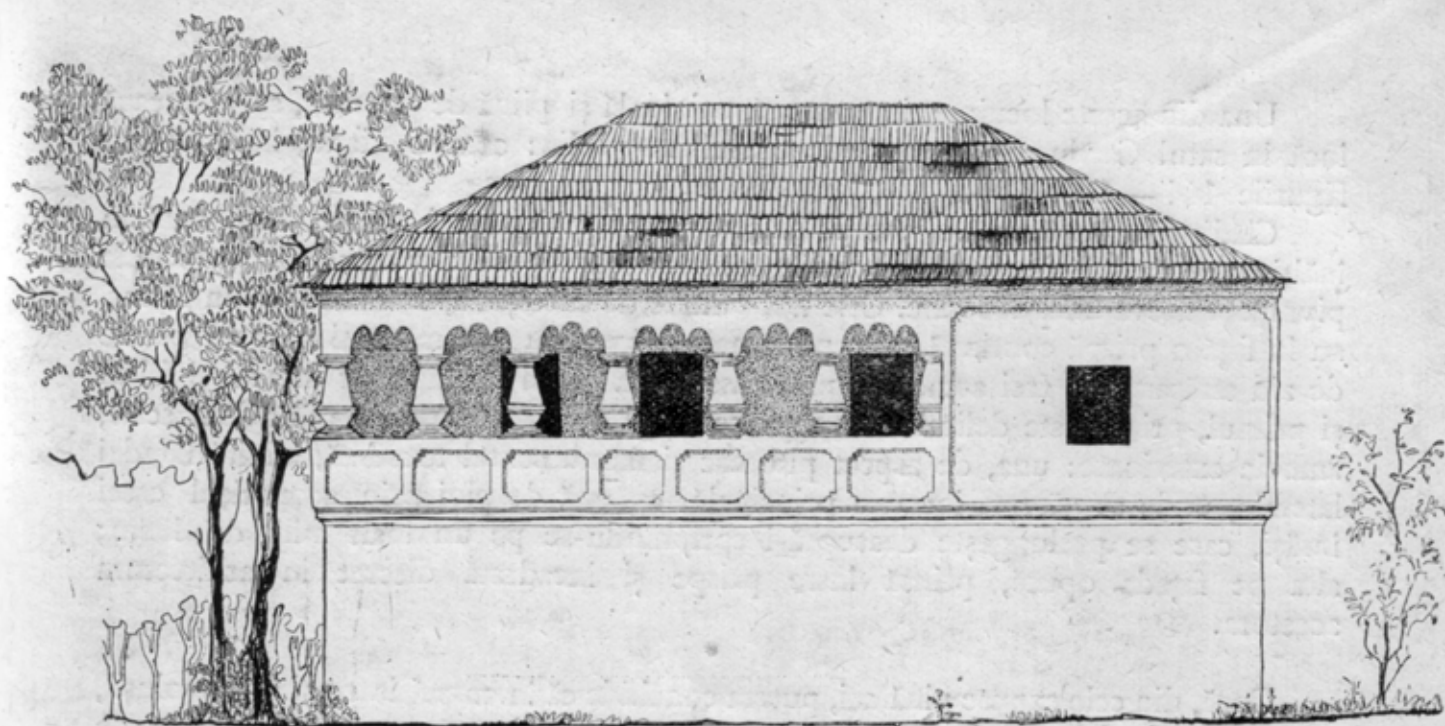
În cele din urmă, împămîntenindu-se ca locuință de moșneni și boiernași, casa de tip culă pierde cu totul aspectul de construcție fortificată și capătă, sub mîna abilă a meșterilor locali, o înfățișare de caracter specific național. Planul robust, de formă pătrată, cu ziduri groase, cuprinzînd încăperi luminoase, cu ferestre largi și uși mari, se înconjură cu prispe, cu scări exterioare și balcoane, dînd naștere unei foarte interesante sinteze, în care sînt contopite cele trei forme de locuință caracteristice Olteniei: cula, casa boierească și casa țărănească.

161. Cula veche din Măldărești, în regiunea Pitești.
Planul etajului I

162. Cula Veche din Măldărești, în regiunea Pitești.

163. Cula din Broșteni, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul

Una din aceste locuințe, interesantă, originală și plină de pitoresc, se păstrează încă în satul Cartiu, nu departe de orașul Tîrgu-Jiu: casa Cartianu, înfățișată în figurile 164 — 166.

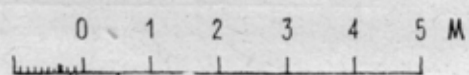
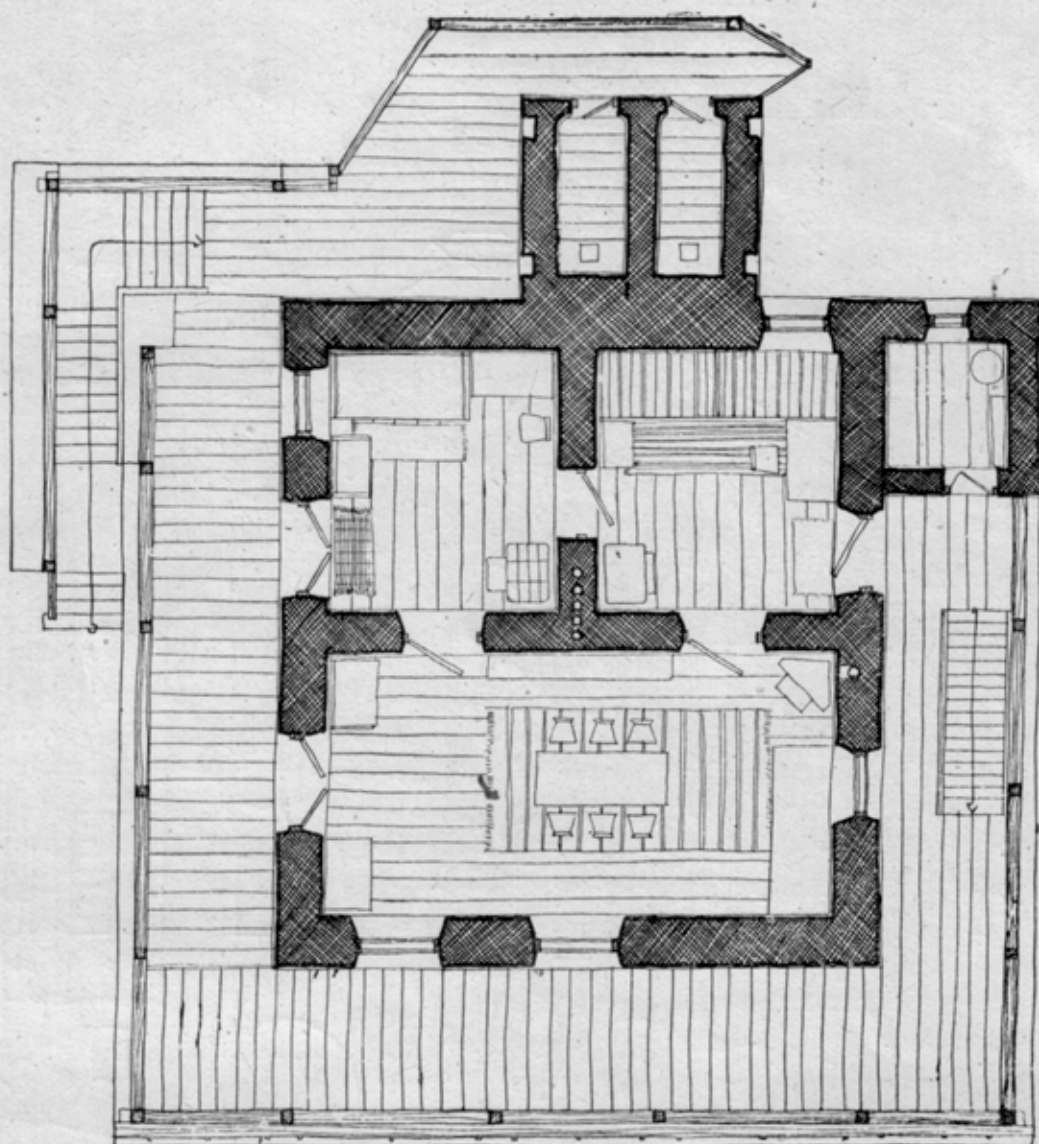
Clădirea, care ocupă o poziție pitorească pe malul unui râu, se desfășoară în înălțime pe trei nivele. Parterul, care este ușor scoborît sub nivelul solului, cuprinde pivnița și câteva mici depozite. Cele trei camere de la etajul I, înscrise într-un pătrat, au în față o prispă continuă care pe latura dinspre râu este mărginită de un perete de zid străpuns de trei arcade în plin cintru. La etajul II, împărțit în același fel ca și primul, prispa este delimitată numai cu stîlpi de lemn. La ea conduc două scări, ambele exterioare: una, de aspect pitoresc și monumental totodată, alipită fațadei laterale, unde se găsește intrarea principală, apărută de ploi prin acoperișul casei însăși, care se prelungește deasupra-i sprijinindu-se pe un înalt stîlp de lemn; alta pe fațada opusă, prinsă între prispe și încadrată discret în arhitectura acestora.

Dacă, din cele expuse pînă aci, putem conchide că în cursul întregii sale evoluții, arhitectura feudală romînească a continuat să-și îmbogățească repertoriul său de forme și decorații, împrumutînd datele și formulele care i-au asigurat păstrarea caracterului său propriu autohton, din experiența acumulată, mereu sporită, a artei populare, trebuie să amintim totodată și faptul că împrumutul acesta n-a rămas fără recompensă. Meșterii populari la rîndul lor, folosind experiența arhitecturii majore, au creat, alături de realizările monumentale ale acesteia, o arhitectură — și legată de aceasta o artă decorativă — care, chiar cînd este impunătoare, are un caracter mai puțin distant: materialele folosite în construcție sînt mai puțin luxoase, tehnica lucrului este mai puțin savantă, iar stilul care o caracterizează este mai realist, mai impregnat de tradiții populare, mai pitoresc.

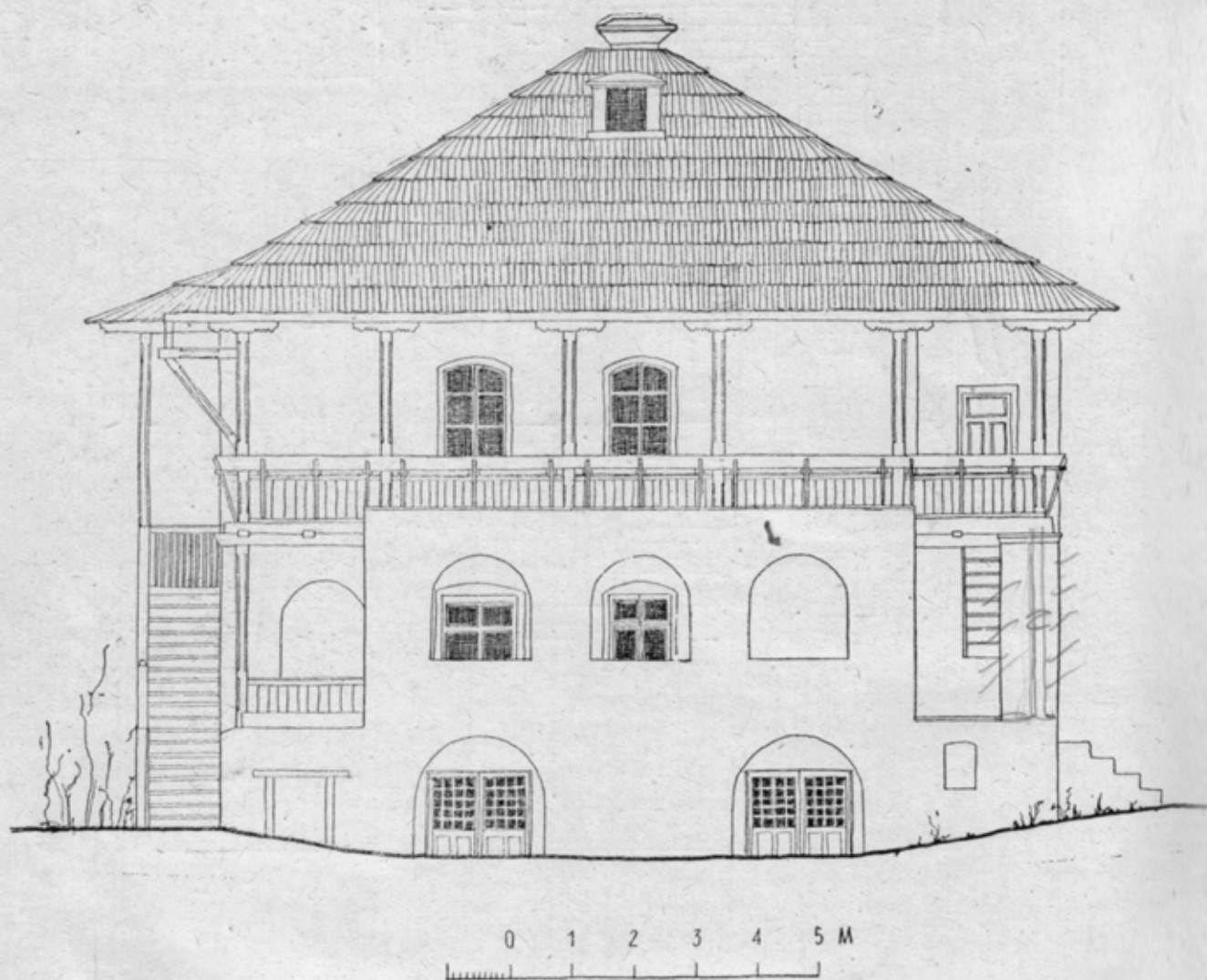
Fruct al unei lungi strădanii colective, forma definitivă a acestei arhitecturi, națională și populară totodată, concretizată în sute și mii de exemplare de biserici cu pridvorul mărginit de coloane, uneori simple, alteori înflorate și cu pereții împodobiți cu bogate picturi, fermecătoare prin prospețimea coloritului și realismul temelor, s-a răspîndit în cursul veacurilor al XVII-lea, al XVIII-lea și în primii ani ai veacului al XIX-lea, pînă în cel din urmă cîtun.

Originală prin caracterul nou al trăsăturilor sale, opera aceasta, pe care ne fiind cazul s-o analizăm în cadrul acestei lucrări o amintim numai prin cîteva imagini (fig. 167—171), constituie una din cele mai prețioase contribuții la îmbogățirea patrimoniului arhitecturii naționale, ale meșterilor ridicați din mijlocul poporului, din mijlocul acelor « mase din care pornise, în adîncurile istoriei romînești, cea dintîi inițiativă de artă și care, în forme simple, îi menținea cu gelozie tradiția cea mai pură »¹.

¹ N. Iorga, *Arta populară și arta istorică a Romînilor*, în « Artă și Tehnică Grafică », caietul special 4—5, București, 1938.

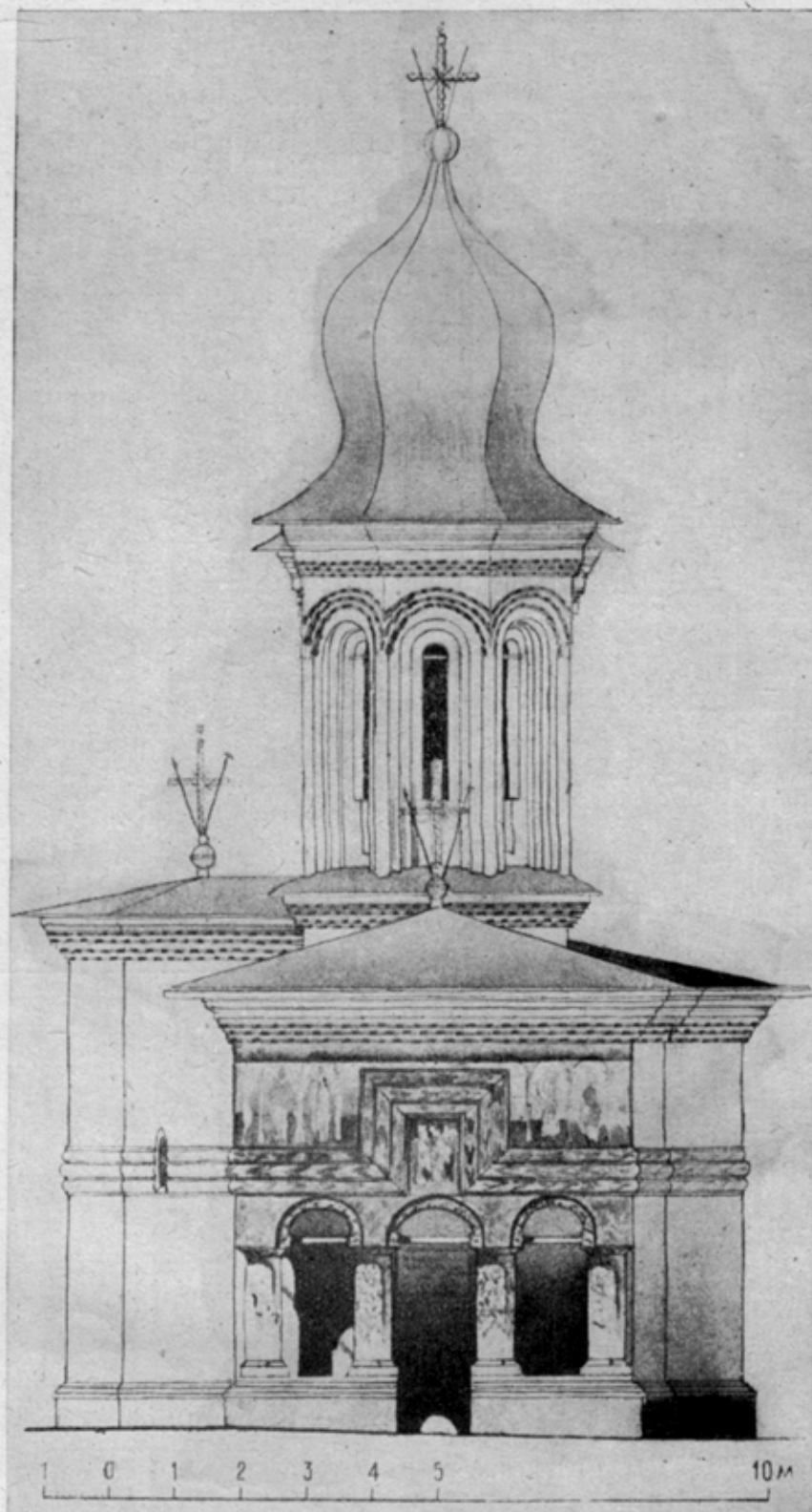
164. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu. Planul etajului I .

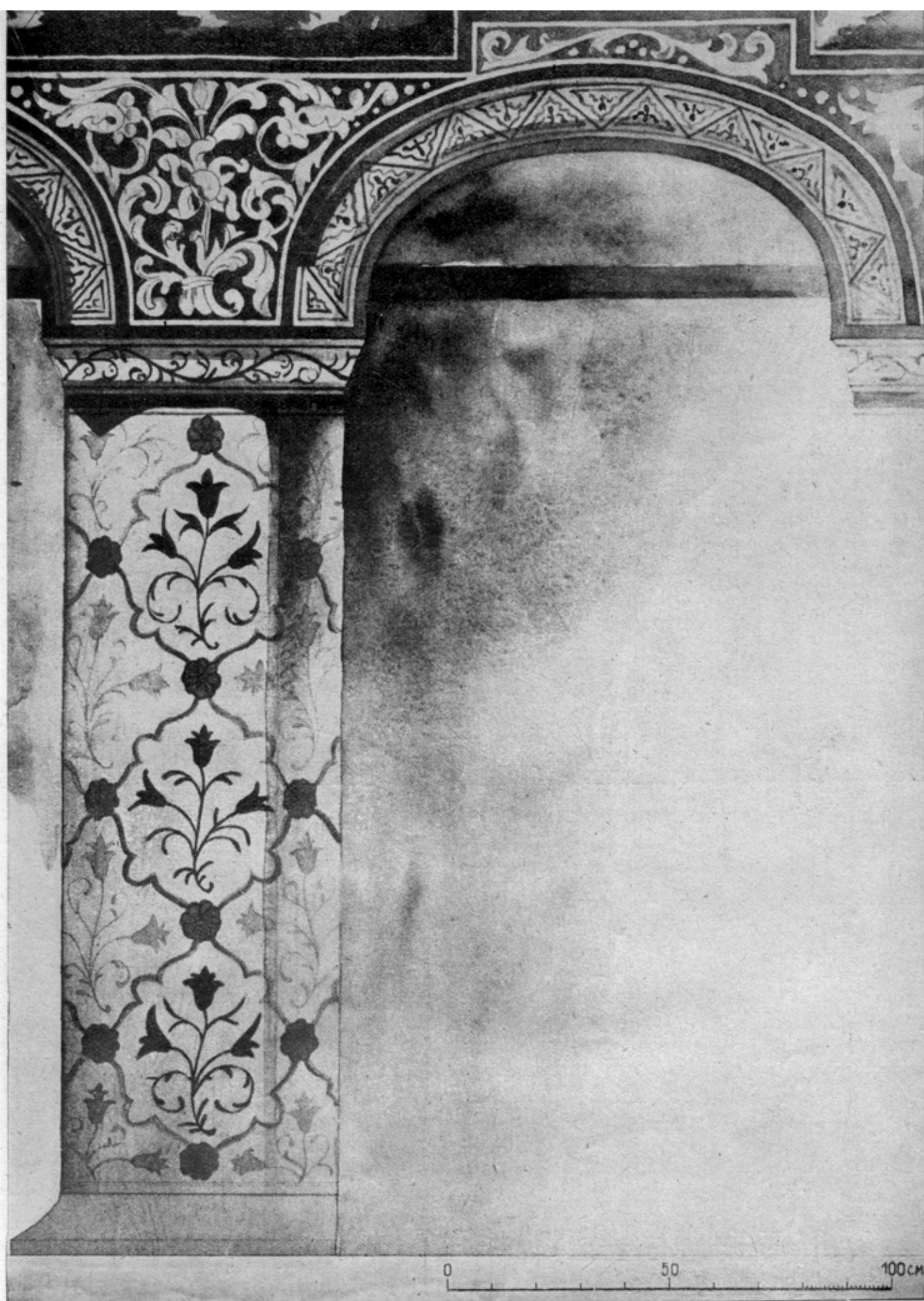
165. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu. Fațada dinspre râu

166. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tirgu-Jiu. Fațada dinspre râu

167. Biserica Subești din orașul Cimpulung, în regiunea Pitești

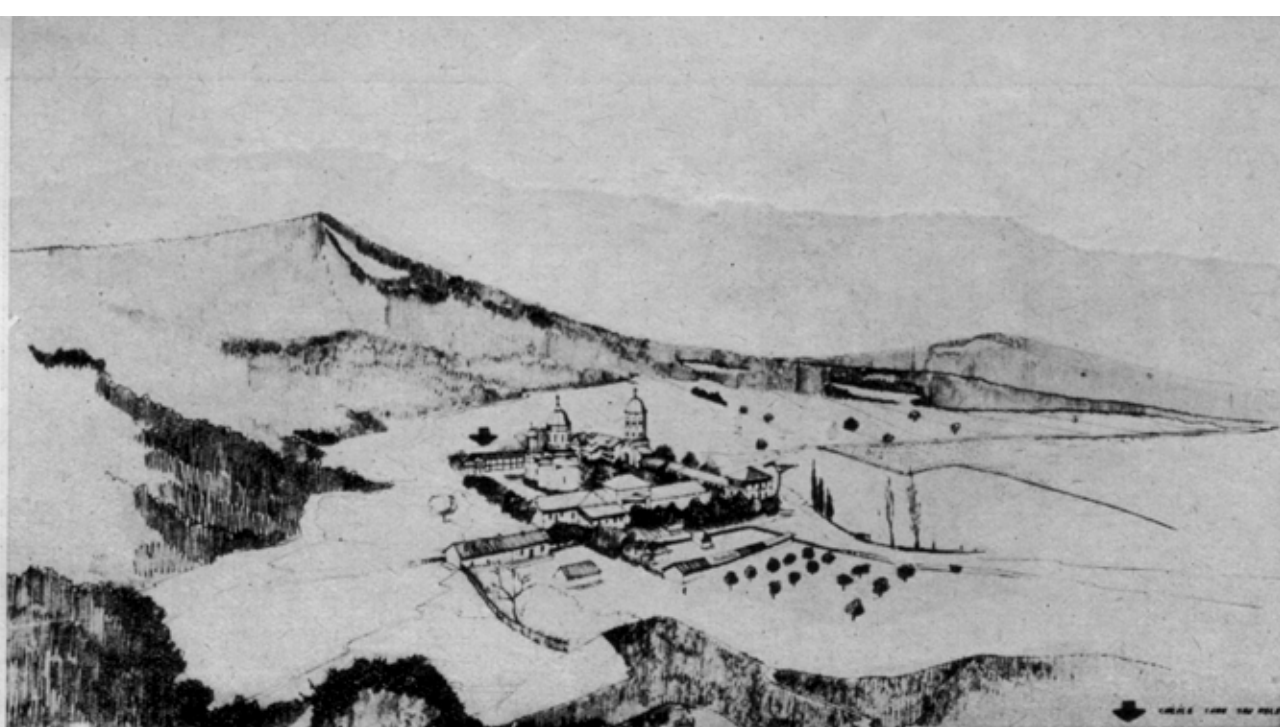
168. Fragment din pridvorul pictat al bisericii Subești din orașul Cîmpulung,
în regiunea Pitești

169. Biserica din satul Istria, în regiunea Constanța. Veacul al XVIII-lea

170. Biserica din satul Scăueni-Berislăvești, în regiunea Pitești. Începutul veacului al XIX-lea

171. Mănăstirea Cocos Raionul Isaccea, Dobrogea. Păstrează din complexul clădirilor construite la începutul veacului al XIX-lea, un exemplar foarte interesant și instructiv de arhitectură populară tratată în spirit monumental: aripa dinspre apus a chiliilor. Dezvoltată pe parter și etaj, clădirea, formată din unități de câte patru chilii grupate în jurul unei săli, este înconjurată pe toate părțile cu o largă prispă. Accesul la etaj se face prin două scări dispuse în două foișoare simetrice pe fațada răsăriteană a clădirii

CREAȚIA MEȘTERILOR POPULARI, SURSĂ DE INSPIRAȚIE PENTRU ARHITECTURA CONTEMPORANĂ

De-a lungul întregului Ev Mediu, arhitectura și arta populară în general au constituit pentru meșterii instruiți ai artelor majore sursa principală de inspirație și cheazăia însăși a originalității specifice a operelor lor. Ridicați din mijlocul poporului și instruiți, prin lungi ucenicii, în atelierele meșteșugărești organizate ale târgurilor sau pe șantierele lucrărilor de construcții cerute de nevoile claselor dominante, meșterii locali au întreținut necurmăte legături cu satul, cu manifestările artistice ale acestuia.

Schimbul de influențe și de experiențe dintre arta târgului și arta satului, prilejuit de aceste legături, a fost nespus de folositor și de rodnic, mai cu seamă pentru arta meșterilor instruiți. Am putea merge chiar pînă la a spune că legătura strînsă dintre tîrg și sat a fost una din condițiile propășirii artei noastre naționale, fiindcă nu este greu de constatat că atîta vreme cît legătura aceasta solidă și firească a existat, atîta vreme cît, bazîndu-se pe un fond autohton autentic, sătesc, puterea de sinteză a meșterilor locali a putut să domine mulțimea influențelor venite din afară și a știut să aleagă elementele străine pe care și le-a însușit prelucrîndu-le, adaptîndu-le și identificîndu-le stilului nostru național, atîta vreme arhitectura romînească de frumoase tradiții populare a progresat.

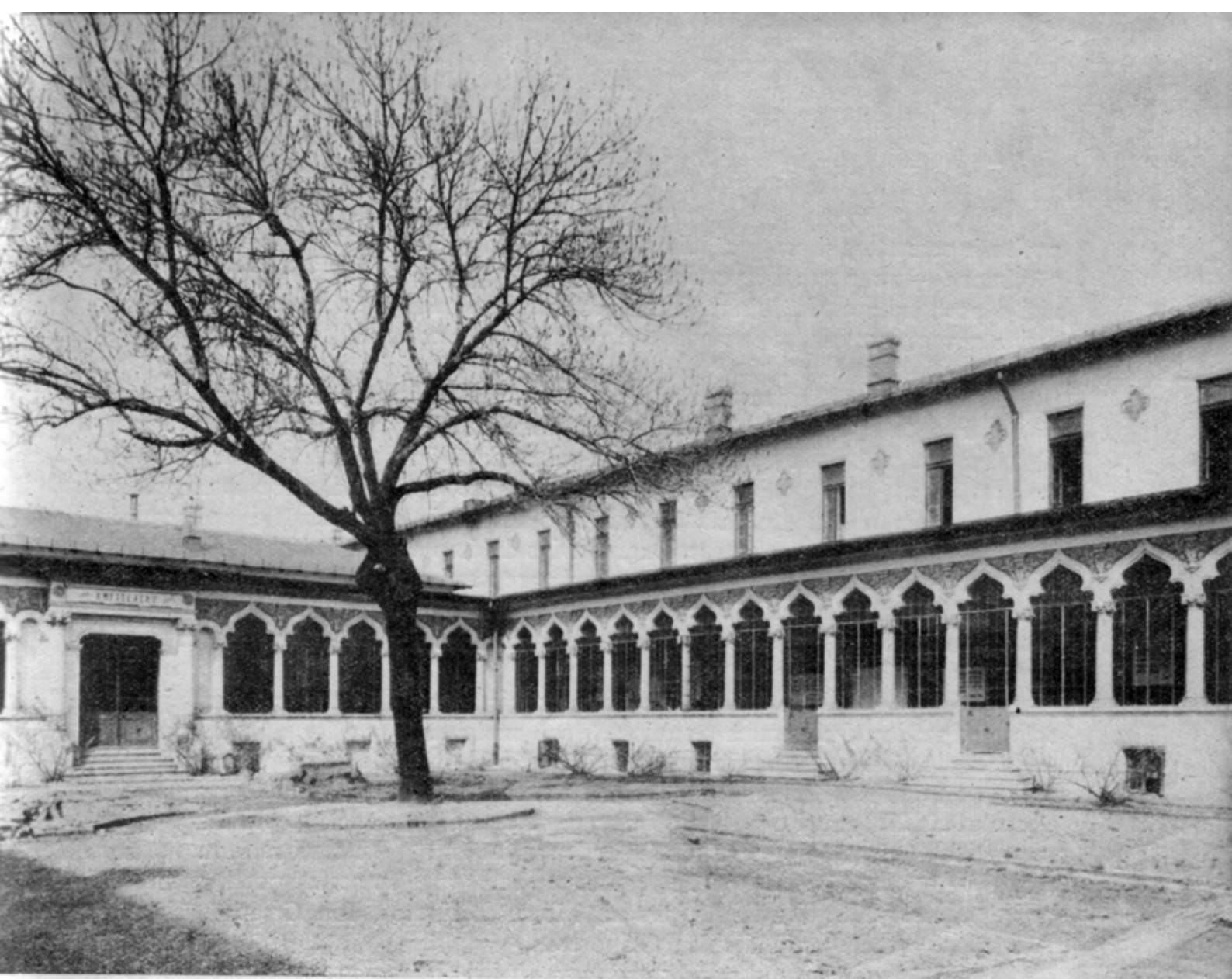
Dar la un moment dat, moment care se așază prin anii de la începutul veacului trecut, legătura aceasta străveche dintre tîrg și sat s-a rupt. Tîrgul, orașul cum i se va spune de aci înainte, s-a înstrăinat, iar satul și-a continuat viața lui proprie.

Sub impulsul noilor relații economice, caracteristice orînduirii capitaliste, arta, fenomen al suprastructurii, s-a transformat treptat, o dată cu societatea, sfîrșind în cele din urmă prin a deveni cosmopolită, lipsită de calitățile esențiale ale creațiilor care pot fi înțelese de oricine.

Împotriva acestei stări de lucruri s-au ridicat glasurile autorizate ale cîtorva cărturari și artiști progresiști care, crescuți în spiritul ideilor democratice ale revoluției din 1848, recomandau atenției creatorilor de artă valorile artistice și culturale ale poporului, formulînd principiul afirmării specificului național în artă, pe care îl opuneau tendințelor cosmopolite ale unor artiști pentru care, cum spunea Alex. Odobescu, simțimîntul estetic era « un ce fără patrie ». « Nici o artă — preciza acest

172. Bufetul de la Șoseaua Kisseleff din București

173. Școala Centrală, azi Liceul de Fete nr. 1 din București. Curtea interioară

neobosit cercetător și propovăduitor al valorificării tezaurului bogat al artei noastre pămîntene — nu poate să prezinte mai multă adimenire ochilor romînești, . . . nici o producție estetică nu va face să bată mai cu mîndrie inima romînului, decît acelea care se vor inspira din norocitele instincte ale poporului, din cele mai glorioase tradițiuni străbunești»¹.

Arhitectul Ion Mincu la rîndu-i, revoltat de tăcerea cu care oficialitatea și pătura de suprafață a societății burgheze a vremii sale înconjurau manifestările artiștilor progresiști romîni, s-a ridicat cu vehemență împotriva «pedantismului, a ignoranței și a cosmopolitismului de modă», care «stingînd orice sentiment de dragoste și mîndrie națională» duceau la o admirație «exclusivă și nediscutată» a tot ce ne venea de peste hotare. Dar, convins de dreptatea cauzei pentru care lupta, afirma cu tărie că priceperea și munca stăruitoare a artiștilor și constructorilor romîni aveau să izbutească, făcînd «cunoscută o *arhitectură romînească*, după cum silințele vrednice de admirație ale vecinilor noștri ne-au făcut astăzi să recunoaștem o *arhitectură rusă*»².

Astfel, alături de lupta dusă pe tărîm politic și social pentru scuturarea jugului stăpînirii străine și eliberarea țăranilor de sub exploatarea marilor boieri latifundiari — luptă ale cărei prime roade au fost unirea Principatelor în 1859, împrăștierea țăranilor în 1864 și cîștigarea independenței în 1877 — a luat ființă către sfîrșitul veacului al XIX-lea și o puternică mișcare culturală și artistică de pronunțat caracter național. Experiența acumulată și valoroasele creații ale artei noastre vechi au fecundat în aceasă epocă operele realiste ale celor mai de seamă poeți, scriitori și artiști ai neamului: Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu, Ion Creangă, Theodor Aman, Ion Andreescu, Niculae Grigorescu.

Înnoirile în domeniul arhitecturii, ceva mai întîrziate, au fost precedate de un interes vădit și crescînd pentru cunoașterea monumentelor vechi, expresie grăitoare a puterii de creație a meșterilor pămînteni și a vitalității poporului romîn.

Astfel, în haosul multiplelor și feluritelor curente care au dominat arhitectura ultimei jumătăți a veacului al XIX-lea și a primelor decenii ale veacului al XX-lea, s-a evidențiat activitatea unui grup restrîns de arhitecți care, propovăduind valorificarea formelor vechii noastre arhitecturi pămîntene, s-au străduit să cunoască și în practică au căutat să aplice, în operele pe care le-au putut realiza, învățămintele scoase din experiența acumulată a meșterilor trecutului.

Legînd astfel, într-o formă nouă, firul rupt al tradiției, arhitecții aceștia, în fruntea cărora au stat Ion Mincu și Petre Antonescu, au construit o seamă de clădiri de locuit și chiar edificii monumentale în compoziția cărora sînt prelucrate cu pricepere și gust elemente caracteristice arhitecturii pămîntene.

Dintre realizările cele mai valoroase ale arhitecților care au aderat la curentul arhitecturii de forme naționale, menționăm cîteva clădiri din București: Bufetul de

¹ Alex. Odobescu, *Opere*, II. p. 82, Editura de Stat pentru literatură și artă, București, 1955.

² Cfr. Ion Mincu, *Expoziția artiștilor în viață*, în rev. «Literatura și Arta romînă», 1897 și *Expoziția arhitect P. Antonescu*, ibid. 1900—1901.

174. Palatul Ministerului Construcțiilor și Materialelor de Construcții din București

175. Palatul Băncii de Credit și Investiții R.P.R. fostă Banca Marmorosch Blank

la Șoseaua Kisseleff (fig. 172) și Școala Centrală de fete, azi Liceul nr. 1 (fig. 173) opere ale lui Ion Mincu; palatul Ministerului Construcțiilor (fig. 174), palatul Băncii Marmorosch-Blank, azi Banca de Investiții,¹ (fig. 175) și casa Oprea Soare (fig. 176), opere ale lui Petre Antonescu; palatul Muzeului de artă națională, azi Muzeul Lenin (fig. 177), construit după planurile arhitectului N. Ghika-Budești; palatul Institutului de Arhitectură (fig. 178), realizat după planurile inginerului-arhitect Grigore Cerchez; Casa Corpului Didactic (fig. 179), operă a arhitectului Const. Iotzu și, în sfârșit, ca să ne limităm numai la câteva exemple, Vila Minovici (fig. 180), operă a arhitectului Cristofi Cerchez.

Dar, cu toată activitatea intensă a acestor arhitecți patrioți și cu toată persistența curentului artistic de justă orientare creat de ei, în perioada dintre cele două războaie mondiale s-a adâncit și mai mult prăpastia dintre arta națională a satului și arta orașului nou. O arhitectură nouă, cosmopolită, de largă răspîndire, urmărea parcă ruperea tuturor legăturilor cu moștenirea trecutului, cu tradițiile artei naționale.

În condițiile regimului de democrație populară, arhitecții romîni, conștienți de funcția socială a artei, s-au călăuzit în căutarea formulelor noi, menite să le caracterizeze opera, de adevărul tezei leniniste, potrivit căreia « arta nouă, creată pentru popor, trebuie să pătrundă cu rădăcinile ei în adîncul maselor largi ale celor ce muncesc; trebuie să fie pe înțelesul acestor mase; să fie iubită de ele »¹. Concluzia la care s-a ajuns a fost aceea că idealul frumosului în arhitectură nu poate fi decît un ideal propriu poporului pentru care ei sînt chemați să lucreze, un ideal național, popular. Astfel, studiind și prelucrînd în operele lor elementele, principiile și metodele de compoziție cu ajutorul cărora meșterii trecutului ridicaseră de atîtea ori clădiri atrăgătoare ca proporții, armonioase și pline de expresivitate, arhitecții epocii noastre au proiectat și realizat în cadrul vastei campanii de construcții din ultimii zece ani, numeroase edificii importante: clădiri de locuit, cum sînt în special cele din centrele industriale ale țării: Hunedoara, Reșița, Valea Jiului; case pentru îngrijirea sănătății, cum sînt Preventoriul de copii din Poiana-Șanțuri, regiunea Stalin sau Casa de odihnă de la Olănești, regiunea Pitești, precum și multe alte edificii monumentale, dintre care ne limităm să amintim doar Casa Scînteii și Teatrul de operă și balet din București.

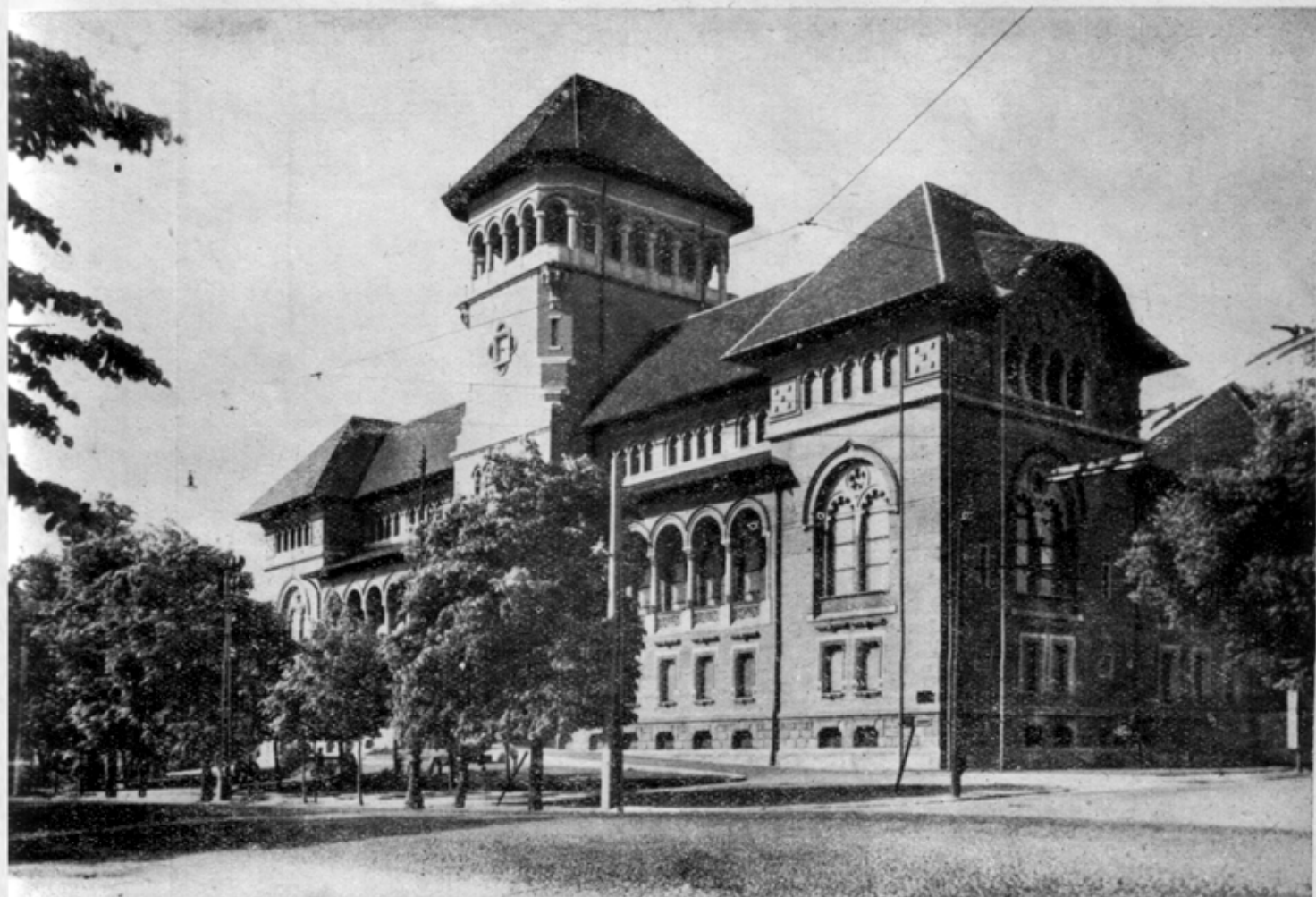
Căutînd să imprime operelor lor un caracter național, să le dea forme și să le îmbrace într-un decor care să răspundă cerințelor și sentimentului general popular, arhitecții acestor noi clădiri au făcut ceva mai mult decît să folosească tradiția populară: ei s-au străduit să recheme la viață întregul patrimoniu artistic al trecutului.

Și dacă, uneori, au uitat că arhitectura și arta trecutului constituie pentru artistul zilelor noastre o școală și nu o carieră din care se poate lua, pe de-a gata, elementele pe care fiecare le socoate potrivite gustului și nevoilor sale; dacă formele noi, concepute în spiritul artei locale tradiționale, n-au fost totdeauna

¹ Cfr. *Lenin despre literatură și artă*, în K. Z. tkin, *Despre Lenin*, ed. P.M.R. 1949, p. 249.

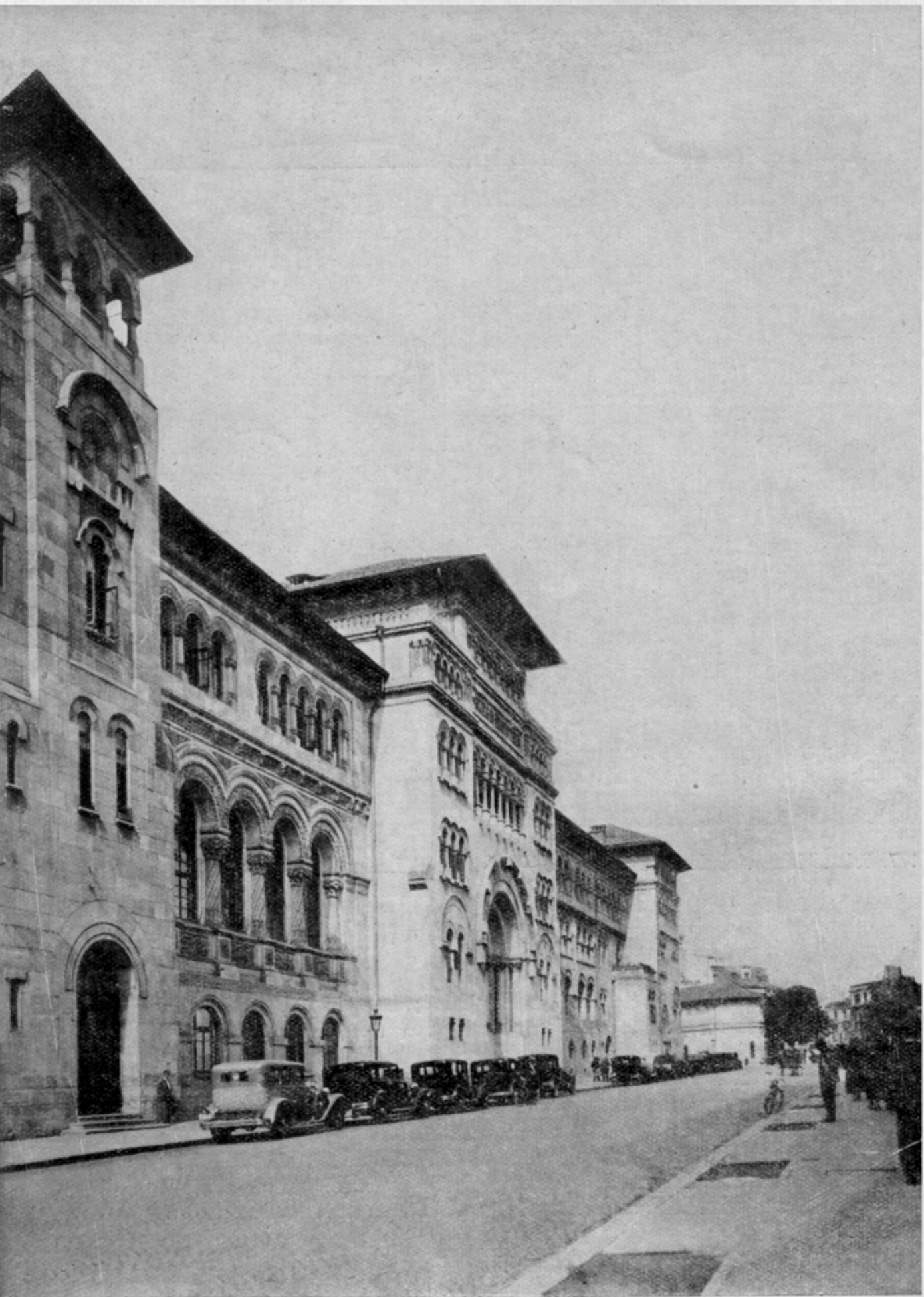
176. Casa Oprea Soare — Str. Apolodor — din București

177. Palatul Muzeului de Artă Națională — azi Muzeul Lenin — din București

corespunzătoare ideilor și Țelurilor ce trebuiau exprimate; dacă, în sfârșit, măiestria unora n-a fost în toate cazurile la înălțimea temei și a sarcinilor asumate, în schimb efortul conjugat al tuturor, respingînd pasișă arheologică, a tins în mod constant către interpretarea variată a numai ceea ce era viabil din arta trecutului și, mai ales, a tinereții perpetue a artei populare.

Ce s-a făcut pînă acum în acest domeniu este desigur foarte puțin. Sîntem, de altfel, la început. Drumul pe care s-a pornit însă, și felul cum a fost pusă problema, constituie o chezășie și un imbold pentru rîvna și truda generațiilor tinere, cărora le revine sarcina de a asigura fazei noi a dezvoltării arhitecturii romînești împlinirea unui viitor luminos.

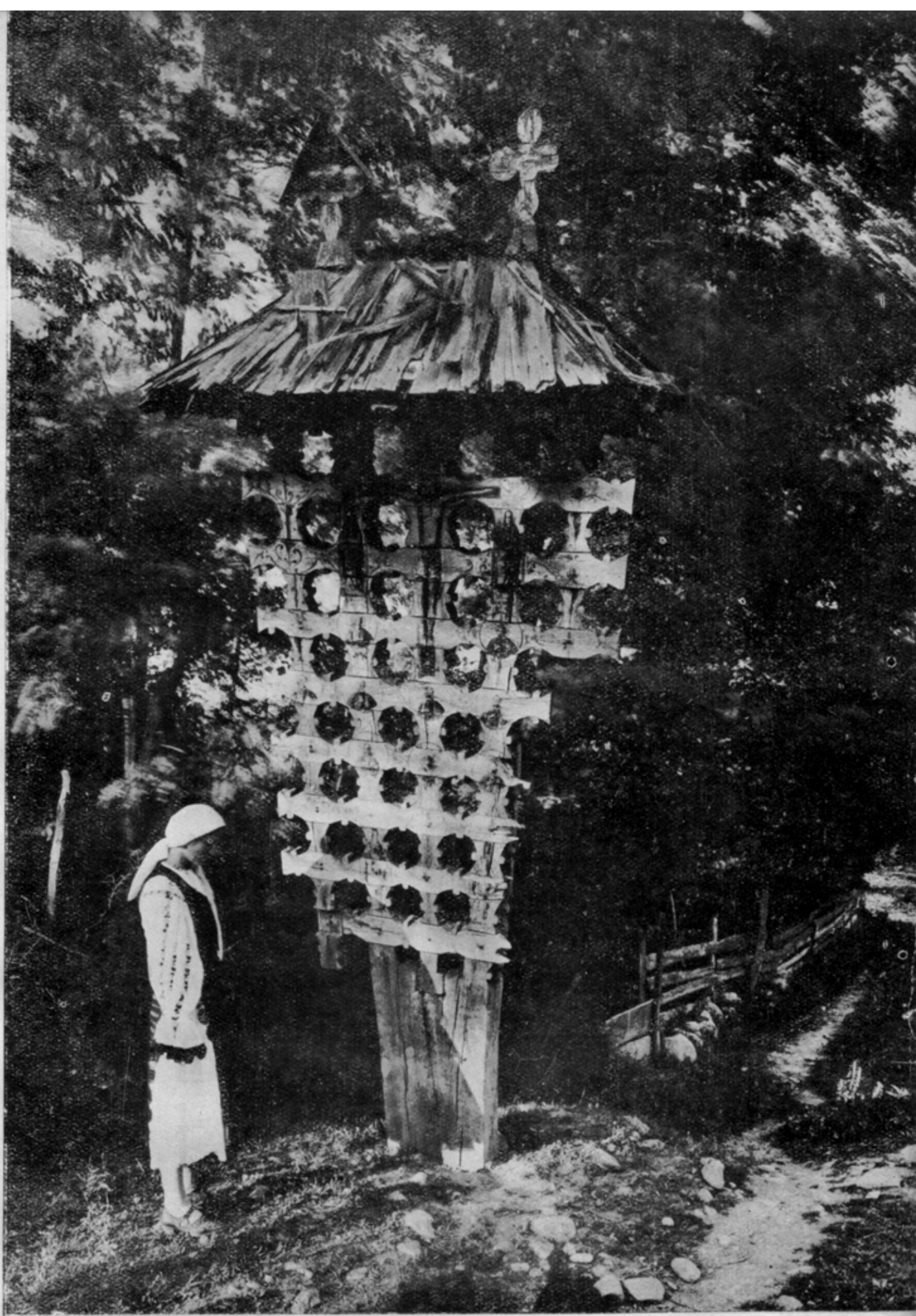
178. Palatul Institutului de Arhitectură din București

179. Casa Corpului Didactic din București

180. Vila Minovici — azi Muzeul Minovici — din București

181. Troiță din regiunea Craiova

182. Troiță din regiunea Ploiești

183. Troia din regiunea Pitești

INDICE DE FIGURI

Introducere

pag.

Planşa I. Fragment — azi dispărut — din casa lui Ion Toma din satul Floreşti, în regiunea Ploieşti. Acuarela AUTORULUI	
Fig. 1. Casă dacă reprezentată în basorelief pe Columna lui Traian de la Roma	8

Aşezările săteşti

Fig. 2. Satul de tip împrăştiat Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU	11
Fig. 3. Satul de tip răsărit Râpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU	13
Fig. 4. Sat răsărit pe defilul Oltului, între Călimăneşti şi mănăstirea Cozia	14
Fig. 5. Satul de tip adunat Meria, în regiunea Hunedoara. Desen de arh. ION ŞTEFAN	15
Fig. 6. Uliţă din satul de tip adunat Leleşti, în regiunea Craiova	16
Fig. 7. Fragment de uliţă din satul de tip adunat Hărman, în regiunea Stalin. Desen de arh. ION ŞTEFAN şi CONSTANTIN JUGURICĂ	17
Fig. 8. Satul de tip adunat Rîşnov, în regiunea Stalin	18
Fig. 9. Schema stradală a satului de tip geometric Limanul-Mangalia, în regiunea Constanţa	19

Locuinţa şi anexele ei

Fig. 10. Bordeiu Dumitru Măciucă din satul Castranova, regiunea Craiova, azi în Muzeul Satului din Pucureşti. Desen după un releveu al Institutului de Arhitectură, de arh. ADRIANA MIRONESCU	22
Fig. 11. Camera de zi cu vatră şi corlan a bordeiului Dumitru Măciucă din satul Castranova, în regiunea Craiova, azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU	23
Fig. 12. Stînă pe muntele Siglău Mare, regiunea Hunedoara. Acuarela de arh. CONST. VOICULESCU	24
Fig. 13. Casa Grumăzescu din satul Râpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Faşada principală şi planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură	26
Fig. 14. Casă de tip arhaic din satul Buzdular, în regiunea Hunedoara. Faşada principală şi planul. Relevu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	28
Fig. 15. Căloiu unei case de tip arhaic din satul Vălioara-Hunedoara. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU	29
Fig. 16. Casa «Bădanei» din satul Corneşti, în regiunea Craiova. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI ..	30
Fig. 17. Casa «Bădanei» din satul Corneşti, în regiunea Craiova. Faşada principală şi planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură	31
Fig. 18. Casa Albu din Fierbinţii de Jos	32
Fig. 19. Tinda cu vatră, corlan şi corlată a unei case din satul Drăgănescu, în regiunea Bucureşti. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al autorului	33
Fig. 20. Casa Paraschiva Cocoş din satul Vinători, în regiunea Bacău. Secţiune transversală şi plan. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un releveu al Institutului de Arhitectură	34
Fig. 21. Casa părintească a povestitorului Ion Creangă din satul Humuleşti, în regiunea Bacău. Faşada şi planul .	35
Fig. 22. Casă din satul Istria, în regiunea Constanţa	36
Fig. 23. Casă pe strada Vinători, în oraşul Mangalia. Faşada principală şi planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al autorului	37
Planşa II. Casa Ion Staicu din satul Iclgani-Tulcea. Faşada principală şi planul. D.s.n colorat de arh. RENÉ GHELMAN	

Fig. 24. Casă din satul Prundu-Birgăului Bistrița, în regiunea Cluj. Secțiune și plan. Desen, după Romulus Vuia, de arh. ADRIANA MIRONESCU	39
Fig. 25. Căminuța casei Iosif Clamba din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Desen de arh. ATANASE POPESCU	40
Fig. 26. Casa Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul. Releveul Institutului de Arhitectură	41
Fig. 27. Secțiune prin tindă cu pomnol, cuptor și băbură a unei case din satul Bulz-Aleșd, în regiunea Oradea	42
Fig. 28. Casa Simion Goarnă din satul Bulz-Aleșd, în regiunea Oradea. Fațada principală și planul. Releveul Institutului de Arhitectură	43
Fig. 29. Casa Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul. Releveul Institutului de Arhitectură	44
Planșa III. Casa Huniade Treja din satul Zeicani, în regiunea Hunedoara. Fațada principală. Desen colorat de arh. GH. CURINSCHI și N. PRUNCU.	
Fig. 30. Casa Cristnicului Fătu din satul Cuhea, în Maramureș. Fațada principală și planul. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	45
Fig. 31. Casa Peleş din satul Ieud, în Maramureș, azi în Muzeul Satului din București. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	46
Fig. 32. Casă din satul Ilva Mică - Bistrița, în regiunea Cluj. Secțiune și plan. Desen, după Romulus Vuia, de arh. ADRIANA MIRONESCU	47
Fig. 33. Casă din satul Tilișca-Sibiu - azi în Muzeul Satului din București. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU	48
Fig. 34. Casa Constantin Ciolofan din satul Brădiceni-Tîrgu-Jiu, în regiunea Craiova. Fațada și planul. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	50
Fig. 35. Casa Ioanei Șincai din Cămunul Popii, în regiunea Pitești. Fațadă și plan. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură	51
Fig. 36. Casă din satul Rucăr, în regiunea Stalin. Desen de arh. ADRIAN GHEORGHIU	52
Planșa IV. Casa Ioana Șincai din Cămunul Popii, în regiunea Pitești. Planul. Desen colorat de arh. RUXANDRA GEORGESCU.	
Fig. 37. Casa Lcoargă din Ticleni, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Inst. de Arhitectură	53
Fig. 38. Casa Ion Cumpănașu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul etajului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură	54
Fig. 39. Casa Ion Cumpănașu din satul Bărbătești în regiunea Craiova. Secțiune transversală și planul parterului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură	55
Fig. 40. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara, azi în Muzeul Satului din București. Planurile celor două caturi. După un releveu al Institutului de Arhitectură	56
Fig. 41. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara, azi în Muzeul Satului din București. Vedere perspectivă	57
Fig. 42. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara, azi în Muzeul Satului din București. Colțul cu scara la etaj. Desen de arh. ALEXANDRU STAN	58
Fig. 43. Casă din satul Turcenii de Sus, în regiunea Craiova	59
Fig. 44. Casa Ion Popescu din satul Brădiceni, în regiunea Craiova. Fațada și planul. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	60
Planșa V. Camera mare a casei frînghierului Ion Popescu și planul casei Marici Cosma din satul Slătioara-Hurez, în regiunea Pitești. Desene colorate de arh. RODICA POPOVICI	
Fig. 45. Casa lui Popa Sburlea din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură	61
Fig. 46. Casa frînghierului Ion Popescu din satul Slătioara-Hurez, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul. Releveu de arh. RODICA POPOVICI	62-63
Fig. 47. Casa «Tîrcă» din Olănești, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul etajului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură	64
Fig. 48. Casa «Tîrcă» din Olănești, în regiunea Pitești. Secțiune transversală și planul parterului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură	65
Fig. 49. Casa «Tîrcă» din Olănești, în regiunea Pitești. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	66
Planșa VI. Casă din satul Stănești, în regiunea Pitești. Desen colorat de arh. VIRGINIA PUICAN-BĂDESCU	
Fig. 50. Casă din satul Cosești pe Valea Doamnei, în regiunea Pitești. Desen de arh. ADRIAN GHEORGHIU	67
Fig. 51. Casă din satul Jiblea pe malul Oltului, în regiunea Pitești	68
Fig. 52. Casa C. Pușoiu din satul Hurez, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură	70
Fig. 53. Casa Dinu Costea din satul Trăisteni-Cricov, în regiunea Ploiești, acum în Muzeul Satului din București. Fațada principală și planul. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU	71

Fig. 54. Casa preotului Mătase din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Fațada spre curte și planul. Relevu de arh. EUGENIA POPESCU-GRECEANU și LUDMILA CUSCENCO-FRUMUZACHE.....	72
Fig. 55. Casă pe str. Mihai Viteazul din Babadag, în regiunea Constanța. Fațada principală și planul. Relevu de arh. ILEANA PAPADACHE	73
Fig. 56. Casa Ilincăi Mircioiu din satul Izvoarele, în regiunea Ploiești. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU, după un relevu al autorului.....	75
Fig. 57. Casa Minca Panait din satul Izvoarele, în regiunea Ploiești. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU, după un relevu al autorului.....	76
Fig. 58. Șura gospodăriei Constantin Ciolofan din satul Brădiceni, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul. Relevu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	77
Fig. 59. Șura gospodăriei Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul. Relevu al Institutului de Arhitectură.....	78
Fig. 60. Coteț de păsări și porci din gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațadă și plan. Relevu al Institutului de Arhitectură	79
Fig. 61. Gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în reg. Hunedoara. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU	80
Fig. 62. Gospodăria Mihacca Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Relevu al Institutului de Arhitectură	82
Fig. 63. Casa-ocolnic Gheorghe Andraș din satul Moeciul din Sus-Făgăraș. Vedere perspectivă. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI.....	83
Fig. 64. Casa-ocolnic Gheorghe Andraș din satul Moeciul de Sus-Făgăraș. Fațada principală și planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un relevu al Institutului de Arhitectură.....	84
Fig. 65. Casa-ocolnic Gheorghe Andraș din satul Moeciul de Sus-Făgăraș. Colț din curtea interioară. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	86
Fig. 66. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cimpul-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Vedere perspectivă. Desen de arh. ION ȘTEFAN	87
Fig. 67. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cimpul-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Fațadă și plan. Relevu de arh. ION ȘTEFAN.....	88
Fig. 68. Casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cimpul-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Vedere perspectivă. Desen de arh. CONSTANTIN JUGURICĂ	89
Fig. 69. Casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cimpul-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Fațadă și plan. Relevu de arh. CONSTANTIN JUGURICĂ	90
Fig. 70. Casa-ocolnic Nicolae Șerban din satul Cimpul-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Fațada spre uliță și planul. Relevu de arh. GH. CURINSCHI, N. PRUNCU și B. BRAUNȘTEIN	92

Clădiri populare cu caracter economico-gospodăresc

Fig. 71. Moara — făcău — din satul Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Pitești. Vedere din față și plan. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un relevu al Institutului de Arhitectură	95
Fig. 72. Moara din satul Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Pitești. Vedere perspectivă. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	96
Fig. 73. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz, în regiunea Bacău. Secțiune și plan. Relevu arh. ALICE LEPEDATU	97
Fig. 74. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz, în regiunea Bacău. Desen de arh. BOGDAN GEORGHIU	98
Fig. 75. Moara de vînt din satul Bestepe, în regiunea Galați. Secțiune și plan. Desen de CLEOPATRA ALIFANTI, după un relevu al Institutului de Arhitectură.....	99
Fig. 76. Moara de vînt din satul Bestepe, în regiunea Galați. Desen de arh. ION ȘINTIE.....	100
Fig. 77. Moara de vînt din satul Sarichioi, în regiunea Constanța, azi în Muzeul Satului din București. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU	101
Fig. 78. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița. Fațadă și plan. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un relevu al autorului	103
Fig. 79. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița. Vedere perspectivă și planul podului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un relevu al autorului.....	104
Fig. 80. Casă-prăvălie a Anei Tolomei din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. După un relevu al Institutului de Arhitectură.....	105

Aspecte monumentale în arhitectura populară

Fig. 81. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, în regiunea Baia Mare. Fațada principală	107
Fig. 82. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, în regiunea Baia Mare. Detaliu cu pridvor.	108
Fig. 83. Biserica de lemn din satul Rebrîșoara, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă și plan. Desen după un relevu de arh. EUGEN UJ	110

Fig. 84. Biserica de lemn din satul Oncești, în Maramureș.....	111
Fig. 85. Biserica de lemn din satul Șurdești-Făurești, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	113
Fig. 86. Biserica de lemn din satul Șurdești-Făurești, în regiunea Baia Mare. Planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	114
Planșa VII. Biserica de lemn din satul Șurdești-Făurești, în regiunea Baia Mare. Fațada principală. Desen (fig. 87) de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	
Fig. 88. Biserica de lemn din satul Șurdești-Făurești, în regiunea Baia Mare	115
Fig. 89. Biserica de lemn din satul Grămești-Costești, în regiunea Pitești. Desen] de arh. BOGDAN GHEORGHIU	116
Fig. 90. Biserica de lemn din satul Porceni-Tirgu-Jiu, în regiunea Craiova. Vedere perspectivă dinspre răsărit. Desen de arh. GHEORGHE LEAHU și PAULA POPESCU	118
Fig. 91. Biserica de lemn din satul Porceni-Tirgu-Jiu. Planul la nivelul + 25 cm de la pardoseală și prin dreptul ferestrelor	119
Fig. 92. Biserica de lemn din satul Bălești-Tirgu-Jiu în regiunea Craiova. Vedere perspectivă și plan. Desen de arh. GHEORGHE LEAHU și PAULA POPESCU	120
Fig. 93. Biserica de lemn din satul Râpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Secțiune și plan. Releveul autorului	121
Fig. 94. Biserica de lemn din satul Râpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Bolta naosului. Desen de arh. EUGENIA POPESCU-GRECEANU	122
Fig. 95. Biserica de lemn din satul Râpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău După un desen de Eugenia POPESCU-GRECEANU	123

Materiale și procedee de construcție

Fig. 96. Sistem de îmbinare în «cheotoare rotundă». Exemplu desprins din casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Desen de arh. ION ȘTEFAN	126
Fig. 97. Sistem de îmbinare în «cheotoare dreaptă» la o casă din Țara Hațegului	127
Fig. 98. Sisteme de îmbinare a birnelor la colțurile pereților în unghi drept, «cheotoare» cu creștături multiple și în unghi obtuz, «cheotoare în coadă de rândunică». Exemplu desprins din biserica de lemn din satul Zătrene-Oltețu, în regiunea Craiova. Releveu de arh. TITU EVOLCEANU	128
Fig. 99. Sistem de îmbinare «în căței». Exemplu desprins dintr-o casă din satul Colțirea, în regiunea Baia Mare. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	129
Fig. 100. Fragment din prisma de la etaj a casei Ion Cumpănașu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Desen de arh. I. ARDAC	132
Fig. 101. Fragmente de streșină de la biserica de lemn Sf-ții Petru și Pavel din satul Cîrlibaba, în regiunea Suceava. Releveu arh. ADRIAN GHEORGHIU	134
Fig. 102. Casa Ofiță din satul Țicleni, în regiunea Craiova. Perspectivă în care se arată materialele și modulele de construcție. Desen de arh. LUCA SEVERINEANU	135
Fig. 103. Scheletul acoperișului casei Ion Cumpănașu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Releveu arh. I. NACEV și I. ARDAC	137

Metode folosite la realizarea frumosului în arhitectura populară

Fig. 104. Poarta unei case din Curtișoara, azi în Muzeul Satului din București. Desen de arh. CORINA STAN	143
Fig. 105. Fragment din poarta unei case din satul Tălpășești, în regiunea Craiova. Desen de arh. MARIA ZAHARIA	145
Fig. 106. Poartă de la o casă din satul Ieud în Maramureș	146
Fig. 107. Poarta unei case dintr-un sat de lângă Odorhei	147
Fig. 108. Porțița unei case din satul Tilișca-Sibiu	148
Fig. 109. Modele felurite de ciocirlani	149
Fig. 110. Modele de «bolduri» decorative, înălțate pe creasta acoperișului caselor, grajdurilor, porților etc.	150
Fig. 111. Colonete de lemn de la o casă din satul Curtișoara, în regiunea Craiova. Desene de arh. ALEXANDRU STAN	152
Fig. 112. Stilp și ștenap de la o casă din satul Țicleni, în regiunea Craiova. Desene de arh. MIRCEA POSSA	153
Fig. 113. Colonete de la o casă veche din Tirgoviște și de la o casă nouă din satul Căiuți, în regiunea Bacău. Desene de arh. NICULAE VLĂDESCU și EMILIA FARU	154
Fig. 114. Colonete de la pridvorul bisericii din satul Râpciuni-Ceahlău în regiunea Bacău. Releveul autorului	155
Fig. 115. Fragment din fațada laterală a bisericii din satul Bălești II, în regiunea Craiova	153

Fig. 116. Fragment din pridvorul bisericii de lemn din satul Bălești II, în regiunea Craiova. Desen de arh. GHEORGHE LEAHU	157
Fig. 117. Fragment din fruntarul casei Ion Cumpănașu din satul Bărbătești în regiunea Craiova. Desen de arh. I. NACEV	158
Fig. 118. Fragment din foișorul casei Olănescu din Olănești. Desen de arh. IOANA MARIA DIMA	159
Fig. 119. Modele felurite de pălmar. După arh. ADRIAN GHEORGHIU	160
Fig. 120. Modele de pazii decupate în scinduri subțiri. După PAUL PETRESCU și PAUL STAHL	161
Fig. 121. Încuietore de lemn de la casa Ion Cobuț din satul Moșișeni, în regiunea Baia Mare, azi în Muzeul Satului din București. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU	162
Fig. 122. Ușa grajdului gospodăriei Cobuț din satul Moșișeni, în regiunea Baia Mare, azi în Muzeul Satului din București. Desen de arh. DAN IOANOVICI	163
Fig. 123. Ușa casei Beuran din satul Curtișoara - Craiova, azi în Muzeul Satului din București. Desen de arh. ALEXANDRU STAN	164
Fig. 124. Fereastră casei I. Cobuț din satul Moșișeni, în regiunea Baia Mare, azi în Muzeul Satului din București	165
Fig. 125. Fereastră la casa Ion Buta din satul Sălcuia-Turda, azi în Muzeul Satului din București. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU	166
Fig. 126. Rama de lemn a ușii bisericii din satul Râpciuni-Ceahlău în regiunea Bacău. Relevu arh. EUGENIA POPESCU-GRECEANU și LUDMILA CUȘCENCO-FRUMUZACHE	167
Fig. 127. Rama de lemn a ușii bisericii din satul Albac-Abrud, azi în localitatea Olănești-Băi. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un relevu al Institutului de Arhitectură.	169
Fig. 128. Casă veche de tip «muscelan», exemplar excepțional de valoros atât ca forme de arhitectură, cât și ca elemente decorative de stuc.	170
Fig. 129. Decorație de stuc pe parapetele prispelor unor case din satul Davidești, în regiunea Pitești. După arh. ADRIAN GHEORGHIU	171
Fig. 130. Fragment din fațada unei case de tip popular din orașul Ploiești. Comunicată de arh. TOMA SOCOLESCU	172
Fig. 131. Casă de tip popular cu arcade «în paianță» pe stâlpi de lemn, din orașul Ploiești. Comunicată de arh. TOMA SOCOLESCU	172

Meșterii populari și arhitectura realizată pentru nevoile și scopurile claselor dominante

Fig. 132. Foișorul vechiului palat al mitropoliei din București	175
Fig. 133. Foișorul caselor egumenești de la mănăstirea Cozia. Desen de arh. CONSTANTIN JUGURICĂ după un relevu al autorului	175
Fig. 134. Pridvorul bisericii mănăstirii Cozia	176
Fig. 135. Foișorul caselor egumenești de la mănăstirea Cozia	177
Fig. 136. Fațada cu intrarea (restituită) și planul etajului palatului brîncovenesc de la Mogoșoaia, lângă București. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU	178
Fig. 137. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Planul parterului	180
Fig. 138. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Fațada principală. Desen de CLEOPATRA ALIFANTI, după un relevu al Institutului de Arhitectură	181
Fig. 139. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Planul etajului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un relevu al Institutului de Arhitectură	182
Fig. 140. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	183
Fig. 141. Casă boierească din Oltenia, azi dispărută. Desen după o fotografie veche de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	184
Fig. 142. Casa Glogoveanu din satul Glogova, în regiunea Craiova	185
Fig. 143. Casa slugerului Barbu Gănescu din Tîrgu-Jiu, înainte de restaurarea care i-a schimbat total aspectul original	186
Fig. 144. Casă de târgoveț din orașul Suceava. Fațada principală și planul. Relevu arh. CONSTANTIN GHIȚULESCU	188
Planșa VIII. Casă pe strada Pușkin în orașul Suceava. Acuarelă de arh. CONSTANTIN GHIȚULESCU	
Fig. 145. Fragment din prisma casei de târgoveț din orașul Suceava, prezentată în figura 144. Desen de arh. CONSTANTIN GHIȚULESCU	189
Fig. 146. Fragment din foișorul și prisma casei de târgoveț din orașul Suceava, prezentată în figura 144. Desen de arh. CONSTANTIN GHIȚULESCU	190
Fig. 147. Casă de târgoveț din orașul Suceava. Comunicată de arh. TOMA SOCOLESCU	191
Fig. 148. Casa Goilav din orașul Botoșani, pe strada Mioriței. Fațadă și plan. După un relevu de arh. LUDMILA LEAHU și M. STĂNESCU	192

	pag.
Fig. 149. Fragment din foișorul casei Goilav din Botoșani, văzut din interior. Desen de arh. M. STĂNESCU	193
Fig. 150. Casa de pe strada Mircea Vodă 51 din București. Fațadă și plan. După un relevu de arh. MARIA BELLU	194
Fig. 151. Casa de pe calea Șerban Vodă 33 din București Fațada și planul	195
Fig. 152. Foișorul casei de pe calea Șerban Vodă 33 din București	196
Fig. 153. Casă de târgoveț din București, azi dispărută. Desen de un AUTOR NECUNOSCUȚ din a 2-a jumătate a veacului al X-X-lea	198
Fig. 154. Casa Hagi Prodan din Ploiești. Fațada și planul. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un relevu al Institutului de Arhitectură	199
Fig. 155. Casa Hagi Prodan din Ploiești văzută din față	200
Fig. 156. Foișorul casei Hagi Prodan din Ploiești	201
Fig. 157. Plafonul de lemn al sălii de mâncare a casei Hagi Prodan din Ploiești. Desen de arh. HILDA GUT-FREUD-ERDREICH	202
Fig. 158. Casa Mehmet Hagi Smail din Mangalia. Fațada principală și planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI după un relevu al autorului	204
Fig. 159. Cula, azi dispărută, din Pojogeni	205
Fig. 160. Cula din Groșerea, în regiunea Craiova. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI	206
Fig. 161. Cula veche din Măldărești, în regiunea Pitești. Planul etajului I	207
Fig. 162. Cula Veche din Măldărești, în regiunea Pitești	208
Fig. 163. Cula din Broșteni, în regiunea Craiova. Fațada principală și planurile. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un relevu al Institutului de Arhitectură	209
Fig. 164. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu. Planul etajului I. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un relevu al Institutului de Arhitectură	211
Fig. 165. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu. Fațada dinspre riu. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un relevu al Institutului de Arhitectură	212
Fig. 166. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu	213
Fig. 167. Biserica Șubești din orașul Cîmpu-Lung, în regiunea Pitești. Veacul al XVIII-lea. Desen de arh. RADU GHERGHEL și GRIGORIU	214
Fig. 168. Fragment din pridvorul pictat al bisericii Șubești din orașul Cîmpu-Lung, în regiunea Pitești. Desen de arh. RADU GHERGHEL și GRIGORIU	215
Fig. 169. Biserica din satul Istria, în regiunea Constanța. Veacul al XVIII-lea	216
Fig. 170. Biserica din satul Săuceni-Berislăvești, în regiunea Pitești. Începutul veacului al XIX-lea	217
Fig. 171. Mănăstirea Cocoș din Dobrogea. Sus: vedere generală. Desen de arh. CORNELIU DAN. Jos: aripa dinspre apus a chiliilor	218

Creația meșterilor populari, sursă de inspirație pentru arhitectura contemporană

Fig. 172. Bufetul de la Șoseaua Kisseleff din București. Arh. ION MINCU	220
Fig. 173. Școala Centrală, azi Liceul de Fete nr. 1, din București. Curtea interioară. Arhitect ION MINCU	221
Fig. 174. Palatul Ministerului Construcțiilor din București. Arh. Petre Antonescu	223
Fig. 175. Palatul Băncii Marmorosch-Blank, azi Banca de investiții R.P.R. Arhitect PETRE ANTONESCU	224
Fig. 176. Casa Oprea Soare, str. Apolodor, din București. Arh. PETRE ANTONESCU	226
Fig. 177. Palatul Muzeului de Artă Națională, azi Muzeul Lenin din București. Arh. N. GHICA-BUDEȘTI	227
Fig. 178. Palatul Institutului de Arhitectură din București. Arh. GRIGORE CERCHEZ	228
Fig. 179. Casa Corpului Didactic din București. Arh. CONST. IOTZU	229
Fig. 180. Vila Minovici, azi Muzeul Minovici, din București. Arh. CRISTOFI CERCHEZ	230
Fig. 181. Troiță din regiunea Craiova	231
Fig. 182. Troiță din regiunea Ploiești	232
Fig. 183. Troiță din regiunea Pitești	233

INDICE DE LOCALITĂȚI ȘI MONUMENTE

- Albac-Abrud**, biserica de lemn, 168; rama ușii bisericii, 169 (fig. 127)
- Apuseni**, munți în Transilvania, 12, 138
- Ardeal**, 114
- Babadag**, oraș în Dobrogea, 70; casă pe str. Mihai Viteazul, 70, 73 (fig. 55), 74
- Baia-Mare**, 109
- Baia-Sprie**, 12
- Banat**, 12, 29, 34, 82, 138
- Bălești II-Tirgu-Jiu**, sat în regiunea Craiova, 117; biserica de lemn, 117, 120 (fig. 92), 156 (fig. 115), 157 (fig. 116)
- Bălțile Dundrii**, 138
- Bărbătești**, sat în regiunea Craiova, 52; Casa Cumpănașu, 52, 54 (fig. 38), 55 (fig. 39), 136, 137 (fig. 103), 158 (fig. 117)
Casa Popa Sburlea, 61 (fig. 45)
Casa Bărbătescu, 179, 180 (fig. 137), 181 (fig. 138), 182 (fig. 139), 183 (fig. 140)
- Bestepe**, sat în Dobrogea, 96; moara de vânt, 99 (fig. 75), 100 (fig. 76)
- Bicaz**, 12
- Bistrița**, oraș în Transilvania, 82, 102; Casă-prăvălie de tip popular, 103 (fig. 78), 104 (fig. 79)
- Bîrzotești**, sat în regiunea Pitești, 94; moara de apă, 95 (fig. 71), 96 (fig. 72)
- Botoșani**, oraș în Moldova, 187; casa Goilav, 187, 192 (fig. 148), 193 (fig. 149)
- Brădiceni**, sat în regiunea Craiova, 42, 55; casa Cio-
lofan, 49, 50 (fig. 34); șura gospodăriei Cio-
lofan, 74, 77 (fig. 58); casa Ion Popescu, 60 (fig. 44)
- Broșteni**, sat în regiunea Craiova, 207; casa din Broș-
teni, 209 (fig. 163)
- Brîncoveanu**, voievod al Țării Românești, 179
- București**, orașul, 187; regiunea, 168.
Banca de Investiții a R.P.R. (fostă Marmorosch-
Blank), 224 (fig. 175), 225
Bufetul de la Șoseaua Kisselcși, 220 (fig. 172), 225
Casa Corpului Didactic, 225, 229 (fig. 179)
Casa de pe strada Mircea Vodă 51, 189, 194
(fig. 150)
Casa de pe calea Șerban Vodă 33, 189, 195 (fig.
151), 196 (fig. 152)
Casă de târgoveț, azi dispărută, 197, 198 (fig. 153)
Casa Oprca Soare, 225, 226 (fig. 176)
Casa Scintei, 225
Foișorul vechiului palat al mitropoliților, 174,
175 (fig. 132)
- Palatul Institutului de Arhitectură, 225, 228 (fig.
178)
Palatul Ministerului Construcțiilor, 223, (fig. 174)
225
Palatul Muzeului de artă națională (azi muzeul
Lenin), 225, 227 (fig. 177)
Școala centrală de fete (liceul nr. 1), 221 (fig. 173),
225
Teatrul de operă și Balet, 225
Vila Minovici, 225, 230 (fig. 180)
- Bulgaria**, 202
- Bulz-Aleșd**, sat în regiunea Oradea, 42; casa Goarnă,
43 (fig. 28)
- Buzdular**, sat în regiunea Hunedoara, 27; casă din
acest sat, 28 (fig. 14)
- Cartiu**, sat în regiunea Craiova, 207; casa Cartianu,
207, 211 (fig. 164), 212 (fig. 165), 213 (fig. 166)
- Castranova**, sat în regiunea Craiova, 21; bordeci din
acest sat, 22 (fig. 10), 23 (fig. 11)
- Căciulata**, sat pe malul Oltului, în regiunea Pitești,
13, 14 (fig. 4)
- Căiuși**, sat în regiunea Bacău, 154; colonete de la
o casă din acest sat, 154 (fig. 113)
- Călimănești**, sat pe malul Oltului, în regiunea Pi-
tești, 13
- Cătunul Popii**, sat în regiunea Pitești, 49; casa
Șincai, 49, 51 (fig. 36)
- Charlottenburg**, sat în Transilvania, 20
- Cîmpu-lui-Neag**, sat în regiunea Hunedoara, 85
Casa-ocolnic Breben, 85, 87 (fig. 66), 88 (fig. 67)
Casa-ocolnic Tănase, 85, 89 (fig. 68), 90 (fig. 69)
- Cîmpu-Lung**, biserica «Șubești», 214 (fig. 167), 215
(fig. 168)
- Cluj**, regiunea, 136
- Cocoș**, mănăstire în Dobrogea, 218 (fig. 171)
- Constantinopol**, 179
- Cornești**, sat în regiunea Craiova, 29; Casa Bădanci,
29, 30 (fig. 16), 31 (fig. 17)
- Cosești pe Valea Doamnei**, sat în regiunea Pitești, 67
(fig. 50)
- Cozia**, mănăstire, 13; foișorul caselor egumenești,
175 (fig. 133), 176, 177 (fig. 135); pridvorul
bisericii, adăugat în vremea lui Brîncoveanu, 176
(fig. 134)
- Craiova**, troiță în regiune, 231 (fig. 181)
- Crișul Repede**, riu în Transilvania, 12
- Cubea**, sat în Maramureș, 44; casa Cristnicului Fătu,
45 (fig. 30)

Curtișoara, sat în regiunea Craiova, 52, 114; casa Beuran, 52, 53, 56 (fig. 40), 57 (fig. 41), 58 (fig. 42); colonete de la aceeași casă 152 (fig. 111); ușa aceleiași case, 162, 164 (fig. 123)
Poarta unci case, 143 (fig. 104), 144

Dobreni, sat pe malul Argeșului în regiunea București, 96

Dobrogea, 20, 21, 33, 70, 96, 125, 136, 138,

Dragomirna, biserica mănăstirii, în regiunea Suceava, 124

Drăgănescu, sat în regiunea București, 33

Dumitra-Bistrița, sat în Transilvania, 125

Fierbinții-de-Jos, sat în regiunea București, 32; casa Albu, 32 (fig. 18)

Glogova, sat în regiunea Craiova, 184; casa Glogovenilor, 185 (fig. 142)

Grămești, sat în regiunea Pitești, 116; biserica de lemn, 116 (fig. 89)

Groșerea, culă, 202, 206 (fig. 160)

Hărman, sat în Transilvania, 19; fragment dintr-o uliță, 17 (fig. 7)

Hațeg, țara, 27

Horez sau *Hurez* sat în regiunea Pitești, 70; casa Pușoiu, 69 (fig. 52)

Humulești, sat în regiunea Bacău, 33; casa părintescă a povestitorului Ion Creangă, 35 (fig. 21)

Hunedoara, oraș în Transilvania, 225; regiunea, 13

Ialomița, riu în Muntenia, 138

Iași, oraș, 187; biserica Trei Ierarhi, 124

Ieud, sat în Maramureș, 44, 144; casa Peleş, 46 (fig. 31); poarta unci case, 144, 146 (fig. 106)

Ilva-Mică, sat în regiunea Cluj, 48; casă din acest sat, 47 (fig. 32)

Intregalde-Alba, sat în regiunea Hunedoara, 38; cîmînița casei Clamba, 40 (fig. 35); casa Indrei, 41 (fig. 26); coteț din gospodăria Indrei, 79 (fig. 66); gospodăria Indrei, 79, 80 (fig. 61); șura gospodăriei Indrei, 74, 78 (fig. 59)

Istria, sat în Dobrogea, 34; biserica de zid, 216, (fig. 169); casă din acest sat, 36 (fig. 22)

Italia, 179

Izvoare-Aiud, sat în regiunea Cluj, 42; casa Badea, 44 (fig. 29); gospodăria Badea, 81, 82 (fig. 62)

Izvoarele, sat în regiunea Ploiești, 74; casa Mircioiu, 74, 75 (fig. 56); casa Panait, 74, 76 (fig. 57)

Izvorul Muntelui — Bicăz, sat în regiunea Bacău, 94; moara din acest sat, 94, 97 (fig. 73), 98 (fig. 74)

Jibla, sat pe malul Oltului în regiunea Pitești, 70; casă cu foișor din acest sat, 68 (fig. 51)

Lăpușului, valea, 12

Lelești, sat în regiunea Craiova, 16 (fig. 6)

Limanul-Mangalia, sat în Dobrogea, 19 (fig. 9), 20

Macedonia, 202

Măldărești, culă veche, 207 (fig. 161), 208 (fig. 162)

Mangalia, oraș în Dobrogea, 34; casa Mehmet Hagi Smail, 202, 204 (fig. 158); casă pe strada Vinători, 37 (fig. 23)

Maramureș, ținut în Transilvania, 27, 109, 138

Meria, sat în regiunea Hunedoara, 13, 15 (fig. 5)

Moeciul de Sus, sat în raionul Făgăraș, 82; gospodăria Andraș, 82, 83 (fig. 63), 84 (fig. 64), 86 (fig. 65)

Mogoș Antonie, meșter de case; casa lui din satul Căur, în regiunea Craiova, 174

Mogoșoaia, palatul brincovenesc, 178 (fig. 136), 179

Moișeni, sat în regiunea Baia Mare, 162; casa Cobuț, 166; fereastră aceleiași case, 165 (fig. 124); încuieră ușa aceleiași case, 162, (fig. 121); ușa grajdului din gospodăria Cobuț, 162, 163 (fig. 122)

Moldova, 30, 70, 81, 91, 102, 106, 117, 124, 138, 166

Mojilor, țara, 27

Muntenia, 27, 29, 70, 138, 179

Mureșul, riu în Transilvania, 12, 138

Odorhei, oraș în Transilvania, 144; poarta unci case din ținutul cu acest nume, 147 (fig. 107)

Olănești, sat în regiunea Pitești, 67; casa Olănescu, 159 (fig. 118); casa Tircă, 64 (fig. 47), 65 (fig. 48), 66 (fig. 49), 67; casa de odihnă, 225

Oncești, sat în Maramureș, 109; biserica lemn, 109, 111 (fig. 84)

Olt, riu, 12, 13, 138

Oltenia, 21, 27, 29, 124, 138, 144, 179, 202, 207; casă boierescă, azi dispărută, 184 (fig. 141)

Persia, 202

Pitești, regiunea, 49, 168; troiță în regiunea cu acest nume, 233 (fig. 183)

Ploiești, regiunea, 168; troiță în regiunea cu acest nume, 232 (fig. 182); casa Hagi Prodan, 197, 199 (fig. 154), 200 (fig. 155), 203 (fig. 156)

Poliana-Șanțuri, sat în Transilvania; preventoriul de copii, 225

Pojogeni, sat în regiunea Craiova, 202; cula azi dispărută, 205 (fig. 159)

Porceni-Tîrgu-Jiu, sat în regiunea Craiova, 117; biserica de lemn, 118 (fig. 90), 119 (fig. 91)

Potlogi, sat în regiunea București, 179

Prundu-Bîrgăului, sat în Transilvania, în raionul Bistrița, 38; casă din acest sat, 39 (fig. 24)

Râpciuni, sat pe valea Bistriței, în regiunea Bacău, 12, 13, 27, 102, 119; biserica de lemn, 119, 121 (fig. 93), 122 (fig. 94), 123 (fig. 95), 155 (fig. 114), 166, 167 (fig. 126)

Casa Grumăzescu, 26 (fig. 13)

Casa Mătase, 70, 72 (fig. 13)

Casa-prăvălie Tolomei, 102, 105 (fig. 80)

Rebrișoara, sat în regiunea Baia Mare, 109; biserica de lemn, 110 (fig. 83)

Remetea Chioarului, sat în regiunea Baia Mare, 106; biserica de lemn, 107 (fig. 81), 108 (fig. 82)

Reșița, oraș în Transilvania, 225

Rîmnice-Vâlcea, oraș, 187

Rîșnov, sat în Transilvania, 18, 19 (fig. 8)

Rucăr, sat în Transilvania, 52; casă din satul cu acest nume, 52 (fig. 36)

Șaricbioi, sat în Dobrogea, 98; moara de vînt 98, 101 (fig. 77)

Sălcina de Jos, sat în Transilvania, 166; fereastră casei Buta, 116 (fig. 125)

Scăneni-Berislăvești, biserica de zid, 217 (fig. 170)

Serbia, 202

Siret, riu, 138

Slătioara, sat în regiunea Pitești, 61; casa frînghicului Ion Popescu, 62, 63 (fig. 46)

Suceava, oraș, 187; case de țîrgoveți, 188 (fig. 144), 189 (fig. 145), 190 (fig. 147), 191 (fig. 147)

Siglău, stîna pe muntele cu acest nume, 24 (fig. 12)

Șurdești, sat în regiunea Baia Mare, 11 (fig. 2), 12, 112; biserica de lemn, 112, 113 (fig. 85), 114 (fig. 86), 115 (fig. 87—88)

Tălpașești, sat în regiunea Craiova, 144; poarta unei case din acest sat, 145 (fig. 105)

Tilișca, sat lângă Sibiu, 48, 144; casă din acest sat, 48 (fig. 33); poarta unei case din acest sat, 148 (fig. 108)

Timișoara, regiunea, 136

Țirgoviște, colonete de la o casă de târgoveț, 154 (fig. 113)

Țirgu-Jiu, oraș, 187; casa slugerului Barbu Gănescu, 186, 187 (fig. 143)

Tîrnave, riuri în Transilvania, 138

Transilvania, 27, 34, 38, 82, 91, 106, 124, 125, 138, 166, 168

Trotuș, riu în Moldova, 12

Turcenii-de-Sus, sat în regiunea Craiova, 55; casă din acest sat, 59 (fig. 43)

Trăisteni, sat în regiunea Ploiești, 70; casa Dinu Costea, 70, 71 (fig. 53)

Țara Românească, 30, 81, 106, 124, 166

Țicleni, sat în regiunea Craiova, 52; casa Leoargă, 53 (fig. 37); stîlp și ștenap de la o casă din acest sat, 153 (fig. 112)

Valea Jiului, 225

Vălioara, sat în regiunea Hunedoara, 29; căloiul unei case din acest sat, 29 (fig. 15)

Vînători, sat în regiunea Bacău, 33; casa Cocoș, 34 (fig. 20)

Zătreni, sat în regiunea Craiova, 129; sisteme de îmbinare de la biserica de lemn din acest sat, 128 (fig. 98)

INDICE-GLOSAR DE TERMENI TEHNICI

- Absidă**, 106, 117
 acoperiș, 134, 135 și fig. 102, 135
 acoperiș «în două ape», 136
 acoperiș «în patru ape», 136 și figurile 102—103, 135, 137
 arie, 81
 aripă, 98
- Babă**, 151
 băbură, 42 și fig. 27
 bălvan, 130
 bold, 150 și fig. 110
 boltă, 133
- Cal**, cai, 158
 casă mare, 27
 casă mică, 27
 casă «în pământ», 21
 căloi, 27
 căloniu, 27
 camniță, 38
 căminiță, 38, 40 și fig. 25
 căprior, 136
 căprioară, 136
 cerdac, 179
 celar, 25, 29 n
 cheotoare, 126
 cheotoare dreaptă, 126, 127: fig. 97
 cheotoare în căței, 126, 129 și fig. 99
 cheotcare în chei, vezi cheotcare în căței
 cheotoare în coadă de rândunică, 129, 128 și fig. 98
 cheotoare nemțască, 129
 cheotoare rotundă, 126 și fig. 96
 chingă, chingi, 98
 chirpici, 125
 chițiboacă, 21
 ciamur, 125
 cindă, 27
 ciocirlan, 149 și fig. 109
 cioplitură, 126
 cirstei, 149
 coamă, 146
 col, coluri, 98
 colonetă, 131, 151 și fig. 111
 comarnic, 25
 corlan, 21, 23 și fig. 11, 29, 33
 corlată, 30, 33 și fig. 19
- cosoroabă, 133
 costoroabă, vezi cosoroabă
 cuc, 150 și fig. 110
 culă, 203
 cunună, 130, 131
 cuptor, 38, 42 și fig. 27
 curte, 81
- Decorativ**, 142
 diaconicon, 117
 despicătură, 129
 draniță, 138
 druict, druieți, 126
- Foișor**, 68: fig. 51, 69
 fruntar, 131, 132, 158 și fig. 100, 117
 fruntariu, 27
- Girlici**, 21, 09, 74, 197 și fig. 156
 gospodărie, 79
 grindă, 158
 grindă «în patru dungi», 126
 grindei, 98
 grinzi principale, 131
 grinzi secundare, 131
 gros, groși, 130
- Horn**, 38
 hornet, 38
- În furci** (mod de construcție), 131
 în șurub (formă), 151
- Jrtefelnic**, 117
- Leaț**, leți, 136
 leaț de creastă, 136
 lentet, vezi leaț
 lambă, 30
 lambă și uluc, 129
- Mușarabic**, 197
- Naos**, 106
 nuia, 130
- Ocol**, 81
 ocolnic, 82
- Paiantă** (paiante), 130
 parmaclic, 159
 pazie, 161 și fig. 120
 pălimar, 159
 perete, 126
 piatră șlefuită, 125
 pronol, 38, 42 și fig. 27
 pop, 136
 pridvor, 109
 primcz, 126
 prispă, 27
 privariu, 48
 pronaos, 105
 proscomidie, 117
- Rizboi**, 158
- Sală**, 27
 sacnasiu, 197
 săgeată, 150 și fig. 110
 scara pisicii, 151
 soba mare, 27
 soba mică, 27
 sobiță, 27
 stîlp, 31, 131 și fig. 111, 151
 stînă, 25
 streășină, 133, 134 și fig. 101
 strungă, 25
 suliță, 150 și fig. 110
- Șatră**, 27, 44
 șindrila, 138
 șipă, 138
 ștenap, 151 și fig. 112
 șură, 74
- Talpă**, 130
 tavan, 133
 temcie, 133
 tindă, 21, 27, 33 și fig. 19
 tîrnat, 27
 traforat, 160
- Țeapă**, 150 și fig. 110
- Undrea**, undrele, vezi ștenap
 urs, 130
- Vatră**, 27, 33 și fig. 19

BIBLIOGRAFIE

- Art Populaire. Travaux artistiques et scientifiques du I-er Congrès international des arts populaires*, Prague, MDCCCXXVIII, Paris, 1931.
- I. Conca, *Așezările omenești în depresiunea subcarpatică a Olteniei*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1931.
- I. Conca, *Geografia satului român*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1937.
- Jovan Cvijic, *La Péninsule Balcanique*, Paris, 1918.
- R. Fichoux, *Villages de France et de Roumanie*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1929.
- Gheorghe Focșa, *Elemente decorative în arhitectura populară din zona etnografică a Jiului de Sus*, în « Studii și Cercetări de Istoria Artei », 3—4, București, 1954.
- Adrian Gheorghiu și Paul Petrescu, *Arhitectura populară în bazinul superior al Argeșului*, în « Arhitectura R.P.R. », 8, 1954.
- Adrian Gheorghiu, Paul Petrescu și Paul Stahl, *Ornamentația în arhitectura populară din bazinul superior al Argeșului*, în « Arhitectura R.P.R. », 1, 1955.
- Grigore Ionescu, *Relatare asupra Istoriei Arhitecturii Românești*, București, 1954.
- Grigore Ionescu, *Contribuția meșterilor populari la arhitectura românească*, în « Arhitectura R.P.R. », 5, 1955.
- Nicolae Iorga, *L'arte popolare in Romania*, Roma, 1930.
- Nicolae Iorga, *Arta populară și arta istorică a Românilor*, în « Arta și Tehnica grafică », iunie-septembrie 1938, caietul special 4—5, București, 1938.
- P. G. Iurcenco, *Derevane Zodcestvo Ucraini*, (XVIII—XIX st), Kiev, 1949.
- Wilhelm Janecke, *Das Rumänische Bauern- und Bojarenhaus*, București, 1918.
- Vintilă Mihăilescu, *L'évolution de l'habitat rural dans les collines de la Valachie entre 1790—1900*, extras din Comptes rendus du Congrès International de géographie, Varsovie, 1934.
- Vintilă Mihăilescu, *Une carte de l'habitat rural en Roumanie*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1934.
- S. Opreanu, *Ținutul Săcuilor*, în Lucrările Inst. de Geografie, Cluj, III, 1926—1927.
- G. Oprea, *Arta țărănească la Români*, București, 1923.
- P. N. Panaitescu, *Satul Bătrânesc*, extras din « Transilvania », 75, nr. 1, Sibiu, 1944.
- Tache Papahagi, *Images d'éthnographie roumaine*, Tome I-er, București, 1928; Tome II-e, București, 1930; Tome III-e, București, 1934.
- N. Ploșor, *Bordeiul în Oltenia*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1922.
- Nicu M. A. Popp, *Valea Prabovei între Predeal și Florești*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1929.
- F. Rămeriță și Tiring, *Locuința rurală românească*, în Revista de Igienă Socială, anul X, 1—6, 1940.
- Prof. I. Simionescu, *Țara noastră, oameni, locuri, lucruri*, ed. II, București, 1938.
- Paul Stahl și Paul Petrescu, *Elemente de înfrumusețare a locuințelor țărănești de pe Valea Bistriței*, în « Studii și cercetări de Istoria Artei », 1—2, București, 1955.
- Al. Tzigara-Samurçș, *Izvoade de creștături ale țăranului român*, București, 1928.
- Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie et du Banat*, București, 1937.
- S. Zabello, V. Ivanov, P. Maximov, *Russkoe Dereveannoe Zodcestvo*, Moscova, 1942.

TABLA DE MATERII

Introducere	7
Așezările sătești	10
Locuința și anexele ei	21
Gospodăria	74
Clădiri populare cu caracter economico-gospodăresc legate de viața colectivității	93
Aspecte monumentale în arhitectura populară	106
Materiale și procedee de construcție	125
Metode folosite la realizarea frumosului în arhitectura populară	139
Meșterii populari și arhitectura realizată pentru nevoile și scopurile claselor dominante	173
Creația meșterilor populari, sursă de inspirație pentru arhitectura contemporană	219
Indice de figuri	235
Indice de localități și monumente	241
Indice-glosar de termeni tehnici	245
Bibliografie	247

E R A T Ă

Pag.	Rîndul	În loc de	Se va citi
101	(legenda fig. 77)	Sarichiol	Sarichioi
125	9 sus	poate că	poate fi și
167	(legenda fig. 126)	Răpiceni	Răpciuni
237	18 sus	Moeciul din Sus	Moeciul de Sus
242	30 jos	(fig. 35)	(fig. 25)